ΝΕΑ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ
Ο ΙΔΙΑΖΩΝ ΑΥΤΗΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΚΑΙ
ΟΙ ΕΥΡΥΤΕΡΟΙ ΣΚΟΠΟΙ

Ἡ καταγωγὴ τῶν Κουτσοβλάχων
καὶ ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς γλώσσης αὐτῶν.
(Ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως).

Διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίᾳ ὑποβληθεῖσα εἰς τὴν φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημ. Ἀθηνῶν ὑπὸ ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ

ΤΥΠΟΙΣ: ΚΩΝ. Δ. ΡΟΚΟΥ—ΣΑΜΟΥ 75
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1935

«Ἡ ἔγκρισις διδακτορικῆς διατριβῆς ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ ἐθνικοῦ καὶ Καποδιστριακοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν δὲν ὑποδηλοῖ ἀποδοχὴν τῶν γνωμῶν τοῦ συγγραφέως»
(ἀριθ. Νομ. 5343 Ὀργαν. Πανεπιστημίου ἀρθ. 202, ἐδαφ. 2).

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ

Ἡ Μοσχόπολις, πόλις ἀξιόλογος, ἐπὶ ὀροπεδίου κειμένη πλησίον τῆς Κορυτσᾶς, συνῳκίσθη, ὡς φαίνεται, κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΔ΄ αἰῶνος ὑπὸ ποιμένων Βλάχων. Μεσοῦντος τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος παρουσιάζει μεγίστην ἀκμὴν καὶ περὶ τὰς 60000 κατοίκους Κουτσοβλάχους, ὧν ἡ εὐφυΐα καὶ δραστηριότης καὶ τὸ μεγαλεπήβολον ἀνέδειξαν αὐτὴν διαπρεπὲς κέντρον τῶν γραμμάτων, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας[1]. Ἡ παντοειδὴς καὶ πλουσία εἰς ἐγχώρια προϊόντα ἀγορὰ προσείλκυεν εἰς συναλλαγὴν πάντας τοὺς πέριξ ἀπό τε τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας. [2] Ἄφθονα ὡς ἐκ τούτου συνέρρεον εἰς τὴν Μοσχόπολιν πλούτη, ὡς ἐμαρτύρουν αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκοδομαὶ καὶ τὰ εὐαγῆ καθιδρύματα· συναντῶμεν δὲ ἐν τῇ ἀποκέντρῳ ἐκείνῃ γωνίᾳ τῆς εὐρ. Τουρκίας τοιοῦτον πολιτισμόν, ὅστις τάσσει τὴν Μοσχόπολιν ἐν ἴσῃ ἢ καὶ μείζονι πρὸς τὰ Ἰωάννινα μοίρᾳ. Οἱ Μοσχοπολῖται διακρίνονται πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ ἐπὶ φιλανθρωπίᾳ συστήσαντες τὴν «Κᾶσαν τῶν πτωχῶν.» [3] Κατώρθωσαν νὰ ἐπιτύχωσι παρὰ τῶν Σουλτάνων τοιούτων προνομίων, ὥστε διωργάνωσαν ἰδιόρρυθμον καὶ μοναδικὸν πολίτευμα μετὰ πολυωνύμου ἀρχοντολογίου, οὗ ἐξέχει ***ὁ μέγας ἄρχων*** ἢ ***Ζουπᾶνος***. Ἑκάστη συνοικία εἶχε τὸ διοικητικὸν συμβούλιον καὶ

---

[1] Βλέπ. *Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου*, Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης ὁ μεταφραστὴς τῆς Κ. Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἤτοι αἱ βάσεις τῆς Ἀλβανικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης καὶ ἡ Ἀκαδήμεια τῆς Μοσχοπόλεως. (Ἀθῆναι 1934 Ἀποσπ. ἐκ τῆς Θεολογίας). σ.75—78 : Ἡ ἔνδοξος Μοσχόπολις, ἵδρυσις καὶ κάτοικοι, μουσοτρόφος ἑστία, ὡς καὶ τοῦ τελευταίου τῆς ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως κεφαλαίου παράγραφον 1—2 Ἀρχαιότης καὶ ὀνομασία τῆς Μοσχοπόλεως.

[2] Αὐτ. παρ. 3. σ. 200-4. Ἡ ἀγορά, τὰ διάφορα ἐργοστάσια καὶ ἡ ἐμπορικὴ κίνησις.

[3] Αὐτ. σ.211-12. Ὁ πολιτισμὸς τῆς Μοσχοπόλεως καὶ αἱ μεγαλοπρεπεῖς οἰκίαι.

εκάστη συντεχνία τὸ συντεχνιακόν, οὗ προΐστατο ὁ ***πρωτομαΐστωρ***.[1] Ἀλλὰ καὶ περὶ τὴν εὐσέβειαν καὶ τὸν πρὸς τὰ ἱερὰ σκηνώματα ζῆλον δικαίως θαυμάζονται οἱ Μοσχοπολῖται. Ἡ πόλις ἐσεμνύνετο διὰ τοὺς μεγαλοπρεπεῖς ναοὺς ἀνερχομένους εἰς δύο δωδεκάδας, ὧν διέπρεπεν ὁ πολυτελὴς διάκοσμος καὶ ἡ καλλιτεχνία τῶν τέμπλων καὶ εἰκόνων καὶ τοιχογραφιῶν φιλοτεχνηθέντων ὑπὸ ἐγχωρίων καλλιτεχνῶν, εἶχε δὲ καὶ ὠργανωμένον ἱερατεῖον.[2] Τὸ κορύφωμα τῆς εὐλαβείας τῶν κατοίκων ἦν ἡ περισεμνος μονὴ τοῦ Τιμίου Προδρόμου, ἥτις ἕνεκα τῆς γραφικῆς καὶ τῆς ἄλλης προνομιούχου θέσεως ὑπῆρχε τὸ θερινὸν ἐνδιαίτημα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχριδῶν, ὅστις συνεκρότει πολλάκις ἐκεῖ καὶ συνόδους μετὰ τῶν πέριξ μητροπολιτῶν.[3] Ταῦτα πάντα καὶ ἡ τῶν Μοσχοπολιτῶν ζωηρὰ φιλομουσία προήγαγον τὸν μουσόληπτον καὶ συμπατριώτην αὐτῶν ἀρχιεπίσκοπον Ἀχριδῶν ***Ἰωάσαφ***, οἰστρηλατούμενον ὑπὸ τοῦ κλεινοῦ σχολάρχου ***Θεοδώρου*** τοῦ ***Καβαλλιώτου***, ἐπὶ τὸ ἐγχείρημα ν' ἀναδείξῃ τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖον εἰς Ἀκαδήμειαν ἣν πρὸς ἀντιδιαστολὴν τῆς πλατωνικῆς ἐπωνόμασε ***Νέαν***. Τὸ καλλιπρεπὲς μέγαρον ἀπεπερατώθη τῷ 1750 ἁδραῖς δαπάναις τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ μόνων, καὶ ἀποκαλεῖται ἐν τῇ σῳζομένῃ ἐπιγραφῇ τὸ γεραρὸν τῶν Μουσῶν τέμενος ***«ὁ ἄκρος στολισμὸς τῆς πόλεως, ἡ εὐκοσμία τῶν ἠθῶν, τὸ φῶς τῆς ἐκκλησίας, τὸ ἐπὶ τὸ πρῶτον φῶς ἀνάγον κτλ»***. Πρὸς τῇ πλουσίᾳ βιβλιοθήκῃ συνεστάθη παρὰ τῇ Ἀκαδημείᾳ ὡς προπαιδευτήριον τὸ ***Ὀρφανοδιοικητήριον*** τεθὲν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρίστου ἐξάρχου ***Κων. Βρέτα Μοσχοπολίτου***[4].

Ἀλλ' ἡ θεραπεία τῶν Μουσῶν ἐν Μοσχοπόλει δὲν περιωρίσθη εἰς μόνα τὰ ἐκπαιδευτήρια. Ἱδρύθη καὶ τὸ περιώνυμον Τυπογραφεῖον, ὅπερ μετὰ τὸ γνησιγενὲς ἐκεῖνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ ἐπὶ Κυρίλλου Λουκάρεως συστηθέν, ὑπῆρξε μοναδικὸν ἐν τῇ Εὐρ. Τουρκίᾳ καὶ διήρκεσεν ἐπὶ ἥμισυ περίπου αἰῶνα. Δυστυχῶς αἱ γνωσταὶ μέχρι

---

[1] Αὐτ. παρ. 4, σ. 212-16. ἐγράφομεν αὐτόθι [σ. 214] ὅτι ἐν Ἠπείρῳ ἐλέγοντο οἱ ἀρχηγοὶ ***κεφαλᾶδες καὶ Ζουπαναῖοι***. Ἐν τῷ 39 κώδικι τῆς Μητροπόλεως Βελιγραδίου ὑπάρχει ἥδε ἡ σημείωσις: «Ἐγγράφη τὸ παρὸν Εὐαγγέλιον ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ ἐπὶ ἔτει ϛϡ κα' (1413) δι' ἐξόδων καὶ συνδρομῆς τοῦ πανευγενεστάτου κυρίου ***Νικηφόρου*** τοῦ ***Λούβρου*** καὶ ***κεφαλῆς*** πόλεως Βελεγράδων καὶ τῆς ὁμοζύγου αὐτοῦ ***Μαρίας*** τῆς ***Κυρακαλένης*** (Ἐκκλ. Ἀληθ. Κ', 1900, σ. 514).

[2] Αὐτ. παρ. 5, σ. 216-20.

[3] Αὐτ. παρ. 6, σ. 220-6 Ἡ μονὴ κτλ. χαρακτηρισμὸς τῆς Μοσχοπολ. τέχνης.

[4] Βλ. Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης σ. 76—85 καὶ σ. 205-8.

σήμερον τῶν ἐκδόσεων αὐτοῦ δὲν ὑπερβαίνουσι τὰς εἴκοσι. [1] Αἱ νῦν περιζήτητοι αὗται ἐκδόσεις, αἵτινες ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιέχουσι βίους καὶ μαρτυρολόγια ἁγίων καὶ ἀντιπαπικά, σκοπὸν εἶχον τὴν τῶν ὀρθοδόξων ἐν τῇ πίστει τῶν πατέρων στερέωσιν καὶ τὸν φρονηματισμὸν ἔναντι τῶν ἐκβιασμῶν τοῦ ἀπηνοῦς τυράννου καὶ τῆς παπικῆς προπαγάνδας, ὡς μαρτυροῦσιν ἡ Πίστις τοῦ ***Νεκταρίου Τέρπου***, τὸ Συνταγμάτιον τοῦ *Κωνσταντίνου Ἁγιοναουμίτου* καὶ τοῦ ***Ἀββᾶ Βεντζόνη*** Ἡ Ἀλήθεια κριτής.[2] Ἐκ τῶν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι ταύταις προτασσομένων ἐμπνευσμένων προλόγων, τῶν ἀφιερωτικῶν ἐπιστολῶν καὶ τῶν πολυπληθῶν καλλιεπῶν ἐπιγραμμάτων συμπεραίνομεν καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀκαδημαϊκῶν. [3] Οὗτοι ὄντες εὐσεβεῖς καὶ βαθυνούστατοι θεολόγοι, ἔμπλεῳ δὲ καὶ τοῦ ἀκραιφνοῦς τῶν κλασσικῶν συγγραφέων πνεύματος, πρὸς τοῖς ἄλλοις ἀγαθοῖς ἔγνωσαν νὰ μεταλαμπαδεύσωσιν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ὑπὸ τὴν σκληρὰν δουλείαν στεναζόντων ἀδελφῶν καὶ τὸ θεοείκελον τῆς ἐλευθερίας αἴσθημα, προπαρασκευάσαντες αὐτοὺς πρὸς τὸν μέγαν τῆς ἐθνεγερσίας ἀγῶνα. Καὶ τοῦτο ἐξάγομεν ἔκ τε ἄλλων καὶ ἐκ τῶν ἀξιοσημειώτων προλεγομένων τοῦ ἀ***ββᾶ Βεντζόνη***, ἅπερ θεωρητέα ὡς τὸ προανάκρουσμα τῆς ἐπαναστάσεως, ἥτις ἠκολούθησε τῇ ἐκδόσει τοῦ βιβλίου (1769) ἐν Πελοπον-

---

[1] Βλ. περιγραφὴν αὐτῶν ἔνθ' ἀνωτ. σ. 84—89.

[2] Τὸ περίεργον τοῦτο βιβλίον, οὗ τὸ μοναδικὸν ἀντίτυπον ὑπάρχει ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς ἑλλην. Βουλῆς, περιεγράψαμεν ἐν ἐκτάσει ἐν τῷ Γρηγ. Ἀργυροκαστρίτῃ σ.238-45. Περὶ τῆς ὠφελιμότητος τῶν βίων τούτων, ὧν τὴν ἔκδοσιν ὡς κύριον σκοπὸν ἔθετο τὸ τυπογραφεῖον, γράφει ὁ ***Μιχαὴλ Ὑπισχιώτης*** προλογιζόμενος εἰς τὴν τοῦ ***Κλήμεντος*** καὶ τῶν ἄλλων ἰσαποστόλων ***Ναοὺμ*** κτλ. ἀκολουθίαν πρὸς τὸν Ἀχριδῶν ***Ἰωάσαφ***: «οἵτινες τῇ αὐτῇ καὶ ὑπὸ τὴν αὐτὴν ὑπερέλαμψαν ἐν ἐσχάτοις (καιροῖς) ταῖς φεγγοβόλοις μαρμαρυγαῖς τῆς εὐσεβείας Μακεδονίαν καὶ Ἰλλυρίδα μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς φωτὶ θεογνωσίας, προσάγοντες, καὶ ἀδιαλείπτως τοῖς αὐτῶν θαυματοβρύτοις ἁγίοις λειψάνοις παρακείμενοι φρουροὶ προστατεύοντες στηρίζουσι τὴν θείαν καθέδραν, αὐτῆς μὲν εἰς δόξαν καὶ καύχημα μέγιστον, εὐσεβούντων δ' οὐ σμικρὰν τῶν παθῶν σωτηρίαν» (Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 82).

[3] Αὐτ. παρ. 8, σ. 236 ἑ. Ὁ ὕψιστος τῆς ἀκαδημείας σκοπὸς καὶ οἱ ἀγῶνες τῶν διδασκάλων. Αἱ ἐκδόσεις τῶν ἀκολουθιῶν τίνα σκοπὸν ὑπέκρυπτον. Ὁ παπισμὸς βαλλόμενος. Σημειωτέον καὶ τόδε, ὅτι τῶν πλείστων ἀκολουθιῶν ποιηταὶ ἦσαν αὐτοὶ οἱ Μοσχοπολῖται, ἐν οἷς διαπρέπει ὁ ***Δυρραχίου Γρηγόριος*** (βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ σ. 63—65). ὁ ***παπᾶ Σῖμος*** (αὐτ. 93), ὁ ***Χατζηφιλιππίδης*** (σ. 112-113) κ. ἄ.

νήσῳ.[1] Ἐνῷ λοιπὸν ἡ Μοσχόπολις ἀνήρχετο εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς δόξης κρατοῦσα τὰ σκῆπτρα τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, τὸ μὲν ἡ ἐπάρατος τῶν κατοίκων διχόνοια, τὸ δὲ ἡ ἀντιζηλία καὶ ὁ φθόνος τῶν πέριξ ἰσχυρῶν Μπέηδων ἐπετάχυναν τὴν καταστροφὴν αὐτῆς, προελθοῦσαν διὰ τῶν νικητῶν τῆς Πελοποννήσου Ἀλβανῶν ἐπανερχομένων οἴκαδε, εἶτα δὲ καὶ τοῦ διὰ Ἀλῆ πασᾶ. Ἀλλ' ὅσον βραχυχρόνιος καὶ ἂν ὑπῆρξεν ἡ ἔνδοξος σταδιοδρομία τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως, τόσον τ' ἀποτελέσματα ἦσαν μεγάλα καὶ εὐεργετικὰ εἰς ὁλόκληρον τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, τοὺς Ἀλβανοὺς καὶ λοιποὺς Βαλκανίους. Εἰς τριάντα περίπου-καὶ τόσους ἡμεῖς ἠδηνήθημεν νὰ ἀνακαλύψωμεν ἀνέρχονται οἱ Ἀκαδημαϊκοὶ τῆς Μοσχοπόλεως, οἵτινες διὰ γονιμωτάτης διδασκαλίας καὶ ἐπικαίρων συγγραφῶν διεσάλπισαν πανταχοῦ, καὶ πέραν τῶν στενῶν τῆς Ἰλλυρ. Χερσονήσου ὁρίων τὸ ὑψηλὸν τῆς σοφίας καὶ ἐλευθερίας κήρυγμα.[2]

Οἱ διαπρεπεῖς οὗτοι τοῦ γένους διδάσκαλοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον κατήγοντο ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ τῶν πέριξ αὐτῆς, τὴν Κουτσοβλαχικὴν καὶ Ἀλβανικὴν ὡς μητρικὴν λαλοῦντες γλῶσσαν. Ἀλλὰ τέως Ἀλβανοὶ καὶ Κουτσόβλαχοι οὐδόλως διέκρινον ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων φυλετικῶς. Ἡ Ἀλβανικὴ μάλιστα ἐθεωρεῖτο ἀρχαία ἑλληνικὴ διάλεκτος συγγενεύουσα τῇ Δωρικῇ ἢ Αἰολικῇ. Διεκρίνοντο δὲ ἐπὶ τῇ αὐστηρᾷ διατηρήσει τῶν ἀρχαϊκῶν ἑλληνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων. Ἐπρωτοστάτουν ὡς Ἕλληνες ἔν τε τοῖς γράμμασι καὶ τῷ πολιτισμῷ καὶ δὴ κατὰ τοὺς ἀπελευθερωτικοὺς ἀγῶνας (πρβλ. τοὺς Σουλιώτας καὶ τοὺς ἐν Βλαχίᾳ ἀρχηγοὺς τῶν Ἱερολοχιτῶν, οἵτινες ὁμοίως ἦσαν Ἀλβανοὶ καὶ Κουτσόβλαχοι). Ἐν ταῖς τοῦ Ἰασίου καὶ Βουκουρεστίου Ἀκαδημείαις τοῖς Ἕλλησι συνεδίδασκον Ἀλβανοὶ καὶ Κουτσόβλαχοι τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, οἱ δὲ Ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνες ***Βασίλειος ὁ Λοῦπος***, ***ὁ***

---

[1] Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυροκαστρίτης σ. 88-89 καὶ σ. 238 ἑ. Οἱ Μοσχοπολῖται διδάσκαλοι δᾳδοῦχοι τῆς ἐλευθερίας τῶν βαλκανικῶν λαῶν.

[2] Βλ. τὸν βίον καὶ τὰ συγγράμματα αὐτῶν ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυροκαστρίτῃ σ. 70-159.

[3] Ἐν τῷ ἀρτίως (1933) ἐν Θεσ)νίκῃ ἐν δοθέντι ἔργῳ ἡμῶν, Ἀλβανικαὶ μελέται. Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκη εἰς τὸ Ἀλβανικόν, ἤτε τοῦ Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἡ τοῦ Κων. Χριστοφορίδου, ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς, δογματικῆς καὶ ἑρμηνευτικῆς ἀπόψεως καὶ περὶ τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς διαλέκτου, ἐν σ. 85 ἑ. ἐγράψαμεν ἐν ἐκτάσει περὶ τῆς νῦν κρατούσης ἀπόψεως ὡς πρὸς τὴν τῆς ἀλβαν. γλώσσης καταγωγὴν καὶ ἐτάχθημεν πρὸς τὸ μέρος τῶν μετὰ τῶν ἀρχαίων θεωρούντων αὐτὴν ὡς ἀπόγονον τῆς Πελασγικῆς, ἑπομένως καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς συγγενεῖς καὶ ὁμαίμονας τοῖς Ἕλλησιν.

Δούκας, καὶ δὴ οἱ περίφημοι ***Γκικάδες*** ἀξιοζήλως ὑπεστήριξαν τὰς ἑλληνικὰς σπουδὰς καὶ τῇ συναρωγῇ αὐτῶν ἐξεδόθησαν πλεῖστα ἑλληνικὰ βιβλία εἰς τὰ ὑπ' αὐτῶν συσταθέντια τυπογραφεῖα, καὶ δὴ καὶ ἀλβανικαὶ καὶ κουτσοβλαχικαὶ γραμματικαὶ καὶ πολύγλωττα λεξικά.[1] Καὶ ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου ἀνευρίσκομεν τὰς μεταξὺ τῶν Ἀκαδημειῶν ἐκείνων καὶ τῆς Μοσχοπολιτικῆς σχέσεις, αἵτινες προσεπιμαρτυροῦνται καὶ ὑπὸ τῆς κοινότητος τοῦ προγράμματος τῶν μαθημάτων. Ἐν αὐτῷ διακρίνομεν ὄντως τὰς πρώτας ἐνδείξεις πρὸς ἐγγραμμάτισιν τῶν βαλκανικῶν γλωσσῶν.[2])

Εἴχομεν γράψει τὰ ἀνωτέρω, ὅτε περιῆλθεν εἰς χεῖρας ἡμῶν τοῦ ***Βίκτορος*** Papacostea ἡ περισπούδαστος μονογραφία: Teodor Anastasie Cavalioti, trei manuscrise, Bucuresc MCMXXXII (=1932), 8ον, σ.65 μετὰ ἑπτὰ πανομοιοτύπων ἐν τέλει, (ἀπόσπασμα ἐκ τῆς Istoricâ Romànâ IX—X, 1931—1932). Ὁ συγγραφεὺς λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν χειρογράφων τοῦ ***Καβαλλιώτου***, ἅπερ ἐχρησιμοποίει ὁ σοφὸς τῆς ἀκαδημείας σχολάρχης εἰς τὴν διδασκαλίαν ἐπιφέρει : «ὅτι εὑρίσκονται εἰς Ἰάσιον πολλὰ χειρόγραφα τῆς Φυσικῆς καὶ Μεταφυσικῆς τοῦ ***Καβαλλιώτου*** εἶναι ***ἀπόδειξις, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο εἶχε διαδοθῆ μεγάλως καὶ ἐκεῖ ἐκ*** τῆς ***Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως***, καὶ ἕνεκα τῆς φήμης ὅτι ὁ ***Καβαλλιώτης*** ἦν μαθητὴς ***Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως***, οὗτινος τὸ ὄνομα μέγα ἦν ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Μολδαβίᾳ» (σ 20). καὶ κατωτέρω (σ. 50) : «Ἡ παρουσία διαφόρων χειρογράφων τῆς Νέας Ἀκαδημείας εἰς τὰς τοῦ Ἰασίου καὶ Βουκουρεστίου προσεπικυροῖ τὰς σχέσεις μεταξὺ διαφόρων σφαιρῶν τῆς ἑλληνικῆς ἀναπτύξεως κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην».

Οὕτω ἡ καλλιεργία τῆς Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις τοῦ ἀκμάζοντος μεταξὺ τῶν πληθυσμῶν τούτων ἑλληνισμοῦ οὐδόλως ἐχώριζεν αὐτοὺς τῆς ὁλομελείας τῶν Ἑλλήνων, ὡς δὲν χωρίζει νῦν τούς Ἑλληνοαλβανοὺς ἡ μητρικὴ αὐτῶν γλῶσσα. οὐδ' αὖ παρὰ τῶν τότε Ἑλλήνων τὸ ὑπὲρ τῆς γλώσσης αὐτῶν ἀναπτυσσόμενον παρὰ τοῖς Ἀλβανοῖς ἴσθημα ἐθεωρεῖτο ἀντιστρατευό-

[1] Βλ. Γρηγόρ. ὁ Ἀργυροκαστρίτης κεφ. IV Οἱ ἐξωτερικοὶ συντελεσταί. 1. Οἱ Ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἡγεμόνες τῆ Μολδοβλαχίας καὶ γενικῶς αἱ εὐεργεσίαι αὐτῶν . . . πρὸς τὴν πατρίδα κτλ.– 6. Ἡ φιλομουσία τῶν Γκικάδων ***Γρηγορίου*** τοῦ II καὶ III κτλ σ. 163 189. Ἐν Ρουμανίᾳ ἐν τοῖς μάλιστα διαπρέπει,ὡς δεινὸς ἑλληνιστής,ὁ γνωστὸς Μοσχοπολίτης ***Δημ.Προκοπίου***, ὁ τὴν πρώτην γραμματολογίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος συγγράψας τῷ ***Φαβρικίῳ*** χαριζόμενος (βλ. αὐτ. σ. 79 99).

[2] Βλ. Γρηγ.Ἀργυρ.σ.95-200 Σχέσεις Ἰασίου καὶ Μοσχοπόλεως, Ἠπειρῶται, Ἀλβανοὶ καὶ Μακεδόνες, τὸ κοινὸν πρόγραμμα τῶν δύο Ἀκαδημειῶν.

μενον πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. [1] Τὴν τοιαύτην διάστροφον ἔννοιαν περί τε τῶν Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων ἐκτήσαντο οὗτοι ὅτε εὑρέθησάν τινες ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἐλαφρᾷ τῇ γνώμῃ ἀντέδρων εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν γλωσσῶν τούτων, καὶ τότε ἡ ξώλης προπαγάνδα ἐμφιλοχωρήσασα ἐνέσπειρε τὰ ζιζάνια καὶ ἐδημιούργησε μεταξὺ τῶν ὁμαιμόνων ἀδελφῶν τὸν μισελληνισμόν, μυρίων κακῶν γενόμενον παρ' αὐτοῖς πρόξενον. Ἡμεῖς ἐν τῷ Γρηγορίῳ Ἀργυροκαστρίτῃ ἀπεδείξαμεν, ὅτι ***ἡ ἀνάπτυξις τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν Ἀκαδήμειαν τῆς Μοσχοπόλεως, ὡς ἀγλαὸς καρπὸς τῆς σπουδῆς τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων***· πῶς εἶναι ἐπομένως δυνατὸν οἱ μὲν τοὺς ὀφθαλμοὺς διανοιχθέντες νὰ ὦσιν ἀγνώμονες καὶ νὰ μισῶσι τὸν φωτοδότην, οἱ δὲ Ἕλληνες νὰ ἐχθαίρωσι τοὺς νεοφωτίστους! Ἐγράφομεν δὲ ἐκεῖ (σ.83) πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο: «νομίζει τις ταῦτα διεξιών, ὅτι αἱ Μοῦσαι τοῦ Ἑλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ τὰς ἐρατεινὰς αὐτῶν καταλιποῦσαι ἑστίας ἠράσθησαν περιπαθῶς τοῦ Βοΐου (ἢ Βοίου) ὄρους καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ Τομόρου, καὶ ἐπεφοίτησαν ἐκεῖσε, ἵνα μεταλλάξωσι τὰ δωρικὰ τραχέα ἤθη τῶν ἐγχεσιμόρων Πελασγι-

---

[1]) Κατ' ἀρχὰς τὸ αἴσθημα τοῦτο ὑπηγόρευσεν ἡ ἀνάγκη καὶ ὁ ὑπερβολικὸς πρὸς τὰ ἑλλ. γράμματα ἔρως, καὶ εἰς τοῦτο πείθομαι ἐκ τοῦ ἑξῆς γεγονότος. Πρό τινος ἠγόρασα ἔκ τινος ἐν Ἀθήναις παλαιοῦ βιβλιοπωλείου χειρόγραφον περιέχον γραμματικὴν ἀλβανιστὶ γεγραμμένην ὑπὸ τοῦ Ὑδραίου ἱερομονάχου ***Νικηφόρου Σιναΐτου*** κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν χρόνους. Ἡ γραμματικὴ αὕτη εἶναι ἀληθῶς λίαν περίεργος. λέγεται μὲν τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς ἢ Σκιπεταρικῆς γλώσσης, ἀλλ' οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης· διότι ὁ συγγραφεὺς ἁπλῶς μετέφρασε τοὺς γραμματικοὺς ὅρους (αἱ μόνον ἐνταῦθα ἔγκειται ἡ σπουδαιότης) καὶ κανόνας τῆς ἑλληνικῆς, παρέθετο ὅμως τὰ παραδείγματα καὶ Ἀλβανιστί. Τὸ δ' ἀλφάβητον εἶναι ἑλληνικὸν συμπληρωθὲν διά τινων πελασγικῶν στοιχείων. Διερωτῶμαι, τίνα σκοπὸν εἶχεν ὁ ἀγαθὸς οὗτος πατριώτης; Βεβαίως νὰ διευκολύνῃ τὴν παρὰ τῶν Ἀλβανῶν παίδων τῆς ἑλληνικῆς ἐκμάθησιν. οὕτω διενοήθη ἐξαλβανίζων τὴν ἑλληνικὴν γραμματικὴν νὰ ἐξελληνίσῃ τοὺς Ἀλβανόπαιδας (εἶδος γλωσσομαθείας καὶ τοῦτο). Εὐφροσύνως χαιρετίζομεν τὸν πατριώτην τοῦτον λευίτην πρόδρομον τῶν ἑλληνοαλβανῶν ἀλβανολόγων. καὶ τοιοῦτοι ὑπῆρξαν σπουδαιότεροι οἱ ἑξῆς. Ὁ ἐν χειρογράφῳ καταλιπὼν Ἀλβανικὸν Λεξικὸν ***Παν. Κουπιτώρης*** γυμνασιάρχης Ὑδραῖος, ὅστις μετὰ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ πρῶτος ἐπελάβετο γλωσσολογικῶν καὶ ἐθνολογικῶν ἐρευνῶν διὰ δύο σπουδαιοτάτων πραγματειῶν: Μελέτη ἱστορικὴ καὶ φιλολογικὴ περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Ἀλβανῶν (Ἀθῆναι 1879 ἀπόσπ. ἐκ τοῦ Βύρωνος, τόμος Δ'.) καὶ Διατριβὴ παρὰ τῆς παρ' Ἀλβανοῖς τοῦ τρίτου προσώπου ἀντωνυμίας κατὰ τὴν διάλεκτον τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανῶν (Ἀθη-

δῶν πρὸς τά τοῦ κλεινοῦ τῆς Παλλάδος ἄστεος, ἵνα κατ' ἀκρίβειαν τὰ τοῦ ἀγαθοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἐνταῦθα ἀληθῆ ἀποδειχθῶσι..... «καὶ τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἕλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδεύσεως τῆς ἡμετέρας ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας». Ἐν τῷ ἑπομένῳ κεφαλαίῳ ἔχοντες ὡς θέμα τὴν γένεσιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς θ' ἀποδείξωμεν πῶς αὕτη ἔλαβε σάρκα καὶ ὀστέα ὡς πρὸς τὴν ἐγγραμμάτισιν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ τῆς Μοσχοπόλεως καὶ τίς ἡ καταγωγὴ τῶν Κουτσοβλάχων. Τοιαύτη ἐν πάσῃ συντομίᾳ ἡ ἔνδοξος ἱστορία τῆς Μοσχοπόλεως, τοιαύτη ἡ σπουδαιότης τῆς κλεινῆς ταύτης πόλεως, ἥτις δυστυχῶς μετὰ τὴν τελευταίαν τοῦ 1916 τραγικὴν καταστροφὴν οὐδὲ ἴχνος διασώζει τοῦ παρελθόντος μεγαλείου. Πρὸς τὴν γενναίαν καὶ φεραυγῆ πόλιν, ἥτις πρώτη προεφοιβάσθη τὴν ἠῶ τῆς ἐλευθε-

ναι 1879, ἀπόσπ. ἐκ τῆς Ἐφημερ. τῶν φιλομαθῶν τόμος, ΚϚ', περ. Β'). Ἐν τῇ ἐν Βουκουρεστίῳ ὑπὸ Dodani ἐκδοθείσῃ Ἀλβανικῇ ἐφημερίδι Shqiperia ἔτος Α', ἀρ. 2) ἀνέγνων ὅτι ὁ ***Κουπιτώρης*** «***κατέλιπε Λεξικὸν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης***, τοῦ ὁποίου τὸ χειρόγραφον κατέχει ἡ σεβαστὴ χήρα τοῦ ἀοιδίμου ἀνδρός». Πρακτικὸν διδακτικὸν σκοπὸν ἔχουσι τὰ ἔργα τοῦ φλογεροῦ πατριώτου ***Ἀναστ. Κουλουριώτου***, ὅστις μετ' αὐταπαρνήσεως εἰργάσθη πρὸς διάδοσιν τῶν ἰδεῶν αὐτοῦ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ κυρίως Ἀλβανίᾳ ἐκδοὺς ἐφημερίδα τὴν Φωνὴν τῆς Ἀλβανίας ἐν Ἀθήναις. Ἀλφαβητάριον (γρ. καὶ Ἀναγνωστικὸν) κατὰ τὸ ἐν Ἑλλάδι ὁμιλούμενον Ἀλβανικὸν *ἰδίωμα* Ἀθῆναι 1882 Τροφὴ καὶ γάλα διὰ τὰ νήπια, καὶ Ἀλβανικὰ πάρεργα Ἀθῆναι 1893 (βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ σ. 60). Ὁ ἰατρὸς ***Λουκᾶς Μπέλος*** ἐκ Θηβῶν ἔγραψε πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἐκ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης καταγωγῆς τῆς Ἀλβανικῆς τὰ Ἀλβανικὰ ἢ αἱ τρεῖς ζῶσαι διάλεκτοι τῆς Ἑλληνικῆς. (Ἀθῆναι 1903). Ταὐτοχρόνως ὁ ***Λυχαῖος*** μετὰ τοῦ Γερμανοῦ Stier ἐξετύπουν ἐν Λαμίᾳ Ἀλβανικὴν ἐφημερίδα καὶ ἡ Ἑταιρεία «Ἑλληνισμὸς» ἐξεδίδου Ἀλβανικὴν Γραμματικὴν καὶ διαφόρους προκηρύξεις Ἀλβανιστὶ συντεταγμένα (Ἑλληνισμὸς τόμ. Β'. 1898 σ. 381 ἑ. Βλ. καὶ τὸ φυλλάδιον «Ἡ Ἑλληνοαλβανικὴ συνεννόησις» 1907 τοῦ κ. ***Ν. Καζάζη***).

Τότε ἐξεδόθη ἐν Ἀθήναις 1904 καὶ τὸ περίφημον Ἀλβανοελληνικὸν τοῦ ***Χριστοφορίδου*** λεξικὸν δαπάναις τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. κατὰ δὲ τὸ 1910 διδακτικὰ βιβλία συντεταγμένα διὰ τοῦ ἀλφαβήτου τοῦ Bashkim καὶ ἐφημερὶς ἐν Καΐρῳ ὑπὸ τοῦ μακ. ***Φαζλῆ Τοπτὰν*** Πασᾶ, ἡ Shkretpima, ἀρωγὴ τῆς αὐτῆς Κυβερνήσεως. Ταῦτα πάντα ἐδημιούργησαν τοὺς νέους ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανολόγους, τὸν πρύτανιν ***Ἰάκ. Θωμόπουλον*** ἰατρὸν, τὸν συγγραφέα τῶν Πελασγικῶν, τὸν κ. ***Κ. Σωτηρίου*** καὶ τὸν ***Π. Φουρίκην*** (ἀμφότεροι ἐκ τῶν περιχώρων τῶν Ἀθηνῶν). Ἀλλ' ὁ εἰσηγητὴς τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἀλβανικῶν σπουδῶν εἶναι ὁ ἀσκληπιάδης Βαυαρὸς ἰατρὸς τοῦ Βασ. Ναυτικοῦ ***Κάρολος*** Reinhold διὰ τῶν Noctes pelasgicae, vel symbolae ad cognoscendas dialecto-Graeciae pelasgicas, Athenis 1856.

ρίας καὶ ἀπτόητος ἐνώπιον τυράννων ἀνεστήλωσε τὴν ἑλληνικὴν δόξαν, πρὸς τὴν πόλιν, ἥτις ὑπῆρξεν οὕτω περιπαθὴς τροφὸς τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν κατὰ τὴν δυσχείμερον ἐκείνην περίοδον, καὶ τὸ λίκνον ἅμα, ἐν ᾧ ἐξεκολλάφθη ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς ἀλβανικῆς γλώσσης, πρὸς τὴν πόλιν τὴν τόσῳ ἀναξιοπαθήσασαν δέον νὰ ὦμεν λίαν εὐγνώμονες· διὸ ὀφείλομεν νὰ γνωρίζωμεν κάλλιον τὴν ἀρχαιότητα αὐτῆς, τὰ τῆς συστάσεως τῆς θαυμασίας πολιτειακῆς ὀργανώσεως, τῆς βιομηχανίας καὶ τοῦ ἐμπορίου, τὴν τέχνην τῶν πολυπληθῶν ναῶν καὶ μονῶν αὐτῆς καὶ ἐν γένει τὴν εὐκλεῆ σταδιοδρομίαν, ἣν διήνυσεν ἐν μέσῳ μυρίων ἐμποδίων καὶ ἀντιξόων περιστάσεων. Ἀνέμενον τὴν δευτέραν ἔκδοσιν τῆς ὑπὸ τοῦ συμπατριώτου μου κ. *Κων. Σκενδέρη* Ἱ σ τ ο ρ ί α ς τ ῆ ς Μ ο σ χ ο π ό λ ε ω ς (Ἀθῆναι 1912), ἀλλὰ παρατηρήσας ὅτι ἡ μόνη προσθήκη, ἣν οὗτος ἐποιήσατο εἶναι ἡ ἐξιστόρησις τῆς τελευταίας τῆς πόλεως καταστροφῆς (1916), ἐπιχείρησα ἐκ τῶν ἐνόντων ἐν τῇ ἐμῇ βιβλιοθήκῃ βοηθημάτων (ἐν Λαύρᾳ τοῦ Ἄθωνος) νὰ δώσω ἐμφανεστέραν τὴν μεγαλειώδη εἰκόνα τῆς εὐαγοῦς Μοσχοπόλεως.

Ἡ μόνη περισωθεῖσα αὐθεντικὴ πηγὴ τῆς ἱστορίας τῆς Μοσχοπόλεως ἦσαν οἱ δύο κώδικες, ὁ τῆς μονῆς τοῦ Προδρόμου καὶ ὁ τῆς Παναγίας, περιέχοντες διάφορα ἔγγραφα, ἐπισήμους πράξεις καὶ ἀναγραφὰς καὶ ἐν γένει πολυτίμους εἰδήσεις περὶ τῆς ἱδρύσεως τῆς πόλεως, τῶν εὐαγῶν αὐτῆς ἱδρυμάτων καὶ δὴ καὶ περὶ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν. Δυστυχῶς καὶ οὗτοι ἀπωλέσθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν καταστροφὴν, καὶ νῦν γνωρίζομεν αὐτοὺς ἐκ μόνων τῶν περιγραφῶν καὶ ἀντιγραφῶν τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπισκεψαμένων τὴν θρυλικὴν πόλιν. Συμπληροῦσι τὰς εἰδήσεις ταύτας τὰ ἀποσημειώματα τῶν διαφόρων Μοσχοπολιτικῶν ἐκδόσεων καὶ οἱ διὰ βραχέων τὰ κατ' αὐτὴν ἐξιστορήσαντες ὁ Leibnitz, ὁ Leake, ὁ *Κωνσταντᾶς* καὶ *Φιλιππίδης*, ὁ *Ρόζια*, ὁ Pouqueville ὁ *Κούμας*, ὁ *Σακελλαρίου*, ὁ *Ἀραβαντινός*, ὁ *Δούκας*, ὁ Π. *Λάμπρος*, ὁ *Ἀρχιμ. Δημ. Καλλίμαχος*, ὁ *Βελλιανίτης*, ὁ *Σκενδέρης* κ.ἄ. Τὰς ἐργασίας τῶν Ρουμανολόγων βλέπει τις ἐν τῷ Jahresberichte des Instituts für rumänische Sprache τοῦ G, Weigand, ἃς ἐπωφελήθησαν οἱ εἰδικῶς περὶ Μοσχοπόλεως καὶ Μοσχοπολιτῶν ἐσχάτως γράψαντες *Βαλέριος* καὶ *Περικλῆς* Papahagi καὶ ὁ *Βίκτωρ* Papacostea. Ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ἐπὶ τῇ βάσει τούτων καὶ τῶν ἰδιαιτέρων μου μελετῶν ἐκθέμενος ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὸ ἱστορικὸν τῆς πόλεως [1] ἐπισυνάπτω ὡς δεύτερον μέρος τὰ ἑξῆς, ἅπερ καὶ ὑποβάλλω εἰς τὴν ὑμετέραν εὐμενῆ κρίσιν.

Ἔγραφον ἐν τῇ κατ' Ἄθω ἱερᾷ μονῇ τῆς Μεγίστης Λαύρας κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1933 ἔτους.

Εὐλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης

---

[1] Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυροκαστρίτης σ. 200-260.

Μοσχοπολιτῶν ἔπαινος,

Ἐν τῷ ἐπισήμῳ τῆς Βουδαπέστης ἀρχείῳ ὑπάρχει ὑπόμνημα περὶ Μοσχοπόλεως ἀξιόλογον, συγγραφὲν ἐν Πέστῃ τελευτῶντος τοῦ ΙΗ´ αἰῶνος καὶ ὑπὸ *Γεωργίου Ἀλεξίκη*, τὸ πρῶτον δημοσιευθὲν ἐν Convorbiri Literare τόμ. XXXVII σ. 951, τὸ δεύτερον δὲ ὑπὸ ***Περικλέους*** Papahagi ἐν Scriitori Aromani κτλ. (Bucuresti 1909) σ. 20—21, ὅθεν καὶ ἀναδημοσιεύεται ἐνταῦθα ἐν μεταφράσει γενομένῃ ὑπ᾽ ἐμοῦ. Τοῦ κειμένου προτάσσεται, ἐπεξηγηματική τις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μοσχοπολιτῶν σημείωσις, ὅτι οὗτοι ὀνομάζονται ἐν αὐτῷ ***Ἀρβανῖται*** ἢ Βλάχοι:

Natio quae passim Arnaut'ca v. Valachica hic loci nuncupatur, oritur ex civitate Moscopoli.

Ἡ Μοσχόπολις κεῖται ἐν Μακεδονίᾳ ἐν τοῖς μεθορίοις τῆς Ἀλβανίας, πόλις ἐνδοξοτάτη οὐ μόνον ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι, ἀλλὰ καὶ καθ᾽ ὅλον τὸ τουρκικὸν κράτος. Περιβόητος τῷ πλήθει τῶν οἰκιῶν ἐκ στερεᾶς ἐκτισμένων ὕλης, αἵτινες ἀναμφιβόλως ἀνήρχοντο εἰς χιλιάδας δώδεκα, καὶ ἰδιαιτέραις προνομίαις, ἐλευθερίαις καὶ ἀσυδοσίαις ὑπὸ τῶν Τούρκων αὐτοκρατόρων παραδειγματικῶς κεκοσμημένη. Οἱ ταύτης πολῖται τῆς αὐτῆς εἰσιν ἐθνικότητος καὶ θρησκείας, χριστιανικῆς δόγματος ἑλληνικοῦ, καὶ τῆς αὐτῆς γλώσσης, ἥτις ὑπ᾽ τῶν ἰδίων ὀνομάζεται Ῥωμαϊκή, ἅτε δὴ κατὰ μέγα μέρος πλασθεῖσα ἐκ λατινικῶν λέξεων, καὶ οἱ ἴδιοι ἀναμεταξὺ Ῥωμαῖοι λέγονται καὶ ὀνομάζονται· διότι τὴν ἑαυτῶν καταγωγὴν ἀνάγουσιν εἰς τοὺς ἀρχαίους ἐκείνους Ῥωμαίους, οἵτινες πρῶτοι τὴν Μακεδονίαν κατέλαβον ὑπὸ Παῦλον Αἰμίλιον καὶ ἔπειτα ὑπὸ τὸν Πομπήιον Μάγνον κατὰ τὸν ἐμφύλιον πόλεμον καὶ ὑπὸ τὸν Βροῦτον πολεμοῦντες. ηὐξήθη ἔπειτα ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων διὰ τῶν Βυζαντινῶν πολιτῶν, οἵτινες κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου τοῦ Θεοδοσίου καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων ἐκ τῆς Ῥώμης προσῆλθον εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἅλωσιν κατέφυγον εἰς Μακεδονίαν πρὸς τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, ἔνθα πλείονες κατῴκησαν, καὶ ἐπιθυμοῦντες τῷ πατρίῳ ῥωμαϊκῷ ἔθει καὶ τῇ λαλιᾷ νὰ ζῶσι, πόλεις κεχωρισμένας τῶν Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων εἰς ἐκεί-

νους τοὺς τόπους ἵδρυσαν πλείστας, ὥστε οὐδόλως νὰ ὦσιν ἐκτεθειμένοι εἰς τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων καὶ τῶν πολέμων.Τούτων ὁ ἀριθμὸς εἰς 60 χιλ. ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον, καὶ διαβιοῦσι μακρὰν τῶν Ἑλλήνων, Ἀλβανῶν καὶ Βουλγάρων, χρώμενοι τοῖς αὐτῶν ἀρχαίοις ῥωμαϊκοῖς ἤθεσι, καὶ τῇ ῥωμαϊκῇ ὡσαύτως γλώσσῃ,διαφθαρείσῃ ὅμως διὰ τοσούτων αἰώνων καὶ διὰ τῆς μετὰ τῶν ἄλλων γλωσσῶν γειτνιάσεως, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος τὴν ἑαυτῆς μητέρα,τὸν λατινισμὸν προδίδωσιν. Ταῦτα οὐχὶ μόνοις αὐτοῖς τούτοις διὰ τῆς παραδόσεώς εἰσι γνωστά, ἀλλὰ καὶ οἱῳδήποτε βεβαίως ξένῳ φαίνονται, ὅστις οὐκ ἀδαὴς τυγχάνει ὢν τῆς ἱστορίας, τῆς γλώσσης καὶ τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχαιολογίας· ἀλλὰ καὶ διάφοροι Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς, οἵτινες τὰ ἀπὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πόλεως τῇ μνήμῃ παρέδωκαν, ὧν ἡγεμὼν τοῦ καθ᾽ ἡμᾶς αἰῶνος, ὁ Καντεμίριος ἐν τῷ ἀξιαγάστῳ ἔργῳ αὐτοῦ ἐπιβεβαιοῦται, καὶ ὁ διάσημος γεωγράφος Μελέτιος, ἄλλοι τε πλείονες, οὓς περιττὸν νὰ παραθέσω. Καὶ ἀποδεικνύεται αὐτὴ αὕτη ἡ ῥωμαϊκὴ ἀρχαιότης, ἡ ἀκεραιότης τῶν ἠθῶν καὶ ἡ ἐν τῷ βίῳ φιλοπονία καὶ δραστηριότης τῶν κατοίκων τῆς Μοσχοπόλεως, οἵτινες ὄντως ἐναργῆ προδίδουσι τὴν εἰκόνα τῶν ἠθῶν τῶν ἀρχαίων Ῥωμαίων, ὧν ἀπόγονοι καὶ λέγονται καὶ πράγματί εἰσιν· Ἐπειδὴ οὐ μόνον τὴν ἁγνότητα τοῦ ἀρχαϊκοῦ γένους καὶ τὴν ἀρετὴν ἀπὸ τοῦ βαρβαρικοῦ μολύσματος τῶν ἀρχόντων ἐν μέσῳ αὐτοῦ τοῦ κράτους ἀβλαβῆ καὶ σῶαν διεφύλαξαν, ἀλλὰ καὶ τὴν πόλιν ἐκράτυναν, οὐ μόνον διὰ σημαντικωτάτου ἀριθμοῦ οἰκιῶν, ἀλλὰ καὶ δι᾽ εὐπορίας καὶ διὰ βίου λίαν πεπολιτισμένου καὶ ἡμερωτέρου, δι᾽ ἀρίστου γυμνασίου ἑλληνικῶν γραμμάτων καὶ διὰ τυπογραφίας καὶ πραγμάτων προοιωνιζόντων κατάστασιν μὴ συμβιβαζομένην πρὸς τὴν τῶν Τούρκων, καὶ δι᾽ ἕδρας ἀρχιεπισκοπικῆς. Διαλέκτῳ ἑλληνίδι ἐχρῶντο πολλῷ καθαρωτέρᾳ ἐν τοῖς πολιτικοῖς πράγμασι, ἅτε δὴ μὴ προερχομένῃ ἐκ τῆς συνήθους ὁμιλίας, ἀλλ᾽ ἐκ τῆς ἐν τοῖς σχολείοις διδασκαλίας. Τοσούτῳ πρὸς τούτοις τῆς ἑαυτῶν πατρίδος ἔρωτι διαφλέγονται πάντοτε,ὥστε ἐπειδὴ ἀπέρχονται ἐμπορίας ἕνεκα εἰς διαφόρους τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης ἐπαρχίας οὐδέποτε τῆς ἑαυτῶν ἐπελανθάνοντο πάτρης, καίτοι ἀλλαχοῦ ἐνυμφεύοντο καὶ ἐκτῶντο παντοῖα ἀγαθά. ὑπάρχουσι δὲ καὶ πολλοί, οἵτινες μετὰ τριακονταετῆ ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀπουσίαν προυτίμησαν νὰ ἐπανέλθωσιν οἴκαδε, ἵνα ἐν τῇ πατρίῳ γῇ τελευτήσωσιν. Τοσαύτη δὲ ἔφεσις πρὸς διατήρησιν τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων καὶ τῆς μετὰ τῶν συμπο

λιτῶν αὐτῶν ἀναστροφῆς ὑπῆρχεν, ὥστε πλεῖστοι οἵτινες παρὰ τῇ Ὀθωμανικῇ Πύλῃ καὶ εἰς τὴν ἡγεμονίαν τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας ἀνελάμβανον μεγάλα ἀξιώματα καὶ ἄφθονα ἐπεζήτουν πλούτη, προυτίμων νὰ λέγωσι τούτοις χαίρειν, καὶ ἐν τέλει τοῦ βίου αὐτῶν νὰ ἐπανέρχωνται οἴκαδε. ἐνταῦθα δὲ νὰ καταλείπωσι τὰ ὑπόλοιπα τῆς ἑαυτῶν περιουσίας. ταῦτα πάντα οὐκ εἰσὶ κοινὰ τεκμήρια. ὅτι ἡ πολιτεία ἐκείνη ἐστηρίζετο ἐπὶ ἀρίστων ἠθῶν, ἧς οἱ πολῖται μετὰ τοσούτου εἰργάζοντο ἔρωτος ; Αὐτὴ αὕτη ἡ πολιτεία εἰς μέγαν ἐξετέθη κίνδυνον ἔτει 1769 διὰ τῶν ἐπιδρομῶν τῶν Ἀλβανῶν Τούρκων ἐκραγέντος τοῦ μεταξὺ Τούρκων καὶ Ῥώσσων πολέμου, οἵτινες βεβαίως Ἀλβανοὶ ἐκ τῆς φήμης τοῦ πλούτου τῆς πόλεως ταύτης παρορμηθέντες παμπληθεῖς πρὸς διαρπαγὴν αὐτῆς ἐξώρμησαν, καὶ παμπληθεῖς ἀπεκρούσθησαν τόσῳ τῇ πολιτῶν ἀνδρείᾳ, ὅσῳ ἐπίσης καὶ τῇ τῶν ἐπικουρίᾳ ὁλοκλήρου τῆς ἐπαρχίας. Ἀλλ' ἅμα ἰσχυρὰ τῶν ἐχθρῶν δύναμις ἤρχισε νὰ ἐνσκύπτῃ, ἀποφασισθέντος ὑπὸ τῶν ταγῶν τῆς πολιτείας, ἵνα ἕκαστος ἑαυτὸν σώζῃ, διασκορπισθέντες ἀνὰ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας καὶ τὰ κράτη, πολλοὶ τούτων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν μετῴκησαν. Οὗτοι ἀπὸ πολλοῦ εἰώθεσαν ἐμπορίας ἕνεκα νὰ ἀποδημῶσιν, καὶ φρονοῦσιν ὅτι διὰ τοῦ ἤθους αὐτῶν ἀνταξίαν ἔπηξαν ἐνταῦθα μόνιμον θέσιν, ὅθεν πλεῖστοι τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα ἐκομίζοντο. Τότε διὰ τὴν τοῦ λαοῦ φιλοφροσύνην καὶ φιλοξενίαν ἐνεφιλοχώρησαν σχεδὸν εἰς ὅλας τὰς πόλεις δικαιωμάτων ἀπολαύοντες πολιτῶν μετὰ τῶν τέκνων, συζύγων καὶ τῶν προσόντων αὐτοῖς. Οὐδεὶς τούτων ἐν εἰρήνῃ, πλεῖστοι δὲ εἰσίν, οἵτινες, ὁσάκις ἐστεροῦντο προσόδων ἐν τῷ κράτει τούτῳ μετέβαινον εἰς ξένα ἔθνη, ἐπανέρχονται πλούσιοι εἰς τὴν Οὐγγαρίαν καὶ εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν, καὶ εὐπορώτατοι ἀπόγονοι τούτων καθ' ὅλον τὸ κράτος καὶ αὐλικοί εἰσι. οὐδέ τις ὑπάρχει ἀνωφελὴς καὶ ἄχθος ἀρούρης εἰς τὸ κράτος, ὅπως συκοφάνται τινὲς τῶν Ἑλλήνων ἀνταποδίδουσιν ἡμῖν, οἵτινες βεβαίως ἔδει νὰ αἰσχύνωνται νὰ ἄγωσιν εἰς κίνδυνον τῆς καλῆς φήμης συμπολίτας τιμίους καὶ φιλοπόνους καὶ εἰρηνικούς, εἰμὴ ἔλλειψις ἀνατροφῆς καὶ πλήρης τοῦ καθήκοντος αὐτῶν ἄγνοια καὶ φθόνος ἀφῄρει αὐτῶν τὸν νοῦν. Ἐκ τούτου ὅμως τοῦ κινδύνου τῆς τιμῆς θὰ διαφυλάξῃ ἡμᾶς ἀσφαλῶς ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τῆς συνετῆς καὶ εὐτυχῶς ἀρίστης ἀνάσσης καὶ τοῦ ἐνδόξου συμβουλίου φρουροῦ τοῦ δημοσίου πλούτου καὶ τῆς ἡσυχίας.

ΣΗΜ. Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο ὑπόμνημα περὶ τῆς ἐνδόξου Μοσχοπόλεως συνετάχθη ἐκπνέοντος τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καὶ εἶναι τόσῳ πολύτιμος αὐθεντικὴ πηγὴ ὅσῳ σπάνιαί εἰσι τοιαῦται σύγχρονοι εἰδήσεις. Ὁ Ἀλεξίκης φαίνεται Μοσχοπολίτης γνωρίζων εὖτε καὶ καλῶς τὰ πράγματα, καὶ ἐν ὀλίγοις παρέστησε ἀδρὸν τὸν μεγαλειώδη χαρακτῆρα τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτῶν αὐτῆς. Ἐν ἀρχῇ ἀναφέρει περὶ τῶν πρὸς αὐτοὺς «ἰδιαιτέρων προνομιῶν ἐλευθεριῶν καὶ ἀσυδοσιῶν τῆς Τουρ. Κυβερνήσεως», καὶ ἐπειδὴ οὐδεμία πόλις τῆς ἐπικρατείας εἶχεν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν τὰς ἐλευθερίας, πολλοὶ ἐζήτησαν τὸν λόγον. καὶ ὁ Papahagi (ἔνθ' ἀνωτ' σ. 30—1) ἀναφέρει περὶ τῶν Βλάχων τῆς Πίνδου, ὅτι ἐπειδὴ ὑπετάγησαν τῷ Σουλτάνῳ ἄνευ ἀντιστάσεως παρέσχεν αὐτοῖς μεγάλα προνόμια καὶ ἡμιανεξαρτησίαν μέχρι τοῦ 1821. Σπουδαία εἶναι ἡ ἔξαρσις τῆς τῶν Μοσχοπολιτῶν ἀπαραμίλλου φιλοπατρίας, τηρούντων αὐτὴν ἀμείωτον καὶ ἐν τῇ ξένῃ, ἔνθα διακρίνει αὐτοὺς ἡ εἰς τὰ πάτρια ἐμμονή. ἐνταῦθα καίπερ εὐδοκιμοῦντες τὰ μέγιστα ἀνερχόμενοι καὶ εἰς τὰ ὕπατα ἀξιώματα, πολλάκις ἐπανήρχοντο ἐν τῇ πατρίδι, ἀφέντες τὰ πάντα, ἵνα ταφῶσιν εἰς τοὺς τάφους τῶν γονέων αὐτῶν. Ἀναφέρει ὡσαύτως περὶ μετοικήσεως Βυζαντινῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς Κ)πόλεως εἰς Μοσχόπολιν, ὅπερ εἶναι σπουδαιότατον διὰ τὴν καταπληκτικὴν πρόοδον τῆς πόλεως. Ὅπερ πικροχόλως τονίζει περὶ τῆς ἀντιπαθείας Ἑλλήνων τινῶν, τοῦτο ἀναφέρει, ὡς θὰ ἴδομεν, καὶ ὁ Νεοφ. Δούκας.

ΚΕΦ. VI. Ο ΙΔΙΑΖΩΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΕΙΑΣ ΤΗΣ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ ΚΑΙ ΟΙ ΕΥΡΥΤΕΡΟΙ ΑΥΤΗΣ ΣΚΟΠΟΙ.— ΟΙ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΟΙ ΚΑΙ Η ΕΘΝΙΚΗ ΑΥΤΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ. — Η ΚΑΤΑΓΩΓΗ ΤΗΣ ΚΟΥΤΣΟΒΛΑΧΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΚΑΙ ΕΓΓΡΑΜΜΑΤΙΣΙΣ ΑΥΤΗΣ.—Η ΔΡΑΣΙΣ ΤΩΝ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΩΝ ΕΝ ΤΗι ΔΙΑΣΠΟΡΑι.— ΑΓΩΝΕΣ ΠΡΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗΝ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ ΕΝ ΤΗι ΕΚΚΛΗΣΙΑι ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΣΧΟΛΕΙΟΙΣ.—ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΙΚΑ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΔΟΚΙΜΙΑ.

1. Ὁ ἑλληνιστικὸς χαρακτὴρ τῆς Νέας Ἀκαδημείας—Ἡ δημιουργία τοῦ νέου, ἡ ἀνάπτυξις τῶν ἐγχωρίων γλωσσῶν—Ἡ γένεσις τῆς ἀλβανικῆς γραμματείας—Αἱ πρῶται μεταφραστικαὶ ἐργασίαι—Τὰ ἀρχαῖα χειρόγραφα—Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης.

Ἡ Νέα Ἀκαδήμεια ἀναντιρρήτως εἶχεν ἑλληνιστικὸν χαρακτῆρα, ὅπως πᾶσαι αἱ ἐπὶ τῆς τουρκοκρατίας ἑλληνικαὶ σχολαί. Ὅπως τὸ πρωτόπλασμα αὐτῆς, τὸ λίαν εὐδοκίμως ἀρχομένου τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος λειτουργοῦν ὑπὸ τὸν **Ζιτσαῖον Χρύσανθον**, **Νικ. Στίγνην** τὸν Ἰωαννίτην καὶ τὸν **Ἰωάννην Χαλκέα** Μοσχοπολίτην «Ἑλληνικὸν Σχολεῖον» [1], οὕτω καὶ αὕτη εἶχεν ὡς διευθυντὰς δεινοὺς ἑλληνιστὰς καὶ ἐμπνευσμένους πατριώτας, οἷος ὁ Καστοριεὺς **Σεβαστὸς Λεοντιάδης** [2] καὶ ὁ Μοσχοπολίτης **Θεόδωρος ὁ Καβαλλιώτης** [3] Ὁ ἄκρατος ἑλληνισμὸς ἄλλως ἐμφαίνεται, ὡς ἐλέχθη, καὶ ἐν τοῖς καταλοίποις τῶν διδασκάλων αὐτῆς, οἵτινες διαπρυσίᾳ φωνῇ καὶ διατόρῳ γλώττῃ διετράνουν τὸ αἴσθημα τοῦτο, καὶ μετὰ φλογεροῦ ζήλου ἐμύουν εἰς αὐτὸ τοὺς τροφίμους. Ἐκ προοιμίων ἐφρόνουν, ὅτι μόνος τοι-

---

[1] Βλέπ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 79, 119, 147, 152 καὶ 153.

[2] Αὐτ. 151—152.

[3] Αὐτ. σ. 105—111. Ὁ θαυμασμὸς καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη τῶν μαθητῶν πρὸς τὸν σοφὸν καθηγητὴν ἐκχυλίζει εἰς τὸ πλῆθος τῶν ἐπιγραμμάτων τῶν προτασσομένων τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ, ὧν τὸ πρῶτον ἡρωελεγεῖον ἄρχεται οὕτω:

Πανδώρης πῖθος γαλακτόμβρυτός ἐμμι φιλέλλην.

Θεοδώρου πρώτου πρεσβυτέρου πόνος (αὐτ. σ. 109).

οὗτος ἀκήρατος φιλελληνισμὸς ἦν ἱκανὸς ν' ἀποσκορακίσῃ τὴν παχυλὴν ἀμάθειαν καὶ βαρβαρότητα τῶν ἀλλογλώσσων καὶ ἑτεροδόξων περιοίκων, ὧν ἐν μέσῳ σκοπίμως ἀνυψώθη ἡ Ἀκαδήμεια. Τοῦτο διαδηλοῖ καὶ εἷς τῶν ἐμπνευσμένων αὐτῆς ἀποφοίτων, ὁ τοῦ Γκόρας ***Μιχαήλ, ὁ Ὑπισχιώτης***,[1] τὸν κοινὸν ἐκθειάζων δομήτορα Ἰωάσαφ τὸν Ἀχριδῶν: «τῆς γὰρ δνοφερῆς ἀχλύος, πάσης ταραχῆς καὶ ἀνωμαλίας τὸ χαίρειν εἰπούσης καὶ τοῦ ἐν σκότει διαπορεύεσθαι τῆς ἀγνοίας ἐκ ποδῶν ἀπηλλαγμένον, δόξα Κυρίου περιέλαμψε καὶ πάντας θεσπεσίως τῇ δωδεκαχόρδῳ ὀρφείᾳ κινύρᾳ τῆς σῆς χάριτος ἐφωταγώγησεν, ἣν Πιερίδες θησαυρίσασαι, ὡς σμῆνος πολυδαίδαλον καὶ λειμῶνα ἀνθεμόεντα... ἐπεσώρευσαν ἐν ἀφθονίᾳ».[2]

Ἡ τοιαύτη ἑλληνιστικὴ ἀποστολὴ τῶν νέων Ἀκαδημαϊκῶν ἐξεδηλώθη κἀν τούτῳ, ἐν τῇ ἀναπτερώσει τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος τῶν ὑποδούλων Χριστιανῶν καὶ δὴ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες προωδοποίησαν οὕτω μεγάλως τὴν ἐποχὴν τοῦ μάρτυρος τῆς ἐλευθερίας ***Ῥήγα τοῦ Φεραίου***[3].

Ἀλλ' ἡ σπουδαιότης τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἐξαίρεται ἐπὶ μᾶλλον διὰ τῆς δημιουργίας τοῦ νέου, ὅπερ προέκυψεν ἐξ αὐτῆς. Ἐκ πολλῶν διαφαίνεται τεκμηρίων, ὅτι προϊόντος τοῦ χρόνου ἐνεκολλάφθη ὑπὸ τῶν διδασκάλων αὐτῆς ἡ ἰδέα τῆς ἐγγραμματίσεως τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς (ἴσως καὶ τῆς Μακεδονοσλαβικῆς) καὶ τῆς καλλιεργίας αὐτῶν, ἰδίως πρὸς πρακτικοὺς σκοπούς. Ἐνόμιζον ὅτι διὰ τῆς μητρικῆς γλώσσης θὰ ἠδύναντο

---

[1] Βλέπ. αὐτ. σ.131—133 καὶ 81—33 περὶ τοῦ μουσοτραφοῦς τούτου ἀνδρός, οὗ βρίθουσιν ἐπιγραμμάτων ἀρχαϊκῶν αἱ Μοσχοπολιτικαὶ ἐκδόσεις. Καταπλήσσει ὄντως τὸν ἀναγνώστην ἡ περὶ τὴν ἀρχαίαν ποίησιν, καὶ τὰ διάφορα ἐπιγράμματα ἐπίδοσις, ἐν οἷς θαυμασία γίνεται χρῆσις πάντων τῶν μέτρων μετὰ σπανίας εὐχερείας. πρβλ. τὸν ***Κων. Τζεχάνην***, οὗ ἐξεπίτηδες κατεχωρίσαμεν οὐκ ὀλίγα τῶν ἐκλεκτῶν αὐτοῦ ποιημάτων ἐν Γρηγ. Ἀργυροκ. σ. 126-130.

[2] Αὐτ. 82.

[3] Ἐν τῇ πραγματείᾳ ἡμῶν «Ῥήγας ὁ Φεραῖος καὶ τὰ ἀνέκδοτα αὐτοῦ ποιήματα ἐξ Ἀθωνικοῦ χειρογράφου» (Θεσσαλικὰ Χρονικὰ ἔτ. Ε' 1933 σ 1-96, Ἀθῆναι) ἀπεδείξαμεν, ὅτι εἷς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν, οὓς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τοῦ Γένους ἔθετο οὗτος, ἦν καὶ ἡ διάδοσις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ἡ γαλούχησις τῶν νέων διὰ τῶν φιλελευθέρων διδαγμάτων καὶ ἡρωϊσμῶν τῶν προγόνων.

οἱ νέοι νὰ διεισδύσωσιν εὐχερέστερον εἰς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Ἑλληνικῆς, καὶ διὰ τῆς μεταφράσεως τῶν ἁγίων Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἐκκλησίας καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἄγευστοι ἑλλ. παιδείας θὰ προσεπορίζοντο εὐμαρῶς τὰς ἀναγκαιούσας θρησκευτικὰς γνώσεις.[1] Καὶ τοῦτο διακηρύττει εὐπαρρησιάστως ὁ ἐκδότης τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ τοῦ ***Δανιὴλ Μοσχοπολίτου*** ὑπερθεματίζων εἰς φιλελληνισμὸν ἐν τοῖς προτασσομένοις στίχοις.

Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι, ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε,
κ' ἑτοιμασθῆτε ὅλοι σας Ρωμαῖοι νὰ γενῆτε,
βαρβαρικὴν ἀφίνοντες γλῶσσαν, φωνὴν καὶ ἤθη,..
γένη σας νὰ τιμήσητε ὁμοῦ καὶ τὰς πατρίδας
τὰς Ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντας Ἑλληνίδας.
Δὲν εἶναι πλέον δύσκολον νὰ μάθητε ρωμαΐκα
καὶ νὰ μὴ βαρβαρίζετε μὲ λέξεις πέντε δέκα...
λαοὶ οἱ πρὶν ἀλλόγλωσσοι, ἀλλ' εὐσεβεῖς τὰ θεῖα...
ξυπνήσατε ἀπὸ τὸν βαθὺν ὕπνον τῆς ἀμαθείας,
ρωμαΐικα γλῶσσα μάθετε, μητέρα τῆς σοφίας...[2]

Τὸ ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι, ὁ σκοπὸς τῆς ἐκμαθήσεως τῶν διαλέκτων τούτων ἦν εὐρύτερος. ἄλλως δὲν ἐξηγεῖται ἡ ἐκτύπωσις τῆς Ὀκτωήχου ἐν Κουτσοβλ. μεταφράσει ἐν τέλει τοῦ Λεξικοῦ τοῦ ***Καβαλλιώτου***, καὶ ἡ εἰς Ἀλβανικὴν ***μεταβολὴ τοῦ Ὡρολογίου τῆς Ἐκκλησίας*** ὑπὸ τοῦ ***Οὐκούτα***, τῆς θείας Λειτουργίας κτλ.[3]

Βεβαίως τοιαύτας μεταφράσεις καὶ θρησκευτικὰ ἔτι βιβλία εἰς

[1] Τοιοῦτον πρακτικὸν σκοπὸν πρὸς διευκόλυνσιν τῆς μεταξὺ Σουλιωτῶν καὶ Ἑλλήνων συνεννοήσεως ἐν ταῖς παραμοναῖς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἐπεδίωξε καὶ ὁ ***Μᾶρκος Μποτσαρης*** γράφων τὸ ἑλληνοαλβανικὸν Λεξικόν (Βλ, Γρ. Ἀργυρ. σ: 30—32). [2] Αὐτ. σ. 96.

[3] Ὁ Σκοδρᾶνος πατὴρ Cordignano ἐν ἐμπνευσμένῳ ἄρθρῳ δημοσιευθέντι ἐν τῇ Ἀλβανικῇ ἐφημερίδι Vulneti i popullit (Tirana 1931,Νοεμ.20) ἐξαίρων τὴν Μοσχόπολιν ὡς τὴν ἑστίαν τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαλκανίων ἀναφέρει, ὅτι ἐν τῷ τυπογραφείῳ αὐτῆς ἐξετυπώθησαν καὶ ἀλβανικὰ βιβλία ἐπὶ λέξει οὕτω : Një provë e kësaj miqsije janë disa vepra nê gjuhê shqipe, qi kanê pasêdalê prej shtypêhkronjavet ase prej shkrimtarvet tê kêtij qyteti κτλ.

Ἀλβανικὴν συναντῶμεν καὶ πρωϊμότερον, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς ἐν Ἰταλίᾳ καὶ Σικελίᾳ Ἀλβανοῖς καὶ ἐν τῇ κυρίως Ἀλβανίᾳ παρὰ τῆς ἁγίας προπαγάνδας διαδιδόμενα, ὧν κοινοτάτη ἡ Doctrina christiana τοῦ *Πέτρου* Budi καὶ ἡ Verita infalibile τοῦ Ἀλβανοῦ ἀρχιεπισκόπου Σκοπίων *Πέτρου Μπογδάνου* καὶ τὸ Cuneus prophetarum.[1] Περίεργος εἶναι ἡ γλῶσσα τῆς Catechismo Albanese τοῦ *Λουκᾶ* Matranga συγγραφείσης τῷ 1592 ὑπὲρ τῶν ἐνοριτῶν αὐτοῦ ἐν Piana di Greci Ἀλβανῶν[2] διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἑλλ. λέξεων, ὅσαι οὐδ᾽ ἐν αὐτῇ τῇ Ἠπειρωτικῇ Ἀλβανικῇ ὑπάρχουσιν. Εἰς δέησιν πρὸς τὴν Θεοτόκον ἐκ 12 ἡμιστιχίων περιέχονται αἱ ἑξῆς λέξεις: eleimosini, pandohi (ἀπανταχὴ=ἐλπὶς), parakales, sosem (σώζομαι), leftherosem, sinodhepse, filakos (φυλακίζω), shkef (σκάφος=κοιλία), paraponesme, lipisem lipisi (καὶ lipi), hri (χρεία)[3]. ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα μεταφραστικὰ ἔργα ἐγένοντο πρὸς τὸν προφανῆ σκοπὸν τοῦ προσηλυτισμοῦ. Ἐθνικὸν χαρακτῆρα φέροντα ἔργα πρὸς καλλιεργίαν τῆς Ἀλβανικῆς εὑρίσκομεν εἰς κώδικας μεταφραστικά τινα δοκίμια τοῦ τε Εὐαγγελίου καὶ τῶν λειτουργικῶν βιβλίων· π. χ. τὸ ἀρχαιότατον πάντων ἀποτελούμενον ἐκ φύλλ. 37 καὶ περιέχον τὴν ἀκολουθίαν τοῦ βαπτίσματος γεγραμμένην τῷ 1503 ὑπὸ τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Δυρραχίου ***Παύλου Ἀγγέλου***, τοῦ γνωστοῦ μυστικοσυμβούλου τοῦ ***Σκενδέρβεη***,[4] ἀνεκαλύφθη ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ ῥουμάνου καθηγητοῦ N. Iorga ἐν τῷ Λαυρεντιανῷ κώδικι 1167 Ashburnham[5]. Ἕτερον ἐν Τσαμικῇ διαλέκτῳ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ μακ. ***Σ. Λάμπρου*** ἐκ τοῦ Ἀμβροσιανοῦ κώδικος B, 113 Suppl. (ΙΖ΄, αἰῶνος) περιέχον ἐν φύλλ. 63 τὸ Χριστὸς ἀνέστη καὶ τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ ὄρθρου τοῦ μεγ. Σαββάτου[6]. Ἀλλὰ συστηματικωτέρα ἐργασία πρὸς μόρ-

---

[1] Νῦν ὁ σεβ. ἀρχιεπ. Σικελίας Shciro ἑτοιμάζει μετὰ τοῦ Ἀλβανολόγου Petrotta τὴν ἔκδοσιν ἀρχαιοτέρου Ἀλβανοῦ συγγραφέως, τοῦ ***B***ugnku.

[2] Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ M. la Piana ἐν Grottaferata τῷ 1912 μετὰ μεταφράσεως Ἰταλικῆς καὶ πολλῶν σημειώσεων ἐκ τοῦ Βαρβεριανοῦ Κώδικος 3454 (ἄλλοτε XIII, 2) ἐκ φύλλ 87 γεγραμμένων τῷ Λατ. Ἀλφαβήτῳ συμπεπληρωμένῳ.

[3] Il Catechisme albanese di Luca Matranga σ. 32.

[4] Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 70. τοῦτο ἀριδήλως μαρτυρεῖ, ὅτι καὶ περὶ δημιουργίας γραπτῆς γλώσσης διενοήθη ὁ μέγας τῆς Ἀλβανίας ἥρως.

[5] Βλ. αὐτ. σ. 68-71

[6] Βλ. αὐτ. 91-93.

φωσιν γραπτῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης συνετελέσθη ἀδιαφιλονεικήτως ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως. Αὕτη ὑπῆρξε τὸ λίκνον, ἐν ᾧ ἐξεκολλάφθη ἡ γραμματεία αὐτῆς ὑπὸ τὴν φιλελευθέραν πνοὴν τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν. Ἐν τῇ Σλαυϊκῇ, τῇ Γερμανικῇ καὶ ἀλλαχοῦ τὴν βάσιν, καὶ ἀπαρχὴν τῆς γραφομένης γλώσσης ἀπετέλεσεν ἡ μετάφρασις τῆς ἁγίας Γραφῆς, ἑπομένως τοιαύτης βάσεως ἐλλειπούσης ἐν τῇ Ἀλβανικῇ, ἐφ᾽ ἧς στηρίζεται ἐν ταῖς νεωτέραις γλώσσαις τό τε λεξικὸν καὶ ἡ γραμματική, πάντα τὰ ἄλλα ἦσαν παροδικά. ***Περὶ μεταφράσεως λοιπὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἰς τὸ Ἀλβανικὸν πρῶτοι συνέλαβον τὴν πρωτοβουλίαν οἱ διδάσκαλοι τῆς Μοσχοπόλεως, ὧν πολλοὶ ἦσαν Ἀλβανοὶ*** (ἀλλὰ καὶ οἱ Κουτσόβλαχοι λαλοῦσιν ὡς μητρικὴν καὶ τὴν Ἀλβανικήν)· καὶ δὴ ῥητῶς ἀναφέρεται, ὅτι ***Γρηγόριος Κωνσταντινίδης***, ὁ διαπρεπὴς τυπογράφος τῆς Μοσχοπόλεως, ἔφερεν εἰς πέρας τοιοῦτον γιγάντειον ἔργον, ἐπινοήσας μάλιστα καὶ ἰδιόρρυθμον ἀλβάφητον πρὸς ἀκριβῆ παράστασιν τῆς ποικιλοφθόγγου ἀλβανικῆς γλώσσης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ***Ζαβίρα***, ὅστις ὡς ἐγγὺς τῶν προσώπων καὶ πραγμάτων ἠδύνατο κάλλιστα νὰ γνωρίζῃ τὰ κατ᾽ αὐτόν [1]. Ἀκριβέστερον γνωρίζομεν περὶ τοῦ ἐκ τῶν τροφίμων τῆς ἀριστοτόκου Ἀκαδημείας ***Θεοδώρου Χατζηφιλιππίδου*** τοῦ Ἐλβασανιώτου. Οὗτος ἀνὴρ ἑλληνομαθέστατος καὶ γλωσσομαθέστατος κατήρτισεν ἕτερον ἀλφάβητον, τὸ λεγόμενον ***Πελασγικόν***, καὶ ἐπ᾽ αὐτοῦ ἡ γραφομένη Ἀλβανικὴ εἶχε καταστῆ τόσῳ δημώδης, ὥστε ἐγένετο αὐτῆς χρῆσις καὶ ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος. Ὁ πολὺς Joh. Hahn ἀνεκάλυψεν ἐκ τῶν καταλειφθέντων ὑπὸ τούτου χειρογράφων 21 φύλλα περιέχοντα μεταφράσεις ὕμνων ἐκκλησιαστικῶν καὶ τὸ 16 κεφ. τοῦ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγελίου [2]. Ὁ Ἀλβανὸς διδάσκαλος Dot Biba κατέχει ἐμπορικὸν κατάστιχον γεγραμμένον τῷ πελασγικῷ τούτῳ ἀλφαβήτῳ, ὡς καὶ ἱερὰν κατήχησιν [3]. Τὸ κέντρον τῶν τοιούτων μεταφραστικῶν ἐργασιῶν μετὰ τὴν διάλυσιν τῆς Ἀκαδημείας ὑπῆρξεν ἡ παρὰ

[1] Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυροκ. σ. 62 καὶ 64 σημ. 2. Ὅτι ***Γρηγόριος ὁ τυπογράφος***, ὁ καὶ καθηγητὴς τῆς Ἀκαδημείας καὶ ***Γρηγόριος ὁ Δυρραχίου*** ἓν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον, ἀπέδειξα ἱκανῶς αὐτόθι.

[2] Βλ. αὐτ. 56 καὶ τὰ τοῦ βίου αὐτοῦ 112-113. Πανομοιότυπον τοῦ κεφ. τοῦ Ἰωάννου παρὰ Hahn Albanesische Studien I, σ. 300.

[3] Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. 56.

τὸ Ἐλβασάνιον περιώνυμος μονὴ ἐπ' ὀνόματι τιμωμένη τοῦ πολιούχου τῆς Ἀλβανίας ***Ἰωάννου Βλαδιμήρου***, τοῦ βασιλέως. Καὶ ἡ μὲν παρὰ τὴν λίμνην τῆς Ἀχρίδος, ἐγγὺς τῆς Μοσχοπόλεως κειμένης, πανσέβαστος μονὴ τοῦ ***Ὁσίου Ναοὺμ*** ὑπῆρξεν ἡ ἑστία.[1] Αὕτη ἡ μονὴ διετήρει ἀξιόλογον ἑλληνικὸν σχολεῖον μετ' οἰκοτροφείου.[2] Ἐνταῦθα παρὰ τοῦ ἐκ τῶν ἱερομονάχων αὐτῆς ***Κωνσταντίνου τοῦ Ἁγιοναουμίτου*** ἐξετυπώθη τὸ κατὰ τοῦ παπισμοῦ Συνταγμάτιον[3], καὶ ***Ἀμβρόσιος ὁ Πάμπερις*** συνέγραψε τὸ καρκινικὸν σύγγραμμα[4] καὶ μετὰ ἄλλων σοφῶν καὶ ἐποικοδομητικῶν πονημάτων ἐκυοφορήθη καὶ ἡ Ἀλβανικὴ μετάφρασις τῆς Ἁγίας Γραφῆς. ἡ δὲ τοῦ ***ἁγίου Ἰωάννου*** ὑπῆρξεν ἡ σχολή, ἐν ᾗ ἐξεκολλάφθησαν τὰ μεταφραστικὰ δοκίμια καὶ ἀπεκρυσταλλώθη ἡ γραφομένη Ἀλβανική· ὥστε ἔχομεν κέντρον μὲν ταύτης τὴν Νέαν Ἀκαδήμειαν, πόλους δὲ τὰς δύο σεβασμίας μονάς[5]. Ἀλλ' ἡ βιβλιοθήκη καὶ τὰ ἀρχεῖα τῆς μὲν τοῦ ***ὁσίου Ναοὺμ*** ἀπετεφρώθησαν ὑπὸ κομιτατζήδων Βουλγάρων, τῆς δὲ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου δὲν ἐξερευνήθησαν τελείως. Ὁ ἐν Βιέννῃ καθηγητὴς τῆς Ἀλβανικῆς Pekmezi τῷ 1901 ἐπισκεψάμενος ταύτην ἐγνώρισε μοναχοὺς χρωμένους εἰσέτι τῷ πελασγικῷ ἐκείνῳ ἀλφαβήτῳ, καὶ ἀνεκάλυψε πολλὰ χειρόγραφα περιέχοντα ἐκκλησ. ᾄσματα ἀνήκοντα ἢ εἰς τὸν ***Χατζηφιλιππίδην***, ἢ εἰς ἡγούμενον τῆς μονῆς, ὅστις ἦν μαθητὴς ἐκείνου.[6] Ὁ δὲ ἐν Ἐλβασανίῳ πρό

---

[1] Ὅτε ἡ μονὴ αὕτη παρεδίδετο παρὰ τῶν ἰσχυρῶν τῆς γῆς ἀδίκως καὶ παραλόγως εἰς τοὺς Σέρβους διὰ δύο ἐκτεταμένων ἄρθρων δημοσιευθέντων ἐν τῷ «Ἐμπρὸς» τῶν Ἀθηνῶν (24 καὶ 30 Μαΐου 1923) ἤγειρα φωνὴν διαμαρτυρίας, καὶ ἀπέδειξα ὅτι, οἷος διὰ τοὺς Χριστιανοὺς εἶναι ὁ Πανάγιος Τάφος, τοιοῦτος διὰ τοὺς Ἀλβανοὺς ὁ *ὅσιος Ναούμ*.

[2] Βλ. ***Μ. Γεδεὼν*** Ἀποσημειώματα χρονογράφου, Ἀθῆναι 1932, σ. 156-7.

[3] Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 85 καὶ 125-126.

[4] Αὐτ. σ. 71-73.

[5] Τῷ 1928 ἐγράφομεν *«ἡμεῖς τὴν πνευματικὴν κίνησιν περὶ τὴν Ἀλβ. γλῶσσαν ἀποδίδομεν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ζείδωρον αὔραν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων, ἥτις ἔπνευσεν ἀπὸ τῆς Νέας Ἀκαδημείας.., ἥτις ἐπὶ ἡμιόλιον ἐσελάγιζε τὴν Νοτ. Ἀλβανίαν καὶ συνετέλεσεν ὥστε ἡ χώρα αὕτη νὰ αἰσθανθῇ πρώτη τοὺς ἐθνικοὺς παλμοὺς καὶ διακριθῇ εἰς πρόοδον καὶ πολιτισμὸν ἀπὸ τῆς Βορείου, βραδύτερον ἀφυπνισθείσης (Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 54).*

[6] Αὐτ. 57. Δυστυχῶς δὲν εἶδον τὸ Anzeiger der philos. histor. Classe der Akad. d. Wiss. Wien 1901, ἀρ. IX, σ. 39 ἑ. ἔνθα δημοσιεύεται ἡ ἔκθεσις τοῦ Pekmezi, ὅστις εἶναι Ἀλβανὸς ἐκ Μπογραδετσίου καταγόμενος.

κριτος ***Λέων Νόσης*** κατέχει χειρόγραφον τοῦ *Χατζηφιλιππίδου*, περιέχον τὴν θείαν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου. [1]

Καὶ τὰς μὲν μεταφράσεις τοῦ ***Γρηγορίου Δυρραχίου*** καὶ τοῦ ***Χατζηφιλιππίδου*** δὲν προέλαβε νὰ ἀποθανατίσῃ ὁ τύπος, ἀλλ' εἰς τοῦτο ηὐτύχησεν ἕτερος ***Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης***, ἀρχιεπίσκοπος Εὐβοίας καὶ εἶτα μητροπολίτης Ἀθηνῶν, ὅστις τῷ 1827 ἐξέδοτο ἐν Κερκύρᾳ τὴν μετάφρασιν ὁλοκλήρου τῆς Κ. Διαθήκης. [2] Δὲν γνωρίζομεν, ἂν οὗτος ἐφοίτησεν ἐν Μοσχοπόλει, ἀλλὰ πάντως σπουδαίως ἐπηρεάσθη ἐκ τοῦ ἐκεῖθεν καθ' ὅλην τὴν Ἀλβανίαν καὶ Ἤπειρον ἐπιπολάζοντος μεταφραστικοῦ ῥεύματος, ἴσως καὶ ἐξεμεταλλεύθη τὴν ἐργασίαν τοῦ ὁμωνύμου αὐτῷ, καὶ ἐπέθηκεν οὗτος τὸν κολοφῶνα εἰς τὰς προηγηθείσας προσπαθείας. Τὸ ἔργον τοῦ ***Ἀργυροκαστρίτου*** παρ' ὅλας τὰς συμπαρομαρτούσας ἀτελείας [3] εἶναι ἀξιόλογον διὰ τὴν φυσικὴν χάριν καὶ ἁπλότητα τῆς γλώσσης, καὶ θεωρεῖται μνημεῖον διὰ τὸ ἀλβανικὸν ἔθνος θρησκευτικὸν ἅμα καὶ γλωσσικόν· διότι ἐπ' αὐτοῦ οἱ μέχρι τοῦδε Ἀλβανολόγοι ἐστηρίχθησαν, ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ αὐτοῦ ἀποφαινόμενοι, οὕτω ὁ ***Γρηγόριος ἐγένετο ὁ θεμελιωτὴς τῆς γραμματείας τῆς ἀλβ. γλώσσης*** [4]. Ἀλλ' ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐξαίρεται ἐπὶ πλέον καὶ διὰ τοῦτο, ὅτι αὐτὸς ἔλυσε καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἀλβαν. ἀλφαβήτου, υἱοθετήσας μετὰ τῶν ἀναγκαίων συμπληρώσεων τὸ ἑλληνικόν. Πρῶτος εἶχε καθιερώσει αὐτὸ εἰς τὸ τρίγλωσσον Λεξικὸν ὁ πρύτανις τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως ***Καβαλλιώτης***, ὅπως καὶ ὁ ***Δανιὴλ Μοσχοπολίτης*** διὰ τὴν Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν. Φαίνεται ὅτι, ὅταν ὁ ***Δυρραχίου Γρηγόριος*** ἐπενόησεν ἴδιον, ὅπερ ἀσφαλῶς εἶναι

---

[1] Μέρος ταύτης ἐδημοσίευσεν οὗτος κατ' Αὔγουστον τοῦ 1918 ἐν τῷ ἐν Ἐλβασανίῳ ἐκδοθέντι ἀλβαν. περιοδικῷ Kopeshti letrar. Ὁ Baric καθηγητὴς τῆς ἀλβανολογίας ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βελιγραδίου, ἐδημοσίευσεν ἐν τῷ περιοδικῷ αὐτοῦ Arhiv za Arbanascu Starinu, Jeziki Ethnologju, I, σ. 160ἑ. (Βελιγράδιον 1923) ἐρεύνας ἐπὶ τοῦ Πελασγικοῦ ἀλφαβήτου τοῦ Ἐλβασανίου τοῦ γιουγκοσλάβου καθηγητοῦ Κ. Nachtigall.

[2] Πλήρη τὴν βιογραφίαν αὐτοῦ ἐδημοσιεύσαμεν ἐν τῷ Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 4-21, τὸ δὲ ἱστορικὸν τῆς μεταφράσεως ἐν σ. 25—54.

[3] Βλ. περὶ τούτων ἐν Ἀλβανικαῖς Μελέταις κτλ σ. 201.

[4] Ἀλβ. Μελέται σ. 8—12.

τὸ Πελασγικὸν τοῦ **Χατζηφιλιππίδου** κατ' οὐσίαν ἑλληνικόν, [1] διεξήγοντο συζητήσεις, καὶ ἐνῶ τινες συνίστων τὸ Κυριλλικόν, ἐπεκράτησεν ἡ γνώμη ὑπὲρ τοῦ ἑλληνικοῦ, τῶν Ἀκαδημαϊκῶν τῆς Μοσχοπόλεως πλειοδοτησάντων, ἅτε τῶν Ἀλβανῶν θεωρουμένων παρὰ πάντων ἀπογόνων τῶν Πελασγῶν. Τοῦτο ἄλλως ἐπέβαλλεν ἡ συγγένεια Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν καὶ ἡ ἀναλογία ἐν τῇ φθογγολογίᾳ τῶν δύο γλωσσῶν· τῷ ἑλληνικῷ δὲ ἀλφαβήτῳ ἐχρήσαντο μέχρι πρὸ ὀλίγου πάντες οἱ ἀλβανολόγοι, μηδ' αὐτοῦ τοῦ Ἰταλοαλβανοῦ **Δημητρίου** Camarda ἐξαιρουμένου. [2] Δυστυχῶς τὸ ἀπὸ τοῦ 1908 καθιερωθὲν ἐν Ἀλβανίᾳ Λατ. ἀλφάβητον ἀπομακρύνει τὸν ἀλβαν. λαὸν ἀπὸ τῶν πατροπαραδότων καὶ ἐξωθεῖ αὐτὸν πρὸς τὰ νεολατινικὰ κράτη. Ἕτερος παρὰ τὸν Ἀργυροκαστρίτην κληρονόμος καὶ φορεὺς τῶν τῆς Ἀκαδημείας παραδόσεων ἐν Ἐλβασανίῳ εἶναι ὁ *Κ*. **Χ ιστοφορίδης**, ὁ γνωστὸς συντάκτης τοῦ σπουδαίου ἀλβανο-ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ καὶ εἰσηγ,-γητὴς τῆς λογίας ἐν Ἀλβανίᾳ γλώσσης. Οὗτος ἐξεπόνησε νέαν τῷ 1870-1872 μετάφρασιν τῆς Κ. Διαθήκης καὶ τῆς Πεντατεύχου εἴς τε Τοσκικὴν καὶ Γεγικήν.[3] Οὕτω ἐντὸς ἑκατονταετηρίδος τὸ ἔργον τῆς Ἀκαδημείας ἐκαρποφόρησε πλουσίως λαβὸν σάρκα καὶ ὀστέα πρὸς ἀναβίωσιν τοῦ εὐκλεοῦς αὐτῆς ὀνόματος. Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς Ἁλβανικῆς περὶ δὲ τῆς Κουτσοβλαχικῆς κατωτέρω.

---

1 Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. Τὸ Πελασγικὸν ἀλφάβητον ἦτο ἑλληνικὸν σ. 57—58 πρβλ. καὶ Διοδ. Σικελ. τόμ. Α΄. 292 Bekker: **«τὰ γράμματα φοινίκεια κληθῆναι διὰ τὸ παρὰ τοὺς Ἕλληνας ἐκ Φοινίκων μετενεχθῆναι, ἰδίᾳ δὲ τῶν Πελασγῶν πρώτων χρησαμένων τοῖς μετατεθεῖσι χαρακτῆρσι Πελασγικὰ προσαγορευθῆναι»**.

2 Περὶ τοῦ ζητήματος τούτου βλ. ἐν ἐκτάσει Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 54-60

3 Βλ. Ἀλβ. Μελέτας σ.21-28, καὶ περὶ τῆς ἀξίας τοῦ ἔργου σ 23 25,199.

2. Οἱ κάτοικοι τῆς Μοσχοπόλεως. —Οἱ τόποι τῆς διασπορᾶς καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν Κουτσοβλάχων. Ἡ ἐτυμολογία τῆς ἐπωνυμίας Βλάχος καὶ Κουτσόβλαχος—Μετάστασις τῶν νομάδων εἰς ἀστικὸν πληθυσμόν.—Τὸ ἐμπορικὸν τῶν Μοσχοπολιτῶν πνεῦμα — Ἡ πρὸς τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας ἐπίδοσις.

Οἱ κάτοικοι τῆς περιωνύμου Μοσχοπόλεως, ἥτις παρουσιάζεται ὡς λαμπρὸν μετέωρον κατὰ τὴν δυσχείμερον περίοδον τῆς δουλείας καὶ ἐγέννησεν ἕνα μεγαλεπήβολον **Σίναν,** ἵνα μετὰ τὴν ἔκλειψιν τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἀναστηλώσῃ τὴν διάδοχον αὐτῆς ἐν μέσαις Ἀθήναις, **ἦσαν Κουτσόβλαχοι**, καὶ εἶναι ζήτημα ἂν πάντες οἱ τοσοῦτον ἐπιδειξάμενοι ζῆλον πρὸς μεταφύτευσιν ἐν τῇ ἀγροίκῳ ἐκείνῃ χώρᾳ τῶν ἑλληνίδων σπουδῶν, ἐλάλουν τὴν Ἑλληνικήν. Οἵας ἐκπλήξεις παρουσιάζει ἡ ἑλλ.ἱστορία ! Αἱ ἑλληνίδες Μοῦσαι ἐκ τῶν ἐρατεινῶν αὐτῶν ἐκβληθεῖσαι ἑστιῶν καὶ ἀπηνῶς ὑπὸ τῆς τυραννίας καταδιωκόμεναι ἐτράπησαν πρὸς βορρᾶν ἐπὶ τὰ ἀπρόσιτα ὄρη κατευθυνόμεναι, ὥς ποτε ὁ Κάδμος μετὰ τῆς Ἁρμονίας, πρὸς τὴν Ἰλλυρίαν. Καθ' ὁδὸν περὶ τὴν Ὀρεστιάδα συναντήσασαι τὰς ὀρεστιάδας Νύμφας περιπαθοῦς ἔτυχον ξενίας παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις ποιμέσιν, ἤτοι τοῖς Βλάχοις, καὶ οὕτω τῆς πρὸς τὰ πρόσω ἀνεχαιτίσθησαν πορείας. [1] Ἐντεῦθεν οἱ λόγιοι Μοσχοπολῖται πρὸς τῇ ἀμφιλαφεῖ αὐτῶν μορφώσει διακρίνονται καὶ διὰ τὸ ποιητικὸν τάλαντον· διότι ποιοῦσι στίχους καὶ ἐπιγράμματα ἐν ἀρχαίᾳ ἀπταίστῳ ἑλληνικῇ οὐ μόνον κατ' εὐθεῖαν ἀλλὰ καὶ ἀντιστρόφως. [2] Τὸ δ' ἀληθὲς συνετέλεσεν εἰς τοῦτο μεγάλως καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ τοποθεσία τῆς Μοσχοπόλεως, ἧς αἱ καλλοναὶ συναρπάζουσιν εἰς αἰθέρια τὸν ἄνθρωπον ὕψη καὶ μεταφέρουσι πρὸς τὰς χάριτας. Οἱ

---

[1] Ὁ Hahn ἠθέλησε ν' ἀναγάγῃ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Μοσχοπόλεως εἰς τοὺς φυγάδας λογίους τοῦ Βυζαντίου, οἵτινες διὰ τῆς Ἐγνατίας βαδίζοντες ἐστάθμευσαν ἐν Ἀχρίδι καὶ ἐδίδαξαν πρῶτοι τὰ γράμματα ἐν τῇ νεοδμήτῳ Μοσχοπόλει (ἔνθ' ἀνωτ. I, 296 βλ. καὶ Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 78-79).

[2] Βλ. τὸ καρκινικὸν ποίημα εἰς 416 στίχους ! τοῦ **Ἀμβροσίου Πομπέρεος** (αὐτ. σ. 92). καὶ ἐνῷ ὁ τέως ἡ καρκ. ποίησις μόνον εἰς μεμονωμένους στίχους παρουσιάζεται ἐν Μοσχοπόλει εἰς ὁλόκληρα βιβλία !

Κουτσόβλαχοι ἕνεκα στενότητος χώρου ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀλβανίας ἐκκινήσαντες, καὶ δὴ ἐκ Μουζεκιᾶς καὶ τῆς περιφήμου Φράσσαρης [1] ἥτις παρήγαγε τὸν **Ναὴμ μπέην**, τὸ μεγαλήτερον τῆς νεωτέρας Ἀλβανίας ποιητήν, ἐβάδισαν πρὸς τὴν Μακεδονίαν, καὶ πρὶν ἢ παρακάμψωσι τὸ Βόϊον ἐσταύθμευσαν ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Δασσαρητίᾳ, καὶ ἐξέλεξαν ὀροπέδιον, ὅπερ ἕνεκα τοῦ προνομιούχου κλίματος καὶ τῶν ἐξόχων φυσικῶν καλλονῶν τοιοῦτον ἠγάπησαν, ὥστε ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκατασταθῶσιν ἐκεῖ μονίμως κτίσαντες ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΑ′ αἰῶνος τὴν Μοσχόπολιν. [2] Αὕτη κειμένη εἰς ἐπίκαιρον σημεῖον μεταξὺ Ἀλβανίας, Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας παρὰ τὴν Ἐγνατίαν, ἔμελλε νὰ ἀποβῇ τὸ κέντρον τῆς τε ἐμπορικῆς καὶ π ευματικῆς κινήσεως. Τιμῆς ἕνεκεν πρὸς τὴν ἱερὰν μνήμην τῶν μεγαλουργῶν κατοίκων τῆς κλεινῆς ταύτης πόλεως εἴπωμεν βραχέα τινὰ καὶ περὶ τούτων Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι οὐδέποτε ἀπετέλεσαν συμπαγῆ πληθυσμόν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἔτι ἦσαν διεσκορπισμένοι καθ᾽ ἅπασαν τὴν Ἰλλυρικὴν Χερσόνησον καὶ εἰς αὐτὴν ἔτι τὴν Πελοπόννησον καλούμενοι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Βλάχοι ὡς καὶ νῦν. [3] Παρόμοιοι παρουσιάζονται νῦν καὶ οἱ

[1] Ὅθεν καὶ Φρασσερῶται ἢ **Φρασσουλῆδε**: οἱ Μοσχοπολῖται λέγονται καὶ κατὰ παραφθορὰν Φασσερῖται. Κατὰ τὸν ***Ἀλέξ.*** Rubin, φανατικὸν ρουμανιστήν, τό ὄνομα τοῦτο προέρχεται ἐκ τοῦ Φάρσαλος (ἀλλὰ τότε ἔδει νὰ λέγωνται Φαρσαλιῶται. Les Roumains de Macedoine, Bucarest 1913, σ. 63) Τὴν γνώμην ταύτην πρῶτος ἐξήνεγκεν ὁ Pouqueville ἐν τῷ Voyage dans la Grèce (Paris 1820, τομ. II, σ, 328 330) δογματίζων, ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοι προέρχονται ἐκ τῶν ἐν Φαρσάλοις στρατιωτῶν τοῦ *Πομπηΐου*, καταλειφθέντων εἰς τὰ ὄρη τῆς Πίνδου καὶ τὰ Ἀκροκεραύνια μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ***Καίσαρος*** καταστροφὴν αὐτοῦ.

[2] Βλ. προηγ. κεφ. § 1-2, κοινότερον Βοσκόπολις (βοσκῶν πόλις καὶ Ἀλβανιστί, Voskopoj). Ἡ γνώμη τοῦ Pouqueville, ὅτι ἱδρύθη ὑπὸ τοῦ ***Κουΐν του Μαξίμου*** τὸν ΙΑ′ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἀρχαίας πόλεως τῶν Μόσχων, μετοικησάντων ἐκ τοῦ Καυκάσου εἶναι ἀστήρικτος βλ. αὐτ. καὶ Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 77. Οἱ Κουτσόβλαχοι λέγουσι Μοσχοπόλιε. καὶ ἐπειδὴ polie παρ᾽ αὐτοῖς ἡ πεδιάς, ἐπλάσθη ὅτι αὕτη ἀνῆκεν εἰς Μόσχον τινὰ ὡς ἰδιόκτητον.

[3]) Πρῶτος ὁ ***Κεδρηνὸς*** (2,435) ὀνομάζει αὐτοὺς Βλάχους. ***Ἄννα*** δὲ ἡ ***Κομνηνὴ*** ρητῶς λέγει : «***ὁπόσοι τὸν νομάδα βίον εἵλοντο Βλάχους τούτους ἡ κοινὴ καλεῖν οἶδε διάλεκτος*** (τόμ II σ.8, ἔκδ. Reiffesrsheid) ἀλλ᾽ ἐπεκτείνει τὴν ὀνομασίαν ταύτην καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Πατσινάκους καὶ Σκύθας. Ὁ Σχολιαστὴς τοῦ ***Τζέτζη*** (Ἀλληγορίαι εἰς Ἰλιάδα, ἐκδ. Boissonad, Lutetiae 1851 σ.28) γράφει : Σικυὼν ἐστιν ἡ χώρα τῶν Ἑλλαδικῶν Βλάχων» βλ. περὶ τῶν νῦν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς διασπορᾶς αὐτῶν N. Popilian, Ro-

Σαρακατσαναῖοι.[1] Καὶ νῦν ἔτι ὑπάρχουσιν διεσκορπισμένοι οἱ Κουτσόβλαχοι ἰδίως ἐν Μακεδονίᾳ, Ἀλβανίᾳ Ἠπείρῳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλίᾳ, λ' ἐγκατεστημένοι μεταξὺ ἑλληνοφώνων πληθυσμῶν καὶ συνεσφιγμένοι, εἰς 150000 ἀνερχόμενοι κατὰ τοὺς μετριωτέρους ὑπολογισμούς.[2] Εἰσὶν οὗτοι μᾶλλον νῦν ἐμπορικὸς καὶ βιομηχανικός ἤ, ὡς κακῶς νομίζεται, ποιμενικὸς λαός.[3] ἀλλ' ἀπὸ τοῦ προτέρου αὐτῶν βίου οἵ τε Βυζαντινοὶ καὶ ἐφεξῆς πάντες οἱ ἑκασταχοῦ ἐγχώριοι ἀποκαλοῦσιν αὐτοὺς Βλάχους. «ἐπειδὴ Βλάχος ἢ Βαλλάχος σημαίνει ποι-

manii din Peninsula Balcanicâ, *B*ucuresci 1885 καὶ J. Caragiani, Studii isto ice asupra Românilor din Peninsula Balcanicâ, καὶ τελευταῖον ἔργον ***Θεοδώρου*** Capidan (διάσημος καθηγητὴς ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκ Περλεπὲ τῆς Δυτ. Μακεδονίας καταγόμενος) Români nomagi Studiu din viata români. lor din sudul peninsnleî Balcanice, Cluj 1926. Ὁ συγγραφεὺς τυγχάνει κάτοχος τοῦ θέματος.

[1] Ἀρίστην μονογραφίαν ἔγραψεν ὁ Δανὸς C. Hög. Saracatsans, une tribu nomade grecque, I. Etude linguistique, précédée d' une notice ethnographique, II. Textes vocabulaire techniqne, Index verborum, Paris—Copenhague 1925 1926, 8ον, σ XX, 12, 212.

[2] Βλέπε βραχέα τινὰ ἐν τοῖς Προλεγομ νοις τῆς ἡμετέρας βιβλιογραφίας **Ἠπείρου καὶ Ἀλβανία: [ἀποσπ. Ἠπειρ.] Χρον.** 1928 31, σ. 14—15. Κατὰ τὸν Weigand οὗτοι κατοικοῦσιν εἰς 154 τόπους ἢ περιφερείας καὶ ἀνέρχονται εἰς 150000, βλ καὶ Spiro. Papageorges, Les Koutsovalaques, Athènes 1 08 σ. 6 7, ***Ἀραβαντινοῦ*** Μονογραφίαν περὶ Κουτσοβλάχων, Ἀθῆναι 1905 σ. 48-52. Ἐν τούτοις αἱ στατιστικοὶ τῶν Ρουμάνων ὑπερβάλλουσι τὸ ἑκατομμ, π. χ. ὁ διάσημος ποιητὴς καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ ***Κοῦζα Δ.*** Valintineanu ἐν Calatorîi la Rumânii din Macedonia si la Muntele At os (ἐτυπώθη μὲν τῷ 1863, ἀλλ' ἐγράφη τῷ 1858) ἔχει 1200000 βλ. ἀνατροπὴν τοῦ ἀριθμοῦ τούτου ὑπὸ ***Ἀραβαντινοῦ*** ἐν Πανδώρᾳ Ἀθῆναι 1867, σ. 42,96, 110). Ἀλλὰ καὶ οἱ νεώτεροι Ρουμάνοι παραπλησίως ἔχουσιν. οὕτω ὁ μνημονευθεὶς A, Rubin σ. 86-95, κατὰ στατιστικὴν τοῦ 1894 ἔχει 1,037,900 συμπεριλαβὼν καὶ 100000 τῆς νῦν Βουλγαρίας. Μετὰ ἓν ἔτος ὁ πατριώτης Nenitzescu περιελθὼν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰ λοιπα μέρη, ὡς καὶ τὸ ἅγιον Ὄρος ἔγραψεν ὀγκῶδες καὶ λίαν ἐνδιαφέρον βιβλίον μετὰ πολλῶν εἰκόνων De la Români din Turcia europeana, studiu etnic si statistic asupra Arumânilor cu aproare una sutâ de gravuri si cu o hartâ etnografica, Bucuresti 1895, 8ον μέγ. σ. 641. Περὶ Μοσχοπόλεως σ. 31-2, 450-2 καὶ δὴ 346-56. Οὗτος δίδωσι τὴν ἑξῆς στατιστικήν: Μογλενῶν 27000, Ἠπείρου 170000, Μοσχοπόλεως 142000, Ἀρβανιτόβλαχοι 200000, Γραμμόστας 48000, Φαρσερόται 210000, Ὀλύμπου 32000. Σερρῶν κτλ. 32000 αὐτ. σ. 607. Πρὸς ἀναίρεσιν τούτων ἔγραψεν ὁ μακ. ***Σπ. Λάμπρος***, Die Statistik der Kutsowalachen ἐν Pester Lloyn, 28 Μαρτ. 1913, ἀρ. 74.

[3] ***Κ. Νικολαΐδου*** Ἐτυμολ. Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1909, σ. μδ'.

μένας κατὰ τὴν σλαβωνικὴν διάλεκτον», ὡς ἀποφαίνεται ὁ Βλαχομακεδὼν **Ῥόζιας**[1] διὸ καὶ οἱονεὶ διαμαρτυρόμενος ὁ φιλογενὴς ἀνὴρ διὰ τὴν τοιαύτην ἀπὸ τῶν ξένων κλῆσιν τῶν συμπατριωτῶν αὐτοῦ ἐπιφέρει: «ἤδη ὅμως ἱκανῶς γνωρίζεται ἀπὸ τὰς ἱστορίας πῶς πολλὰ γένη κατ' ἀρχὰς ἔζων νομαδικῶς καὶ ἐκ τούτου ἔπρεπε νὰ μὴ ὀνομάζωνται αὐτὰ ἄλλως, παρὰ Βλάχοι... τὸ ὄνομα μόνον τὸ ἐργόχειρον αὐτοῦ τοῦ γένους δεικνύει, καὶ ὄχι ἄλλο καθὼς καὶ τὸ ὄνομα τῶν Πακινακίτων, σλαβωνικῶς Πετζενέγγοι, σημαίνει μόνον πῶς αὐτοὶ τὸ ἑψητὸν κρέας ἔτρωγον μὲ μεγάλην συνήθειαν»[2]. Φαίνεται ὅμως ὅτι τὸ πρῶτον ὄνομα ἐδόθη εἰς τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως νῦν Ρουμάνους καλουμένους, ὅθεν καὶ Βλαχία ἡ Ρουμανία. Κατὰ τὸν **Λεϋγλαυΐον** οἱ μεσημβρινοὶ Γερμανοὶ ἐν Τρανσυλβανίᾳ, διὰ τὴν Ῥωμαΐζουσαν αὐτῶν γλῶσσαν ὑπολαμβάνοντες αὐτοὺς ὡς Ἰταλοὺς ὠνόμασαν Βάλλους (ὡς καὶ τοὺς Ἰταλοὺς Βάλλους ἀντὶ Γάλλους)[3], καὶ κατὰ τὴν προφορὰν αὐτῶν Walach, Wlach, ὅθεν καὶ Βλάχος.[4] Τοὺς ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι Κουτσοβλάχους.[5] Καὶ ὁ μὲν **Ῥόζιας** καὶ οἱ Εὐρωπαῖοι θεωροῦσι σκωπτικὴν τὴν ἐπωνυμίαν, τὸ κουτσὸς ὅμως ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ ἔχει ἐν συνθέσει ὑποκοριστικὴν ἔννοιαν καὶ σημαίνει τὸ ὀλίγον (πρβλ. κουτσομύτης=ὁ ἔχων μικρὰν ῥῖνα, κουτσαύτης, κουτσο-

---

1 Ἐξέτασις περὶ τῶν Ρωμαίων ἢ τῶν ὀνομαζομένων Βλάχων, ὅσοι κατοικοῦσι πέραν τοῦ Δουνάβεως ἐπὶ παλαιῶν μαρτυριῶν τεθεμελιωμέναι Pesht 1898, σ. 27,31. πρβλ. καὶ Νικολαΐδην, ἔνθ' ἀνωτ. σ. μγ'. ἀπὸ τῆς Πέστης, ἔνθα ἐγράφη τὸ βιβλίον, οἱ ἀντίπεραν τοῦ Δουνάβεως Βλάχοι εἶναι οἱ Κουτσόβλαχοι, οἵτινες καὶ Μοισιόδακες λέγονται· ὅθεν καὶ ὁ γνωστὸς διδάσκαλος τοῦ γένους ***Ἰώσηπος Μοισιόδαξ*** ἐπωνομάζετο ἐκ Τσερναβόδας τῆς Δοβρουτσᾶς καταγόμενος, βλ. Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 146-147.

2 **Ῥόζια** αὐτ. δικαίως γράφει ταῦτα ὁ πρῶτος οὗτος Βαλκανολόγος· διὸ καὶ μέχρι σήμερον ἡ λέξις λεγομένη ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι χωρικῶν ἔχει χλευαστικὴν ἔννοιαν· ὅθεν καὶ ἡ παροιμία: ***ὁ Βλάχος ἄρχος κι' ἂν γενῇ πάλε πριτιαῖς μυρίζει*** (ἐν Ἠπείρῳ. Βλ. καὶ ἄλλας ἐν **Πολίτου** Παροιμίαις, τόμ. Γ', Ἀθῆναι 1901, σ. 132 ἑ).

3 Ἔθος τῇ Γερμανικῇ ἡ τροπὴ τοῦ Γ εἰς Β ἢ W Γιλίμερος-Βιλίμερος (Wihlelm), Γουέλφιοι-Βέλφιοι (Well) καὶ οἱ εἰς Ἀγγλίαν μετοικήσαντες μετωνομάσθησαν Walli ὑπὸ τῶν Γερμανῶν καὶ ἡ χώρα αὐτῶν Βαλία (Walia, Οὐαλία) καὶ νῦν ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα λέγεται Waliche, βλ. καὶ Λεϋγλαύιον ἐν τῇ Πανδέκτῃ τῆς Τουρκ. ἱστορίας

4 ***Κούμα***, Ἱστορ. ἀνθρ. πράξ. τόμ. ΙΒ' (Βιέννη 1832) σ. 521-522.

5 Πρβλ. Μαυροβλάχους ἢ Καραβλάχους (ἐκ τοῦ μέλανος σίτου, ὃν ἡ Βλαχία εἰς ἀφθονίαν παράγει).

δάσκαλος=μικρός, ἄσημος, καυτσοπίνω=ὑποπίνω.[1] Ἀλλ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἐκδοχὴ ὅτι οἱ Κουτσόβλαχοί εἰσι λείψανα τῶν Σταυροφόρων, τὸ δὲ κουτσὸς ἐγένετο ἐκ τοῦ κρουτσὸς (crux—crucis) καὶ ταύτην προτείνει ὁ ἐξ Ἰωαννίνων προηγούμενος **Θεοδώρητος** Λαυριώτης ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἄθωνος. Ἰδοὺ ὁλόκληρον τὸ χωρίον: «Ἐπὶ τῆς βασιλείας ***Ἀλεξίου Κομνηνοῦ*** (1097 ἔτος) οἱ μοναχοὶ εἶχον διενέξεις καὶ διαφοράς... περὶ ζώων καὶ ***τῶν ἐξ Ἰταλίας ἐλθόντων τότε σταυροφόρων τῶν καλουμένων*** Κρουτσο-***Βλάχων*** κροῦτσε γὰρ παρ' αὐτοῖς ὁ σταυρός, Βλάχοι δὲ καὶ Βαλάχοι καὶ Βέλχοι οἱ Ἰταλοὶ ἐκαλοῦντο τὸν καιρὸν ἐκεῖνον. καὶ νῦν οἱ Γερμανοὶ Βέλχους τοὺς Ἰταλοὺς ὀνομάζουσιν.[2] Εἰς τὸν καιρὸν τῆς ἐκστρατείας τῶν... σταυροφόρων ὅσοι ἐκ τῶν Ἰταλῶν ἔμειναν ἐν Γραικίᾳ καὶ Παιονίᾳ ἢ Οὐγγαρίᾳ ὠνομάσθησαν Βλάχοι... οἱ Γραικοὶ ἐκ τῆς ἰδίας αὐτῶν γλώσσης Κρουτσοβλάχους καὶ κοινῶς Κουτζοβλάχους ὠνόμασαν ...»[3] Τῆς γνώμης ταύτης ἔχεται καὶ ὁ πολὺς Tohmaschek[4], ἀλλ' εἶναι τὸ πλέον παράδοξον ἐν

---

[1] ***Νικολαΐδης***, ἔνθ' ἀνωτ. μγ'-μδ'.

[2] Ὁ ***Θεοδώρητος*** διέτριψεν ἐν Λειψίᾳ πρὸς ἐκτύπωσιν τῇ Ἑρμηνείας τῆς Ἀποκαλύψεως (1800) καὶ τοῦ Πηδαλίου τοῦ Ἁγιορείτου Νικοδήμου.

[3] Παρ' ***Οὐσπένσκη***, Χριστιαν. Ἀνατολή, Ἄθως, III, (Κίεβον 1877) σ. 327. ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη ὅτι οὕτω ὠνομάσθησαν, διότι ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων πολέμων οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν δὲν ἦσαν ἀρτιμελεῖς. Λέγονται ἔτι καὶ ***Τζιντζάροι*** (βλ. ***Ρόζια*** αὐτ. σ. 37 41). Ὁπωσδήποτε τὸ κουτσὸς δὲν σημαίνει μικρὸς ἐνταῦθα· διότι ἀπεναντίας οἱ τῆς Μεγάλης Βλαχίας ἐπωνομάσθησαν οὕτως, ἤτοι οἱ ἐν Ἑλλάδι Βλάχοι. Σημειωτέον ὅτι αὐτοὶ ἑαυτούς οἱ Βλάχοι καλοῦσι Aromun ἤτοι Ῥωμαίους, Ῥωμηού. Περὶ τῆς ἐτυμολογίας βλ. ἐν ἐκτάσει Papahagi Scritorii Aromâni σ. 315-318 [ἐκ τοῦ Romanus].

[4] Zur Kunde der Hâmus Halbinsel (Wien 1882 σ. 12) καὶ ἐκ τῶν Βυζαντινῶν χρονογράφων ὁ ***Κίναμος*** ρητῶς λέγει *Βλάχων* πολὺν ὅμιλον οἱ τῶν ἐξ Ἰταλίας ἄποικοι πάλαι εἶναι λέγονται (βιβ VI, σ. 260 Α βλ. καὶ τὰς σημειώσεις). ἀλλ' οὗτος προφανῶς ἐννοεῖ τὰς ἀρχαίας στρατιωτικὰς ἀποικίας τῶν Ῥωμαίων, οἵτινες ἐγκατασταθέντες εἰς τὰ ὀχυρὰ μέρη ἐξέμαθον τοὺς περιοίκους τὴν νεολατινικὴν αὐτῶν διάλεκτον (Βλ. Papageorges ἔνθ' ἀνωτ. σ. 10-11). Αὕτη εἶναι ἡ ἐπικρατεστέρα νῦν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων γνώμη· οὐδεμίαν δ' ἀξίαν ἔχει, ὅπερ ἀποφαίνεται ὁ ***Χαλκοκονδύλης***, «ὅτι οἱ μὲν κατάγονται ἐκ Τριβαλλῶν, οἱ δὲ ἐκ Δακίας»· διότι τίνες οἱ Τριβαλλοί, οὐ φέρει εἰς μέσον, ἀφ' οὗ ὅταν ἔγραφεν ἀπὸ πολλοῦ εἶχον ἐκλίπει οὗτοι; καὶ πῶς ἤλλαξαν τὸ ὄνομα καὶ ἐγένοντο Βλάχοι: (Βλέπ. ***Α. Πετρίδου***, Πολιτικὴ Ῥουμάνων παρὰ Βλάχοις ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολ. τοῦ 1882, Ἀθῆναι 1881, σ. 295-296). Τὴν ἀνωτέρω ἄποψιν ὑποστηρίζει καὶ ὁ P. Papahagi, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 10.

Ἀλλ᾽ εἶναι τὸ πλέον παράδοξον ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν Βαλκανίων φαινόμενον, ὅτι λαὸς ἀμόρφωτος,οὕτω διεσπαρμένος καὶ ὀρεσίβιος, μὴ ἔχων κατ᾽ ἀρχὰς μονίμους κατοικήσεις, ἐπεδόθη μόλις ἐκτήσατο τοιαύτας μετ᾽ ἀπαραδειγματίστου ζωτικότητος καὶ δραστηριότητος εἰς τὴν θεραπειαν τοῦ κερδῴου Ἑρμοῦ. καὶ ἐν τῷ σταδίῳ τούτῳ οἱ Κουτσόβλαχοι ἀριστεύσαντες ὑπερηκόντισαν πάντας, δρέψαντες δάφνας οὐ μόνον ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι, ἀλλά, τὸ θαυμασιώτερον,καὶ ἐν τῇ ξένῃ (Σίνας, Λούμπ ις, Οἰκονόμος, Τοσίτσας, Στουρνάρας,Ἀβέρωφ κλπ.).[1] Φαίνεται ὅτι ὁ πρότερος τοῦ Κουτσοβλάχου πολύπλαγκτος βίος, καθ᾽ ὃν «πολλῶν ἀνθρώπων εἶδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω» προσεπόρισεν αὐτῷ ἰδιοφυΐαν, ἐμπειρίαν καὶ ἱκανότητα ἐξαίρετον εἰς τὰς μετὰ τῶν ἄλλων συναλλαγάς. Οὗτοι ὡς ποιμένες μετὰ τῆς εὐρωστίας τοῦ σώματος ἐκτήσαντο καὶ τὰς ἀρίστας ἰδιότητας τῆς τέχνης τοῦ ζῆν, ὄντες ἠναγκασμένοι πρὸς ἐπάρκειαν νὰ πωλῶσιν εἰς εὐνοϊκὰς τιμὰς τὰ κτηνοτροφικὰ προϊόντα, ἵνα προμηθεύωνται πάντα τὰ χρειώδη αὐτοῖς, ἀρχαϊκὸν εἶδος συναλλαγῆς ἐξασκοῦντες καὶ ἅμα σπουδάζοντες οὕτω τὰς πρώτας τῆς ἐμπορικῆς ἐπιστήμης ἀρχάς. Ἀλλ᾽ ὡς ποιμένες δὲν εἶχον μόνον ποίμνια,ἀλλὰ διέτρεφον καὶ ἀγέλας ἵππων καὶ ἡμιόνων χρησίμων πρὸς τὴν ἑκάστοτε κατὰ τὰς ἀπὸ τόπου εἰς τόπον μετακινήσεις μεταφορὰν τῶν ἀποσκευῶν, καὶ δὴ ἀπὸ τῶν ὀρεινῶν εἰς τὰς θερινὰς περιοχάς, καὶ διὰ τὴν μετακομιδὴν τῶν προϊόντων αὐτῶν ἀφ᾽ ἑνὸς καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἀφ᾽ ἑτέρου.[2] καὶ ἵνα μὴ ἀργῶσι τὰ ὑποζύγια αὐτῶν εἰργάζοντο

[1] Βλ. V. Paparostea Theodor Anastasie Cavalioti κτλ. (Extrais din revista istoricâ românа IX), 1932 Bucuresti σ. 9—19.

[2] Βλ. προηγουμ. κεφ. § 3. Περὶ τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιώτου ἀναφέρει ὁ Thunmann, ὅτι πρὶν μετερχόμενος ἐν Πολωνίᾳ τὸ ἐμπόριον τοῦ οἴνου ἐγένετο πλούσιος. Τοῦ πλάνητος τούτου βίου τῶν Κουτσοβλάχων διεσώθη χαρακτηριστικὸν ἐν Ἑλλάδι εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἐπίθετον **ἀμπλιανίτες**,ὡς λέγονται οἱ ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ κράτους περιπλανώμενοι καὶ κατοικοῦντες τὸ μὲν θέρος εἰς τὰ βουνά, τὸν δὲ χειμῶνα ἐγγὺς τῶν πόλεων ἢ κωμοπόλεων, ἔνθα αἱ γυναῖ ες αὐτῶν **ἐπιφαίνονται** πωλοῦσαι γάλα (***Θ Γενναίου Κολοκοτρώνη***, περὶ Ἀρβανιτοβλάχων, ἐν Ἑστίᾳ τόμ. ΙΒ΄, Ἀθῆναι 1881, σ. 279). Ἴσως σχετίζεται πρὸς τὴν ἐπωνυμίαν ταύτην καὶ κοιλάς τις ὑδατόρρυτος ἐν Χαλκιδικῇ παρὰ τὸν λιμένα ἅγιος Δημήτριος, ***Πλανιὰ*** ὀνομαζομένη, καὶ ἥτις εἰς παλαιοτέρους χρόνους ὡς ἀοίκητος ἐνέμετο (ὡς κισλᾶ.) ὑπὸ τῶν Ἀρβανιτοβλάχων.

καὶ ὡς ἀγωγιᾶται, διὰ καραβανίων μετακομίζοντες διάφορα ἀπὸ τῶν μεγαλοπόλεων ἐμπορεύματα, τὰ γεωργικὰ προϊόντα ὡς καὶ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον, ἐλλείψει σιδηροδρόμου καὶ ἁμαξιτῆς ὁδοῦ. Οὕτω ἐν ταῖς τοιαύταις ἐνασχολήσεσι πᾶσα εὐκαιρία παρείχετο αὐτοῖς οὐ μόνον, ἵνα ἐγκύπτωσι καὶ μυῶνται εἰς τὴν τέχνην τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς βιομηχανίας, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιδίδωνται εἰς τὴν ἐκμάθησιν διαφόρων γλωσσῶν, ἐφ᾽ ᾧ ἐκτήσαντο ἔπειτα μοναδικὴν γλωσσομαθείας ἰδιοφυΐαν φύσει δὲ εὐμαθεῖς, ἀγχίνοι καὶ φιλοπονώτατοι, ταχέως καὶ μετ᾽ ἀκαθέκτου ζήλου ἐπεδόθησαν εἰς τὰ ἀστικὰ ἐπαγγέλματα ἀποχαιρετίζοντες τὸν νομάδα βίον. Εἰς τοὺς μεγάλους καὶ διηνεκεῖς τότε πολέμους ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἠνείχετο τὴν περίεργον αὐτῶν ταύτην ἐξέλιξιν, καὶ σχοῦσα ἀνάγκην διὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸν τῶν στρατευμάτων ἀνεγνώρισεν αὐτοῖς τὸ ἐμπορικὸν ἐπάγγελμα. Διεξάγοντες οὖν οἱ Κουτσόβλαχοι τὸ διαμετακοσμιστικὸν διὰ τῶν καραβανίων ἐμπόριον, ἐγένοντο κύριοι τῶν μᾶλλον ἐπικαίρων σημείων τῶν μεγάλων ἐμπορικῶν ὁδῶν, καὶ ἐπὶ τῶν κυριωτέρων συναντήσεων ἔπηξαν τὰς σκηνὰς διάγοντες βίον ἐλεύθερον καὶ πατριαρχικὸν ἐκέκτηντο ἰδιόρρυθμον διοίκησιν καὶ συμπαγῆ ὀργανισμὸν συνῳδὰ τοῖς ἤθεσι καὶ ἐθίμοις αὐτῶν ὑπαγόμενοι ὑπὸ ἀρχηγόν, αἱ δὲ κινήσεις τῶν καραβανίων ἐλάμβανον μορφὴν ἐκστρατείας, ἕνεκα τῆς μαινομένης τότε ληστείας. Ὁ βίος καὶ ἡ δρᾶσις αὐτῶν προυκάλεσε τοὺς περιοίκους, ἵνα συγκεντρωθῶσι πέριξ τῶν βλαχικῶν σκηνωμάτων πρὸς ἐκμάθησιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν τεχνῶν. Οὕτω ἐσχηματίσθησαν τὰ ἀστικὰ ἐμπορικὰ κέντρα Μοσχόπολις, Κλεισούρα, Γράμμοστα, Μέτσοβον, Καλαρρύτες, Συράκον πισοδέριον εἶτα δὲ τὸ Μεγάροβον, Τύρναβον καὶ Κρούσοβον. Ἡ ἀκμὴ τῶν Κουτσαβλάχων εἰς τὸ ἐμπόριον ἄρχεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙϚ′ αἰῶνος, ἀφ᾽ ἧς ἡ τῶν Ἑνετῶν θέσις μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ Lepanto (1571) ἦν ἐπισφαλὴς ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς Δαλματικὰς ἀκτὰς (τὸ Δυρράχιον εἶχον ἀπολέσει ἀπὸ τοῦ 1501). ὑπολείποντο μόνον αἱ τῆς Ἠπείρου. ἀλλ᾽ ἐνταῦθα εὗρον εἰς ἀκμὴν τὰ Κουτσοβλ. κέντρα. Μετὰ αἰῶνα ταῦτα εἶχον πλέον μεγάλην πελατείαν κατὰ τὸ σύστημα τῶν Ἑνετῶν καὶ Γάλλων, ὅτε ἤρξαντο ἀναπτυσσόμεναι αἱ τέχναι καὶ ἡ βιομηχανία, καὶ δὴ ἐν Μοσχοπόλει, τῇ ἐμπορικῇ μητροπόλει τῆς Μακεδονίας [1]). Ἔκτοτε οἱ Κουτσόβλαχοι παρηυδοκίμη-

[1] Les Roumaine de l' Albanie et lè commerce vènitien, ἐν Mèlanges del' ecole Roumaine en France Paris, 1931, σ. 62-63.

σον ἐν τούτῳ πάντας, διασκορπισθέντες καὶ εἰς αὐτὰ τὰ χωρία, καὶ κατὰ τὴν εὐφυΐαν ὑπερέβησαν καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἑβραίους (καὶ οὕτω χαρακτηρίζονται μέχρι σήμερον ἐν Ρουμανίᾳ, νὰ σὲ φυλάξῃ ὁ Θεὸς ἀπὸ Κουτσοβλάχικο παζάρι λέγουν). Σὺν τῷ χρόνῳ ἐξησφάλισαν ἑαυτοῖς τὸ μονοπώλιον ἐν Μακεδονίᾳ, Ἠπείρῳ, Ἀλβανίᾳ καὶ πέραν τούτων καὶ φιλοπονώτατοι ὄντες ταχέως ἐπεδόθησαν μετ' ἀκαθέκτου ζήλου εἰς πᾶν εἶδος ἐπαγγέλματος καὶ εἰς πᾶσαν ἐμπορικὴν ἐπιχείρησιν. Οἱ Κουτσόβλαχοι πρῶτοι ἐξήγαγον τὰ καπνὰ καὶ τὸν βάμβακα ὡς καὶ τὰ μαλλιὰ τῆς Μακεδονίας, καὶ δὴ τὰ γουναρικὰ καὶ τοὺς οἴνους εἰς τὰς ξένας ἀγοράς. Κέντρον καὶ ἕδρα τῆς τεραστίας ἐμπορικῆς καὶ βιομηχανικῆς κινήσεως ἦν ἡ Μοσχόπολις, ἔνθα συνεσωρεύθησαν, ὡς ἦν ἑπόμενον, πλούτη ἀμύθητα. ²) Τὰ τῆς μεταβολῆς τῶν Βλάχων εἰς ἀστικὸν πληθυσμὸν καὶ τὴν διασπορὰν αὐτῶν χάριν ἐμπορικῶν ἐπιχειρήσεων οὑτωσὶ περίγραφει ὁ Βαλέριος Papahagi: La vie pastorale des Valaques du Pinde est tres intèreesante à bien des points de vue ; elle a son charme sa poésie, mais c' est une erreur de s'imaginer que l'élevage du bétail constitue l' unique trait caracteristique, l' occupation essentielle de ce peuple. Elle n' est qu' un des nombreux travaux auxquels il se livre, avec beaucoup de succés du reste commerce, arts, industrie, lettres etc il n' ya pas un seul terrain sur lequel ne s' exerce cette infatigable et courageuse population. Ce n' est pas une affirmation en l' air, mais bien une vérité qui n' a pas manqué de frapper tous les voyageurs occidentaux, qni ont étudie de pres la vie de ces Valaques. Qu' on s'imagine se peuple pastoral a l' origine, devenu pour une bonne partie commerçant et se répandant dans tous les grands centres de la Méditerranée et de l' Adriatique á Ragusa, à Venise, à Trieste, á Ancône, à Malte et jnsqu' en Espagne à Çadix, puis à Vienne, allant jusqu' à Moscou et Leipzig, accumulant des richesses et bâtissant à des altitudes incroyables les cesmagnifiques petites villes et bourgades, transformées elles—mêmes en entrepôts de toutes sortes da marchandises, en centres commerciaux que desservent es interminables files de caravanes —un autre aspect, et pas des moins intérresants de la vie de ce peuple—qui sillonnent l' Albanie, l' Epire, la Macédoine, la Thessalie et l' on aura l' impression qne ce petit peuple

remuant, entreprenant, hardi, industrieux était un des facteur qui donnaient la vie, l' énergie, l' activité á la péninsule balcanique à l' époque ou il n' existait encore ni bateaux à vapeur, ni chemins de fer. Et qu'on n' aille pas croire que c' est la un tableau de fantaisie, Les citations des autres occidentaux le confirment amplement. (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 62-3).

Ἀλλὰ τὰς καλλιτέρας περὶ τῶν συμπολιτῶν αὐτοῦ εἰδήσεις διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἀκραιφνὴς φιλόπατρις καὶ λίαν μεμορφωμένος ἀνήρ. **Γεώργιος Ρόζιας** Μοσχοπολίτης ἰατρός. Οὗτος μόνος ἐκ τῶν συγχρόνων ἐν τῇ μνημονευθείσῃ ἀρίστῃ μονογραφίᾳ περὶ τῆς ἱστορίας καὶ καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων ἀναφέρει καὶ περὶ ἐγγραμματίσεως ἐν Μοσχοπόλει τῆς γλώσσης αὐτῶν καὶ περὶ Κουτσοβλαχικῶν βιβλίων. Περαιτέρω ὁ φιλογενὴς ἀνὴρ παρενείρει τινὰ περὶ τῆς διασπορᾶς τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ τῆς εὐδοκιμήσεως αὐτῶν ἔν τε τῷ ἐμπορίῳ καὶ τοῖς γράμμασιν ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ παριστὰς τοὺς Κουτσοβλάχους ὡς διεξαγαγόντας συνεχεῖς ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ χερσονήσῳ καὶ ἀλλαχοῦ πολέμους, καὶ ὑποστάντας ἐν τέλει τὴν τῆς ἐλευθερίας ἀπώλειαν διὰ τῆς Τουρκ. κατακτήσεως. «μ' ὅλα αὐτά, ἐπιφέρει, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀνησυχίαν οἱ Ρωμαῖοι προήγαγον πρότερον καὶ ἤδη προάγουσιν ὑποδείγματα τῆς αὐτῶν μεγάλης εἰς τὰ πράγματα ἀξιότητος». [1]) Εἶτα ἐν τῷ 41 παραγράφῳ γράφει : «ἡ διὰ τὰς προρρηθείσας αἰτίας κρυβεῖσα ἐπιτηδειότης τῶν Ρωμαίων διὰ καλλωπισμόν, καλλιεργίαν καὶ βοήθειαν ἔλαμψεν ἔτι φανερῶς, ἀφ' οὗ μετέβη τὸ περισσότερον μέρος αὐτῶν εἰς αὐτοὺς τοὺς εὐνομουμένους καὶ ἡσύχους τόπους. Ἐντεῦθεν γεγόνασιν αὐτοὶ πανταχοῦ ἀξιότιμοι καὶ εὑρίσκονται μεταξὺ ἐκείνων ὄχι μόνον πλούσιοι οἶκοι, ἀμὴ καὶ ἄνθρωποι ἄξιοι μεγάλων ἔργων. Οἱ πλείους ἐκείνων ὑψώθησαν εἰς τοὺς βαθμοὺς τῶν εὐγενῶν τῆς *Οὐγγαρίας* καὶ προξενοῦσιν εἰς αὐτοὺς [τοὺς] τόπους μεγάλας ὠφελείας. Τὸ κύριον αὐτῶν ἔργον εἶναι ἡ ἐμπορία· συνιστῶσιν εἰς τὰς μεγαλητέρας πόλεις τὰς μεγάλας ἑταιρείας τῆς πραγματείας μόνοι καὶ μὲ ἄλλα γένη.

[1] Αὐτ. σ. 139. Περὶ τῆς σπουδαίας τῶν Βλάχων συμβολῆς εἰς τὸ ἔργον τῶν Βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων ἀνάγνωθι ἀπὸ τῆς § 24: «οἱ περιφανέστατοι τῶν Ῥωμαίων ἦσαν οἱ κάτοικοι τοῦ ὄρους Αἵμονος (sic), οἱ ὁποῖοι κατώρθωσαν ὁμοίως καὶ τὰ ἀξιόλογα ἔργα, ἀφ' οὗ ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Καισάρων τοῦ Βυζαντίου» καὶ οὕτω καθεξῆς σ. 103 ἑ.

Εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, Σαξωνίαν καὶ ἅπασαν σχεδὸν τὴν Γερμανίαν δὲν εἶναι καμμία ἐμπορικὴ πόλις, εἰς τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουσι τὸν πρῶτον βαθμὸν τῆς ἐμπορίας. [1]) Οἱ ἀγχίνοες αὐτῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι ὀλίγοι, μανθάνουσι τὴν σήμερον τὰς ὡραιοτάτας διαλέκτους· πολλοὶ αὐτῶν καθιεροῦσι τὸν ἑαυτόν τους, μάλιστα εἰς τὴν Γερμανίαν, εἰς διαφόρους τέχνας καὶ ἐπιστήμας, δηλ. εἰς τὴν Θεολογίαν, Ἰατρικήν, Νομικὴν καὶ ἄλλα πολλὰ μὲ εὐτυχεστάτην καὶ θαυμασίαν πρόβασιν... [2]) Λοιπὸν δὲν ὑστεροῦντο οἱ Ρωμαῖοι τὴν ἐπιτηδειότητα καὶ τὰ φυσικὰ δῶρα, ἀμὴ τὸν τρόπον καὶ τὰ μέσα διὰ νὰ δείξωσι τὸν ἑαυτόν τους εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ κατ᾽ ἀρχὰς μὲ τὴν λαμπρότητα τῆς πολυμαθείας καὶ τῆς χρηστοηθείας». [3])

3. Καταγωγὴ τῶν Κουτσοβλάχων.—Ἡ Βλαχικὴ αὐτοκρατορία τοῦ Xenopol.*—**Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ*** Pitsch: ***δὲν εἶναι οἱ Ρουμᾶνοι ἀπόγονοι τῶν Δακῶν, οὔτε συγγενεῖς τῶν Κουτσοβλάχων—Ὁ*** Rösler, ***ἡ διαμόρφωσις τῆς Ρουμανικῆς γλώσσης ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ.—Ἡ συγγένεια Ρουμάνων καὶ Ἀλβανῶν.***

Πολυζήτητον τυγχάνει τὸ περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσο-

---

[1] Περὶ τοῦ ἐμπορίου τῶν Κουτσοβλάχων καὶ δὴ τῶν Μοσχοπολιτῶν Βλ. F. Kanitz, La Serbie (Leipzig 1868) σελ. 328. 332 Cvijic, Antropogeograf. ski plobiemi balkanskag paluostrava, (Beograd 1902) καὶ δὴ τὸν Pouqueville ἔνθ᾽ ἀνωτ. τόμ. II σ. 174, 176, 403, 416. τὸν Leak, Travels in Northen Greece 1, σ. 343, καὶ τὸν Nic. Papahagi, Les Roumains de Turquie, Bucarest 1905, σ. 153-166 βλέπε τὰ κεφάλαια la vie èconomique, sociale et intellectuelle.

[2] Καὶ ἀναφέρει ὀκτὼ ἐκ τῶν Μοσχοπολιτῶν λογίων (οὓς βιογραφοῦμεν μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυρ. σ. 91έ), μόνον δὲ τὸν ***Νικ. Δάρβαριν*** μὴ Μοσχοπολίτην (ἐκ Κλεισούρας τῆς Καστορίας) παρενείρει, τὸν τὰ μέγιστα διὰ τῶν διδακτικῶν βιβλίων τὸ γένος ὠφελήσαντα (βλ. κατωτ. § 8)· διὸ τὰ ἀνωτέρω ὁ ***Ῥόζιας*** ἐκτιθέμενος περὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν κυρίως ἀποφαίνεται, ὡς προεξεχόντων πάντων τῶν Κουτσοβλάχων. Καὶ ἐν τοῖς καθ᾽ ἡμᾶς χρόνοις διέπρεψαν ἐν τοῖς γράμμασι Κουτσόβλαχοι, ὧν ὀνομάζομεν τοὺς καθηγητὰς τοῦ ἐν Ἀθήναις Πανεπιστημίου ***Μιχ. Ποτλῆν, Πανταζίδην, Λάμπρον,*** τὸν ἐθνικὸν ποιητὴν ***Ζαλοκώσταν*** τὸν διαπρεπῆ πολιτευτὴν ***Κωλέττην*** καὶ πρωθυπουργὸν τῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Ὄθωνος καὶ τὸν δαφνοστεφῆ στρατηγὸν ***Κων. Σμολέσκην*** Μοσχοπολίτην.

[3] Ῥόζιας ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 123—129.

βλάχων ζήτημα. ὅπως δὲ ἡ περὶ τῆς ὀνομασίας αὐτῶν ἔρις δὲν ἔχει εἰσέτι περαιωθῆ [1]) οὕτω εὑρίσκεται καὶ τοῦτο ἐν ἀκμῇ, καὶ συνδέεται κατὰ τοὺς πατριώτας Ρουμανιστὰς πρὸς τὸ γενικὸν περὶ τῆς τῶν Ρουμάνων καταγωγῆς. Ὁ Xenopol π. χ. διάσημος ἱστορικὸς τῆς Ρουμανίας γράφει, ὅτι εἰ καὶ γνωστόν, ὅτι αἱ Ρωμ. λεγεῶνες συνέκειντο ἐκ βαρβαρικῶν φυλῶν λαλουσῶν παρεφθαρμένην καὶ μειξοβάρβαρον Λατινικὴν, οὐδὲν δὲ τὸ κοινὸν ἐχουσῶν πρὸς τοὺς Ρωμαίους, φρονεῖ ὅμως, ὅτι μετὰ τὴν ἐν Πύδνᾳ μάχην (168 π.Χ.) καὶ τὴν τῆς Μακεδονίας κατάκτησιν ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, πᾶσαι αἱ χῶραι τοῦ Αἵμου ἀπὸ τῆς Ἰστρίας καὶ τῆς Τρανσυλβανίας μέχρι τῆς Στερ. Ἑλλάδος ἐκλατινισθεῖσαι καὶ ἀσπασθεῖσαι τὴν Λατινικὴν γλῶσσαν ἀπετέλεσαν μίαν μεγάλην Βλαχικὴν αὐτοκρατορίαν, τὴν Μεγάλην Βλαχίαν. καὶ αὐτὴ ἡ Βυζ. αὐτοκρατορία κατ᾽ αὐτὸν δὲν ἦτο ἑλληνική, ἀλλὰ Βλαχική, ἡ δὲ Μεγ. Βλαχία ἐξηφανίσθη τὸ μὲν ὑπὸ τῶν Σλάβων, τὸ δὲ ὑπὸ τῆς Τουρκ. κατακτήσεως, ἥτις ἐχώρισε τοὺς Βλάχους εἰς δύο τμήματα καὶ τοὺς μὲν ἐντεῦθεν τοῦ Ἴστρου ἔρριψε πρὸς τὸν Πίνδον, τοὺς δ᾽ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Δακίαν, ἔνθ᾽ ἀπετέλεσαν τὴν Μικρὰν Βλαχίαν, ἤτοι τὴν Ρουμανίαν ἀπὸ τοῦ 1866 οὕτω κληθεῖσαν [2]) Ὁ ***Νικόλαος*** Papahagi φρονεῖ ὅτι οἱ Ρωμαῖοι πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς κυριαρχίας

[1] Περὶ τῆς μετωνυμίας Βλάχοι πρῶτος ἀναφέρει ὁ ***Χωνιάτης*** ἐν τοῖς περὶ ***Ἰσαακίου Ἀγγέλου*** ἱστορουμένοις (I, 237). Ἡ ἐμὴ γνώμη εἶναι ὅτι ἐκ τῶν Γερμανῶν, οἵτινες ***πάντας τοὺς ὁπωσδήποτε εἰς τὴν Λατ. οἰκογένειαν ἀνήκοντας καὶ λαλοῦντας μίαν τῶν Ῥωμανικῶν διαλέκτων καλοῦσι Βλάχους***, διεδόθη καὶ ἐπεκράτησεν ἔπειτα τὸ ὄνομα διὰ τῶν Σλάβων, ὅτε ἡ Θεσσαλία ὠνομάσθη ***Μεγάλη Βλαχία*** (*Παχυμ.* I, 30, *Ἀκροπολ.* 38. ***Χαλκοκονδύλ.*** 319).

[2] Une énigme historique. Les Roumains au moyen âge, Paris, 1885, σ. 54-5. καὶ Teoria lûi Rösler, Studiî asupra staruin teî Românilor in Dacia Traiana, Jasi 1834, σ. 68. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων πρῶτος περὶ Κουτσοβλάχων ἔγραψεν ὁ ***Μαρῖνος Βρετός*** ἐν Mélanges neohelléniques, Athénes 1856, σ 21-26. Les Valaques ou Vlaques du Pinde et les Albanais καὶ ἐξετάσας τὰς δύο ἀνωτέρω γνώμας ἀποφαίνεται, ὅτι οὗτοι ***δὲν ἔχουσι πολλὴν πρὸς τοὺς πέραν τοῦ Δουνάβεως συγγένειαν, οὔτε προέρχονται ἐκεῖθεν, ἀλλ' εἰσὶ τῶν Ῥωμ. λεγεώνων λείψανα, ὅπερ καὶ πολλαὶ τεκμηριοῦσι τοπωνυμίαι*** Περαιτέρω βλ. Onciul, Dare de seamâ criticâ despre «Teoria luî R. Roesler» A. D. Xenopol, Contorbirî literare, Bucuresti I, Junie No 8' Anul XIX, s. 271-273.

τῆς Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας ἐγκατέστησαν εἰς τὰς πλέον ἐπικαίρους ὀρεινὰς διαβάσεις στρατιωτικὰς ἀποικίας ἀποτελουμένας τὸ πλεῖστον ἐξ Ἰταλῶν ποιμένων. Τῷ δὲ 271 μ. Χ. ὁ ***Αὐρηλιανὸς*** μετέφερεν ἐνταῦθα τοῦ Δουνάβεως τὰς ὑπὸ τοῦ ***Τραϊανοῦ*** ἐγκατασταθείσας πρὶν εἰς Δακίαν λεγεῶνας, αἵτινες κατακλύσαντες τὴν Μοισίαν καὶ Μακεδονίαν ἀπετέλεσαν ἐπὶ τοῦ Βυζαντινοῦ τὸ Βλαχοβουλγαρικὸν κράτος καὶ τὴν ***Μεγάλην*** λεγομένην ***Βλαχίαν***. [1]) Κατὰ τὸν I. Lad. Pitsch ὅμως δὲν ἔχουσιν οὕτω τὰ πράγματα [2]). Οἱ πέραν Β τοῦ Δουνάβεως Ρουμάνοί εἰσιν οἱ ἐκρωμαϊσθέντες Δᾶκες καὶ Γέται, οἵτινες κατὰ τοὺς χρόνους τῶν μεγάλων μεταναστεύσεων καταφυγόντες εἰς τὰ ὄρη ἔζησαν ἐκεῖ καθ᾽ ὅλον τὸν μεσαίωνα, μέχρις ὅτου εὑρόντες εὐκαιρίαν κατὰ τὸν ΙΓ´ αἰῶνα κατῆλθον καὶ συνέστησαν τὰς ἡγεμονίας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαβίας. Πρὸς Ν τοῦ Δουνάβεως μόνον 7 Ρωμ. ἀποικίαι ἱδρύθησαν, τὰ δὲ Θρακικὰ φῦλα μέχρι τοῦ Γ´ μ. Χ, αἰῶνος διετήρουν τὴν ἑαυτῶν ἑνότητα. Ἡ Μοισία καὶ Θράκη δὲν ἐξερρωμαΐσθησαν, πολὺ ὀλιγώτερον ἡ Ἤπειρος καὶ Μακεδονία. Οἱ δὲ πρὸς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Δουνάβεως *Ρουμάνοι οὐδεμίαν ἔχουσι συγγένειαν πρὸς τοὺς Βλαχοφώνους τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου. Οἱ Ρουμᾶνοι δὲν εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Δακῶν τῶν ὑπὸ ὑπὸ τοῦ Αὐρηλιανοῦ εἰς τὴν Μοισίαν μετοικισθέντων*, καὶ ἐντεῦθεν ἔπειτα ἐπανελθόντων εἰς τὴν προτέραν χώραν. οὗτοι ἐξηφανίσθησαν, καὶ ἐὰν ἐλάχιστοι εἶχον ὑπολειφθῆ ἀπερροφήθησαν ὑπὸ τῶν Σλάβων. *Οὔτε οἱ τῆς Μακεδονίας Κουτσόβλαχοι προέρχονται ἐκ τῶν ἐκρωμαϊσθέντων Δακῶν*, καθόσον οὐδεὶς τῶν Βυζ. ἱστορικῶν ἀναφέρει πρὸς Β τοῦ Αἵμου Βλάχους. πρὸς Ν δὲ ὀλίγους ἐπὶ τῆς Ρο-

---

[3] Les Ronmains de Turquie, Bucarest 1905, σ. 9—13.

[4] Ueber die Abstammung der Rumänen, Leipzig 1880 καὶ Zur rumänisch-ungarische Streitfrage Leipzig 1886, σ. 33, 35. Ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ δὴ ἐν Τρανσυλβανίᾳ, (ἧς μέγα μέρος νῦν προσετέθη τῇ Ρουμανίᾳ) κατοικοῦσιν ἀνέκαθεν πολλοὶ Ρουμάνοι, οἵτινες ὠθούμενοι ὑπὸ τῆς προπαγάνδας παρεῖχον ἀείποτε ταῖς κυβερνήσεσι πράγματα. Τούτου ἕνεκα γλωσσολόγοι Οὔγγροι καὶ ἱστορικοὶ ἠσχολήθησαν εἰς τὴν ἔρευναν τῆς καταγωγῆς καὶ ἀρχαίας ἱστορίας τῶν Ρουμάνων καί τοιοῦτοι πλὴν τοῦ Pitsch ὑπῆρξαν ὁ διάσημος Rösler ὁ Rethy καὶ ἄλλοι νεώτεροι (βλ. T. Tamm, Ueber die Ursprung der Rumänen, Bonn 1891 καὶ Theod. Hartner, Ueber den Volksnamen der Rumänen, Gzernowitz, Ἀπόσπ. ἐκ τοῦ Bucoviner Nachrichten).

δύπης καὶ τὰ Β τῆς Μακεδονίας καὶ εἰς Θεσσαλίαν, ὡς ποιμένας ὅμως, ὅπερ δηλοῖ τὸ ὄνομα Βλάχος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἱστορίας ὁ Pitsch ἀποδεικνύει ὅτι οἱ ἐκρωμαϊσθέντες Δακοὶ μὴ δυνάμενοι ἄλλως νὰ πράξωσι καὶ ἀποκεκλεισμένοι ὑπὸ τῶν διαφόρων βαρβάρων ἐτράπησαν ἐπὶ τὴν Τρανσυλβανίαν, ἔνθα ἔζησαν ἐπὶ 1000 ἔτη (Γ'—ΙΓ' αἰ.), ὅτε εἰς τὰ ὄρη Fogaras κατελθόντες ἵδρυσαν τὴν τῆς Βλαχίας ἡγεμονίαν,ἕτεροι δὲ εἰς Marmaros τὸ τῆς Μολδαβίας, εὑρόντες καὶ ἐνταῦθα ἄλλους ὁμοφύλους συζῶντας μετὰ τῶν Σλάβων (ὅθεν καὶ ἐν τῇ Ρουμ. γλώσσῃ τὸ Σλαβ. στοιχεῖον). Τῆς ἀρχαιομανίας ἀπήλλαξε καθ' ὁλοκληρίαν τοὺς Ρουμάνους ὁ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Gratz διαπρεπὴς Αὐστριακὸς φιλόλογος Rob. Rösler [1]) περιφανῶς ἀποδείξας, ὅτι οἱ Ρουμᾶνοι δὲν εἶναι ἀπόγονοι τῶν Δακορρωμαίων ἤτοι τῶν ἀρχαίων Δακῶν, καὶ διάδοχοι τῶν ἐν Δακίᾳ ἐγκατασταθέντων Ρωμαίων στρατιωτῶν τοῦ *Τραϊανοῦ*, ἀλλὰ διεμόρφωσαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ὀντότητα καὶ γλῶσσαν πρὸς Ν τοῦ Δουνάβεως ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ [2]) *κατὰ τὸν Γ' αἰ-*

---

[1] Οὗτος ἀπὸ τοῦ 1870-1885 ἀνέπτυσσε τὰς ἰδέας ταύτας διὰ τῶν Rumänische Stndien καὶ ἀπεκλήθη ὁ Fallmerayer **τῶν 'Ρουμάνων**,

[2] Αὐτὴ ἦν καὶ ἡ γνώμη τῶν πρώτων ἐθνολόγων· π.χ. ὁ Joh. Thunmann Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäischen Völker, I (Leipzig 1774) σ. 339 ἑ.(βλ.Γρηγ.'Αργ.σ.105 καὶ 108),φρονεῖ ὅτι οἱ Ρουμᾶνοι, εἶναι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Θρᾳκῶν συνενωθέντες ὅμως πρὸς τὰ διάφορα ἐν Θράκῃ ἔθνη καὶ ἐκ τοιαύτης τινὸς συγκράσεως προελθόντες, ᾧ σχεδὸν συμφωνεῖ καὶ ὁ **Ρόζια** (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 59 καὶ 81). Ὅτι περὶ τὸ τέλος τοῦ ς' αἰῶνος μ. Χ. ὑπῆρχεν ὡς γλῶσσα ἐθνικὴ ἐσχηματισμένη ἡ Βλαχικὴ μαρτυρεῖ τὸ τόρνα ἢ **τοάρνα, τοάρνα φράτε!** (στρέψον, στρέψον, ἀδελφέ!), ὅπερ οἱ στρατιῶται Θρᾷκες ἐφώναζον καθ' ὁδὸν (**Θεοφ.** Χρον. 5,5, Μαυρικίου Ι 397 Βόνν. βλ. '**Ρόζια** σ.61-62). Πρὸς τὴν ἀνωτέρω γνώμην τοῦ Rösler συνεφώνησε μετὰ περὶ ταῦτα καὶ ὁ πολὺς W. Tomaschek ἐν τῇ συγγραφῇ αὐτοῦ Zur Kunde der Haemus Halbinsel σ. 58 ἑ. καὶ πρὸ αὐτοῦ ὁ Miklosich ἐν τῇ Die slavische Elemente im Rumänischen (Wien 1862) πρῶτος τὴν θεωρίαν ταύτην ἐξενεγκὼν (βλ. Alex. Rubin, Les Roumains de Macédoines, Bucarest 1913, σ. 40—41). Ὁ εἰς τὰ ἐθνολογικὰ οὐχὶ βαθὺς Χαλκοκονδύλης λέγει: «τό) τε ὄρος Πῖνδον **Β**λάχοι οἰκοῦσιν τῶν Δακῶν ὁμόγλωττοι τοῖς περὶ τὸν Ἴστρον Δαξὶν ὡμοίωντο» (βιβ. 10, σ. 319 D, ἔνθ' ἀναφέρει καὶ τὴν Μεγ. Βλαχίαν), οὗτος καὶ τοὺς 'Αλβανοὺς ταυτίζει τοῖς Μακεδόσιν: «*οὐδενὶ γὰρ συμφέρονται ὅτι μὴ τὸ Μακεδονικὸν γένος*» (sic. αὐτ. σ. 531). Περὶ δὲ αὐτῶν τῶν Βλάχων ἀποφαίνεται, ὅτι οἱ μὲν κατάγονται ἐκ Τριβαλλῶν, οἱ δὲ ἐκ Δακίας· **ἀλλὰ** τίνες οἱ Τριβαλλοὶ οὗτοι, οὓς φέρει εἰς μέσον, ἀφοῦ ὅταν ἔγραφεν ἀπὸ πολλοῦ εἶχον

αἰῶνα πολλοὶ διέβησαν τὸν Δούναβιν, ὅτε τὸ πρῶτον συναντᾶται τὸ ὄνομα τῶν Βλάχων πέραν τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἐπιφέρει ὁ δεινὸς ἐθνολόμος «φρονῶ μᾶλλον ὅτι *ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, τὸ ἐσωτερικὸν Ἰλλυρικὸν εἶτα ἡ Σκυθία περιεῖχον πλείω Ρωμαϊκὰ στοιχεῖα ἢ* ἡ *Θράκη, καὶ ὅτι ἐκεῖ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐκείναις ζητητέα* ἡ *γένεσις τοῦ Βλαχισμοῦ*». [1]) Τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ ἀρχαία Ἰλλυρίς, εἶναι ἡ πατρὶς τοῦ Ρουμανισμοῦ κατέστησεν ἀκαταμάχητον ὁ ***Λαδισλάβος*** Rethy ἐν τῷ «περὶ γενέσεως τῆς γλώσσης καὶ τοῦ ἔθνους τῶν Βλάχων» ἔργῳ (1893), προβὰς ἔτι περαιτέρω καί ἀποδείξας, ὅτι πυρὴν αὐτῆς εἶναι ἡ Ἰλλυρικὴ διάλεκτος καὶ ὅτι ἡ Ρουμανικὴ ἐκ πάντων τῶν νεολατινικῶν ἰδιωμάτων περιέχει τὸ ἐλάχιστον ἐκ τῆς Λατινικῆς παρηλλαγμένον ὑλικόν, τοῦτο

ἐκλίπει; καὶ πῶς ἤλλαξαν τὸ ὄνομα καὶ ἐγένοντο Βλάχοι; (Βλέπ. ***Α. Πετρίδου*** Πολιτικὴ Ῥουμάνων παρὰ Βλάχοις ἐν τῷ Ἀττικῷ Ἡμερολ. τοῦ 1882, Ἀθῆναι 1881, σ. 295—296 ἀνατρέποντος τὴν θεωρίαν). Ὁ ***Χαλκοκονδύλης*** ἀσφαλῶς ἤντλησεν ἐκ τοῦ Στρατηγικοῦ τοῦ ***Κεκαυμένου***, ὅστις ἔγραψε τὰ 1066 καὶ παρέχει ἐν τῷ περὶ ἀποικίας Βλάχων κεφαλαίῳ οὐχὶ τιμητικὰς περὶ αὐτῶν εἰδήσεις καὶ ***ταυτίζει αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ῥουμάνους***. «οὗτοι γὰρ εἰσι, λέγει, οἱ λεγόμενοι Δᾶκαι καὶ Βέσοι· ᾤκουν δὲ πρότερον πλησίον τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ καὶ τοῦ Σάου ἐν ἰσχυροῖς καὶ δυσβάτοις τόποις... καὶ ἐξελθόντες τῶν ἐκεῖσε διεσπάρησαν ἐν πάσῃ τῇ Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ, οἱ δὲ πλείονες αὐτῶν ᾤκησαν τὴν Ἑλλάδα (Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus, edid. B. Wassiliewsky et V. Jernstedt, Petropoli 1896, σ. 74, 4 ἑ. Βλ περὶ τούτου ἐν Ἐγκυκλ. Λεξικῷ Ἐλευθερουδάκη τόμ. Γ' σ. 330-332 ἐν λ. Βλάχοι τὸ περιληπτικόν, ἀλλὰ καὶ σπουδαῖον ἄρθρον τοῦ καθηγητοῦ κ. ***Ν. Βέη***). Ἀλλ' ὡς γράφουσιν καὶ οἱ ἐκδόται, ἡ γνώμη αὐτή, ἥτις τοσοῦτον σάλον ἤγειρεν παρὰ τοῖς Βαλκανολόγοις (βλ. πρόλ. εἰς τὸν Κεκαυμένον σ. 13) ***δέν εἶναι τοσοῦτον σαφής***, ἀλλ' οὐδ' εἴχομεν τὴν ἀξίωσιν νὰ ἀναμείνωμεν νὰ λύσῃ τὸ δυσχερὲς τοῦτο ἐθνολογικὸν ζήτημα ὁ ***Κεκαυμένος***). τὸ μόνον βέβαιον ὅπερ προκύπτει ἐντεῦθεν, εἶναι ὅτι ***κατὰ τὸν ΙΔ αἰῶνα δὲν ὑπῆρχον πέραν τοῦ Δουνάβεως οἱ νῦν Ῥουμᾶνοι***. Οἱ τοὺς Κουτσοβλάχους ὑπὲρ ἑαυτῶν διεκδικοῦντες πατριῶται ἐκ Ρουμανίας καὶ πρὶν τῆς ἐκδόσεως περιέφερον ὡς τρόπαιον τὸ χωρίον τοῦ ***Κεκαυμένου*** (βλ. Simeon Mangiuca, Die Vlachen des Kekaumenos, (Romänische Revue, Wien, Marz, III, Heft, V. Jahrg. (1889 σ. 178—185). Onciul, Zur Geschichte der Romänen in Marmarosch αὐτ. VI, 1890, σ. 97.

[1] Rum. Studien σ. 136, Leipzig 1871. Τούτῳ συνετάχθη καὶ ὁ G. Meyer ἐν τοῖς Albanesische Studien III, σ. 22 ὑποστηρίξας ὅτι ἡ Βλαχικὴ γλῶσσα καὶ ἐθνικότης διεμορφώθη ἐπὶ τῆς Ἰλλυρ. χερσονήσου πρὸς Ν. τοῦ Δουνάβεως.

δὲ δέον νὰ ἑρμηνευθῇ διὰ τῆς ἐπιδράσεως Ἰταλικῆς. Εἶτα ἐν νέῳ ἔργῳ ἀναθεωρῶν πολλὰ τῶν πρότερον ἐξενεχθεισῶν θεωριῶν, καὶ ἀπρόσβλητος χωρῶν ἀποδεικνύει, ὅτι τὰ μέρη τῆς Δαλματίας καὶ Ἀλβανίας παρουσιάζουσι κατὰ τὸ 146 π. Χ. τὸ θέαμα Λατινικῶν πληθυσμῶν κινουμένων. ἐνῶ ἡ Δακία, ἥτις κατελήφθη βραδύτερον, κατῳκεῖτο ὑπὸ ἀποίκων προερχομένων ἐκ Μ. Ἀσίας. *Ὁ σχηματισμὸς τῆς γλώσσης ὡς καὶ τοῦ Ρουμ. ἔθνους συνετελέσθη ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ* (παρὰ τὸν Ἀδρίαν). τεκμήρια δὲ, ὅτι ἐνταῦθα ὡμιλεῖτο τότε ἡ Ἰταλική, κατὰ τοὺς πρώτους δηλ. ἀπὸ Χριστοῦ χρόνους, καὶ ὅτι διὰ τῆς πολιτείας καὶ ἐκκλησίας εἰσήχθησαν νέα Λατ. στοιχεῖα καὶ λέξεις, *ἀλλὰ πάντοτε ἐπὶ ἐδάφους Βαλκανικοῦ διεμορφώθη ἡ Βλαχικὴ γλῶσσα, κατὰ τὸν* VII—VIII *αἰῶνα* ἐκ τῆς ἀπολειφθείσης ἐκεῖ νεολατινικῆς ἢ Ἰταλικῆς.[1] Ἐπεβεβαίωσαν δὲ τὴν ἐκδοχὴν ταύτην καὶ γλωσσικῶς δύο σοφοὶ Ρουμᾶνοι ὁ Hasdeu (Strat si Substrat. Genealogia popoarelor balcanice (Ann de l' Acad. Roum. Ser.II,tom.XIV,1892)καὶ ὁ Densushiano (Histoire de la langue roumain). Τῇ γνώμῃ ταύτῃ ἀμέσως συνετάχθησαν μεγάλοι γνωσσολόγοι καὶ Ρουμανισταὶ ὡς ὁ Thomaschek (Paris 1901) καὶ ὁ Miklosich, ὅστις μάλιστα δεχόμενος, ὅτι ὁ Ρουμανισμὸς ἐγεννήθη ἐν τῇ παραλίᾳ τοῦ Ἀδρία ἀποφαίνεται, ὅτι *Ἀλβανοὶ καὶ Ρουμᾶνοι συνδέονται ἀναποσπάστως, καὶ οἱ μέν εἰσι Ἰλλυριοὶ ἐκλελατινισμένοι, οἱ δὲ Ἀλβανοὶ οὐχὶ τελείως».*[2])

---

[1] Βλ. Daco—Roumains ou Italo-Roumains (1897 σ. 7-10).

[2] Reitrage zur Lautlehre der rumänische Dialecte II, σ. 4. Τὸ αὐτὸ φρονεῖ καὶ ὁ Joiga: «οἱ ἀπὸ τοῦ Ι' αἰῶνος ἀναφανέντες ἀνὰ τὸν Αἶμον Βλάχοι ἦλθον ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας... ***κατάγονται ἐκ τοῦ ἐκλατινισθέντος λαοῦ τῶν Ἰλλυριῶν, ὡς καὶ οἱ*** Ἀλβανοὶ ***εἶναι λείψανα τοῦ μὴ ἐκλατινισθέντος»***. Geschichte des rumänischen Volkes (Gotha 1905) σ. 100 καὶ 108. Fischer Die Herkunft der Rumänen, Bamberg 1904. Βλ. καὶ ἐκ τῶν νεωτέρων συγγραφῶν J. Peiker : Die Abkunft der Rumâner, wirtschaftsgeschtlich Untersucht (Berichtiger S.-A. aus der Festgale für Hofrat Loserth, Zeitschrift des histo ischen Vereins für Steiermark Tom. XV, Gratz 1917 σ. 48 ἑ.). P. Mutatschiev, Bulgares et Roumains dans l' histoire des pays Danubiens, Sofia 1932, 10ον, σ. 390. III. La question roumaine. 1. L' abandon de la Dacie par les Roumains. 2. Le sort de l' élément dans la Dacie, σ. 40-79. Καὶ ὁ φίλος καθηγητὴς κ. ***Κων. Ἄμαντος*** γράφει εἰς τὰ Μακεδονικὰ (σ. 23): «οἱ Βλάχοι λοιπὸν τῆς Μακεδονίας εἶναι ἀρχαῖοι ἰθαγενεῖς (Θρᾷκες, Ἰλλυριοὶ) τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἵμου ἐκλατινισθέντες γλωσσικῶς». Κατὰ ταῦτα συνάπτονται τῇ Ἀλβανικῇ ἥ τε Ῥουμανικὴ καὶ ἡ Κουτσοβλαχική'

4. Ὁ σχηματισμος τῆς Κουτσοβλαχικῆς διαλέκτου — Βάσις ἡ Ἀλβανικὴ καὶ Ἑλληνικὴ γλῶσσα—Ἀνομοιότης Κουτσοβλαχικῆς καὶ Ρουμανικῆς Τὸ Ρουμ. Σεμινάριον τῆς Λειψίας—Ὁ νέος προσανατολισμὸς τοῦ Weigand.—*Ἡ συγγένεια τῶν Βουλγαροαλβανιτοβλάχων».*

Ἀλλὰ πῶς παρήχθη ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ ἡ Κουτσοβλαχική; Ἰδοὺ πρόβλημα, ὅπερ εὑρίσκεται ἐπὶ τάπητος καὶ θὰ ἀπασχολήσῃ ἐπὶ πολὺ ἔτι τοὺς Βαλκανολόγους. Κατὰ τὴν κρατοῦσαν γνώμην οἱ Κουτσόβλαχοι εἶναι λείψανα τῶν πρὸς τὴν Ἀνατολὴν ἐκπεμπομένων ὑπὸ τῶν Ρωμαίων αὐτοκρατόρων στρατιωτικῶν ἀποικιῶν, αἵτινες ἐγκαθιστάμεναι (ὡς εἴπομεν) εἰς τὰς ἐπιμαχωτέρας θέσεις μετέδωκαν τῷ χρόνῳ τὴν γλῶσσαν εἰς τοὺς πέριξ γηγενεῖς. αὕτη δὲ ἦν ἡ χυδαία Λατινική, ἐξ ἧς διεμορφώθη, κατὰ μέγα μέρος συμβαλουσῶν καὶ καὶ τῶν ἐγχωρίων διαλέκτων, ἡ Κουτσοβλαχική. Παρόμοιον φαινόμενον ἐξοβελίσεως τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἔχομεν ἐν Μακεδονίᾳ ἐν χρόνοις Βυζαντινοῖς,ἔνθα οἱ μετοικισθέντες Βούλγαροι ἐξετόπισαν τὴν ἑλληνικὴν ἐπιβαλόντες τὴν Σλαβικὴν εἰς τοὺς πέριξ Ἕλληνας κατοίκους. [1]) Βεβαίως οἱ νομάδες Βλάχοι εἰς διαρκῆ συνάφειαν μετὰ τῶν στρατιω-

---

κατὰ δὲ τὸν H. Hirt καὶ ἡ Βουλγαρικὴ (ἐν πραγματείᾳ Die sprachliche Stellung des Illyrischen δημοσιευθείσῃ ἐν Beitrage zur alten Geschichte und Geographie. Festshrift für H. Kiepert, Berlin 1898 σ. 187. Περὶ τῆς ἐσφαλμένης ταύτης τοῦ σοφοῦ συγγραφέως τοῦ τριτόμου ἔργου Die Indogermanen θεωρίας βλέπ ἐν Ἀλβανικαῖς Μελέταις ἡμῶν σ. 86, σημ. 1). Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐγράφησαν καὶ τὰ ἑξῆς συγκριτικὰ τῶν γλωσσῶν τούτων ἔργα:

D. Michov, Die Anwendung des Bestimmten Artikels in Rumânischen,verglischen mit der in Albanesischen und Bulgarischen (ἐν τῷ τοῦ Weigand Jahresbericht des Instituts für rumânischen Sprache, τόμ. XIV-Leipzig 1908, σ. 1-112.

Per. Papahagi, Parallele Ausdrück und Redensarten im Rumânischen, Albanesischen, Neugriechischen und Bulgarischen (αὐτ. σ. 113-170 περὶ τῆς συγγενείας καὶ τῶν σχέσεων τῶν γλωσσῶν τούτων ἐν σ. 113-117).

Ἀλλὰ πρώτιστος πάντων τὰς σχέσεις ταύτας ἐξήτασεν ὁ σοφὸς τῆς Βιέννης Βιβλιοθηκάριος Kopitar: Albanische, Walachische und Bulgarische Sprache (ἐν Jahrbücher der Litterafur τόμ. 46, Wien 1829, σ. 59-106).

[1] Ἀλλὰ μήπως καὶ νῦν δὲν ἐπαναλαμβάνεται ἐν Μακεδονίᾳ τοῦτ' αὐτό, οἱ ἐν μεθορίοις ἀποκατασταθέντες Πόντιοι ἐξέμαθον τελείως τὴν Βουλγαρικήν, οὓς μετὰ αἰῶνας οἱ Βούλγαροι θέλουσιν ἀσφαλῶς διεκδικήσει ὡς συμπατριώτας.

τῶν διατελοῦντες Ρωμαίων παρέλαβον μὲν πολλάς, πλείστας παρ᾽ αὐτῶν Λατ. λέξεις, ἀλλὰ διετήρησαν καὶ οὐκ ὀλίγας τῆς προτέρας αὐτῶν γλώσσης, Ἀλβανικὰς ἢ Ἑλληνικάς, αἷς προσῆψαν μόνον τὰς καταλήξεις ξενικάς. Ἐκ τῆς στατιστικῆς τοῦ μακ. **Νικολαΐδου** καταφαίνεται, ὅτι βάσις τῆς Κουτσοβλαχικῆς εἶναι ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα· ἤτοι ἐκ τῶν ἐν τῷ Λεξικῷ αὐτοῦ 6657 λέξεων,3469 εἰσὶν Ἑλληνικαί, 2095 Λατινικαί, 150 Ἀλβανικαὶ [1]) καὶ 185 Σλαβικαὶ (Προλεγ. σ. κγ'). Τῶν ἀντιστοίχων Ρουμανικῶν 3562 εἰσὶ Λατινικαί, 685 Ἑλλην. 1165 Σλαβ. 295 Τουρκ. 192 Γαλλ. καὶ 87 Οὐγγρικαί. Κατὰ τὸν Ρουμανολόγον Hovelâcque αἱ Σλαβικαὶ λέξεις ἐν τῇ Ρουμανικῇ εἶναι τοιαῦται, ὥστε νὰ ἐκλάβῃ τις αὐτὴν ὡς Σλαβικὴν (longtemps on á supposè que le Roumain etait une langue slave) Ἐκ τούτου βλέπει τις τὴν οὐκ ἀσήμαντον τῶν δύο γλωσσῶν διαφοράν, ὥστε συμβαίνει ὁ Κουτσόβλαχος νὰ μὴ δύναται ἀπ᾽ εὐθείας νὰ συνεννοῆται μετὰ τοῦ Ρουμάνου. Ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ **Νικολαΐδου** (σ.κ'—κγ'.) ὑπάρχει διάλογος ὑπὸ τοῦ G. Weigand συντεταγμένος Κουτσοβλαχιστὶ καὶ Δακορρουμανιστὶ (ἐκ τοῦ Olympo—Walachen σ. 121—122). Εκ τούτου βεβαιοῦται ἡ ἀλήθεια τῶν εἰρημένων [2]). Λέξεων ἀσυμφωνία παρενεβλήθη καὶ ὑπὸ τοῦ **Ἀρα-**

[1] Αἱ Ἀλβανικαὶ εἶναι πλείονες βεβαίως, ὡς καὶ ὁ Weigand παρετήρησεν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ Κουτσοβλαχικὴ ἀνεπτύχθη κατὰ τὸ μᾶλλον ἐπὶ Ἀλβαν. ἐδάφους,ἀλλ᾽ ὁ **Νικολαΐδης** ἠγνόει τὴν Ἀλβανικήν. καὶ α') τὸ Ἰαπετικὸν στοιχεῖον, ἤτοι τὸ ἀρχαῖον εἶναι ἀλβανικὸν (ἀφοῦ ἡ χώρα, ἔνθ᾽ ἡ Κουτσοβλ. ἀνεπτύχθη ἦν ἡ Ἀλβανία),β') πολλαὶ νομιζόμεναι Λατινικαὶ εἶναι ἀληθεῖς ἀλβανικαί· π. χ. querra, ἅμαξα (ἀλβ. qerre Λατ. currus), scriu γράφω (ἀλβ. shkryj, Λατ.scribo) κττ. γ') οὐκ ὀλίγαι τῶν ἑλληνικῶν ὑπάρχουσι καὶ ἐν τῇ Ἀλβανικῇ, ἐξ ἧς καὶ ἐλήφθησαν: **ἄγγελος ἀναφορὰ** (naforë ἀλβ.=ἀντίδωρον), **δῶρον**, **κοπάδι** (ἀλβ. kopè), **βλασφημῶ**, **τάλαρος**, **δράστης**, **φάρμακον**, **φρίκη**, **κορμός**, **πίσσα** κττ. αὗται προϋπῆρχον τῶν Κουτσοβλάχων ἐν τῇ Ἀλβανικῇ. Βλ. C. Burileanu, De la Romani din Albania, Bucuresti 1906 καὶ Const. Noe, Les Roumains Koutzo-Valaques, Bucuresti 1908.

[2] Βλ. καὶ Papageorges ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 21. Βλέπε περὶ τῆς διαφορᾶς καὶ κατωτ. § 8. Κατὰ ταῦτα ἐπειδὴ ἡ Κουτσοβλαχικὴ ἐσχηματίσθη ἐπὶ ἑλληνικοῦ ἢ ἀλβανικοῦ ἐδάφους, οἱ πρῶτοι ἐκεῖνοι γνωρίσαντες τοὺς Ρωμαίους καὶ προσομιλήσαντες αὐτοῖς δὲν ἦσαν ξένοι, ἐλθόντες ἔξωθεν, ἀλλ᾽ ἰθαγενεῖς Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί, διατηρήσαντες ἀμείωτον τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν καθ᾽ ὅλους τοὺς αἰῶνας. καὶ ἐὰν οἱ ἐκλατινισθέντες ἐν τῷ συνόλῳ Ρουμᾶνοι δὲν ἀπώλεσαν τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν συνείδησιν, ἤτοι διέμειναν οἷοι ἐξ ἀρχῆς ἦσαν καὶ δὲν ἐγένοντο Λατῖνοι, πολλῷ μᾶλλον οἱ Κουτσόβλαχοι ἐν μέσῳ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἀναμξὶ ἐγκαταβιοῦντες, καὶ οὐδόλως τῆς πρὸς αὐτοὺς συναφείας καὶ ὁμιλίας ἀποστή-

βαντινοῦ ἐν τῇ περὶ Κουτσοβλάχων μονογραφίᾳ τῇ κατὰ πρῶτον δημοσιευθείσῃ ἐν τῇ Πανδώρᾳ. [1]) Ἐπὶ τέλους τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἠναγκάσθη ν' ἀναγνωρίσῃ καὶ ὁ κορυφαῖος τῶν Ρουμάνων ἱστορικῶν κ. N. Iorga. «ἡ Κουτσοβλαχική, γράφει, εἶναι διάλεκτος Ρουμανική, ἀλλὰ μόνον, ἐὰν θεωρήσωμεν τὴν ἔννοιαν τῆς Ρουμ. γλώσσης ὑπὸ εὐρυτέραν σημασίαν. κατὰ τό λεξιλόγιον ὅμως... καὶ κατὰ τὴν ὅλην ἐξωτερικὴν μορφὴν αἱ *διάλεκτοι αὗται φαίνονται ὡς δύο διάφοροι γλῶσσαι, καὶ ὁ Ρουμᾶνος τοῦ Βουκουρεστίου οὐδόλως δύναται νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ Κουτσοβλάχου τοῦ Μοναστηρίου»* [2])

Ἐπ' ἐσχάτων ὁ περίφημος Βαλκανολόγος G. Weigand, ἰδιαζόντως ἐγκύψας ἐπιτοπίως διὰ δύο περιοδειῶν ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ (τῷ 1889 καὶ 1890) εἰς τὴν μελέτην τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ ἰδιώματος, [3]) ἀπεπειράθη νὰ ταυτίσῃ τοὺς Κουτσοβλάχους πρὸς τοὺς Ρουμάνους. [4]) Ὁ γνωστὸς δημοσιολόγος καὶ καθηγητὴς τῆς ἱστορίας

σαντες. Ὥστε ἡ νέα διάλεκτος οὐ μόνον δὲν μετέβαλεν αὐτοὺς φυλετικῶς, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας κατέστησεν αὐτοὺς πατριωτικωτέρους, καὶ οἱονεὶ θέλοντες οὗτοι νὰ πιστοποιήσωσι τὴν ἐθνικότητα αὐτῶν κατέλιπον διὰ γενναίων πράξεων ἀείμνηστον παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ὄνομα, γενόμενοι οἱ δορυφόροι τοῦ νεωτέρου ἑλλ. πολιτισμοῦ Βλ. J. Papahagi, Aromâni din punct de vedere istoric, cultural si politic, (Bucuresti 1915) καὶ Dem. Abeleanu, Neamul aromânesc din Macedonia (Bucuresci 1916).

1 Τόμ. Κ' 1867 σ. 41 πλέον ἐκτεταμένη ὑπάρχει ἐνταῦθα. Οἱ μετὰ τὸν θάνατον ἀνατυπώσαντες αὐτὴν υἱοὶ αὐτοῦ συνέταμον αὐτὴν ἐν πολλοῖς.

2 Gechichte des Rumänischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen I (Gotha 1905) σ. 99,

3 Κύριον σύγγραμμα: Die Aromunen, Ethnographisch-philolog-historisch Studien über das Volk der sogenannten Makedo-Romanen τόμ. I-II 1893, 1895· προηγήθησαν τούτου τὸ Die Sprache der Olympo-Wallachen, 1888, Die Wlacho Moglen (Leipzig 1892) καὶ ἄλλαι διατριβαί.

4 Ὅτι γλωσσικῶς δὲν ἀποδεικνύεται ἡ ταυτότης αὕτη προκύπτει ἐκ τούτου, ὅτι ἀδύνατον ὁ Κουτσόβλαχος νὰ συνεννοηθῇ μετὰ Ρουμάνου παρὰ τὴν τῆς γλώσσης συγγένειαν (βλ. παρὰ ***Νικολαΐδῃ*** ἔνθ' ἀνωτ. διάφορα παραδείγματα). Μία ἐκ τῶν σπουδαίων δυσκολιῶν εἶναι καὶ τὸ ἀμέτρητον πλῆθος τῶν σλαβικῶν ἐν τῇ Ρουμανικῇ λέξεων, ὡς παρετήρησε καὶ ὁ διαπρεπὴς λόγιος Ρουμᾶνος Hovelácque (Papageorges ἔνθ' ἀνωτ. σ. 20). Τὸ ἀποτέλεσμα τῶν περιοδειῶν τοῦ Weigand συνοψίζεται πλὴν τῶν μνημονευθέντων ἔργων καὶ ἐν ταῖς ἑξῆς συγγραφαῖς: Die rumänische Dialekte der kleinen Valachei, Serbiens und Bulgariens, (Leipzig 1900) σ. IV, 92, 8ον, καὶ ἐν τῷ Χάρτῃ

τῶν Ἀνατ. λαῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Βιέννης κ. ***Κλεάνθης Νικολαΐδης*** ἔσχε τὴν πρωτοβουλίαν νὰ ζητήσῃ ἐπὶ τοῦ Die Aromunen τὴν γνώμην 32 σοφῶν τῆς Γερμανίας ἐκλεγέντων μεταξὺ τῶν μᾶλλον ἐξεχόντων εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ φιλολογίαν τῶν Ἀνατ. λαῶν. ἁπάντων αἱ ἀπαντήσεις ὑπῆρξαν ἀρνητικαί. Ὁ Momsen π.χ. ἀπεφάνθη, ὅτι αἱ μέχρι τοῦδε ἐκφρασθεῖσαι γνῶμαι περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς ἀνεπίληπτον προϊὸν πραγματικῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεύνης». Ὁ Krumbacher ἐπίσης ὅτι «ἡ σπάνις ἱστορικῶν πληροφοριῶν ἐπὶ τοῦ θέματος καθιστᾷ ἀδύνατον πᾶν ἐπιστημονικὸν συμπέρασμα, κατὰ συνέπειαν ἡ ἑκάστοτε διδομένη εἰς αὐτὸ μορφὴ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐθνικότητος ἢ ἐκ τῶν ἐθνικῶν συμπαθειῶν τοῦ συζητητοῦ». Ὁ καθηγητὴς τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου Körting [1] ἀπεφάνθη ὡσαύτως «ὅτι μόνη ἡ συγγένεια τῆς γλώσσης πρὸς τὴν Λατινικὴν δὲν εἶναι ἱκανὸν τεκμήριον τῆς ἐκ Ρωμαίων καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων. *Οἱ Κουτσόβλαχοι δὲν εἶναι δυνατὸν κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ κατῆλθον ἐξ ἀνωτέρου πολιτισμοῦ εἰς τὴν βαθμῖδα τῶν νομάδων. ἀνῆκον ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἰς οἰκογενείας ποιμένων καὶ ἔμειναν διαπαντὸς ποιμένες*». Ὁ A. Philipson ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ: «Ἡ Ἑλλὰς καὶ ἡ θέσις αὐτῆς ἐν τῇ Ἀνατολῇ», ἀνατρέπων τὰς θεωρίας τοῦ Weigand λέγει: «εἴτε Ἀρωμοῦνοι κληθῶσιν εἴτε Βλάχοι δὲν θέλουσι νὰ εἶναι, εἰμὴ μόνον Ἕλληνες». [2]. Τὸν ἀκραιφνῆ τῶν Κουτσοβλάχων ἑλληνισμὸν μαρτυρεῖ ἡ νεωτέρα ἑλλ.

Linguistischer Atlas der daco-rumänischer Sprachgebiete (Leipzig 1908), ἔνθα καθορίζονται οἱ 150 τόποι ἐν οἷς κατοικοῦσιν οἱ Κουτσόβλαχοι. Πρὸς τούτοις καὶ ἐν τοῖς: Die Dialekte der groscen Walachen (Leipzig 1901) 8ον, σ. IV, 92, καὶ Die Dialekte der Moldau und Dobrudscha (Leipzig 1902) 8ον, σ. IV 48. Die aromunen in Nordalbanien (Jahresbericht der Instituts für rumänische Sprache, τόμ. XVI (Leipzig 1910), σ. 193-212.

1 Οὗτος εἶναι ὁ συγγ. τοῦ περιφήμου Lateinisch-Românisches Wörterbuch (Paderborn 1891).

2 Griechlnland und seine Stellung im Orient (Geograf. Zeitschrift III τεῦχ.4 Leipzig 1897 παρὰ Cléanthès Nicolaïdés, La Macedoine (Berlin 1899) σ 60. δέχεται ἐν τούτοις καὶ ὁ Körting τὴν ἐξ Ἰταλῶν μεταναστῶν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις καταγωγὴν τῶν Κουτσοβλάχων. «Je vois dans les Koutso-Vlaques, λέγει, des descendans des paysans italiques émigrès qui résidauent primitivement dans l' enceinte des places coloniales romaines, et qui, plus tard, se retirèrent dans les montagnes avec leur troupeaux, afin de ne pas les laiser tomber entre les mains des barbares» βλέπ. σ. 192—203.

ἱστορία καὶ διεπίστωσεν ἄλλως καὶ αὐτὸς ὁ Weigand ἐξ αὐτηκοΐας. Παρὰ ταῦτα πάντα ἡ ἐργασία αὕτη τοῦ δεινοῦ Βαλκανολόγου ὑπερβαλλόννως ἐξετιμήθη ὑπὸ τῆς Ῥουμανικῆς κυβερνήσεως. Αὕτη τότε προσέφερεν αὐτῷ γενναῖον ποσὸν πρὸς ἵδρυσιν ἐν Λειψίᾳ Ῥουμανικοῦ Φροντιστηρίου τοῦ Rumänische Seminar (1895), οὗ σκοπὸς ἡ ἔρευνα τῆς Ῥουμανικῆς γλώσσης καὶ ἡ προπόνησις ἱεροφαντόρων τοῦ Μακεδονικοῦ Ῥουμανισμοῦ, οὗ πρωτοστάτης εἶχεν ἀναφανῇ ὁ ἐξ Ἀβδέλλας τῆς Μακεδονίας ὑπερπατριώτης ***Ἀπόστολος Μαργαρίτης*** ταυτίζων τοὺς Κουτσοβλάχους πρὸς τοὺς Ρουμάνους [1]). Χάρις εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο ὁ Weigand ἐκδιδοὺς ἐπὶ 30ετίαν ὅλην (1877-1927) καὶ ἐπίσημον ὄργανον τὸ Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache an der Universität Leipzig, [2]) ἐγένετο ὁ δορυφόρος τῆς Βαλκανολογίας καὶ δὴ δεινὸς ἐρευνητὴς τῆς Κουτσοβλ.διαλέκτου. συνετέλεσε δ᾽ οὐκ ὀλίγον εἰς τὸ νὰ ἀναδειχθῶσι καὶ οὐκ εὐάριθμοι νέοι Μακεδόνες Κουτσόβλαχοι ἀγαστοὶ μελετηταὶ τῆς μητρικῆς αὐτῶν γλώσσης κατασχόντες σπουδαίας θέσεις ἐν τοῖς Ρουμ. Πανεπιστημίοις καὶ διακριθέντες ἐν τοῖς γράμμμασιν. Τού ων ἀναφέρομεν ὧδε τὸν Γεωργιάδην Murnu, τὸν ἐκ Βερροίας συγγραφέα τῆς Istoria Românilor din Pind [3]) καὶ Studiu supra Elementului grec ante-phanariot in limba Română [4]) κλπ. τὸν Μοσχοπολίτην ***Ἰούλιον Βαλαούρην***

---

[1] Παρὰ *Σπηλιωτοπούλου* ἔνθ᾽ ἀνωτ' σ. 73. Ὁ *Μαργαρίτης* ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Valaque du Pinte ἔγραψε: Les Grecs, les Albanais et les Valaques de l' impire Ottoman, 1886.

[2] Τοῦτο διεδέξατο τὸ Balkan-Archiv, ἔνθ᾽ *ἐπὶ* 4 ἔτη (1925 –1928) *ἐδη*μοσιεύθησαν ἀξιόλογοι διατριβαὶ περὶ τῆς Ρουμανικῆς, Κουτσοβλαχικῆς καὶ Ἀλβαν. γλώσσης.

[3] Βουκουρέστιον 1913 (μετεφράσθη καὶ Γαλλιστί), ἐξετάζει τὴν Βυζαντ. περίοδον [980—1259].

[5] Βουκουρέστιον 1894. Περιλαμβάνονται 200 ἑλλην. λέξεις εἰς —ach [=asus]. βλ. καὶ A. Philippide, Altgriechische Elemente im Rumânischen [ἐν Festschrift für A. Mussafia, Halle 1905, ἰδίως πραγματεύεται περὶ φωνητικῶν τινων φαινομένων). Ὁ μακ. ***Ἀθ. Μπούτουρας*** ἀπηρίθμησεν *ἐν* τῷ Dictionnaire d' Etymologie Dacoromaine τοῦ A. de Cihac [Frankfurt à Main 1879] περὶ τὰς 600 ἑλλ. λέξεις εἰσαχθείσας εἰς τὴν Ῥουμανικὴν πρὸ τῶν Φαναριωτῶν (βλ. Ein Kapitel der historischen Grammatik der griech. Sprache, Leipzig 1910 σ. 95) Ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ πλείονας ἑλληνικὰς λέξεις περιλαμβάνει ἡ Κουτσοβλαχικὴ [Βλ. Papageorges ἔνθ᾽ ἀνωτ. σ. 13—19]. Τῶν Κουτσοβλάχων *ἐπιστημόνων* διάφοροι γλωσσικαὶ *ἐργασίαι* εὕρηνται *ἐν* τῷ

καθηγητὴν τῆς Ἑλλ. κλασσικῆς γλώσσης ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ οὗ ἐμνημονεύσαμεν ἀνωτέρῳ Θεοδ. Capidan καθ. τῶν Ῥουμ. γλωσσῶν ἐν Τσέρνοβιτς. Ἐπίσης ἀναφέρομεν τὸν ἐκ Μηλοβίτσης ***Παπακώσταν***, ὅστις συνέταξε τὸ Σλαβο-Ἑλληνικὸν Λεξικόν, καὶ τὸν ἐξ Ἀβδέλλας ***Περικλῆν Παπαχατζῆν*** συγγραφέα τοῦ ὀγκωδεστάτου καὶ χρησιμωτάτου διὰ τὴν σπουδὴν τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἔργου:

Din literatara popolarana a Aromânilor colectiune formatâ si rinduira de—profesor la scola comerciala romana din Salonic. Tom. I. Bucuresçi, 6ον, σ. XXIII, 1072. 1900.
Tom. II Materialuri Folkloristice culese si publicate sub auspicii le min'sterulûi culteror si invêtamintulûi public prln ingrijirêa lûi Gr. G. Tocilescu membru al Academiêi Romane κτλ.[1] Ἀπὸ γενικωτέρας βαλκανικῆς ἀπόψεως ἔγραψεν οὗτος ἐν Iahresberichte des Balkan. Seminar zu Leipzig Τόμ. XIII, (1908) σ. 113—170 τὸ Parallele Ausdrucke aus den Rumänischen, Bulgarischen, Albanesischen uud Nentiegchichen.

εἰρημένῳ σπουδαιοτάτῳ περιοδικῷ, ὅπερ ἀποτελεῖται ἐκ τόμ. 20[1894—1913], καὶ εἶναι ἀπαραίτητον βοήθημα παντὶ βαλκανολόγῳ· ὡς π,χ. τοῦ Θεοδ. Capidan, Die Nominalen Suffixe im Aromunischen. τόμ. XV, 1909, σ. 1-88 καὶ ἄλλων.

1 Τὸ ἔργον τοῦτο δὲν θεωρεῖται κατὰ πάντα ἀσφαλὲς καὶ αὐθεντικόν· διότι τὴν ὕλην ὁ συγγραφεὺς συνέλεξεν ἀπὸ μαθητῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔνθα ἦν καθηγητὴς ἐν τῇ Ῥουμανικῇ Ἐμπορικῇ Σχολῇ (βλέπ. περὶ τούτων ἐκτενέστερον Εὐλογίου Κουρίλα Λαυριώτου. Αἱ Βαλκανικαὶ σπουδαὶ ἐν τῇ ἐφημερίδι Ταχυδρόμος (Θεσσαλονίκη 1925, 17 Ἰουλ. σ. 3). Κείμενα πρὸς τοῖς εἰρημένοις λαογραφικὰ εἰς τὴν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης χρήσιμα ἐδημοσίευσαν οἱ ἑξῆς: Miklosich, Macedorumunische Sprachdenkmalern (Leipzig 1882), Obedenaru, Texte Macedo-Român basme si poesii poporale de la Crusova culese κτλ. publicate dupâ manuscrilese originale cu un glossar complet be prof. J. Bianu (Bucaresti 1891). Weigand ἐν ταῖς γνωσταῖς εἰδικαῖς συγγραφαῖς καὶ ἐν Beitrag zur Kenntnis des Meglen [Jahresber. des Instituts κτλ. τόμ. V, 1898, σ. 144-157) καὶ ἐν III τόμῳ τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ (1896) σ. 162-169: Aromunische Texte aus Monastir ὑπὸ τοῦ φίλου ***Γ. Σαγιακτσῆ***, ὅπερ αὐτὸς ὁ Weigand μετέφρασεν εἰς τὸ Γερμανικόν. Ἐπὶ πλέον **βλ.** καὶ τοῦ Kurt. Schladebach, Der Stil der aromunischen Volkslieder (αὐτ. σ. 71-138). Πρὸ τοῦ ὀγκώδους ἀνωτέρω ἔργου ὁ Papahagi ἐδημοσίευσεν (αὐτ. τόμ. II, 1895 σ 247-192): Sammlungen aromuniser Sprichwörter nnd Ratsel. τῷ δὲ 1906 (τόμ. VII, σ. 101-104) καὶ Rumânische Etymologien. Ἐκ τῶν

Τοιαύτην ζωηρὰν ἐδημιούργησε κίνησιν ὁ Weigand ὑπὲρ τῶν Κουτσοβλάχων ἀφειδῶς μισθοδοτούμενος ὑπὸ τῆς Ρουμ. Κυβερνήσεως, διά τε τὸ Λειψιακὸν Σεμινάριον,[1])καὶ τὸ Jrbr, ὅπως συντόμως ἐκαλεῖτο τὸ περιοδικὸν αὐτοῦ, καὶ μετὰ φανατισμοῦ ἐξυπηρέτησε τοὺς πολιτικοὺς σκοπούς, ἕως οὗ ἀνέκυψεν ἐσχάτως εὑρὼν τὴν ἀληθῆ ἐπιστημονικὴν μετὰ τοσαύτην περιπλάνησιν ὁδόν. Εἰς τὸ νέον Περιοδικὸν Balkan—Archiv (1925) ἐστράφη εἰς τὴν ἔρευναν τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης ὡς ἀσφαλοῦς βάσεως διὰ τὴν σπουδὴν τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν. [2]) Τὸ πλεῖστον τοῦ Α´ τόμου καταλαμβάνουσι διατριβαὶ περὶ τῆς Ἀλβανικῆς. Ἐν τοῖς προλεγομένοις ὁ Weigand πραγματεύεται περὶ τῆς ἀναπτύξεως αὐτῆς καὶ τῆς διδασκαλίας εἰς τὰ Εὐρ.Πανεπιστήμια[3]).Ἐπίσης ὁ ἐν Σόφιᾳ καθηγητὴς St Mladenof περὶ τῶν Ἀλβανῶν καὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἐν τῇ βορείῳ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ παλαιᾷ Σερβίᾳ (σ. 1ἑ. Γερμανιστὶ). ἐνταῦθα ἀναδημοσιεύεται τοῦ διακεκριμένου Ἀλβανοῦ ποιητοῦ πατρὸς ***Γεωργίου*** Fishta ἡ Lauta e Malcis.[4]) Προοιμιαζόμενος ὁ Weigand λέγει, ὅτι πολλοὶ σοφοὶ θεωροῦσι τὴν Ρουμανικὴν γλῶσσαν ὡς Ῥωμανικὴν δηλ. ὡς ἐκ τῆς Λατινικῆς προερχομένην, «ἀλλ' ἡ γνῶσις τῆς Βουλγαρικῆς καὶ μᾶλλον ἡ σπουδὴ τοῦ πνεύματος καὶ χαρακτῆρος τῆς Ἀλβανικῆς διήνοιξαν τοὺς ὀφθαλμούς μου νὰ ἴδω, ὅτι *ἡ Ῥουμανικὴ εἶναι πλησιεστέρα ἢ ὅσον ἐπιστεύετο πρὸς τὴν Ἀλβανικήν.* Ἡ Ἀλβανικὴ διὰ τῶν Θρᾳκοϊλλυριῶν ἐπέδρασεν εἰς τὴν Ρουμανικὴν καὶ

ἐξοχωτέρων ἔργων αὐτοῦ ἀσφαλῶς εἶναι τὸ Scriitori Aromani in secolul al XVIII (Cavalioti, Ucuta, Daniil), Bucuresti 1909 (βλ. κατωτ.).

[1] Ἔπειτα προσετέθη εἰς αὐτὸ καὶ ἡ Βουλγαρική. ἡ πρότασις δὲ τῆς *Ἑλλ.* Κυβερνήσεως νὰ μεταβληθῇ τὸ Σεμινάριον εἰς Βυζ. Ἰνστιτοῦτον ἀπερρίφθη, καὶ οὕτω μετεβλήθη εἰς κέντρον μισε*λλ*ηνικόν· διὸ ὁ Weigand θεωρεῖται *ἐν Ἑλ*λάδι ὡς εἷς τῶν ἀσπονδοτέρων ἐχθρῶν τοῦ *Ἑλλ*ηνισμοῦ, ἀλλ' εὗρε τὸν ἀντίτεχνον *ἐν* τῷ προσώπῳ τοῦ σεβ. καθηγητοῦ *Γ. Χατζηδάκι* (βλ. περὶ τοῦ *Ἑλλ*ηνισμοῦ τῶν ἀρχαίων Μακεδόνων Ἀθῆναι 1925 ἀπάντησις εἰς τὴν Ethnographie von Makedonien, Leipzig 1924).

[2] Αἱ μελέται τοῦ Weigand διὰ τὴν Ἀλβανικὴν ἄρχονται κυρίως ἀπὸ τοῦ 1913, ὅτε *ἐν* Λειψίᾳ *ἐξ*έδοτο τὴν Albanesische Grammatik in südgegischen Dialekt.

[3] Περίληψις ἐν Ἀλβαν μεταφράσει ἐν τῇ Diturija τῶν Τιράνων, II (1927) σ. 161-166.

[4] Αὐτ. σ. 173-265 μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἐκπονηθείσης ὑπὸ τοῦ ἰδίου Weigand, ὅστις ἐν τῷ II τόμ. 1926 σ. 167-220 ἐδημοσίευσεν ἀξιόλογον διατριβὴν Das Albanische in Attika.

Βουλγαρικήν, ἐκ τῶν τριῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν ἡ Ἀλβανικὴ εἶναι γνησία ἡ κατ' ἐξοχὴν Βαλκανική, ἐνῶ ἡ Ῥουμανικὴ κατάγεται ἐκ τῆς Λατινικῆς καὶ ἡ Βουλγαρικὴ ἐκ τῆς Σλαβικῆς». [1]) προσδίδωσι δὲ ὅλην τὴν σπουδαιότητα εἰς τὰς Ἀλβανικὰς μελέτας διὰ τῶν ἑξῆς: «ὁπωσδήποτε ἂν ᾖ τοῖς φιλολόγοις, τοῖς Ἰνδογερμανισταῖς πρόκειται πολλὴ ἔτι ἐργασία, καὶ πᾶσα σπουδή, πᾶσα ἔρευνα *ἐν τῷ πεδίῳ τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης παρέχει τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον εἰς οἰκοδομὴν τῆς ἐπιστήμης πρὸς διασάφησιν τοῦ προβλήματος τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν*, πρὸς διαφώτισιν τοῦ προϊστορικοῦ ἐρέβους». Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. καὶ ἐνῶ αἱ συζητήσεις ἐξακολουθοῦσιν [2]) οἱ Κουτσόβλαχοι διατόρως διαμαρτύρονται, ὅτι θέλουσι νὰ εἶναι Ἕλληνες, ὅπως καὶ ἐμπράκτως ἀπέδειξαν οἱ μεγαλήτεροι τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀναδειχθέντες εὐεργέται [3]). Ὃ δὲ πλέον ἀπομακρύνει φυλετικῶς τοὺς Κουτσοβλάχους ἀπὸ τῶν Ῥουμάνων—καὶ εἶναι τὸ τοιοῦτον ἀναντίρρητον γεγονὸς—τυγχάνει ἡ καταπληκτικὴ συγγένεια καὶ ὁμοιότης Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων, ὡς μαρτυρεῖ ὁ πλήρης αὐτῶν συγχρωτισμὸς καὶ ἡ ἐκμάθησις ὑπ' αὐτῶν ἑκατέρας τῶν γλωσσῶν καὶ προφορᾶς ὡς μητρικῆς· ἐν Μοναστηρίῳ π. χ. Τιράνοις, Κρουσσόβῳ κτλ. [4]) ἀδιακρίτως ἐν τῇ αὐτῇ οἰκογενείᾳ ὁ-

---

[1] Κατὰ τὸν Onciul τοῦτο συνέβη καὶ ἐν Δακίᾳ δηλ. ἡ ἐπίδρασις τῆς σλαβικῆς ἐπὶ τῆς ῥουμανικῆς (βλ. A. Rubin, Les Roumains de Macedoine Bucarest 1913) σ. 35). Πόσον δίκαιον εἴχομεν ἄλλοτε νὰ ἐπιτεθῶμεν κατὰ τοῦ Jorga ἀποφαινομένου ὅτι «οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι Λατινικῆς καταγωγῆς ἀπὸ δύο χιλιάδων χρόνων καὶ κατὰ συνέπειαν ἀδελφοὶ τῶν Ῥουμάνων» (Ἐμπρὸς 19 Μαρτίου 1923 Ἀθῆναι).

[2] Βλ. S. Romansky: Encore sur les Roumains de la Macèdoine (Revue macedonienne τόμ. Α' σ. 167—174, 194—197 τῷ 1928).

[3] Βλ. τας ἐντόνους διαμαρτυρίας τῶν κοινοτήτων τῆς Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου κατὰ τῆς ῥουμανικῆς προπαγάνδας πρὸς τὰ Πατριαρχεῖα ἐν Ἐκκλ. Ἀληθείᾳ τόμ. ΚΖ' 1907 σ. 261-266, καὶ ΚΗ' 1908 σ. 617—621 ἑ. ἔπιθι τὸ ὡραῖον βιβλίδιον τοῦ κ. **Σπηλιωτοπούλου** «Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες καὶ ἡ Ῥωμουνικὴ προπαγάνδα», ἥτις ἐσχάτως κατέληξεν εἰς τὸ κλείσιμον ὅλων τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἠπείρῳ σχολείων τὴν ματαιοπονίαν κατανοήσασα τοῦ ἐγχειρήματος.

[4] Εἰς τὸ Κρούσσοβον κατέφυγον πολλοὶ Ἀλβανοὶ ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ δὴ ἐκ Βυθκουκίου· ὅθεν καὶ ἰδία συνοικία ὑπάρχει ἡ Mahalâlu Arbineshescu. Πάντες ὅμως οἱ Κρουσσοβῖται λαλοῦσι καὶ τὴν Ἀλβ. γλῶσσαν.

μιλεῖται ἥ τε Ἀλβανικὴ καὶ ἡ Κουτσοβλαχική, πρὸς δὲ καὶ ὁ πλήρης τῶν Κουτσοβλάχων ὁσημέραι ἐξαλβανισμὸς (πρβλ. καὶ Ἀρβανιτοβλάχους), ὅστις ἐξηγεῖται ὡς ἀτταβισμός. Ἐπὶ πλέον τοῦτο παρατηρεῖται ἐπὶ τῶν ἐν Ἑλλάδι Κουτσοβλάχων· ἐν Θεσσαλίᾳ π.χ. τῇ ἄλλοτε Μεγάλῃ Βλαχίᾳ, ἡ Κουτσοβλαχικὴ σχεδὸν μόνον εἰς τὰ ὀρεινὰ περιωρίσθη χωρία, τὰ ὑπὸ τῶν λεγομένων Καραγκούνιδων οἰκούμενα, οἵτινες ὡς σαλεπτζῆδες καὶ καστανάδες καὶ ἐν μέσαις ἔτι Ἀθήναις τὴν ἑαυτῶν λαλοῦσι διάλεκτον. Ὁμοίως καὶ ἐν Ἠπείρῳ, ἐν Ζαγορίῳ π. χ. ὅτ' ἔγραφεν ὁ Pouqeville ὑπῆρχον ἔτι 10 χωρία ὁμιλοῦντα τὴν Κουτσοβλαχικὴν [1]) νῦν ὅμως περιωρίσθη αὕτη μόνον εἰς 2-3 [2]. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ ἐπὶ τῶν Ἀλβανικῶν πληθυσμῶν συγχρωτιζομένων τοῖς Ἕλλησιν. Οὗτοι βαθμηδὸν ἀποβάλλουσι τὴν Ἀλβανικήν, καὶ τοῦτο κάλλιον ἐννοοῦμεν, ἀναλογιζόμενοι, ὅτι ἐν τῇ ἄλλοτε πρωτευούσῃ τῶν ἐποίκων Ἀλβανῶν, τῷ Ναυπλίῳ, οὔτε ἀκούεται νῦν ἡ Ἀλβανικὴ ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κορινθίας ὀλίγα μόνον ὑπολείπονται χωρία τῷ ἰδιώματι τούτῳ λαλοῦντα [3]. Καὶ ἐγγὺς δὲ τῶν Ἀθηνῶν τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν συντελούμενον. Ἐν τῷ προαστείῳ π. χ. Χαλανδρίῳ μετὰ τὴν ἐκεῖ ἐγκατάστασίν τινων προσφύγων ἔτι δὲ καὶ ὀλίγων Ἀθηναίων παρηγκωνίσθη τελείως σχεδὸν ἡ Ἀλβανική, καὶ ἐν τῇ ἀγορᾷ ἀκούει τις πάντας διαλεγομένους Ἑλληνιστί, ὅπερ πρωιμώτερον συνέβη ἐν Ἀμαρουσίῳ καὶ Κηφησσίᾳ. Τὸ Μενίδιον ἐπιμένει [4]). Δὲν παρατηρεῖται ὅμως ὁ ἐκφυλισμὸς οὗτος. ἔνθα ὁ πληθυσμὸς δὲν εἶναι ἀνάμεικτος,ὡς ὡς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Θηβῶν. ἐν τῇ πόλει

---

[1] Voyage en Grèce, τόμ. I σ. 209-210 (ἔκδ. β').

[2] *Ἀραβαντινοῦ* Χρονογρ. τόμ. β', σ. 55 καὶ Λαμπρίδου Ζαγοριακά, ἐν ἀρχῇ.

[3] Περὶ τῶν ἐγκατεσπαρμένων ἐν Ἑλλάδι βλ. ἐν Dituria τόμ. II 1927, τὴν ὡραίαν διατριβὴν τοῦ φίλου κ. *M*idhat Frashari, τοῦ πρώτου ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Ἀλβανίας τῷ 1923 χρηματίσαντος, ὅστις εἰς σειρὰν ἄρθρων ἐπὶ τῇ βάσει σπουδαίων μαρτυριῶν ἔρριψε ἄπλετον φῶς ἐπὶ τοῦ θέματος.

[4] Μεγάλη ἡ ἐπίδρασις τοῦ σχολείου, ἔνθα ὡς γνωστὸν ἐπιβάλλεται εἰς τὰ μικρὰ παιδία ἡ χρῆσις τῆς Ἑλληνικῆς εἰς τὴν ὁμιλίαν, ὅπερ ἐφαρμόζεται καὶ κατ' οἶκον, ἵν' εὐχερέστερον ἐκμανθάνωσι ταῦτα τὴν γλῶσσαν. Ἐν τούτοις μετὰ τὴν ἀποφοίτησιν ἐπανέρχονται πάλιν εἰς τὴν Ἀλβανικήν, ὅπερ παρατηρεῖται εἰς τοὺς συνεχεῖς καὶ ἀμείκτους πληθυσμούς.

ἔτι μεθ' ὅλην τὴν ὕπαρξιν πολλῶν Ἑλλήνων, εἰς τὴν ἀγορὰν ἀκούεται σχεδὸν μόνον ἡ Ἀλβανική. Τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα περὶ τοῦ αὐτομάτου ἐξελληνισμοῦ Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων ἐφαρμόζονται καὶ ἐπὶ τῶν Μακεδονοσλάβων, οἵτινες, ὅπου γειτνιάζουσι πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς μανθάνουσιν ἐντελῶς καὶ τὴν Ἀλβανικήν, ὡς συνέβη ἐν Δρενόβῳ [1]) καὶ Μπομποστσίτσα, προαστείοις τῆς Κοριτσᾶς [2]). Ὅπως τοὺς Μακεδονοσλάβους καὶ Κουτσοβλάχους ἠθέλησαν ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ῥουμανία νὰ ἐκμεταλλευθῶσι, ὁμοίως καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς καταδιωκομένους ἐκ Τουρκίας διὰ τὸ ζήτημα τῆς γλώσσης ἀπὸ τοῦ 1880. Τότε ἐν Σόφιᾳ καὶ Βουκουρεστίῳ συνεστήθησαν σύλλογοι ἀλβανικοὶ καὶ ἐξετυπώθησαν τὰ πρῶτα βιβλία καὶ αἱ ἐφημερίδες [3]) (ἐφ' οἷς καὶ εὐγνωμοσύνη παρὰ τῶν Ἀλβανῶν ὀφείλεται). Ὁπωσποτ' ἂν ᾖ, Ἀλβανοί, Κουτσόβλαχοι καὶ Μακεδονόσλαβοι καὶ ἐπὶ Βυζαντινῶν ἔτι ὡς ἀπολίτιστοι διακρίνονται ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ νομίζονται τῆς αὐτῆς κα-

---

[1] Δρεάνοβον ἔλεγον οἱ Βυζαντινοί, ὅπως καὶ Δεάβολις ἀντὶ τοῦ νῦν Δέβολις (ποταμὸς καὶ ὁμώνυμος ἐπαρχία ἐν τῇ περιφερείᾳ τῆς Κοριτσᾶς)· νομίζω ὅτι εἶναι ἡ Διβολία τοῦ Πτολεμαίου (ἐκ τοῦ Διαβολία καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ διαβάλλειν ἤτοι διαβαίνειν καὶ ὑπερβαίνειν στενὴν δίοδον· καὶ ὄντως ὁ Δέβολις διέρχεται διὰ τῶν στενῶν τῆς νῦν Τσαγκώνης, ἔνθα φαίνεται ἔκειτο ἡ πόλις Διβολία καὶ Δεάβολις, ὅθεν καὶ ὁ ποταμὸς ἐκλήθη).

[2] Οὐχ οὕτω συμβαίνει, νομίζομεν, ὡς πρὸς τοὺς γνησίους Βουλγάρους, οἵτινες μανθάνοντες τὴν Ἑλληνικὴν ἢ Ἀλβανικὴν διακρίνονται ἀμέσως διὰ τὴν τραχεῖαν προφορὰν καὶ δὴ ὡς πρὸς τὸ δ καὶ θ, ἅπερ προφέρουσιν ὡς d, t. Καὶ τόδε μία ἀπόδειξις τῆς φυλετικῆς διαφορᾶς Μακεδονοσλάβων καὶ Βουλγάρων. Περὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν ἐν διτόμῳ ἔργῳ ὁ μακ. **Κ. Τσιούλκας** ἀπέδειξεν, ὅτι αὕτη εἶναι μᾶλλον ἑλληνίζουσα ἢ σλαβίζουσα, καὶ φρονεῖ οὗτος ὅτι εἶναι ἡ ἀρχαία τῶν Μακεδόνων διάλεκτος διασώζουσα καὶ 1200 ὁμηρικὰς λέξεις καὶ παμπληθεῖς ἄλλας ἑλληνικὰς (Συμβολαὶ εἰς τὴν διγλωσσίαν τῶν Μακεδόνων Ἀθῆναι, 1907, σ. ρθ' καὶ ἑ.).

[3] Βλέπ. Midhat Frashari Aktiviteti i Shqipëtarvet në Rumani (Dituria, II, Tirana 1927, σ. 22 ἑ.). Ἡ ῥουμ. κυβέρνησις μάλιστα τῷ 1896 εἶχε περιλάβει καὶ ποσὸν 60.000 φράγκων εἰς τὸν προϋπολογισμὸν ὑπὲρ τῆς Ἀλβ. γλώσσης (**Σπηλιωτόπουλος** ἔνθ' ἀνωτ. σ. 98). Τοιαύτη περίπου κίνησις, δίχα μέντοι ὑστεροβουλίας, πρὸς καλλιεργίαν τῆς Ἀλβαν. γλώσσης καὶ πραγματοποίησιν τῶν ἐθνικῶν Ἀλβ. πόθων παρουσιάζεται συγχρόνως καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὡς ἁδρομερῶς διελάβομεν ἐν ἀρχῇ (ϛ', σημ. 1). Τὴν κίνησιν ταύτην προήγαγεν ἐπὶ πλέον ὁ ἀείμνηστος **Γ. Χατζηγιαννάκογλου** διὰ τῆς ἑβδομ. ἐφημερίδος Πύρρος, ἔνθα σπουδαῖαι πραγματεῖαι περὶ Ἀλβανίας ἐδημοσιεύθησαν.

ταγωγῆς ὑπὸ τῶν μὴ πολυπραγμονούντων, ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῶν ἀναχρεοντείων, οὓς ἔγραψεν ὁ φιλόψογος **Κατραρῆς** «εἰς τὸν ἐν φιλοσόφοις φιλόσοφον καὶ ῥητορικώτατον **Νεόφυτον.**»

Τίς καὶ πόθεν ὁ γεννάδας
τῶν Σωσκῶν φασὶ γενέσθαι,
καὶ τῶν Μολυσκῶν πατρίδος,
καὶ πατέρας Βλαχιώτης,
Στάναν καὶ Φραντζίλαν ὄντας·
τὸ δὲ γένος Ἀλβανίτου,
συγκραθέντας μετὰ Βλάχων.

Τοῦτον ἔφυσαν τὸν μέγαν
μιξοβάρβαρόν τι τέρας.
Βούλει καὶ μορφὴν ἀκοῦσαι;
τὴν μὲν γένναν ἔστι Βλάχος,
Ἀλβανίτης δὲ τὴν ὄψιν,
τοῦ δὲ σώματος τὴν θέσιν
Βουλγαραλβανιτοβλάχος [1]).

Βεβαίως ὅσον καὶ σατυρικῶς γράφονται ταῦτα περιέχουσι καὶ σπέρμα ἀληθείας. Οἱ λαοὶ οὗτοι καὶ μέχρι σήμερον διὰ τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν προσήλωσιν εἰς τὰ πάτρια θεωροῦνται ὡς ὀπισθοδρομικοί, ἐνῶ οἱ πέριξ αὐτῶν συγχρωτιζόμενοι ἀμέσως μετὰ τῶν ξένων ἠλλοίωσαν τῷ χρόνῳ αὐτά, εἰς ἀπίστευτον βαθμόν.

Τοιαύτη ὅλως νέα θεωρία ἀνέκυψε κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους καὶ ἐπὶ ὅλως νέων βάσεων ἐργάζονται νῦν οἱ διάφοροι Βαλκανολόγοι πρὸς ἐξακρίβωσιν τῆς καταγωγῆς τῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς γλώσσης αὐτῶν. Ἡ θεωρία ὅτι οἱ Νοτιοσλάβοι ἀνήκουσιν εἰς τοὺς λαοὺς τούτους ὡς δῆθεν αὐτόχθονας ἤδη κατέπεσε καὶ ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θρᾷκες ἦσαν σλαβικῆς καταγωγῆς [2]). Ἀπὸ τοῦ 1876 ὁ Jireçek ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῶν Βουλγάρων διεκήρυξε (καίτοι Τσέχος καὶ ὑπουργὸς τῆς παιδείας ἐν Βουλγαρίᾳ) τὴν ἀλήθειαν ταύτην. ἀναιρεῖ δὲ τὰ ἐπιχειρήματα τὰ στηριζόμενα ἐπὶ τῆς δῆθεν συγγενείας τῶν τοπωνυμιῶν καὶ τῶν ὀνομάτων τῶν λαῶν· π. χ. τὸ ὄνομα τῆς πόλεως Βυλάζωρα, (τὰ νῦν Βελεσὰ ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ) ἐθεωρεῖτο τέως σλαβικόν. Βυλα-ζορα ἡ λευκὴ ἠὼς (τὸ λευκὸν ὅμως σλαβιστὶ εἶναι bela), ἀλλ' ὁ Jirec'ek παρουσιάζει αὐτὸ Ἰλλυρικὸν (Ἀλβαν.) ἐκ τοῦ ἀλβαν. *βυ-*

---

1 Matranga, Anecdota Craeca (Romae 1850) σ. 675 καὶ 177. «Σάτυρα κατὰ **Νεοφύτου**». Πρβλ. καὶ Σερβαλβανιτοβουλγαρόβλαχος.

2 *Βλ.* N. Moschopoulos La question de Thace (Athènes 1922).

λάτς (=vëlla) ἀδελφὸς καὶ ορα (=ura=γέφυρα) καὶ οἱ Τοῦρκοι ὠνόμασαν Βελεσὰ Κιουπρουλῆ (κιοπροῦ=γέφυρα). [1])

6 Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα προάγουσι τὸν ἐθνισμόν. ἓν βλέμμα πρὸς τὴν Ρουμανίαν —Ἡ Νέα Ἀκαδήμεια ὡς ἐθνικὸν χαλκευτήριον.—Τὸ τρίγλωσσον Βαλκανικὸν Λεξικὸν τοῦ Καβαλλιώτου (περιγραφή) καὶ τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα. ὁ πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς.—Τὸ τετράγλωσσον Λεξικὸν τοῦ Δανιήλ.

Πανθομολογούμενον τυγχάνει, ὅτι οἱ Ἕλληνες κλασσικοὶ συγγραφεῖς ἔχουσι πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τοῦτο τὸ προσόν, ὅτι καλλιεργοῦσι τὴν ἐλευθερίαν τῆς σκέψεως καὶ διαμορφοῦσι τὴν ψυχὴν τοῖς ὑψηλοῖς παιδεύμασι καὶ ἀρίστοις αὐτῶν μαθήμασιν [2]). «Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα δὲν ἀσκοῦσι τοιαύτην προσηλυτιστικὴν καὶ φυλετικὴν ἐπὶ τοὺς λαοὺς ἀφομοίωσιν. Τοὐναντίον δὲ διὰ τῆς ὑψηλῆς πνευματικῆς μορφωτικῆς δυνάμεως καὶ ἐπιδράσεως αὐτῶν ἀναπτύσσουσι παρὰ τοῖς παιδευομένοις λαοῖς τὴν συνείδησιν τὴν ἐθνικὴν καὶ τὸ αἴσθημα τὸ ἐθνικόν˙ διότι κύριον ἔργον τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων εἶναι τὸ καθιστᾶν τὸν διδασκόμενον αὐτὰ ἄνθρωπον ἐλεύθερον καὶ ἐμπνέειν αὐτῷ συνείδησιν ἀνθρωπίνης ἀξίας, μεθ' ἧς εἶναι συνδεδεμένη καὶ ἡ συνεί-

---

1 Ἐσχάτως ἐπανέφερεν πάλιν ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα ὁ **Γ. Τσένωφ** ἐν περισπουδάστω ἔργω: Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven (Berlin—Leipzig 1930) εἰς τὸ βιβ. VIII σ. 227—290. Thrakoillyrier und Bulgaren.

2 Ἰδοὺ τί διακηρύττει ὁ πατὴρ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας (ἐκ τῶν τοῦ Φίλωνος): «Τῆς Ἑλλάδος δ' οὐ κατηγορητέον ὡς λυπρᾶς καὶ ἀγόνου... εἰ δ' ἡ βάρβαρος διαφέρει ταῖς εὐκαρπίαις, πλεονεκτεῖ μὲν τροφαῖς, ἐλαττοῦται δὲ τοῖς τρεφομένοις, ὧν χάριν αἱ τροφαί˙ ***μόνη γὰρ ἡ Ἑλλὰς ἀψευδῶς ἀνθρωπογονεῖ φυτὸν οὐράνιον καὶ βλάστημα θεῖον ἠκριβωμένον, λογισμὸν ἀποτίκτουσα οἰκειουμένοις ἐπιστήμῃ***. Τὸ δ' αἴτιον λεπτότητι ἀέρος ἡ διάνοια πέφυκεν ἀκονᾶσθαι» Εὐσέβιος Εὐαγγέλ. Προπαρ. VIII, 14, 59 398d. Ὅθεν κα ὁ ***Κικέρων*** ἐφθέγξατο: «doctina Graecia nos et omni litterarum genere superabat (Tuscul. disput. 1, 3 καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ πατρίδος: plena graecarum artium et disciplinarum est (pro Archia poeta 3).

δησις ἡ ἐθνική» [1]). Ἐν Ρουμανίᾳ π. χ. ταῦτα διὰ τῶν τροφίμων τῶν Ἀκαδημειῶν τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου ἐξήγειραν ἐπὶ τῶν Φαναριωτῶν τὰ ἐθνικὰ καὶ καλλιλογικὰ τοῦ ἔθνους αἰσθήματα, ὧν ὁ δαψιλῶς πλοῦτος καὶ ἡ ἐπικαρπία ἀνεφάνη κατὰ τὸν ἀκόλουθον αἰῶνα. Οἱ Vacaresci, οἱ Filipesci, οἱ Gampananeani καὶ ἡ λοιπὴ σεμνὴ πλειὰς ἡ πρωταγωνιστήσασα ἐν τῇ κατ᾿ ἄμφω χειραφετήσει τῆς νεωτέρας εὐτυχοῦς καὶ εὐδαίμονος Ρουμανίας ἐγαλουχήθησαν τῷ ἀδρομέλιτι καὶ γάλακτι τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς παιδείας. «θὰ ἀναγνωρίσωμεν, γράφει ὁ Κων. Erbiceanu, ὅτι τὰ ἑλλ. γράμματα καὶ τὰ ἑλλ. σχολεῖα ἐγένοντο ἡμῖν ἀσυγκρίτως πολλῷ μείζονος ὠφελείας ἢ βλάβης πρόξενα. ἀφ᾿ ὅτου ἤρξατο ἡ ἐπίδρασις τῆς ἑλλ. παιδείας παρὰ Ρουμάνοις ἤρξατο ν᾿ ἀναπτύσσηται καὶ καλλιλογικῶς ζωηρότερον ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν γλῶσσα» [2]) Ἐν Ρουμανίᾳ ἡ ἐν τοῖς σχολείοις **ἀνωτέρα ἐκπαίδευσις** ἐπὶ τῆς ἀκμῆς τῶν ἡγεμονιῶν ἐδίδετο διὰ τῆς ἑλλ. γλώσσης καὶ τῶν ἑλλ. συγγραφέων. «ἀλλ᾿ *ὁ διορῶν* ***ἐν τούτῳ ἐχθρικὴν πρόθεσιν ἐπὶ*** *βλάβῃ τῆς* ***ἐθνικῆς*** *ἡμῶν ὑπάρξεως ἀπατᾶται.* Ἐν ἁπαξαπάσῃ τῇ Ἀνατολῇ ἀπὸ τῆς ἀναγεννήσεως τῶν ὑψηλῶν σπουδῶν ἀπὸ τῆς ἁπλῆς αὐτῶν μορφῆς ἡ Ἑλληνικὴ ἐτύγχανεν οὖσα ἡ γλῶσσα τῶν παραδόσεων. Ἐδέησαν οἱ Ἀνατολικοί νὰ διανύσωσι τὸ στάδιον τῆς ἑαυτῶν μορφώσεως ἐν τῇ γλώσσῃ ταύτῃ πρὸ τοῦ δημιουργήσωσιν ἰδίαν ἐπιστημονικὴν φιλολογίαν. Τοῦτο ἐγένετο ἐν τῇ Δύσει καὶ ὡς πρὸς τὴν Λατινικήν, ἥτις δὲν ἐπεβλήθη βεβαίως ἐπὶ δολίῳ σκοπῷ ὑπό τινος τῶν ἐθνῶν συμφέρον ἔχοντος νὰ ἐκρωμανίσῃ τὴν Εὐρώπην...» «οὐδέποτε ἐξυφάνθη σχέδιον ἐξελληνισμοῦ ἢ συνωμοσία κατὰ τῆς ἡμετέρας ἐθνικότητος, συνεχίζει ὁ κ. Iorga, ἐκ μέρους τοῦ Φαναρίου...» [3]) Οἵαν

---

[1] Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία (Ἀθῆναι 1921) σ. 59. Ταῦτα λέγει ὁ μακ. ***Π. Καρολίδης*** ὁμιλῶν περὶ τοῦ *φιλελευθέρου* τῆς Ἀνατολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας πνεύματος, ἀποκρούων τὸν ***Παπαρρηγόπουλον*** τὸν καταδικάζοντα τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, ὡς μὴ ἐξελληνῖσαν τοὺς ὑπ' αὐτὸ διαφόρους λαούς (αὐτ. σ. 53—60).

[2] Cronicarii Greci Προλεγ. σ. XIV.

[3] Doua conferinti, II. Cultura Romîna supt Fanariota (1898) βλ. ***Θ. Μοσχοπούλου***, Οἱ Φαναριῶται ἀπολογούμενοι ἐκ τοῦ τάφου ἐκ ῥωμουνικῶν ἀρχαίων καὶ νεωτέρων πηγῶν (Βουκουρέστιον 1898) σ. 181-183. Ὡς γνωστὸν μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τῶν Φαναριωτῶν ἐν Ῥουμανίᾳ ἀνεπτύχθη ἔξαλλος φανατισμὸς κατ' αὐτῶν καὶ παντὸς ἑλληνικοῦ· ἐντεῦθεν ἡ λ. Φαναριώτης ἔχει τὴν χειρίστην σημασίαν ἐν τοῖς Ρουμ. Λεξικοῖς. Παρῆλθε σχεδὸν αἰών, ὅτε ἡ ξυνωρὶς τοῦ Erbiceanu καὶ Jorga ἀνέλαβον πάνυ εὐγενῶς ν' ἀποδῶσι δικαιο-

τοίνυν ἀποστολὴν παρουσιάζουσι τὰ ἑλληνικὰ ἐν Μολδαβίᾳ τε καὶ Βλαχίᾳ φροντιστήρια τοιαύτην καὶ ἡ σύγχρονος Νέα Ἀκαδήμεια. Εἴπομεν ἀνωτέρω,ὅτι ἐν τῷ ἐν γένει προγράμματι αὐτῆς δὲν διαφαίνεται ἐκ πρώτης ὄψεως ἡ ἐθνική, ἡ φυλετικὴ ἰδέα, ἀλλ' αὕτη εἶναι ἐπιγέννημα καὶ καρπὸς τῆς παιδείας,[1]) τὸ ἀγαθὸν προϊὸν τῆς ἀναπτύξεως καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς τελειότητος καὶ ἐξελίξεως τοῦ ἀτόμου· μόνη γὰρ ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη τὴν καλῶς ἐννοουμένην διδάσκει ἐλευθερίαν· ἡ ἐλευθερία δὲ αὕτη, ἐφαρμοζομένη μάλιστα ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, εἶναι οὐρανία δύναμις χειραγωγοῦσα αὐτὴν εἰς τὴν εὕρεσιν τῆς ἀληθείας· διότι ἐπιστήμη τε καὶ ἐλευθερία θυγατέρες εἶνε τοῦ οὐρανοῦ.Οὕτω·καὶ οἱ Ἀλβανοὶ εὐμοιρήσαντες νὰ φιλοξενήσωσιν ἐν τῇ ἑαυτῶν πατρίδι τὰς Πιερίδας Μούσας καὶ μετὰ ζήλου θαυμαστοῦ ἐπιδοθέντες εἰς τὴν θεραπείαν αὐτῶν ᾐσθάνθησαν σκιρτοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ τὸ ἐθνικὸν ὁρμέμφυτον, καὶ ἀμέσως προέβησαν εἰς τὸ πρῶτον αὐτῆς ἐπίταγμα, τὴν ἐγγραμμάτισιν τῆς γλώσσης ἐν ἀγαστῇ μετὰ τῶν ἀδελφῶν Κουτσοβλάχων συνεργασίᾳ ἐν τῇ Νέᾳ Ἀκαδημείᾳ, ἔνθα καὶ ἐξετυπώθησαν βιβλία Ἀλβανικὰ

σύνην καὶ ν' ἀποκαταστήσωσι τὴν μνήμην αὐτῶν. καὶ τὸ ἔργον νῦν συνεχίζουσιν καὶ ἕτεροι. Λαμπρὰν μονογραφίαν «Περὶ τῶν ἑλληνικῶν ἐν Ρουμανίᾳ σχολῶν» συνέταξε καὶ ὁ πρωθιερεὺς τῆς Ῥουμανικῆς Ἐκκλησίας **Θεοδ. Ἀθανασίου** [Ἀθῆναι 1898].

1 Ὄντως διὰ τῆς ἀληθοῦς παιδείας καὶ τῆς μορφώσεως τελείου χαρακτῆρος καθίσταται ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερος. κατανοῶν τὴν ὑψηλὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀποστολήν. Τούτῳ στοιχοῦντες καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἀθηναῖοι ἀνέγραφον ὡς κοινὸν ἐπίταγμα ἐν ταῖς Ἑρμαῖς : «μὴ ζῶην μετ' ἀμουσίας,» ὡσεὶ ἔλεγον : μὴ ζῶην ἄνευ ἐλευθερίας. Ὁ Βούλγαρος **Ράδεφ** ἐπὶ τῷ ἰωβηλαίῳ τοῦ ἑλληνιστοῦ καθηγητοῦ **Ἀλεξ. Μπαλαμπάνωφ** διαπιστούμενος, ὅτι ἀπὸ τοῦ X αἰῶνος τὸ βουλγ.ἔθνος ἐμορφώθη διὰ τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ψάλλει τὸν διαπρεπέστερον ὕμνον εἰς τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ καταλήγει : «Ἡ ἐθνικὴ ἀφύπνισις τῶν Βουλγ.χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸ δημοκρ.πνεῦμα καὶ τὴν ἐλευθέραν σκέψιν Ἀντανακλᾷ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα, ὁποῖον ἦτο κατὰ τέλη τοῦ XVIII αἰῶνος καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ XIX, ὅπερ οἱ μεγάλοι Βούλγαροι ἤντλησαν ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα, σχολεῖα θαυμάσια, ὅπου ἕνας ἑλληνισμὸς καθαρός, σφύζων καὶ γενναιόψυχος ἐδιδάσκετο ἀπὸ διδασκάλους μὲ λόγον θερμὸν καὶ ἔμπνευσιν ὑψηλήν... Τίποτε δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Βούλγαρον ἱστορικὸν ν' ἀναγνωρίσῃ εἰς τὸν ἑλληνισμὸν τὴν θέσιν ποῦ κατέχει εἰς τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ καὶ πόσον εὐγενὴς εἶναι ἡ θέσις αὕτη» [«Ἑστία», Ἀθῆναι 1 Φεβρ. 1934].

κατὰ τὸν πατέρα Cordignano. [1]) Ὁ ἐπιδιωκόμενος ὑπὸ τῆς Νέας Ἀκαδημείας ἀμεσώτερος σκοπὸς ἀποσαφηνίζεται ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ *τετραγλώσσου Βαλκανικοῦ Λεξικοῦ*. Ἡ ἀναγραφὴ γλώσσης ἐν Λεξικοῖς σημαίνει κωδικοποίησιν τῆς γλώσσης ταύτης καὶ ἀφετηρίαν τῆς περαιτέρω καλλιεργίας καὶ ἀναπτύξεως αὐτῆς. Ἡ γερμανικὴ κατέστη ἀληθὴς ἐθνικὴ γλῶσσα ἀπὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Λουθήρου μεταφράσεως τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ ἡ Ἀλβανικὴ ἔλαβεν ὕπαρξιν ἀπὸ τῆς μεταφράσεως τοῦ *Γρηγορίου*. Ἀλλ' ἡ γραμματεία αὐτῆς ἔσχε σάρκα καὶ ὀστέα ἀπὸ τῆς Λεξικογραφίας. Ἡ δημώδης νεοελληνικὴ ἠξιώθη προσοχῆς ἀφ' ὅτου ὁ Meursius ἐδημοσίευσε τὸ Glossarium Grecobarbarum (1610), ὁ Du Gange τὸ Glossarium mediae et infimae graecitatis (1688), ὁ Somavera τὸ Tesoro della lingua greca volgare et Italiana (1701) καὶ ὁ *Βυζάντιος* τὸ Λεξικὸν τῆς καθ' ἡμᾶς διαλέκτου (1835). ἔκτοτε συνεγράφησαν γραμματικὰ καὶ λογοτεχνικὰ ἔργα. Οὕτω ὅ τε ἡμέτερος *Γρηγόριος* καὶ ὁ ***Χριστοφορίδης*** πάνυ θὰ ἐδυσχέραινον κατὰ τὴν μετάφρασιν, εἰ μὴ ἐβοηθοῦντο ὑπὸ Λεξικοῦ. Ἀμφότερα λοιπὸν τὰ Λεξικὰ τοῦ ***Καβαλλιώτου*** καὶ τοῦ ***Δανιὴλ Μοσχοπολίτου*** ἐχρησιμοποίησαν ἀσφαλῶς. Εἶναι δὲ μοναδικὸν νῦν φαινόμενον ἡ σπανιότης τῶν βιβλίων τούτων, ὅπερ παρατηρεῖται μόνον εἰς τὰ ὑπαγόμενα εἰς τὸ Index τοῦ Βατικανοῦ. καὶ τοῦ μὲν *Δανιὴλ* τὸ Λεξικὸν ὁ Legrand περιέγραψεν (ἀρ. 121) ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Βρεττ. Μουσείου, ἀλλ' εὕρηται καὶ ἕτερον ἀντίτυπον ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βιέννης. τοῦ δὲ ***Καβαλλιώτου*** ἓν μόνον ἀντίτυπον ὑπάρχει γνωστόν, ὅπερ ἐσχάτως ἀνεκάλυψεν ὁ Meyer. Ὁ γνωστὸς τῆς Ἑλλάδος Ἄγγλος περιηγητὴς William Leake ἐκέκτητο ἀντίτυπον ἄνευ χρονολογίας, ὅθεν τῷ 1814 ἤντλησε τὸ ἐν τῷ Researches in Greece Λεξικὸν αὐτοῦ. [2]) Ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Thunmann ἀνατυπώσεως [3]), ἥτις βρίθει σφαλμάτων καὶ πα-

---

[1] Një provë e lësaj miqsije janë disa vepra ne gjuhê, qi kanȝ pasê dalê prej shtypshkrojavet ase préj shkrimtarvet te ketij qyteti, aq nê zâ sa munt tê thohet se kje votra e Kulturês balkanike nê periudhen e vet lulzimi (ἔνθ' ἀνωτ.) ἤτοι περὶ τῆς Μοσχοπόλεως λέγει, ὅτι τοσοῦτον ἦν πεφημισμένη, ὥστε δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ἦν ἡ μοναδικὴ ἑστία τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βαλκανίων εἰς τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς αὐτῆς.

[2] Βλ. Miklosich, Rumunischen Unterzuchungen I, 2 μέρ. (Wienn 1882) σ. 43 ἑ. ὅθεν μετὰ τῶν σφαλμάτων οὗτος παρέλαβε τὰς Κουτσοβλαχικὰς λέξεις· καὶ διαβεβαιοῦται ὅτι τὸ Λεξικὸν ἐξηφανίσθη (αὐτ. σ. 9).

[3] Βλ. ἀνωτ, σ. 107.

παρερμηνειῶν, προέρχεται πᾶν ὅ,τι γνωρίζουσι οἱ Ρουμανολόγοι καὶ Ἀλβανολόγοι μέχρι τῆς ὑπὸ τοῦ Meyer ἐπαναλήψεως αὐτοῦ. Ἅπαντες οὗτοι ἀναγνωρίζουσι τὴν ἀνομολογουμένην τοῦ ἔργου ἀξίαν διὰ τὴν σπουδὴν τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ τῆς Κουτσοβλαχικῆς καὶ διακηρύττουσι τὴν ἐκ παραλλήλου ἀκρίβειαν καὶ δαψίλειαν τῶν λέξεων. ὁ Picot ὀνομάζει αὐτὸ le monument le plus précieux que nous possedions sur le dialecte macédoine. [1]) Τὸ Λεξικὸν τοῦτο οὐδὲν ἕτερον εἶναι, εἰμὴ κατάλογος λέξεων τῶν τριῶν γλωσσῶν, ἄνευ περαιτέρω ἑρμηνείας καὶ διασαφηνίσεως. Ἀλλ' ὁ θαυμασμὸς τῶν Εὐρωπαίων προέρχεται ἐκ τοῦ ὅτι κατὰ πρώτην φορὰν κωδικοποιοῦνται αἱ γλῶσσαι αὗται, τέως περιφρονούμεναι ὡς βάρβαροι, καὶ γίνονται ὑποκείμενον σοβαρῶς ὑπὸ τῶν γλωσσολόγων μελέτης καί συγκριτικῆς ἐξετάσεως. Οἴκοθεν ἐννοεῖται ὅτι ὁ **Καβαλλιώτης** ὁμιλῶν τὴν Ἀλβανικὴν ἐξ ἴσου, ὅπως καὶ τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν, τὴν Κουτσοβλαχικήν, χρῆται ἐν τῷ Λεξικῷ τῇ Κοριτσαίᾳ διαλέκτῳ ἤτοι τῇ γνησιωτέρᾳ Τοσκικῇ. καὶ κατὰ τοῦτο βάσις ἀρχικὴ τῆς Ἀλβανολογίας ἐχρησίμευσε ἡ πάτριος ἡμῶν διάλεκτος. Τοῦ μοναδικοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ἀνατιτύπου τοῦ Λεξικοῦ τούτου, ὅπερ καὶ ὁ Legrand δὲν κατώρθωσε νὰ ἴδῃ, ἡ ἐπιγραφὴ ἔχει ἀκριβῶς ὧδε;

---

1 Παρὰ Meyer, Albanesische Studien VI, σ. 2, (Wienn 1895). Πρὸ τούτων εἶχεν ἐκδώσει ὁ Franciscus Blanchus Epirotas τὸ Dictionarium latino-epiroticum (Romae 1635). Κατ' ἰδιοτροπίαν τῶν ἐν Σικελίᾳ καὶ Ἰταλίᾳ Ἀλβανῶν οὕτως ὀνομάζεται ἡ Ἀλβανική, ***Ἠπειρωτική***, καὶ οἱ τῆς κυρίως Ἀλβανίας κάτοικοι Ἠπειρῶται, ἐνῷ ἐκεῖνοι Greci ὡς ἐξ Ἑλλάδος μετοικήσαντες (βλ. Βιβλιογρ. Ἠπείρου καὶ Ἀλβανίας σ. 4-5, Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 60, σημ. 4 καὶ Ἀλβαν. Μελέτας σ. 107). Τὸ Λεξικὸν τοῦτο εἶναι περιληπτικὸν καὶ ἐγράφη χάριν τῆς ἱερᾶς προπαγάνδας. σπουδαιότερον εἶναι τὸ τοῦ ***Φραγκίσκου*** Rossi da Montalto Ligure, Vocabolario Italiano-Epirotico κτλ. ἐκδοθὲν τῷ 1866. Τούτους ὡς καὶ τοὺς λοιποὺς πάντας ὑπερέβαλεν ὁ ἡμέτερος ***Χριστοφορίδης*** συγγράψας τὸ πληρέστατον Ἀλβανο ἑλληνικὸν Λεξικόν, δαπάναις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐκδοθὲν τῷ 1904 ἐν Ἀθήναις (βλ. Ἀλβαν. Μελέτας σ. 89) μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐπιμελείᾳ ***Διογ. Χαρίτου*** καθηγητοῦ Ἀργυροκαστρίτου

ΠΡΩΤΟΠΕΙΡΙΑ
ΠΑΡΑ
ΤΟΥ ΣΟΦΟΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ
Καὶ Αἰδεσιμωτάτου Διδασκάλου
Ἱεροκήρυκος
Καὶ Πρωτοπαπᾶ Κυρὶου
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ
ΚΑΒΑΛΛΙΩΤΟΥ
ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΠΟΛΙΤΟΥ
ΣΥΝΤΕΘΕΙΣΑ
Καὶ νῦν πρῶτον τύποις ἐκδοθεῖσα
Δαπάνῃ τοῦ Ἐντιμοτάτου καὶ Χρησιμωτάτου
Κυρὶου Γεωργὶου Τρίκουπα τοῦ καὶ Κοσ-
μήσκη ἐπιλεγομένου ἐκ πατρὶδος
Μοσχοπόλεως
ΕΝΕΤΗΙΣΙΝ
αψο΄ 1770
Παρὰ Ἀντωνὶῳ τῷ Βόρτολι
SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO

Ἐν σ. 3 προτάσσεται ὁ ἑξῆς πρόλογος:

Εὐμενέστατοι,

Ἁπλότητος ἐξελεῖν ὅσα τελειότητος, οὔτις ποτ᾽ ἂν πεφύκοι δυνάμενος. Εἰ μὲν γὰρ κτίσεως ὅρων ἐκτὸς τὸ ἀσύνθετον εἴη, αὐτὸ τὸ εἶναι ὄν, ἀκροτήτων ἐστὶν ἀκρότητος· εἰ δὲ ἐντὸς ῥίζα καὶ πηγὴ καὶ αἰτία ὑπάρχον, οὐκ ἔλαττον τοῦ μὴ κρείττονος, νηπίοις καὶ παιδίοις τοῦ καταρτισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀληθοῦς προσημμένου σοφίας. Ταῦτ᾽ ἄρα ἀφειδῶς ἐγὼ τοῖς κατ᾽ ἐμὲ χρώμενος, οὐδέποτε τὸ ἐντελὲς προκρῖναι τοῦ ἀτελοῦς ἀπαναίνομαι.

Ὁ ἐν Ἱεροδιδασκάλοις Ἱεροκῆρυξ καὶ Πρωτοπαπᾶς
Θεόδωρος Ἀναστασίου Καβαλλιώτης
Ὁ ἐκ Μοσχοπόλεως [1]

---

[1] Σπουδαίως ἐνησχολήθη ἐπὶ τοῦ Λεξικοῦ τούτου ὁ Miklosich ἐν ταῖς Rumanische Untersuchungen II (Wienn 1882). Kavalliotis Πρωτοπειρία alphabetisch geordnet und mit Erklârungen versehen. καὶ γράφει, ὅτι τὸ Λεξικὸν τοῦτο ἐξηφανίσθη. Παρὰ τοῦ φίλου γυμνασιάρχου ἐν Ἰωαννίνοις κ. ***Χρ. Σούλη*** πληροφοροῦμαι ὅτι ὁ ***Περικλῆς*** Papacostea ἔγραψε περὶ ***Θεοδώρου Καβαλλιώτου*** μονογραφίαν, ἣν καὶ ἀναμένω νὰ μοὶ ἀποστείλῃ.

Τὰ πλῆθος τῶν χαλκογραφιῶν, κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Μοσχοπ. τυπογραφείου, προκαλεῖ τὴν περιεργίαν τοῦ ἀναγνώστου καὶ τὸν θαυμασμὸν ἅμα ἐπὶ τῇ πρὸς τὰ θεῖα εὐλαβείᾳ τοῦ συγγραφέως· διότι πᾶσαι αἱ εἰκόνες εἶναι θρησκευτικαί, καὶ δὴ προτάσσεται ἡ Ἁγία Τριάς· εἶτα :

σ. 5-11 τὸ ἀλφάβητον, ὅπερ εἶναι τὸ Ἑλληνικὸν, συμπληροῦται διὰ διπλῶν γραμμάτων· τοῦτο δὲ οὐκ ὀλίγον δυσχεραίνει τὴν ἀνάγνωσιν,χωρὶς ἐννοεῖται ν' ἀποδίδῃ ἀκριβῶς τοὺς φθόγγους τῆς Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς. ἔτι ἀτυχεῖς εἰσὶν οἱ διάφοροι συνδυασμοὶ τῶν γραμμάτων πρὸς παράστασιν φθόγγων ἀνυπάρκτων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ.

σ. 13-59 Τὸ λεξικὸν, οὗ προτάσσεται (σ.11) εἰκών: «ἡ Θεοτόκος ἀγκαλοφοροῦσα τὸν Χριστόν, εἶναι εἰς τρίστηλον «Ρωμάϊκα, Βλαχικά, Ἀλβανικὰ» κατὰ τὸ Ἑλληνικὸν ἀλφάβητον συντεταγμένον. Ἐν τέλει τοῦ λεξικοῦ: «Ἡ Σύναξις τῶν Ἀσωμάτων», καὶ σ. 60 «Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου».

σ. 61. Στίχοι ἱκετευτικοὶ εἰς τὴν Παρθένον εἰς γλῶσσαν Ἑλληνικήν.

σ. 62—67. Συλλογὴ ἐκλεκτῶν ἐκ τῆς ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς ἐκλ. ἱστορίας ῥητῶν, ὅσῳ συντόμων τόσῳ καὶ περιεκτικῶν.

σ. 68—89. Ῥητὰ δογματικοῦ καὶ ἠθικοῦ περιεχομένου καὶ προσευχαί.

σ. 80. Τρεῖς μικραὶ ξυλογραφίαι : Ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος,ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ταφή.

σ. 81. Ἡ Ἀνάστασις.

σ. 81—92. Οἱ ὀκτὼ ἦχοι (ἤτοι τροπάρια τῶν Κυριακῶν ἐκ τοῦ Ὀκτωήχου) μετὰ Κουτσοβλαχικῆς μεταφράσεως. (Ἑτέρα ἀπόδειξις καὶ τοῦτο περὶ τῆς ἐγγραματίσεως τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ Μοσχοπόλει).

σ. 93—94. Οἱ ἀριθμοὶ 1—100, εἶτα 1000, 2000, 10000, 20000.

σ. 95. Οἱ ἀραβικοὶ ἀριθμοὶ 1000, 2000, 10000, 20000, 100.000.000.

Ἐν τέλει τὰ τῶν μηνῶν ὀνόματα.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ Λεξικοῦ, (ὅπερ ἐν τοῖς καθέκαστα ἐμιμήθη ἔπειτα. ὡς εἴδομεν, ὁ *Δανιὴλ*) κατὰ τὸν Meyer, ὅστις ἀνετύπωσεν αὐτὸ ὑπὸ τὸν τίτλον : Das griechisch—südrumänisch albanesische Wörterzeichniss des Kavalliotis herausgegeben und erklärt. Wien 1895. In Commissien bei F. Tempsky Buch;

händler der Kais. Akademie der Wissenschaft, 8ον, σ. 127.('Εν τῇ σειρᾷ τῶν Alban. Studien ὑπὸ G. Meyer, τεῦχ. IV).

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΚΑΒΑΛΛΙΩΤΟΥ

Ὁ Καβαλλιώτης κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Thunmann ἔγραψε δοκίμια εἰς πάντα σχεδὸν τὰ εἴδη τῆς φιλοσοφίας. [1] Ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Ἀκαδημείας τοῦ Βουκουρεστίου (ἄλλοτε τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα) σώζονται τρία ἀνέκδοτα φιλοσοφικὰ ἔργα τούτου, [2] τὰ ἑξῆς.

1, 1755. ἀνθεστηριῶνος μεσοῦντος.

1. Λογικὴ πραγματεία συναρμολογηθεῖσα παρὰ τοῦ ἱεροσοφολογιωτάτου πρωτοπαπᾶ Μοσχοπόλεως καὶ διδασκάλου κυρίου Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου, καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα ἐν τῇ τῆς ἰδίας πατρίδος νεωστὶ ἱδρυθείσῃ σχολῇ (28Χ20, φ. 100)

2. Φυσικὴ πραγματεία συντεθεῖσα παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱεροκήρυκος καὶ πρωτοπαπᾶ Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ παρ' αὐτοῦ ἐκδοθεῖσα ἐν τῇ τῆς ἰδίας πατρίδος νεωστὶ ἱδρυθείσῃ σχολῇ (32Χ21 φ. 228).

3. Μεταφυσικὴ συντεθεῖσα παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἱεροκήρυκος καὶ πρωτοπαπᾶ Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου.

Ἐν τέλει ὁ πίναξ τῶν περιεχομένων μεθ' ὅν: «Ἐκ τοῦ Ἀναστασίου (υἱοῦ) ἱεροδιδασκάλου πρωτοπαπᾶ Μοσχοπόλεως κυρίου Θεοδώρου Ἀναστασίου Καβαλλιώτου τοῦ καὶ ταύτης συναρμοστοῦ».

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων χειρογράφων τὸ 1ον εἶναι αὐτόγραφον τοῦ συγγραφέως, ὡς δηλοῦσιν αἱ σημειώσεις καὶ διάφοροι προσθαφαιρέσεις: «*Ἐκ τῶν τοῦ ἱεροδιδασκάλου, ἱεροκήρυκος καὶ πρωτοπαπᾶ*»... «*Ἐγράφη δι' ἰδίας χειρὸς αὐτοῦ τοῦ συναρμολογήσαντος*».

---

1 Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 105—6.

2 **Κων.** Litzica, Catalogul manuscriptelor Grecesti. Bucruesci 1909, σ. 50 καὶ 99 καὶ ὁ Jorga ἐπίσης ἀναφέρει φυσικὰ καὶ μεταφυσικὰ τοῦ **Θ Καβαλλιώτου** ἔργα ἐν Istoria invâtamântului românesc, Bukuresci 1928 σελ, 349.

(φ. 4α—β). Ἀλλ' ἔπειτα περιῆλθον εἰς τόν ὑιὸν αὐτοῦ ὡς δεικνύει τὸ ἐν φ. 100α ἐπίγραμμα:

ἡρ. Ἀναστασίου εἰμὶ θύτου Θεοδώρου,
ἐλ. γνησίου ὑιοῦ, κληρονόμου δὲ πάσης
ἡρ. τῆς περιουσίας αὐτοῦ, ὅς ὑπῆρχεν ἀρητὴρ
ἐλ. ἄριστος πάντων, ἔμμονος αὖ λασίνοις (sic)
ἡρ. φοιτητὰς αὐτοῦ πάντας φέρβει ὑπὲρ αἶσαν·
ἐλ. φιλοπονίᾳ γὰρ καὶ ἱεροῖς κυάθοις.

Τὰ δύο ἕτερα περιέχονται ἐν ἑνὶ καὶ τῷ αὐτῷ κώδικι ἐν φ. 1—244, ἡ δὲ Μεταφυσικὴ 125—228. [1]) ἐγράφη δὲ τὸ μὲν α΄ βιβλίον ὑπὸ τοῦ υἱοῦ τοῦ συγγραφέως: «*Χεὶρ Ἀναστασίου ἱερέως τοῦ συνιεθήσαντος γνήσιος υἱὸς*» (ἐν ἀρχῇ), τὸ δὲ β΄ «*ἐγράφη διὰ χειρός... τοῦ ἐλαχίστου ἐν συσχολασταῖς καὶ φοιτηταῖς μαθητῶν ἱεροδιδασκάλου κυρίου Θεοδώρου Καβαλλιώτου τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως Ναοὺμ Ἀναστασίου Ντάτας*» (ἐν τέλει). εἶτα περιῆλθε τοῦτο εἰς τὸν Δανιὴλ Μοσχοπολίτην φ. 2β: «*Ἐκ τῶν τοῦ οἰκονόμου κυρίου Δανιὴλ πέλει ἡ παροῦσα σύνοψις τῆς φυσικῆς καὶ μεταφυσικῆς πραγματείας, ἥτις ἔτυχεν (ἴσ. ἔδειξεν) αὐτὸν δήλιον τῷ ὄντι κολυμβητήν.* 1800, *Φεβρουαρίου* 9 *Ἰάσιον*». [2])

Καί ὁ ***Καβαλλιώτης***, ὅπως ὁ ***Βούλγαρις*** ἀκολουθεῖ ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν ἐκλεκτικὴν μέθοδον, ἤτοι διδασκαλίαν ἐπὶ τῇ βάσει διασήμων διδασκάλων, ἥτις ἦν λίαν διαδεδομένη εἰς τὴν νότιον Εὐρώπην τὸν ΙΗ΄ αἰῶνα, ὡς μαρτυροῦσι πλεῖστα σωζόμενα ἑλλ. χειρόγραφα, ἅτινα ἔμειναν ἀνέκδοτα· διότι τοιαῦτα μεγάλα συγγράμματα μόνον

---

[1] Εἶναι ὁ κῶδιξ γεγραμμένος μετὰ πολλῆς φιλοκαλίας κατὰ τὸν τύπον τῶν συγγραμμάτων ***Διονυσίου τοῦ Φωτεινοῦ***.

[2] Βλ. V. Papakostea Teodor Anastasie Cavalioti, trei manuscrise inedite σ.13—16.Οὗτος ἐδημοσίευσεν ἐν τέλει (σ.54—57) τὰ προοίμια τῶν τριῶν πραγματειῶν καὶ πανομοιότυπα τῶν χειρογράφων·Αἱ ἐφεξῆς 3 σελίδες περὶ τῆς διδασκαλίας καὶδράσεωςτοῦ Καβαλλιώτου γράφονται ἐπὶ τῇ βάσει τῆς μονογραφίας ταύτης· σ. 17 ἑ.

ἐν Εὐρώπῃ ἐξεδίδοντο.[1] Ἐντεῦθεν ταῦτα διὰ πολλῶν ἀντιγράφων διαδιδόμενα μετέβαλον διαρκῶς τὴν πρώτην μορφὴν ὑπὸ τῶν διδασκόντων καθηγητῶν. Τὸ ἐγχειρίδιον τῆς Λογικῆς εἶναι τὸ πρῶτον τοῦ **Καβαλλιώτου** ἔργον γραφὲν ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ δημοσιευθῇ, ὅπως καὶ ἡ Φυσικὴ καὶ Μεταφυσική, τῷ 1755, ὅτε ἦν καθηγητὴς ἐν Μοσχοπόλει καὶ ἐδίδασκε ταύτας εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ ἔχων καὶ τὸ δικαίωμα τῆς συντάξεως τοῦ προγράμματος. Ἡ κατάστασις τοῦ κώδικος τῆς Λογικῆς μαρτυρεῖ τὴν μεγάλην χρῆσιν αὐτῆς ὑπὸ τοῦ **Καβαλλιώτου** εἶτα καὶ ὑπὸ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, ὡς καὶ ὑπὸ ἄλλων καθηγητῶν καὶ μαθητῶν τοῦ Κολλεγίου τοῦ ἁγίου Σάβα (ἐν Βουκουρεστίῳ), ὅπερ εἰς τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας ἠκολούθει τοὺς συγγραφεῖς τῆς Μοσχοπόλεως. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω τριῶν συγγραμμάτων ἡ Λογικὴ ἔχει πραγματικὴν ἀξίαν ὡς προερχομένη ἐκ τοῦ **Καβαλλιώτου** ἀμέσως καὶ τὰ δύο ἄλλα ὅμως ἦσαν προωρισμένα διὰ τὴν Ἀκαδήμειαν τῆς Μοσχοπόλεως καὶ ὡς ἔργα αὐτοῦ μαρτυροῦσι περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ αὐτῆς. Οὗτος δὲν εἶναι πολὺ γνωστός, ἀλλὰ καὶ ἡ πνευματικὴ κατάστασις δὲν ἦτο σπουδαία, ὡς συμπεραίνομεν καὶ ἐκ τῶν ἄλλων σχολείων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (τοῦ Βουκουρεστίου, Ἰασίου καὶ Ἰωαννίνων), καὶ παρὰ τοὺς γραφομένους περὶ αὐτῆς ἐπαίνους δὲν ἔχομεν μεγάλας ἀποδείξεις. Ἡ ἐν Ἰασίῳ πολλῶν χειρογράφων τῆς τε Φυσικῆς καὶ μεταφυσικῆς τοῦ Καβαλλιώτου ὕπαρξις μαρτυρεῖ, ὅτι τὸ σύστημα τοῦτο εἶχε διαδοθῇ μεγάλως ἐκ τῆς Μοσχοπολιτικῆς Ἀκαδημείας, καὶ δια τὸν λόγον, ὅτι ὁ Καβαλλιώτης ἦν διαπρεπὴς τοῦ Βουλγάρεως μαθητής, οὗτινος τὸ ὄνομα ἦν σεβαστὸν ἐν Ρωσσίᾳ καὶ Μολδαβίᾳ [2]. Αἱ πολλαπλαῖ εἰς τὰ χειρόγραφα ταῦτα ὑποσημειώσεις ἔχουσι σπουδαιότητα οὐ μόνον διὰ τὸν βίον τοῦ συγγραφέως, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας αὐτοῦ ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως [3]. Ἐκ τῆς πολυμεροῦς καὶ ἐπισταμένης τῶν τριῶν χειρογράφων ἐξετάσεως προκύπτουσι συμπεράσματα 1ον περὶ τῆς προσωπικότητος καὶ τῆς μορφώ-

---

1) Δὲν εἶναι ἀληθὲς τοῦτο, διότι ἐν Ῥουμανίᾳ ἐξεδίδοντο μεγαλήτερα ἔργα.

2 Βλέπ. Γρηγ. Ἀργυρ. σ. 195 ἑ.

3 Σχέσεις Ἰασίου καὶ Μοσχοπόλεως... τὸ κοινὸν πρόγραμμα τῶν δύο Ἀκαδημειῶν. βλέπ. καὶ V. Papahagi ἔνθ' ἀνωτ. σ. 17—21.

σεως τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιώτου [1], 2ον περὶ τοῦ προγράμματος τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως κατὰ τὸ 1744—60 καὶ 3ον περὶ τῆς ἀτμοσφαίρας καὶ τῆς πνευματικῆς καταστάσεως τῆς μητροπόλεως τῶν Μακεδονορρουμάνων τῆς κατὰ τὰ τέλη τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καταστραφείσης. Ἀντίπαλος τῆς Ἀριστοτελικῆς σχολῆς καὶ ἐν γένει τῆς σχολαστικῆς μεθόδου, παντοδύναμος τότε ἐν τῇ Ἰλλυρικῇ Χερσονήσῳ ὁ Θεόδωρος Καβαλλιώτης, ὡς διεμορφώθη κατὰ τὸ στάδιον τῶν αὐτοῦ σπουδῶν ὑπὸ τοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρεως, ἦν αὐστηρὸς ὀπαδὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ πνεύματος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. ἀλλ' ἐκ φόβου πρὸς τὰς προόδους τῆς ἀθεϊστικῆς τάσεως ἀπέκρουε τὴν διαφορὰν πίστεως καὶ φιλοσοφίας. Ἐντεῦθεν ὁ ἐκλεκτισμὸς καὶ τὸ συμβιβαστικὸν αὐτοῦ πνεῦμα· ἐντεῦθεν ἡ ἐπίδρασις τοῦ Gassendi, τοῦ Malebranche καὶ ἰδιαιτέρως τοῦ Leibnitz, μεθ' οὗ συνηντήθησαν καὶ ἐπὶ τοῦ γλωσσολογικοῦ ἐδάφους.[2]) Ὅθεν διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ τριγλώσσου Λεξικοῦ ὁ Καβαλλιώτης δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς. διὰ δὲ τοὺς κατὰ τῆς ἀμαθείας τοῦ λαοῦ ἀγῶνας καὶ τὸν ὑπὲρ τῶν φιλοσοφικῶν σπουδῶν ζῆλον δύναται νὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν πρώτων μεταρρυθμιστῶν καὶ ἀναμορφωτῶν τῆς Ἀνατολῆς κατὰ τὸν XVIII αἰῶνα. Ἐξ ἄλλου ἡ δρᾶσις αὐτοῦ ὡς ἱεραποστόλου μεταξὺ Ἀλβανῶν καὶ Κουτσοβλάχων ἐκβιαζομένων εἰς ἐξωμοσίαν συγκρατεῖ αὐτὸν εἰς τὴν ὡραιοτάτην χριστιανικὴν παράδοσιν καὶ τὸν πολιτισμόν. Ὑπὸ τὸ φῶς τῶν τριῶν χειρογράφων ἡ Νέα Ἀκαδήμεια παρουσιάζεται ὡς κέντρον ὑψηλῆς μορφώσεως φιλοσοφικῶν μαθημάτων καὶ ἐγκυκλοπαιδείας. Ὡς πρόγραμμα ἀκολουθεῖ τὸν συνδυασμὸν τοῦ νεωτερισμοῦ μετὰ τοῦ κλασσικισμοῦ. καὶ ἐν τούτῳ διαφέρει ἡ τῆς Μοσχοπόλεως τῶν ἄλλων ἐν τῷ ὀθωμανικῷ κράτει ἑλλην. ἀκαδημειῶν, ἡ δ' ἐξ αὐτῆς προέλευσις διαφόρων εἰς τὰς τοῦ Βουκουρεστίου καὶ Ἰασίου χειρογράφων πιστοποιεῖ τὰς μεταξὺ διαφόρων σφαιρῶν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας σχέσεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἐξάγεται λοιπὸν ὅτι ἡ Μοσχόπολις καὶ πρὸ τοῦ 1750 εἶχεν ὑψηλὴν διανόησιν, ὁδηγοῦσαν εἰς τὴν περίοδον τῆς πνευματικῆς ἀναμορφώσεως, ἥτις ὀφείλεται εἰς τὰς ἐλευθερίας καὶ τὴν φιλοδοξίαν τῶν Κουτσοβλάχων, γυμνασθέντων καὶ παρασκευασθέντων ὑπὸ τοῦ Καβαλλιώτου νὰ καλλιεργήσωσι τὴν ἐπανάστασιν τῆς Αἰκατερίνης Β΄ καὶ νὰ χαιρετίσωσιν αὐτὴν δι' ἀρχαίων ἑλλ. στίχων.

---

[1] Αὐτ. σ. 21-49, ἐνταῦθα ἀνατρέπει ἄλλας πλάνας περὶ τοῦ Καβαλλιώτου καὶ τὴν τοῦ **Παπαχατζῆ** ὅτι ἀπέθανεν ἐν Βενετίᾳ προερχομένην ἐκ παρερμηνείας τοῦ ἑλλ. κειμένου (οὕτω συναναιρεῖται καὶ ὁ Jorga).

[2] Ὡς γνωστὸν ὁ Leibnitz ἐχρησιμοποίησε τὸ Λεξικὸν τοῦ Καβαλλιώτου εἰς τὴν συγκριτικὴν γλωσσικὴν αὐτοῦ.

Ἐκ τοῦ νέου βιβλίου περὶ Θεοδ. Καβαλλιώτου τοῦ Vict Papacostea

Ἡ διανόησις καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοδώρου Καβαλλιώτου εἰς τὰ τρία ἀνέκδοτα χειρογροφα ἀνακατοπριζόμενον [1]).

Θεόδωρος ὁ Καβαλλιώτης ὡς πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς. ἐπίδρασις γερμανική, τοῦ Leibnity

Ἡ γερμανικὴ διανόησις ἐπηρέασε μεγάλως τὸν Καβαλλιώτην εἰς τὸ στάδιον τῶν σπουδῶν αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς σχολῆς τῶν Ἰωαννίνων ἔτι, ἔπειτα καὶ ἐν Μοσχοπόλει ὡς καθηγητὴς ἐγνώριζε τὰς σκέψεις, αἵτινες ἐκυριάρχουν ἐν τῇ Δύσει καὶ ἰδιαιτέρως ἐν Γερμανίᾳ. Τοῦ Leibnitz ἡ ἐπίδρασις ἐξησκήθη ἐπ᾽ αὐτοῦ ὑπὸ φανερὰν καὶ διαρκῆ ἔκκλησιν παρὰ τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως: ὡς θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Ἄλλως τε εἰς ὅλα τὰ κέντρα τῆς ἀνατολ. Εὐρώπης αἱ σκέψεις τοῦ Leibnitz τὸ αὐτὸ διενήργησαν. Εἰς τὰ πανεπιστήμια εἶχον ἀνοίξει ὁδὸν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν εὐρυνομένην εἰς φιλολογικὰς ἐρεύνας. Αἱ θεωρίαι τούτου ἐθεωροῦντο ὡς πανάκεια τῶν φιλολ. σπουδῶν καὶ πρόδρομος τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Μέχρις αὐτοῦ ἐπεκράτει ἡ θεολογικὴ δεισιδαιμονία, ὅτι πᾶσαι αἱ γλῶσσαι προῆλθον ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς. Ἐμειδίασαν ἀρκούντως ἔπειτα οἱ σοφοὶ πρὸς τὰς προσπαθείας τῶν φιλολόγων, οἵτινες ἐπίστευον π.χ. νὰ παραγάγωσι τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Λατινικὴν ἐκ τῆς Ἑβραϊκῆς, πιστεύοντες ὅτι ταύτῃ ἐχρῶντο οἱ προπάτορες ἡμῶν πρὸ τῆς συγχύσεως τῶν γλωσσῶν! Ὁ Leibnitz ἀγωνιζόμενος εἰς ὅλους τοὺς ὑπολογισμούς αὐτοῦ διὰ τὴν παγκόσμιον ἁρμονίαν, ἥτις ἦν ἡ ἀρχικὴ κατάστασις καὶ ὁ τελικὸς σκοπὸς τῆς δημιουργίας, προσεπάθει ν᾽ ἀνακαλύψῃ διεθνῆ γλῶσσαν φιλοσοφικήν, ην νεότητος ἐξετάζων τὴν ἀρχὴν καὶ καταγωγὴν τῶν γλωσσῶν. Ὑπὸ τὲ πνεῦμα τοῦτο ὑπεστήριξε καὶ εἰς τὴν Μοναδολογίαν αὐτοῦ, ὅτι ἡ οἰκουμένη ὑπὸ τὴν ἀπειρίαν τῶν μορφῶν τῆς δημιουργίας, περιέχει μίαν μοναδικὴν οὐσίαν ἔν τε τῇ ὀργανικῇ καὶ ἀνοργάνῳ φύσει. Αἱ γλῶσσαι, ἔλεγεν, ὡς ἀντικαταστάτης τῶν βιβλίων, εἶναι τὰ πλέον ἀρχαιότερα μνημεῖα τῆς ἀνθρωπότητος τῶν τε γραμμάτων καὶ ἐπαγγελμάτων διὸ δέον νὰ κατατίθωνται εἰς Λεξικὰ καὶ γραμματικάς, καὶ διὰ τῆς ἐτυμολογίας καὶ τῆς συγκρίσεως νὰ συνδιάζωνται πρὸς ἀλλήλας· οὕτω θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνῶν. Ἀπὸ τῆς θεωρίας ὁ Leibnitz προέβη εἰς τὴν πρᾶξιν ποιούμενος συλλογὴν τῶν διαφόρων γλωσσῶν· πρὸς πραγματοποίησιν δὲ προύταξε τὴν συγκριτικὴν γλωσσικήν. Πρός τοῦτο ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς πρεσβευτάς, ἱεραποστόλους

---

1 Theodor Cavalioti, trei manuscrise inedite, Bucuresti 1932 σ. 38-40

καὶ περιηγητὰς κτλ. ἔγραψε πρὸς τὸν μέγαν Πέτρον παρακαλῶν αὐτὸν νὰ σχηματίσῃ Λεξικὰ μετὰ τοῦ ἐλαχίστου ἀλφαβηταρίου τοῦ πλήθους τῶν γλωσσῶν καὶ διαλέκτων, αἵτινες ἐλαλοῦντο εἰς τὴν ἐπικράτειαν αὐτοῦ. Τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην ἐπραγματοποίησεν Αἰκατερίνη ἡ Β΄ διὰ τῆς ἐκδόσεως, Λεξικοῦ, ὅπερ περιεῖχε 300 ἰδιώματα συγκριτικῶς ἐξεταζόμενα. Πρὸς τὰ μεγάλα ταῦτα τῆς τότε φιλολογικῆς κινήσεως νέα θέματα ὁ Καβαλλιώτης προσηρμόσθη ὑπὸ Εὐγένιον τὸν Βούλγαριν ἔτι διατελῶν καὶ διδασκόμενος ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἄλλως ἡλικίας ἐμελέτα διαρκῶς τὴν γλωσσολογικὴν τοῦ Leibnitz θεωρίαν. Ὡμίλει ὡς μητρικὰς γλώσσας τὴν Ἑλληνικήν, κουτσοβλαχικὴν καὶ Ἀλβανικήν. Οὐδαμοῦ ὁμιλοῦνται τόσαι διάλεκτοι, ὅσαι εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον. Ἐν Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ (πρόσθες καὶ Ἀλβανίᾳ) ὑπάρχει μωσαϊκὸν ἐθνικόν. Κατὰ τὸν Leibnitz δὲν δύναταί τις νὰ εὕρῃ ἐφάμιλλον ἄλλο τοιοῦτον μέρος, τόσῳ κατάλληλον διὰ τὴν συγκριτικὴν γλωσσικήν. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ Μοσχόπολις παρέδωκεν ἡμῖν δύο κυρίως ἔργα εἰς τὰς πρώτας τοῦ γένους ἐργασίας. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ Thunmann τῷ 1774 καὶ ἡ ἱκανοποίησις, ἣν κατὰ σειρὰν ἐξέφρασαν ὁ Picot, ὁ Miklosich καὶ ὁ Meyer, ἦν τόσῳ μεγάλη, ὅσῳ τὰ Λεξικὰ τοῦ Καβαλλιώτου καὶ Δανιὴλ ἐβοήθησαν αὐτοῖς εἰς τὴν ἐξήγησιν τῶν δύο προβλημάτων, ἅπερ τέως ὀλίγον εἶχον ἐξετασθῇ, ἤτοι τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, Οὕτω ἐκ καταγωγῆς ὁ Καβαλλιώτης τάσσεται εἰς τοὺς προδρόμους τῆς συγκριτικῆς γλωσσικῆς, καὶ ἀποδεικνύεται ἔτι ἅπαξ πόσον ἦν ἐπηρεασμένος ἐκ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν τοῦ Leibnitz. Οὕτω προῆλθε λοιπὸν τὸ τρίγλωσσον τοῦ Καβαλλιώτου Λεξικόν, ὅπερ πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχει καὶ τὸ ἑξῆς προτέρημα τὴν τῶν περιεχομένων γλωσσῶν ἰσότητα, ἥτις τέως ἦν ἄγ ωστος. Ἡ ἁγία γλῶσσα «limba cea sfântâ» τῆς Ἑλλάδος ἐμφανίζεται παρὰ τὰς βαρβαρικὰς γλώσσας τῶν Ἀλβανῶν, Κουτσοβλάχων καὶ Βουλγάρων. Τοῦτο ἔσχε μετὰ ταῦτα πραγματικὴν ἀξίαν εἰς τὴν γένεσιν τῆς ἐθνικῆς ἰδεολογίας ἥτις ἔμελλε νὰ συνταράξῃ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ ΙΘ΄ τοὺς Βαλκανικοὺς Λαούς.

Τοιοῦτον ἐν συνόψει καὶ κατ᾽ ἐλευθέραν μετάφρασιν τὸ λίαν ἐνδιαφέρον τοῦτο κεφάλαιον τοῦ ἀξιολόγου ἔργου τοῦ Papacostea, ὅπερ εἶχε τὴν εὐγενῆ καλωσύνην νὰ ἀποστείλῃ ἡμῖν ὁ φίλος ἐν Ἰωαννίνοις γυμνασιάρχης κ. Χρ. Σούλης, ὅτε εἴχομεν γράψει τὰ ἀνωτέρω. Χαίρω, διότι τὰ συμπεράσματα ἡμῶν καίτοι ἐξ ἀντιθέτων σημείων ὁρμωμένων συμπίπτουσι περὶ τῆς μεγάλης ἀποστολῆς, ἣν ἐπετέλεσεν ἡ Ἀκαδήμεια τῆς Μοσχοπόλεως. Σχεδὸν καὶ πρὸς τὸ ἑπόμενον κεφάλαιον συμφωνοῦμεν.

2. Περὶ τῆς γλώσσης, εἰς ἣν ἔγραφεν ὁ Καβαλλιώτης [1]

Ὁ Papacostea φρονεῖ ὅτι οἱ Μοσχοπολῖται παρὰ τὴν προηγ-

μένην ἐθνικὴν συνείδησιν αὐτῶν, ὡς Κουτσόβλαχοι, ἐν τούτοις, ὡς ἦν φυσικόν, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἀνεπτύσσοντο διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Τοῦτο ἄλλως παρατηρεῖται καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ Ἰασίῳ, ἐν πόλεσι τῆς ἀρχαίας Ῥουμανικῆς παραδόσεως, ἔνθα οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἔμποροι ἦσαν ἐξηρτημένοι τελείως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς. Τὸ φαινόμενον εἶναι γενικὸν εἰς τὰ Βαλκανικὰ ἔθνη ἕνεκα τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως. Οἱ Κουτσόβλαχοι ὅμως δὲν ἠρκοῦντο εἰς μόνην τὴν ἑλλην. μόρφωσιν, ἀλλ' ἕνεκα τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν τῆς ζωῆς καταντήσαντες πράκτορες καὶ ἔμποροι πλανόδιοι, κατέστησαν ἑαυτοὺς δραστηριωτέρους. Οὕτω ὁμολογεῖ καὶ αὐτὸς ὅτι πραγματικῶς ἡ Νέα Ἀκαδήμεια ἦν ἐπίσημος ἑστία τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ κινουμένου ὑπὸ Κουτσοβλάχων [2]. Ἐξηγεῖται δὲ τὸν τοιοῦτον φιλελληνισμὸν αὐτῶν, ἐκ τοῦ ὅτι οὗτοι ὡς εὐφυεῖς καὶ δραστήριοι ἔμποροι, καὶ μεταρρυθμισταὶ ἐθεώρησαν ὡς ἐπιβεβλημένον ὄργανον τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν διά τε τὸ ἐμπόριον καὶ ἐν γένει τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν. Εἰς ταῦτα βεβαίως ἡ ἑλληνικὴ ἀνταπεκρίνετο κάλλιον τῆς ἰδίας αὐτῶν διαλέκτου. Ἡ κλίσις πρὸς τὰ γράμματα, ἥτις χαρακτηρίζει τοὺς Κουτσοβλάχους, ἱκανοποιεῖτο εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦ κλασσικοῦ ἑλληνισμοῦ δι' αὐτοῦ ἐπίστευον, ὅτι θὰ διεμόρφουν καὶ θὰ ἐπλούτιζον τὴν ἑαυτῶν γλῶσσαν, καὶ ἡ σκέψις αὕτη ἦν ἡ ψυχὴ τῶν προδρόμων ἡμῶν [3] Τὸ ἐνδόσιμον ἔλαβον μάλιστα ἀπὸ τῶν Ἡγεμονιῶν. διὰ προσαρμογῆς τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ πρὸς τὸν νεώτερον ρυθμόν. Ἡ ἑλληνικὴ ἦν χρήσιμος οὐ μόνον διὰ τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν τῶν Κουτσοβλάχων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν αὐτῶν ἐν γένει, κινουμένων διαρκῶς κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν. Ἀλλὰ καὶ δι' ὅσους μετὰ τῆς εὐημερίας τοῦ πλούτου ἠρέσκοντο νὰ ἀπολαύσωσι καὶ βίου πνευματικοῦ, ἡ ἑλληνικὴ ἦν ἀπολύτως ἀναγκαία. Κατὰ ταῦτα ἐκ λόγων, ἱστορικῶν, θρησκευτικῶν, πολιτικῶν κττ. ἐξηγεῖται ἡ καθιέρωσις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ τῶν Κουτσοβλάχων (ἐφεξῆς ἀποδεικνύει ὁ συγγραφεὺς διατὶ ὁ Καβαλλιώτης ἐχρησιμοποίησε τὴν ἀρχαίαν Ἑλληνικὴν ἐν τοῖς συγγράμμασι καὶ τῇ διδασκαλίᾳ· καὶ πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ ἐνθυμηθῇ τις, ὅτι ἦν μαθητὴς τοῦ Εὐγ. Βουλγάρεως).

---

[1] Theodor Anastasie Cavalioti κτλ, σ, 41144 περιληπτικῶς,

[2] Ὁ συγγραφεὺς ὀνομάζει αὐτοὺς Μακεδονορρουμάνους,

[3] Ἐννοεῖ ὁ συγγραφεὺς τὸν Καβαλλιώτην, Δανιήλ, Οὐκούταν καὶ λοιποὺς ἐργασθέντας διὰ τὴν ἐγγραμμάτισιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς

Τὸ λεξικογραφικὸν τοῦ Καβαλλιώτου ἔργον εὗρε καὶ μιμητάς, μαθητὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ τὸ νέον Λεξικόν, οὗτινος ἀναφέρεται καὶ προηγουμένη ἔκδοσις ἐν Μοσχοπόλει, δὲν ἦτο πλέον ἁπλῆ παράθεσις λέξεων, ἀλλ', ὡς δεικνύει καὶ ὁ τίτλος, μέθοδος πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλλην. γλώσσης.

Ὡς δευτέραν λοιπὸν ἔκδοσιν, συνέχειαν καὶ συμπλήρωσιν τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Καβαλλιώτου, θεωροῦμεν τὴν τοῦ ***Δανιὴλ ἱερομονάχου Μοσχοπολίτου*** γενομένην τῷ 1802 ὑπὸ τὸν τίτλον:

Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία, περιέχουσα Λεξικὸν τετράγλωσσον τῶν τεσσάρων κοινῶν διαλέκτων ἤτοι τῆς ἁπλῆς Ῥωμαϊκῆς, τῆς ἐν Μοισίᾳ Βλαχικῆς, τῆς Βουλγαρικῆς καὶ τῆς Ἀλβανιτικῆς συντεθεῖσα μὲν ἐν ἀρχῇ χάριν εὐμαθείας τῶν φιλολόγων ἀλλογλώσσων νέων παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου καὶ λογιωτάτου διδασκάλου, οἰκονόμου καὶ ἱεροκήρυκος κυρίου Δανιὴλ τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως καλλυνθεῖσαι δὲ καὶ ἐπαυξηθεῖσα τῇ προσθήκῃ τινῶν χρειωδῶν καὶ περιεργείας ἀξίων κτλ. [1])

Ἐν ἀρχῇ ὑπάρχουσι: Στίχοι ***Μιχαὴλ Σχινᾶ*** ἐκ τῆς βίβλου. Στίχοι ἁπλοὶ κατ' ἀλφάβητον ἀνεπίγραφοι: Ἀλβανοί, Βλάχοι, Βούλγαροι ἀλλόγλωσσοι χαρῆτε κτλ.

Ἕτερον τετράστιχον (ὡς ἐκ μέρους τῆς βίβλου)

Εἰς τὸν πανιερώτατον ἅγιον Πελαγωνείας κ. κ. Νεκτάριον... ἀφιερωτικὴ ἐπιστολή.

Τὸ λεξικὸν καταλαμβάνει τὰς 36 σελίδας (ὅσας περίπου καὶ τὸ τοῦ Καβαλλιώτου), εἰς τὰς ὑπολοίπους περιέχονται:

---

[1] Ἐξεδόθη δαπάναις τοῦ ἐκ Μουντανίων τῆς Προποντίδος μητροπολίτου Πελαγωγείας **Νεκταρίου** «δι' ὠφέλειαν τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ εὐλαβῶν χριστιανῶν». Τὸ ὅτι οἱ Μοσχοπολῖται, εἰς ἄκρον φιλόμουσοι καὶ γενναιόδωροι, δὲν συνεπικούρησαν τῇ ἐκδόσει ταύτῃ ἐνισχύει τὰς περὶ διασπάσεως ὑπονοίας, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὸ σύγγραμμα προωρίζετο διὰ τοὺς ξενοφώνους, αὐτοὺς δηλ. τούτους. Ὅπως τὸ τοῦ ***Καβαλλιώτου*** Λεξικὸν ἐξεδόθη τὸ δεύτερον ὑπὸ τοῦ Mever, οὕτω καὶ τὸ τοῦ ***Δανιὴλ*** ὑπὸ τοῦ A. V. Poporelof ἀναλώμασι τῆς ἐν Σόφιᾳ Μακεδονικῆς Ἑταιρείας Makedonskija Nauçen Iustituta (Τμῆμα Ἐπιστημονικὸν Makedonski Préglet I 1925) ὑπὸ τὸν τίτλον: Das Tetraglosson des Mönches Daniel aus Moskopolis. Δυστυχῶς οὔτε ἐν Ἀθήναις οὔτε ἐν Θεσσαλονίκῃ ἠδυνήθην νὰ εὕρω τὸ Περιοδικὸν τοῦτο, τόσῳ χρήσιμον διὰ τὰς Βαλκανικὰς σπουδάς.

σ. 37 39 Συμβουλαὶ πρὸς τὰ τέκνα τῶν Χριστιανῶν. σ. 40 43. «Διὰ νὰ διευκολύνω λοιπόν, φίλτατοί μοι παῖδες, τὸν τρόπον τοῦ νὰ προκόψητε εἰς τὸ ἐπωφελῆ μαθήματα πρέπον ἦτον νὰ προσθέσω κατ' ἀρχάς... αὐτὸ τὸ τετράγλωσσον, ὁποῦ μὲ τὴν χρῆσιν τῶν τετριμμένων σας ὁμιλιῶν εὐκόλως νὰ μάθητε τὰ γράμματα καὶ νὰ προχωρήσητε κατὰ μικρὸν εἰς τὴν Ῥωμαΐκην γλῶσσαν... οἱ Μοισιόδακες, οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Ἀλβανοί, διὰ τοὺς ὁποίους μάλιστα καὶ συνετέθη τὸ παρόν... καὶ ἔπειτα... νὰ καταγίνουν καὶ εἰς ἄλλα μαθήματα δεινοτέρας καὶ ὑψηλοτέρας θεωρίας». σ.40-3 Διδασκαλία χριστιανικὴ (κατ' ἐρωταπόκρισιν). σ. 54—59. Περὶ τῶν στοιχειωδῶν ἀρχῶν τῆς φυσικῆς. σ.60—71 Ἀρχὴ τῶν ἐπιστολικῶν χαρακτήρων. σ. 72—83. Περὶ τῶν τεσσάρων εἰδῶν τῆς ἀριθμητικῆς, σ. 84—91. Οἱ ἑορταζόμενοι ἅγιοι τοῦ ὅλου ἐνιαυτοῦ Κατὰ ταῦτα τὸ βιβλίον εἶναι σχολικὴ ἐγκυκλοπαιδεία ὁ **Δανιὴλ** φέρεται ὡς διδάσκαλος ἐν Μοσχοπόλει τῆς Νέας Σχολῆς, τῷ 1800 συσταθείσης ἐν τῷ μεγάρῳ τῆς μητροπόλεως, ὁ δὲ σκοπὸς τοῦ βιβλίου ἐκτίθεται σαφῶς ὡς εἴδομεν εἰς τοὺς προτασσομένους στίχους καὶ εἰς τὴν ἑξῆς σημείωσιν: «Σημείωσαι, ὅτι τὸ παρὸν τετράγλωσσον Λεξικὸν συνετέθη μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ συνηθίσουν οἱ τῶν Μοισιοδάκων παῖδες τὴν ρωμαΐκην γλῶσσαν, ἀφ' οὗ *γυμνασθοῦν δι' αὐτοῦ διακεκριμένως τὴν κάθε λέξιν... **σκοπὸς** τοῦ **συγγραφέως** ἦτο νὰ δώσῃ μόνον εἰς τοὺς **ἀπειρογλώσσους** μίαν ἁπλῆν ἰδέαν τῆς σημασίας τῶν **λέξεων** καὶ ὄχι νὰ κάμῃ διδασκαλίαν τῶν πρακτέων...*». Τὴν ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν τροπὴν τῶν πραγμάτων ἐν Μοσχοπόλει ταύτην δήλωσιν ποιεῖται ὁ ἐκδότης (καὶ οὐχὶ ὁ συγγραφεύς), ὁ καὶ τοὺς στίχους ποιήσας, ὧν τινας παρελάβομεν ἀνωτέρω. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον καὶ δὲν περιελήφθησαν ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Καβαλλιώτου τὰ Κουτσοβλαχικὰ κείμενα. Τὸ γεγονὸς τοῦτο, ὅτι ἤρθη ἐκ μέσου ἡ πέτρα τοῦ σκανδάλου, καὶ οἱ λίαν σωβινιστικοὶ στίχοι, δι' ὧν ὁ ἐκδότης ἠθέλησε νὰ προκαταλάβῃ τὸν ἀναγνώστην, προδηλοῦσιν ὅτι ἡ κωδικοποίησις τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως εἶχε δημιουργήσει σκάνδαλον, [2] καὶ ὡς φαίνεται διῃρέθησαν οἱ τέως συνη-

---

[1] Βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυροκ 95.

[2] Τοῦτο ἀναφέρει ὁ Ρουμάνος Bulintlneanu ἐν τῷ μνημ. ἔργῳ (πρβλ καὶ **Ἀραβαντινὸν** ἐν Πανδώρᾳ τόμ. Κ'. 1770 σ. 32 σημ).

δελφωμένοι εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἑλληνίδων Μουσῶν κάτοικοι, ὅπερ καὶ ἐπετάχυνε τὴν διάλυσιν τῆς Ἀκαδημείας. Καὶ οἱ μὲν ἑλληνίζοντες ἐξηκολούθησαν ἐν Μοσχοπόλει μετὰ μεγαλητέρου φανατισμοῦ εἰς τὴν Νέαν Σχολήν, ὑπὸ σχολάρχην τὸν **Δανιὴλ, τὸν ἐξελληνισμὸν τῶν ἀλλογλώσσων**, οἱ δὲ λοιποὶ εἰς τὴν ξένην μεταναστεύσαντες ἐξεκαύθησαν πλέον ὑπὸ τοῦ ζήλου πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς κατορθώσαντες νὰ εἰσαγάγωσιν αὐτὴν εἰς τὸ σχολεῖον καὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ὁ τὰς πρώτας εἰδήσεις περὶ Δανιὴλ Μοσχοπολίτου παρασχὼν ἡμῖν εἶναι ὁ W. Leake ἐν Researches in Creece (Londou 1814). Οὗτος ἀνετύπωσε ὁλόκληρον ἐνταῦθα τὸ κείμενον τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ (σ. 384—402) καὶ ἐν σ. 362—82 ἐξιστορεῖ τὰ κατὰ τοὺς Κουτσοβλάχους ἀπὸ τοῦ Βυζ. χρονογράφων ἀρυόμενος πλέον τῶν ἄλλων συγγραφέων. Ἡ μεταγραφὴ ἐγένετο διὰ λατ. στοιχείων λίαν συστηματικῶς, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἄνευ σφαλμάτων ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν. εἶτα ἀπαριθμεῖ τὰς ἀτελείας ὡς πρὸς τὴν ἐκμάθησιν τῆς Κουτσοβλ.γλώσσης ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τούτου. Περαιτέρω, καίτοι ἀτελῶς ἐγίνωσκε τὴν Ρουμανικὴν καὶ Βουλγαρικὴν, ἐπιχειρεῖ νὰ ἀνακαλύψη τὰ στοιχεῖα αὐτῶν ἐν τῷ Λεξικῷ, ὅπερ, λέγει, βεβαίως ἐτυπώθη ἐν Μοσχοπόλει πρὸ 5 ἐτῶν. Ἐξαίρει τὴν μέθοδον ταύτην τῆς γλωσσομαθείας. ἥτις, ἀντὶ ἁπλοῦ γλωσσαρίου, παρέχει καὶ δείγματα τῆς γραμματικῆς καὶ τῶν ἰδιωμάτων τῆς γλώσσης εἰς τὸν ἀναγνώστην. Δὲν εἶναι καθόλου δυσάρεστον, ἐπιπροστίθησιν, ὁμοῦ μετὰ τῆς ἐκμαθήσεως τοῦ γλωσσαρίου νὰ σχηματίσῃ τις διά τῶν γλωσσικῶν παραδειγμάτων καὶ ἰδέαν περὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῶν δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων τῶν διαφόρων φυλῶν τῆς Μακεδονίας ἧττον ἐκπεπολιτισμένων. Τὴν Ἀλβανικὴν στήλην ἐτοποθέτησεν ἐν τῷ μέσῳ διὰ σύγκρισιν πρὸς τὰς λοιπὰς διαλέκτους. ἀποφεύγω, λέγει, νὰ χαρακτηρίσω τὴν Βουλγαρικὴν καὶ Ρουμανικὴν (ἣν θεωρεῖ ἀπόγονον τῆς Δακικῆς) ἐπειδὴ εἶναι ἤδη γλῶσσαι ἀνεπτυγμέναι, καὶ τῆς τελευταίας ἐδημοσιεύθη γραμματικὴ ἐν Βιέννῃ τῷ 1787 διὰ τοῦ σλαβωνικοῦ ἀλφαβήτου μετερρυθμισμένου, ὥστε αἱ λέξεις τῆς Κουτσοβλαχικῆς καὶ Βουλγαρικῆς δύνανται νὰ προφέρωνται κατὰ τὸ σύστημα τῆς Ἀλβανικῆς γλώσσης.

Τὸ ὀνομαζόμενον λοιπὸν «Λεξικὸν τετράγλωσσον» τοῦ Δανιὴλ, εἶναι μᾶλλον «Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία» τῶν γλωσσῶν τούτων, ἤ, ὡς νῦν λέγομεν, μέθοδος ἐν εἴδει συνδιαλέξεως πρὸς ἐκμάθησιν τῆς ἑλληνικ. Ἄρχεται δὲ ἀπὸ τῶν ἔργων τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου καὶ ὀνομάζει

τὰ φυσικὰ στοιχεῖα, τά φυτά, τὰ ζῶα καὶ περιγράφει τὰς ἰδιότητας αὐτῶν, εἶτα περὶ τῶν ἔργων, ἅπερ δέον νὰ πράττῃ τις καθ' ἑκάστην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, καὶ περὶ τῶν ἔργων τῆς πίστεως κ. ο. κ. Ἐνταῦθα ὡς δεῖγμα τῆς ἑλληνικῆς νομαθείας τοῦ Δανιὴλ προτάσσομεν, τὴν πρὸς τὸν φιλόμουσον ἐκδότην, τὸν Μητροπολίτην Πελαγωνείας Νεκτάριον, ὡραίαν ἐπιστολήν αὐτοῦ.[1])

Τῷ Πανιερωτάτῳ, Λογιωτάτῳ, καὶ Σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότῃ καὶ Μητροπολίτῃ ἁγ'ῳ Πελαγωνίας Κυρίῳ Κυρίῳ Νεκταρίῳ.

Τὴν δουλικὴν μεθ' ὅσης αἰδοῦς προσκύνησιν.

Σφαδάζειν δ' ἄρα πέφυκεν, μήδ' ἐφηρεμεῖν (sic) ὅλως ἔπεισιν, οὐδ' ἄν εἴτι καὶ γένοιτο (Σεβασμιώτατέ μοι Δέσποτα),ὅσοις ἔρως ἐντέτηκε δι' ἀρετῆς περιουσίαν, καὶ τελειότητος ὑπερβολὴν, ἐς φῶς ἀγαγεῖν ἔν τι τῶν πονημάτων, καὶ ἐν τῷ κοινῷ τιθέναι οὐ μὴν δέ, ἀλλὰ καὶ ὡς ἔνεστιν αὐτό, τοῖς τῆς ποιότητος χρώμασι μᾶλλον ἢ τῇ τῆς ποσότητος δυνάμει, καταγλαΐζειν καὶ φαιδρύνειν πάντα κάλων κινοῦσιν, ἵν'-ὡς ἐπεσκεμμένως (κατὰ τὸν εἰπόντα οὐ τὸ μέγα εὖ, τὸ δ'εὖ μέγα) τὸ μικρὸν πως μέγα τοῖς εὖ φρονοῦσι γένοιτο, καὶ ἑτέρως ἔχον, πολλοῦ ἄξιον κρίνοιτο. ἐμοὶ γοῦν τουτὶ τό φιλοπόνημα, τοῖς τελείοις καίτοι μηδὲν ἀτεχνῶς ἐπαγγελόμενον τὸ ὄφελος, ὡς ἀκροαμάτων ἀπόπειραν λαβοῦσι μειζόνων, ἀλλὰ γε τοῖς ἁπλοῖς καὶ πρωτοπείροις, οἱονεὶ οὐδ'-ἄκρῳ δακτύλῳ (ὅ φασι) τῆς παιδείας γευσαμένοις,οὐ τὴν τυχοῦσαν παρεχόμενον πρόοδον. καὶ ὅσα γάλα βρέφοισι δεικνύμενον, οὐδενὶ ἑτέρῳ προσκομίσαι τε καὶ ἀναθεῖναι ἔδοξαν, εἰμὴ σοὶ τῷ Πανιερολογιωτάτῳ καὶ Σεβασμιωτάτῳ μοι Δεσπότῃ, ὡς φιλέλληνι, φιλαρέτῳ τε καὶ γαληνῷ λιμένι τῶν ναυαγόντων καὶ μάλα εἰκότως. Ποῦ γὰρ ἄν τις ἔχοι εἰπεῖνἐν τοῖς ἐσχάτοις τούτοις καιροῖς ἀναθορήσαντα(sic)τῶν εὐροούντων

---

[1] Βλ. περὶ τοῦ Δανιὴλ ἐκτενέστερον τὴν μονογραφίαν τοῦ T. Capidan, Daniil Moscopoleanul (Clyj 1931). Τὸ Λεξικὸν ὁλόκληρον ἀνεδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ τοῦ Per. Papahagi ἐν Scriitori aromâni σ. 107-186 μετ' ἀποδόσεως διὰ χαρακτήρων τῶν οἰκείων γλωσσῶν. καὶ μετὰ πλουσιωτάτου ἑρμην. Λεξιλογίου σ. 187-314.

τοῖς πράγμασιν ἕτερον; ὅς παντὸς μὲν ἄλλου τὸν τῆς ἀρετῆς πλοῦτον ὑπερηγάσατο, τὸ δὲ περὶ τὴν παιδείαν αὐτὴν καὶ ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσμίαν φιλότιμον, οὐχ ὥς τισιν εἴθισται ἀκροθιγῶς, ἀλλὰ μέσως πως καὶ τελείως ἀσπασάμενος οὐ τοὺς τῆς Πελαγωνίας γνησίους παῖδας μόνον, μουσῶν τροφίμους ἅπαντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἑτέρων γλωσσῶν ὄντας, τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἄλλων τεχνῶν ἐπηβόλους οὐκ εἰς μακρὰν ἀπέδειξε. Δέξαιο τοίνυν εὐμενῶς, Πανιερώτατε Δέσποτα, καὶ τὸν νῦν σοι προσφερόμενον· εἰ δὲ καὶ τῆς ἀξίας πόῤῥω που ἀφέστηκε, μήδ' ὅτι γνησίου κύημα πέφυκε, μὴ ἀποῤῥίψῃς αὐτὸ τῆς ἱερᾶς σου καὶ φωταυγοῦς περιωπῆς δέομαι, ἵνα μὴ πάθῃ δὴ πάντως αὐτὸ τὸ τῶν Ἀετῶν παρὰ πᾶσιν ᾀδόμενον. Εἴθε δὲ τὸ θεῖον ἀξιώσειε τὴν Ἐλλογιμωτάτην αὐτῆς Πανιερότητα ἐξ οὐρίας πλέουσαν, καὶ τὰ τῆς εὐδαιμονίας ἄκρα πατοῦσαν, ἐς λυκάβαντας ζῆν.

Ὁ ὑποκλινέστατος καὶ πιστὸς αὐτῆς δοῦλος:
Οἰκονόμος καὶ Ἱεροκῆρυξ
Δανιὴλ Μιχάλη Ἀδάμη χατζῆ ὁ Μοσχοπολίτης.

Τοιοῦτον περίπου τοῦ Δανιὴλ τὸ πρωτόλειον τῶν ἐν Μασχοπόλει σπουδῶν, οὗτινος ὁ σκοπὸς καταφαίνεται, οὐ μόνον ἐν τοῖς προτασσομένοις στίχοις [1], ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν προτασσομένην διασάφησιν (βλ. ἀνωτ.). Δείγματος χάριν παραλαμβάνομεν ὧδε ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τὴν πρώτην σελίδα:

---

1) Βλέπ. Γρηγ, Ἀργυροκ. σ. 96.

Ἀρχὴ τοῦ τετραγλώσσου Λεξικοῦ

Ῥωμαΐϊκα	Βλάχα	Βουγαρικὰ	Ἀλβανίτικα
Ὁ Θεὸς	Τουμνιτζᾴου	Γόσποτ	Περαντία
ἔκαμε	φέτζε	στόρη	μπὰρη
τὸν οὐρανὸν	τζέῤῥου	νέποτω	κίελτ
τὴν γῆν	λόκλου	ζέμιατα	δέννα
τὸν ἥλιον	σοάρλε	σαντζετω	τίελλνα
τὸ φεγγάρι	λοῦννα	μεσετζήνατα	χάννζεα
τὰ ἄστρα	στιάλλε.	σβέστητε.	ιοῦγιετ.
Καὶ ὕστερα	Στὴ ταπόϊα	Ἤ σέτνε	Εδὲ παστάη
ἐπρόσταξε	οὐρσῆ	πώελλια	οὐρδαρόη
τὴν θάλασσαν	ἀμάρια	μόρετω	τέτνα
ταῖς λίμναις	πάλτζηλλε	ἐζέρατα	γκιόληρατ
τὰ ποτάμια	ῥάουῤῥε	ῥέκιτε	λιούμαρατ
καὶ εὔγαλαν	σσὴ σκοάσιρα	ἤ ἴζβάτωα	ἐδε ντζούαρα
τὰ ὀψάρια	πέσκηλλι	ῥήπητε	πέσκιτ
τὰ χέλεα	οὐχέλληλε,	ἰαγκούλητε.	γκιάλλιατα.
Πάλιν εἶπε	Ναπόη τζῆσε	Πὰκ ῥέτζε	Παρσαρῆ θᾶ
καὶ εὐγῆκαν	σσή ἰσσῆρε	ἤ ἴζλέκωα	ἐδὲ τούαλλα
ἀπάνω εἰς νὴν γῆν	τεσοῦπρα πρέ λὸκου	γκῶρε να ζέμιατα	σήπαρ μπή δὲτ
ὅλα τά δένδρα.	τούτζη ι) ἄρπουρτ λλι	σφῆτε νιέρβα.	γκίθα τρού ω ρατ
γεμάτη	μπλήνου	πώλνα	πλιὸτ
ἀπὸ ξύλα	τὲ λιάμνε	ὀτ ταρβα	πὲ τροῦ
δρύϊνα.	τὲ κουπάτζου.	ὀτ μποῦκα.	πὲ τούσκου.
ἀπὸ ὀξειὰν	Τὲ φάκου	Ὀτ ντάπωη	Πὲ χάου
ἀπὸ ἰτέαν	τὲ σάλτζε	ὀτ βάρμπα	πὲ σσέλκου
ἀπὸ λεῦκον	τὲ πλούπου	ὀτ τοπόλικα	πὲ πλέπη.

6. *Αἱ περὶ ἐγγραμματίσεως τῆς Κουτσοβλ. γλώσσης ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ πολύτιμοι εἰδήσεις τοῦ Ρόζια. —Τὸ Ἰωαννικὸν Κουτσοβλαχικὸν χειρόγραφον.—Ὁ περίφημος Κουτσοβλαχικὸς* Codex Dimonie.

Ὁ ὅ η σύνθεσις τοῦ εἰρημένου Λεξικοῦ τοῦ ***Καβαλλιώτου*** προδίδωσι τοὺς βαθυτέρους λόγους, δι᾽ οὓς ὁ πεπνυμένος ἐκεῖνος διδάσκαλος προέβη εἰς τὸ ἔργον. Δὲν φαίνεται ἁπλῶς Λεξικὸν μόνον πρὸς ἀργόσχολον ἐνασχόλησιν, ἀλλὰ τά τε προτασσόμενα καὶ τὰ παρεπόμενα προϋποθέτουσι τὸν σκοπὸν *πρὸς συστηματικὴν διδασκαλίαν τῶν δύο ἐγχωρίων διαλέκτων*, ὡς ἐμφανῶς ἄλλως μαρτυρεῖ ἡ ἐν τῇ Κουτσοβλαχικῇ μετάφρασις τῶν Ἀναστασίμων ὕμνων τοῦ ***Δαμασκηνοῦ***. Τοῦτο ἐπικυροῖ, ὅπερ ἀνωτέρω εἴπομεν, ὅτι ἐκ τῶν Ἀκαδημεικῶν τῆς Μοσχοπόλεως προῆλθε συστηματικὴ τῶν ἐκκλ.βιβλίων μετάφρασις. Περὶ τοιαύτης κινήσεως ἔχομεν ἐπίσημον μαρτυρίαν τοῦ ***Γεωργίου Κων Ρόζια*** Κουτσοβλάχου ἐκ «Γοπίστης τῆς Πτολεμαΐδος», ὡς ὁ ἴδιος γράφει.[1]) Οὗτος φαίνεται σπουδάσας ἐν Μοσχοπόλει ἕνεκα τῶν λεπτομερειῶν, ἃς μόνος αὐτὸς παραδίδωσιν ἡμῖν ἐν τῷ ἀξιολόγῳ αὐτοῦ ἔργῳ, ἐν ᾧ ἡ φιλοπατρία συναγωνίζεται μετὰ τῆς ἐνημερότητος τοῦ θέματος καὶ τῆς ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας. Ἀλλὰ δυστυχῶς ἐν τῷ βιβλίῳ ἄρχει ἡ κρατοῦσα τότε θεωρία περὶ συνταυτίσεως τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Δουνάβεως ἤτοι τῶν Μοισιοδακῶν πρὸς τοὺς Δακοβλάχους ἥτις νῦν ἀπεδείχθη σφαλερά. κατὰ τὰ λοιπὰ τὸ πόνημα εἶναι σπουδῆς ἄξιον διὰ τὴν ἐξονύχισιν ὅλων τῶν εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν καταγωγὴν καὶ γλῶσ-

---

[1] Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν ὀνομαζομένων Βλάχων κτλ. σ. 96—97. Οὐδεὶς τῶν ἀρχαίων ἀναφέρει πόλιν ἢ ἐπαρχίαν Πτολεμαΐδα ἐν τῇ Δυτ. Μακεδονίᾳ. δὲν γνωρίζω δὲ ποῦ ἐστηρίχθησαν ἐσχάτως βαπτίσαντες τὴν ἐπισκοπὴν Καϊλαρίων εἰς Πτολεμαΐδος, ἴσως διότι ὁ Droysen μνημονεύει, ὅτι ***Πτολεμαῖος ὁ Λάγου*** κατήγετο ἐντεῦθεν. Ἐν τῷ τοῦ Ἱεροκλέους Συνεκδήμῳ ἀναφέρονται τρεῖς ἐπισκοπαί· Πτολεμαΐδος, Φοινίκης, Θηβαΐδος (ἄνω) καὶ Λιβόης (ἄνω), οὐδεμία ἐν Μακεδονίᾳ ὅμως. Γόπιστα ἴσ. τὸ Γκόπεσι τοῦ Μοναστηρίου. Ἐν Φιλόβαρ ἀναγράφονται ὡς συνδρομηταὶ καὶ δύο ἀδελφοὶ ***Ρόζια***, ὁ ***Γεώργιος*** καὶ ὁ ***Νικόλαος*** ἐν τῷ εἰρημένῳ βιβλίῳ τοῦ Ρόζια (σ. 154).

σαν τῶν Βλάχων ἀναγομένων σημείων, καὶ διὰ τὸ πλῆθος τῶν μαρτυριῶν. καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἴσως καί σήμερον δὲν ἀπώλεσε τὴν ἀξίαν. Εἶναι εἰδήμων οὐ μόνον τῆς Γερμανικῆς (διὸ καὶ παρέθετο μετάφρασιν Γερμανικὴν, ὡς «ἀκροατὴς τῆς φυσιολογίας καὶ Μαμμικῆς ἐν τῷ τῆς ἰατρικῆς σχολείῳ, μέρει τοῦ ἐν τῇ κατ' Οὐγγαρίαν Ἐλευθερουπόλει Πέστῃ κειμένου Πανδιδακτηρίου», [1]) ἀλλὰ καὶ τῆς Λατινικῆς, ὡς δείκνυται ἐκ τοῦ καταλόγου (σ. 68-77) τῶν ἐν τῇ Βλαχικῇ ἀπαντωμένων Λατ. λέξεων. Ἰδοὺ ὁλόκληαος ἡ περὶ Ρωμαίων καὶ Ρωμαϊκῆς γλώσσης περικοπή. «[2])Οἱ εἰς Μολδαβίαν ἡμέτεροι ἀδελφοὶ ἐμετεχειρίζοντο εἰς τὴν γραφὴν τὰ Λατινικὰ στοιχεῖα μέχρι τοῦ 1439· ἐπειδὴ ὅμως ὁ τότε Μολδοβλαχίας ὑπέγραψεν εἰς τὴν ἀπόφασιν τῆς ἐν Φλωρεντίᾳ Συνόδου, κατέπεισεν ὁ ***Θεόκλητος***, ὁ αὐτοῦ διάδοχος, τὸν ἡγεμόνα ***Ἀλέξανδρον*** νὰ ἀποβάλωσι τὴν χρῆσιν τῶν Λατινικῶν στοιχείων καὶ νὰ μεταχειρίζωνται τὰ Σλαβωνικά. [3]). Ἰδοὺ βεβαιότατον σημεῖον πῶς ἡμεῖς εἴχομεν πρότερον ἡμέτερα στοιχεῖα ἴδια καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἔχομεν πλὴν δὲν μεταχειριζόμεθα διὰ τὰς προρρηθείσας αἰτίας

---

[1] Ἐν τῷ Καταλόγῳ ἀναφέρονται καὶ δύο αὐτοῦ «μαθηταὶ εὐγνώμονες» ὁ ***Στέργιος Δοΐου*** καὶ ὁ ***Γεώργ. Δοῦξα***.

[2] Ῥωμαῖοι ὀνομάζονται ἐν γένει οἱ Βλάχοι καὶ Ρωμαϊκὴ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὅτι Ρωμαῖοι λέγονται οἱ Ρουμάνοι βλ. Scritorii Aromâni σ. 6 σημ. 2.

[3] Ταῦτα ἀφηγεῖται ὁ ἐστεμμένος ἱστορικὸς τῆς Μολδαβίας ***Δημ. Καντίμηρ***· ἄλλοι θεωροῦσι προγενεστέραν τὴν τῶν Λατινικῶν, εἰσαγωγὴν, ἅπερ συνάπτουσι πρὸς τοὺς ἐκ Ρώμης ἀποστόλους τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ (βλ. ***Θεοδώρου Ἀθανασίου*** ἔνθ' ἀνωτ. σ. 22 23 ὅστις ἐπιφέρει: «καὶ τοῦτό ἐστι μία ἀπόδειξις περὶ τῆς γνησίας καταγωγῆς τῶν Ρουμάνων ἀπὸ τῶν Ρωμαίων ἤτοι τῶν Λατίνων καὶ περὶ τῆς παραδοχῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ Ρώμης.» Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀσφαλῶς εἶναι μῦθος· διότι κατὰ τὸν Jorga ἡ σλαβωνικὴ ἐπεβλήθη ἐν τῇ ρουμανικῇ ἐκκλησίᾳ καὶ ὡς ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Κράτους ἐπὶ ***Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου*** ἀνυψώσαντος εἰς Μητροπολίτας τὸν Σιλιστρίας καὶ Βιδινίου, εἰς ὃν φαίνεται καὶ τὰ ρουμαν. φῦλα ὑπήγοντο, καὶ διετηρήθη μέχρι τοῦ ΙΖ' αἰῶνος (Geschichte des roumän. Volkes, I, σ. 251-252). Πιθανὸν ἡ ἐπιβολὴ τῆς Λατινικῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ἐγένετο παροδικῶς διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῶν Οὐνιτῶν (βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 41-42). ***Κωνσταντῖνος ὁ Μαυροκορδᾶτος*** περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΖ' αἰῶνος εἰσήγαγεν ἐπισήμως εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν ρουμανικὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς γενομένην ὑπὸ τοῦ ***Νικ. Πρωτοσπαθαρίου*** κατὰ τὸ Γεωγραφικὸν τοῦ ***Φιλιππίδου*** (Μέρ. Α', ΙΙ, σ. 94, βλ. πλείω ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυροκ. σ. 46 ἑ.).

Ἐπειδὴ λοιπὸν ἔπειτά τινες τοῦ ἡμετέρου Γένους [1]) δὲν ἠμπόρουν ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὴν φυσικὴν τῆς φιλομαθείας, καὶ ἡ μεταχείρισις τῶν Λατ. ψηφίων ἅπαξ ἠμποδίσθη, ἠναγκάσθησαν νὰ παραλάβωσι τὰ ἑλληνικὰ στοιχεῖα ὡς πλησιέστερα, καὶ νὰ γράφωσι τὰς θέσεις τῆς διαλέκτου των μὲ ἐκεῖνα. Προετίμησαν δὲ αὐτὴν τὴν μεταχείρισιν εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἱερέως τῶν Ρωμαίων ***Ἀναστασίου τοῦ Καβαλλιώτου.*** [2]) τοσοῦτον ὥστε εἰς τὴν Μοσχόπολιν, ἡ ὁποία κατοικεῖται μόνον ἀπὸ Ρωμαίους συνεστάθη μία τυπογραφία, εἰς τὴν ὁποίαν *ἐτυπώθησαν καὶ πολλὰ βιβλία ῥωμαϊκά.* ἀλλ' ὅμως ἐφάνη· εὐθὺς ἡ ἀτέλεια τῶν ἑλληνικῶν στοιχείων εἰς τὸ νὰ ἐκφράσωσιν ὅλας τὰς ἐννοίας των μὲ ἁπλοελληνικὰς λέξεις. Εἴθε νὰ ἦτον δυνατὸν νὰ καταργηθῇ αὐτὴ ἡ ἀνάγκη, καὶ οἱ Ῥωμαῖοι νὰ μεταχειρισθῶσι ἢ τὰ Λατινικὰ ἢ τὰ Σλαβωνικὰ στοιχεῖα, ὅτε καὶ ἡ διάλεκτος αὐτῶν [δὲν] θέλει καθαρθῇ ὀλίγον ἀπὸ τὰς ξένας λέξεις» [3]).

Ἐκ τῆς πολυτίμου ταύτης εἰδήσεως μανθάνομεν, ὅτι ἐν Μοσχοπόλει ἐγένετο ἡ ἐγγραμμάτισις τῆς Κουτσοβλαχικῆς διαλέκτου καὶ ἐξετυπώθησαν πολλὰ εἰς ταύτην τὴν διάλεκτον βιβλία, καὶ ἕνεκα τῆς ἀτελείας τοῦ ἀλφαβήτου ἤρξαντο ἀποδίδοντες τὰς ἐννοίας δι' ἁπλοελληνικῶν λέξεων· ἤτοι μεταφράζοντες τὰς Κουτσοβλαχικὰς λέξεις καὶ σαφηνίζοντες διὰ τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτι ἔκτοτε κατενοήθη ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπινοήσεως ἰδίου καταλλήλου ἀλφαβήτου.

---

[1] Γένος ἐνταῦθα ἐννοεῖ τὴν ἑαυτοῦ φυλὴν ὁ ***Ῥόζιας***, ἤτοι τοὺς Κουτσοβλάχους.

[2] Πρόσθες ***Θεοδώρου***, τὸ κύριον ὄνομα τοῦ ***Καβαλλιώτου.*** Οὗτος φέρεται ὡς ἀποθανὼν τὸ 1785 (ἔνθ' ἀνωτ. ἀν. 109)· τούτου ἕνεκα ὁ ἐν τοῖς συνδρομηταῖς (τοῦ βιβλίου τοῦ Ῥόζια σ. 152) ἐγγεγραμμένος ***αἰδεσιμ. παπᾶ Ἀναστάσιος Καβαλλιώτης*** εἶναι υἱὸς τοῦ μεγάλου διδασκάλου, εὑρισκόμενος ὡς ἐφημέριος τῆς Ὀρθοδόξου Κοινότητος ἐν Μισκόλτζῃ τῆς Οὐγγαρίας. Ὁ ***Περικλῆς Παπαχατζῆς*** ἐν Scriitori Aromâni, ταυτίζει τοῦτον πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ, κακῶς, ὡς θὰ ἴδωμεν.

[3] Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων κτλ. σ. 131—3. Περὶ τῆς κινήσεως καὶ προσπαθείας πρὸς ἀνάπτυξιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης βλ. Scriitori Aromâni ἐν ἀρχῇ.

Ἀλλὰ διερωτᾶταί τις ἐκ τῆς ἀνωτέρω μαρτυρίας π·ρ' αὐτόπτου παραδιδομένης ἀφορμώμενος, τίνι τρόπῳ κατεπνίγη ἐν αὐτῇ τῇ γενετείρᾳ ἐν τοῖς σπαργάνοις ἔτι ἡ ἐθνιστικὴ αὕτη τῶν Κουτσοβλάχων περὶ τὴν γραμματείαν τῆς ἑαυτῶν γλώσσης κίνησις, τόσῳ ζωηρὰ καὶ συστηματική; καὶ πρὸς τούτοις ποῦ τὰ Κουτσοβλαχικὰ (πρόσθες καὶ Ἀλβανικὰ) βιβλία τὰ ἐκτυπωθέντα ἐν τῷ τυπογραφείῳ τῆς Μοσχοπόλεως; Ἰδοὺ σπουδαῖον πρόβλημα καὶ ἀγώνισμα τοῖς νέοις Βαλκανολόγοις προβαλλόμενον· διότι δὲν δύναταί τις νὰ πιστεύσῃ εἰς ὕποπτον παράδοσιν, ἣν Ῥουμανισταὶ φανατικοὶ περιᾴδουσιν, ὅτι ταῦτα πάντα, ὅπως καὶ ἀμφότερα τὰ Λεξικά, συγκατεστράφησαν ἅμα τῷ τυπογραφείῳ ὑπὸ τῶν ἐν Μοσχοπόλει γραικομάνων. Ἀλλὰ καὶ ἂν τοιοῦτόν τι συνέβαινε, πάντως ἐκ τῶν ἑκασταχοῦ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις διασπαρέντων θὰ ἐσῴζοντο ἀντίτυπα. Ὁπωσποτ' ἂν ᾖ πολύτιμος τυγχάνει πᾶσα εἴδησις ἐπὶ τοῦ μυστηριώδους τούτου ζητήματος. Πρὸ παντὸς δέον ἐπιμελῶς νὰ ἐξετασθῶσιν οἱ ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις τῶν ὁμόρων χωρῶν χειρόγραφοι κώδικες· ὡς ἐπὶ παραδείγματι:

Ἐν κώδικι 2 τῆς παρὰ τὰ Ἰωάννινα μονῆς τῆς Καστρίτσης γεγραμμένῳ περὶ τὰ μέσα τοῦ ΙΗ΄ αἰῶνος ἐν φ. 337 α-β ὑπάρχουσι μεταφράσεις ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων εἰς Κουτσοβλαχικὴν καὶ Βουλγαρικὴν γλῶσσαν· π. χ. τὸ Χριστὸς ἀνέστη (Κουτσοβλ.)

«Χριστὸς ἐουἐνβιάτου ντη ἣν μάρτζη, κουμόρτε πρεμόρτε οὐακαλκάτου, σητζέλορ ντὴν μὶρ μοῦντουρη βιάτζα λαουνταρουήτου».

Κύριε τῶν δυνάμεων Κουτσοβλαχιστί.

«Ντόμνε ἀλπουτέρη λωρ φίη κουνόη, κάπρε ἄλτουλ ἀφάρα ντετήνε ἀζουταρότου ἤντρουνε κάζουρη νοῦκβέρι ντόμνε ἀλπουτέρη λωρρηλουγέστε νε πρενόηστε».

(Κύριε τῶν δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενοῦ· ἄλλον γὰρ ἐκτός σου βοηθὸν ἐν θλίψεσιν οὐκ ἔχομεν, Κύριε τῶν δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς) [1].

«Ἣν βιγέρε λούη Χριστὸς βαζήντου σενὲ ἣν κηνὸμ ἀρήτουλούη ντομνοῦλουη Ἰησοῦς οὔνουγαι ψελούη φαρῶντ πακάτ· κρούτζιη... καράστη γνήρε· ρὰπ ντήντου πέτρου νόη κουμόρτε πρεμόρτε ἀουστρηκάτου» [2].

---

[1] Ψάλλεται, ὡς γνωστὸν ἐν τῷ Μεγ. Ἀποδείπνῳ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστήν.

[2] ***Λάμπρου*** Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΙΑ΄ (Ἀθῆναι 1914) σ. 76—37. Ἕπεται: Βουλγαρικόν. Κατευθυνθήτω ἡ προσευχή μου (ὕμνος ἑσπερινὸς) Δύναμις. Ἅγιος ὁ Θεὸς κττ.

Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι προσκυνήσωμεν ἅγιον κύριον Ἰησοῦν τὸν μόνον ἀναμάρτητον (παραλείπονται τὰ ἐν τῷ μέσῳ) σταυρὸν γὰρ ὑπομείνας δι' ἡμᾶς θανάτῳ θάνατον ὤλεσεν) [1].

Τὰ μεταφραστικὰ ταῦτα δοκίμια δὲν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ἁπλῶς ὡς σκαλάθυρμα καὶ γύμνασμα ἀργοσχόλου τινός· διότι οἱ μεταφραζόμενοι ὕμνοι οὐκ εἰσὶ τῶν συνήθων καὶ τετριμμένων (ὡς τὸ Χριστὸς Ἀνέστη π. χ. καὶ τὸ εὐαγγέλιον τῆς δευτέρας Ἀναστάσεως, ἅπερ ἐν πάσῃ γλώσσῃ εἰσὶ μεταπεφρασμένα), ἀλλὰ προέρχονται ἐξ Ὡρολογίου τῆς Ἐκκλησίας μετενεχθέντος εἰς τὴν Κουτσοβλαχικὴν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημείας τῆς Μοσχοπόλεως κατὰ πᾶσαν πιθανότητα.

Ἀλλὰ τὸ ἀξιολογώτατον ἐν Κουτσοβλαχικῇ διαλέκτῳ μνημεῖον, ὅπερ τῇ Νέᾳ Ἀκαδημείᾳ ὀφείλομεν εἶναι ὁ πολυθρύλητος Codex Dimonie. Οὗτος οὐ μόνον διὰ τὸν λεξιλογικὸν πλοῦτον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀκρίβειαν, μεθ' ἧς ἐγράφη, εἶναι σπουδαῖος καὶ ἀποτελεῖ τὰς πρώτας τῆς γλώσσης βάσεις, διὸ καὶ ἐξητάσθη καὶ ἐσχολιάσθη ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν ῥουμονολόγων. Τοῦτον ἀνεκάλυψεν ὁ Weigand τῷ 1889 κατὰ τὴν πρώτην αὐτοῦ εἰς τὴν Ἰλλυρικὴν χερσόνησον περιοδείαν ἐν Ἀχρίδι παρὰ τοῖς αὐταδέλφοις ***Γιάνκῳ καὶ Μιχαὴλ*** Dimonie. [2]) Εἶναι λαμπρὸς κῶδιξ σχήματος 4ου ἐκ φύλλ. 127, ἀλλ' ἀστάχωτος ὢν ἐφθάρη περὶ τὰ ἄκρα καὶ ἐξέπεσον ἐν ἀρχῇ 10 φύλλα. Ὁ ὑποτιθέμενος συγγραφεὺς κατὰ τὰς μαρτυρίας, ἅς παρέσχον εἰς τὸν Weigand οἱ εἰρημένοι ἀδελφοί, ἦν λίαν πεπαιδευμένος ἀνήρ, κάτοχος πολλῶν γλωσσῶν. ἐγνώριζε δηλ. ἄριστα τὴν Ἑλληνικήν, Ἀλβανικήν, Τουρκικὴν καὶ μικρὸν τὴν Λατινικήν. Κουτσοβλαχικὴν δὲ ὡμίλει τὴν ἐν Ἀχρίδι ἀνάμεικτον, ἥτις ἐν πολλοῖς ἔκλινε πρὸς τὴν Μοσχοπολιτικήν. Οὐδεμίαν δὲ γνῶσιν εἶχε τῆς Ρουμανικῆς. καὶ οὗτος ἦν πρὸς πατρὸς θεῖος τῶν ἀδελφῶν Dimonie. Ἀλλ' ἄν, καίτοι οὗτος ὁ συγγραφεὺς ἢ μεταφραστὴς

---

[1] Ἡ μετάφρασις αὕτη σχεδὸν εἶναι παρομοία τῇ Ῥουμανικῇ. Δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ θεωρήσωμεν ὡς σοβαρὰς τὰς ἀποδείξεις τοῦ Hardeu καὶ Densusiano περὶ ὑπάρξεως γραμματείας (ἐκκλησιαστικῆς) εἰς Κουτσοβλαχικὴν πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης (βλ. A. Rnbin, Les Roumains de Macédoine (Bucaresti 1913), σ. 126—127).

[2] Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache I, (1894) σ. 136. πάσας τὰς ἐνταῦθα εἰδήσεις ἀρύομαι ἐκ τῶν ὧδε ὑπὸ τοῦ Dachselt καὶ Weigand παρασχεθεισῶν.

τὸ χειρόγραφον δὲν προέρχεται ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ, διότι τῇ ἀληθείᾳ τὰ ἑλληνιστὶ ἐνιαχοῦ παρατιθέμενα γραφικὰ ῥητὰ βρίθουσιν ἀνορθογραφιῶν εἰς βαθμὸν, ὥστε νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτε οὔτε τὰ 24 γράμματα δὲν ἐγνώριζε καλῶς ὁ γραφεύς—καὶ τοῦτο οὐδεὶς τῶντοῦ κώδικος ἐκδοτῶν καὶ σχολιαστῶν παρετήρησεν—φαίνεται λοιπόν, ὅτι εἶναι ἀντίγραφον μαθητευομένου, ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ διάφοροι ἐν αὐτῷ σημειώσεις. Ὅτι δὲ ὁ συγγραφεὺς ἐξεπαιδεύθη ἐν Μοσχοπόλει καὶ ἑπομένως ἦν μαθητὴς τοῦ **Δανιὴλ Μοσχοπολίτου**—διότι ἔζη ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος—τοῦτο πιστοποιεῖται ἐκ τούτου, ὅτι χρῆται τῷ ἑλληνικῷ, ᾧ καὶ ὁ Δανιήλ, ἀλφαβήτῳ.[1])Δὲν εἶναι ἐπίσης δυνατὸν νὰ θεωρῆται ὁ κῶδιξ πρωτότυπος, ἐφ' ὅσον δὲν ἐγράφη καὶ διὰ τῆς αὐτῆς χειρὸς· διότι τὰ ἀπὸ τοῦ 68 φύλλου διαφέρουσιν οὐσιωδῶς τῶν πρώτων. Ὁ Παῦλος Dachselt πρῶτος ἐξέδοτο μέρος μόνον (φ. 48α 57α) τὴν **διδαχὴν τοῦ ἁγ. Ἀντωνίου** (Λΐστα Διδάχιε ἀλοὺ ἁγίου Ἀντωνίου) [2])Ἡ διδασκαλία αὕτη, ἥτις κυκλοφορεῖ εἰς δημώδη ἑλλ. ἔκδοσιν ὑπὸ τὸν τίτλον, Ὁ πειρασμὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου ἀφορμᾶται μὲν ἐκ τοῦ βίου αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἁγίου **Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας**, γεγραμμένου, [3]) ἀλλ' εἶναι ἐν τῇ συνόλῳ ἀπόκρυφος διήγησις. Εἶτα τὸ ὑπόλοιπον ὁλόκληρον ἔφερεν εἰς φῶς ὁ Weigand, τὸ κείμενον δηλ. μετ' ἀντιστοίχου ἀποδόσεως διὰ ῥουμανικῶν στοιχείων. [4]) Περιέχει δὲ τοῦτο διαφόρους ψυχωφελεῖς λόγους καὶ διδασκαλίας τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας περὶ νηστειῶν, ἐλεημοσύνης, ἐξο-

---

[1] Ἐντεῦθεν καί τινες ἀποδίδουσι τὴν μετάφρασιν εἰς τὸν **Δανιήλ**, ὅπερ ἐπίστευσα κατ' ἀρχὰς κἀγὼ (Γρηγ ὁ Ἀργυρ. σ. 97, ἔνθ' ἐσφαλμένως ἐγράφη, ὅτι ἡ Διδαχὴ ἐξετυπώθη ἐν Μοσχοπόλει).

[2] Jahresb. I, σ. 8-22. Τὸ κείμενον σ. 24-51. Μεταβολὴ διὰ ῥουμανικῶν στοιχείων μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως, σ. 52-56. Παρατηρήσεις, καὶ σ. 57—58 Γλωσσάριον ἐν ἀρχῇ προτάσσονται, (σ. 1—7) αἱ βιογρ. εἰδήσεις καὶ ἡ περιγραφὴ τοῦ κώδικος, ὡς καὶ ἐξήγησις τοῦ ἀλφαβήτου.

[3] Sancti patris nostri Athanasii archiepiscopi Alexandrini opera omnia etc. (Parisiis 1698), τόμ. Α' II, σ. 827.

[4] Ἐν Jahresb. τόμ. IV (1897, σ. 136-227, V, (1898), σ. 192-297, καὶ VI (1899), σ. 86-173, 8ον. Μετὰ τὴν δημοσίευσιν τούτων ὁ Weigand ἠβουλούθη, ἵνα σφετερισθῇ τὸν πολύτιμον τοῦτον κώδικα. Ἀλλ' ὁ κτήτωρ αὐτοῦ, ὁ ἐν τῇ ἐμπορικῇ ῥουμανικῇ σχολῇ τῆς Θεσσαλονίκης καθηγητὴς **Μιχαὴλ** Dimonie, κατώρθωσε διὰ τῆς ῥουμαν. Κυβερνήσεως ν' ἀποσπάσῃ αὐτόν. Δὲν ἔχει εἰσέτι ἀνακαλυφθῇ ὁ συμπιλητὴς τῶν ὁμιλιῶν τούτων. Ὁ Jorga, καίτοι

μολογήσεως, περὶ μνήμης θανάτου κ.τ.τ. διδασκαλίαν περὶ τοῦ Ι. Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου, ἐπιτομὴν ἐκ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας (ΕΠΙΤΟΜΗ ΤΗΣ ηερὰς ηστορήας περηῶδος πρώτη ηῶπια περιλαμβάνη 2262 έτη αποτὴς πλάσιος τουτέστη τουκόζμου εῶς τουκατάκλησμού) [1]) διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἀρχαγγέλου ***Γαβριὴλ*** κ.τ.τ. Ὁ συγγραφεὺς ἐπεχείρησε νὰ μεταφράσῃ καὶ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ἀλλ' ἐσταμάτησεν εἰς τοὺςπρώτους ὀκτὼ στίχους, [2]) οὓς καὶ ὑποδείγματος χάριν παραλαμβάνομεν ἐνταῦθα.

ΤΟΥΠΕ

Πράξεον τῶν ἀποστώλον του ανάγνωζμα

676 Μηνε θεὄφηλε σκρηηρὰη ζπῶρρου ατζέλ τηκαμὰ
νηντε τρατσύτε ατζέλε τζηαρχηοὒρχύ χρηςςῶλου
τρὰς φὰκα σσασήδηδαξηὰςκα παντουτζοῦα ατζήα τζη
σηαλῆντζζη νττήκαρά ττὲττε ουρσήρε κουὰγκουλ νττούχου
αὰπῶςουλλωρ ἀτζηλλὼρ τζηαληάπσε ἐλου ατζηλωρ τζήσσ.
φέτζε βέτηα αλούη γἡε νττηκάρα πατζάκου μοὒλτε
σέμνε, παντου πατρουτζατζηνττητζάλε. λασποὒσε αλῶρου
σολὰτζάσε, λοὒκαρρα ττηαμηραρῆλληα ἀλττουμνητζὰ
σσαττη κὰρα σηκουνουςςουσὴ κουνασσ˙ σολαττημαντα
ττη ιροὒσαλήμ, σνούβα νττηςπαρτζὰιζα. ἄμ. σηαςςηπτάτζα.
τζάμου, καηωὰν σπατητζὰ κουάπα, μαβώη βὰςβαπὰ.

κοινῶς πιστεύεται ὅτι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα οὗτος δέον νὰ εἶναι ὁ ***Δανιὴλ*** (κατ' ἄλλους ὁ ***Ἀμβρόσιος Πάμπερις***), ὑποστηρίζει (ἐν Istoria Românilor din Peninsula Balcanicâ σ. 54), ὅτι αἱ κατὰ μετάφρασιν ἢ ἀπομίμησιν αὗται ὁμιλίαι ἀνήκουσιν μᾶλλον εἰς τὸν ***Καβαλλιώτην*** ἢ εἰς τὸν μαθητὴν αὐτοῦ Δανιήλ. Ἀλλ' ὁ κ. ***Δημ. Ῥοῦσσος*** (Elenizmul in Rumania σ. 40 σημ. 2) παρατάσσει ἐνδείξεις ὅτι αὗται εἶναι μετάφρασις ἐκ τῆς ἑλληνικῆς καὶ οὐχὶ ἀπομίμησις καὶ δὲν εἶναι τοῦ ***Θεοδ. Καβαλλιώτου***. Τοῦτο φρονεῖ καὶ ὁ Papacostea (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 31), ἀλλὰ λέγει μέρος μόνον τοῦ κώδικος ἔχει μεταφρασθῆ, τὰ ἄλλα εἶναι ἀπομίμησις. Ἐν τούτοις τὰ ἑλλην. πρωτότυπα δὲν ἔχουσιν εἰσέτι παραβληθῆ πρὸς τὰ μέρη τοῦ κώδικος; ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι ἔργον τοῦ ***Καβαλλιώτου*** δεικνύει ἡ μεταφρασθεῖσα Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τοῦ Ν. Δαρβάρεως, ἥτις ἐτυπώθη τῷ 1803, ὅτε εἶχεν ἀποθάνει (1786) οὗτος (βλ. Teodor Kavallioti σ. 31—2).

[1]) Jahrerb, Τόμ. V, σ. 240 [2]) Αὐτ. σ. 238.

τζητζάτζη κουάγκουλ ντοῦχου, νττηαπόηα ντtουπᾷ νὰςκάντε
τζᾷλε. νττηαπόηα απόστολλη σηατουνὰρρᾳ λλουντρημπὰ
σσὰελ τζατζηᾶ. νττουάμνε τάχα τουκυρωουλουαῆςου
τρέτζε ἀμηρηρῆλλη ἄλου ησραῆλ. σολὰ τζατζηὰ αλῶρου
νουέςε αβοάςρα τράςκυκασήτζ ἄννη σσάκηρδουλου
ατζέλου τάτουλ σημπάγκᾳ κουδρέρηα αλοὺη σηοὺρ
σηάςκα ἄμ κάντου βαζγῆνε ἄγηου νττουχου πρηβώη
68 σσαβασλουᾶτζα βαρτοῦτε ττηνὰσου σσαβαςχῆτζα σσα ῆςλλη
αννέη σσατοὺ ηερσὺσαλῆμ σσατουτούτα ηουδέα σσαττουτουτα
σαμαρῆα πάντου μὰρτζηνηᾶ αλῶκλουη αληλοῦηα.

Τοιοῦτον τὸ περιεχόμενον τοῦ κώδικος, ὅπερ ἐν τῷ συνόλῳ προέρχεται ἐκ μεταφράσεως ἑλληνικῶν κειμένων καὶ προώρισται, ὅπως προσπορίζηται τὰς ἀπαραιτήτους θρησκευτικὰς γνώσεις εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους Κουτσοβλάχους, οἵτινες ἦσαν ἄμοιροι παιδεύσεως ἑλληνικῆς. Καὶ αἱ μεταφραστικαὶ αὗται ἐργασίαι προσεπικυροῦσι τὰ λεγόμενα περὶ ζωηρᾶς ἐν τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως κινήσεως περὶ τὴν Κουνσοβλαχικὴν γλῶσσαν, ἣν ἔπειτα συνέχισεν ἐν τῇ ξένῃ ὁ Οὐκούτας καὶ ὁ ***Μπογιατζῆς***, ὡς ὀψόμεθα ἐν τῇ ἑπομένῃ παραγράφῳ. Ἐπὶ τοῦ κειμένου τοῦ πολυτίμου τούτου κώδικος ἐγένοντο καὶ ἄλλαι ἐργασίαι, ὑπὸ νέων ἐπιστημόνων Μακεδονοβλάχων, οἷος ὁ ***Θεόδωρος*** Capidan, ἐξετάσας αὐτὸν γραμματικῶς [1].

Τὸ περιεχόμενον τοῦ Codex Dimonie, ἐν Jahresber. d. Instit.

1) φ. 11—13β (τόμ. IV, σ. 138—146) Λόγος κατὰ τὴν Κυριακὴν τῶν ἀπόκρεω (ὡς φαίνεται, διότι ἡ ἀρχὴ ἐλλείπει, καὶ τοῦτο συμπεραίνω ἐκ τοῦ χωρίου Πορεύεσθε ἀπ' ἐμοῦ οἱ κατηραμένοι εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον κτλ. Ματθ. 25,41).

2) φ. 13β—24 (αὐτ. σ. 149—178) Αἶστα διδαχίε ἐστε αφιτζζορορ περὶ νιστίον μεγάλι
(ἑβδομάδα 5, ϛα 5) του κατα μάρκου Κε 10 στῆχ 35.·
Κεπρῶς πορέβωντε αυτῶ ηάκωβος κ. ηωὰνης η ηῆ

[1] Flexion des Substantivs und Verbums im «Codex Dimonie», ἐν Jahresb. τόμ. XVI (1906), σ. 179-232.

σεβεδέου λέγωντες :
δηδάσκαλε θέλομεν ηνὰ δεᾶν ετήσωμεν πηησὴς ημήν.
(Σημείωσαι ὅτι ὁ λόγος διαιρεῖται εἰς μέρη· διότι ἐν σ. 148 ἐπιγράφεται:
Ὦρα πρότα Α καὶ σ. 158: Ὦρα Β. ὅπερ σημαίνει, ὅτι ἐξεφωνεῖτο ἐν τῷ Ναῷ κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Ὡρῶν, ὅτε ἐν Ἄθῳ γίνεται ἀνάγνωσις τῆς Κλίμακος τοῦ Ἰωάννου).

3) φ. 24β—30β (αὐτ. σ. 178—198). Αιστα δίδαχίε cκαντα (=s—konto) καντουκιστστc (=kondukis'do) τηἄγηουλ εφρεὲμ λόγως..α μεγηστὸς κ. λήαν ψηχωφελὴς εβλὸγησον πάτερ
(Καὶ ὁ Ἐφραὶμ ἐν ταῖς μοναῖς τοῦ Ἄθω ἀναγινώσκεται κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς μεγ. τεσσαρακοστῆς).

4) φ. 31—34 (αὐτ. σ. 168—202) Αιστα διδαχὶε εστε τε λειμοσινε.., περὴ ελέη μουσίνης σϛὴς τηςσαρὰκωςὴς

6) φ. 34β—40β (αὐτ. σ. 208—227). Διδαχια τραεξου μουλουγι ϛιπε ςησαράκωςή 4 κ. ἀποκρηθῆ ἡς ἔκτου όχλου ἦπε δηδᾶςκαλε ηνενκγα τῶν ηόνμου πρωσὲ ἔχωντα πνεῦμα αλαλλῶν κ. κουφῶν. εκτοῦ κατὰ μᾶρκου αγήου ἔβαγγελήου Κε 9 σιη 16. (περὶ ἐξομολογήσεως).

6) φ. 41—47β (τόμ. V, στ. 192—212) Τουπαϛα μανα τικρουτζε (=τῆς σταυροπροσκυνήσεως) dupo stomosa di krutse εκτοῦ κατὰ μάρκου ἐβαεγγελῆου Κε 8 στη 38.

7) φ. 48—57β (τόμ. 1, σ. 8—22) Αιστα διδαχὶε α λου αγιου Αντονιου.
(Ἡ διδαχὴ ἤτοι ὁ πειρασμὸς τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου).

8 φ. 57β—62β (τόμ. V, σ. 212—226). Αιστα διδαχὶε τζωὶ μαρι (=περὶ τῆς μεγάλης ἡμέρας ἴσ. ἐννοεῖ τὴν Δευτέραν παρουσίαν, τὴν ἡμέραν τῆς κρίσεως).

9) φ. 62β—67 (αὐτ. σ. 226—238) Διδαχὶε τιν μουαρτε (περὶ θανάτου

10) φ. 67β (αὐτ. σ. 238) Τουπε πράξεον τῶν αποςτῶλον τευ ανάγνωζμα. (κεφ. 1. 1-8).

11) φ. 68β—71β (αὐτ. σ. 240—246) Επιτομη της ηερὰς ηστορήας περηῶδος πρώτη ηῶπια περιλαμβανη 2262 ἔτη απο τὴς πλάσιος τουτέστη του κοζμου εῶς του κατάκληζμοὺ (κατ' ἐρωταπόκρισιν). Εἶναι τοῦ Ν. Δαρβάρεως

ἡ Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τῆς ἐκκλησίας τῆς Π. καὶ Ν.Διαθήκης. Βιέννη 1803

φ. 71β—72β (σ. 247—250) Περίωδος δευτέρα ηωπία λαμβανη ἔτη 1207 απου του κατακλήζμού τουτω έστην ἕος της αλήσεος του Αβρααμ.

φ. 72β—79β (αὐτ. σ. 251—266) Περίοδος τρήτη (περιληπτικῶς)—περηωδος έκτη.

12) φ. 79β—90β (αὐτ. σ. 266—297). Αιστα διδαχίε εστε αχριστολουι τζουα τηπαςςε.
(περὶ τῆς σταυρώσεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ λόγος).

13) φ. 91—101β (τόμ. VI, σ. 86—114) Διδαχία στὰ Μάρια, κὰνσφὲτζε σταμάρηα διδαχήα αλληέη ἔστε σταησδδηα (=εἰς τὰ Εἰσόδια) καί στουδήτου λόγος πεζή φράση ἡς τὰ ησῶδηα τής ηπερήευλογημενης δεσπηνής ημίον Θεοτόκου καὶ αήπαρθένου μαρήας, λόγος ΙΓ.

14) φ. 102—117 (αὐτ. σ. 114—150) Διδαχία αλ Γαβρὶλ κ. στουδήτου δηήγησις μερηκῶν Θαυμάτων κ. ηστωρηῶν τῶν γεγωνωτον παρὰ τῶν πάμμέγησον ταξηαρχὼν μηχαηλλ κ. γαβρηηλ λῶγος.

15) φ. 117—125β (αὐτ. σ. 150—173). Διδαχία απαρες ινλορ (=a porénsin'lor=εἰς τὴν νηστείαν λεχθήσα παρά του ἐν μωναχής ελἀχήστου ταμησσκύνου τουηπῶ δηακόνου κ. στουδίτου τη κυρηακὺ εσπέρας τὴς απότηρῶ σεος λώγως ΙΕ.

Ἐκ ταύτης τῆς περιγραφῆς προκύπτει ὅτι ὁ κῶδιξ κατὰ μέγα μέρος προέρχεται ἐκ μεταφράσεως τῶν πανηγυρικῶν καὶ κατανυκτικῶν λόγων τοῦ Δαμασκηνοῦ Στουδίτου, [1]) καὶ δὴ ὀνομαστὴ ὁ λόγος 13ος,[2]) [3]) ὁ 14ος [4]) καὶ ὁ 16ος. [5]) Τὸ βιβλίον τοῦτο; ὥς πεζῇ φράσει γε

1 Θησαυρὸς ***Δαμασκηνοῦ*** τοῦ ὑποδιακόνου καὶ ***Στουδίτου*** τοῦ Θεσσαλονικεως κτλ. ἔκδοσις Μ. Σαλιβέρον (Ἀθῆναι 1926).

2 **Αὐτ.** σ. 199-2[illegible]0, Λόγος ΙΓ'.

3 Αὐτ. σ. 255-284, Λόγος ΙΗ!

4 Αὐτ. σ. 237-234, Αόγος ΙϚ!

5 Αὐτ. σ.367-935

γραμμένον ἀνεγινώσκετο (καὶ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον) ἀπλήστως παρὰ τοῦ λαοῦ, ὡς μαρτυροῦσι καὶ αἱ πολυπληθεῖς ἐκδόσεις. Ὁ 8ος λόγος αὖθις εἶναι περίληψις τοῦ περὶ συντελείας τοῦ αἰῶνος τοῦ πάπα Ῥώμης ***Ἱππολύτου*** ἐν τῷ Θησαυρῷ περιειλημμένῳ.[1]) Σποράδην ὁ μεταφραστὴς ἀφῆκεν ἑλληνιστὶ τὰ γραφικὰ ῥητὰ ὡς καὶ πολλὰ χωρία τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας,αἷς προστίθεται καὶ ἡ εἰς τὸ δημῶδες μετάφρασις τοῦΣτουδίτου.[2])Ἀλλ'ὅπερ ἐπισύρει τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἶναι ἡ Ἐπιτομὴ τῆς ἱστορίας,τοῦ Δαρβάρεως,ἥτις ὡς εἶναι γεγραμμένη κατ' ἐρωταπόκρισιν ἦν πάντως προωρισμένη πρὸς σχολειακὴν χρῆσιν.Τοῦτο ἀναγκάζει ἡμᾶς νὰ πιστεύσωμεν· τὴν εἴδησιν Ῥουμανικῆς πηγῆς,ὅτι ἐν Μοσχοπόλει ἐλειτούργει ἅμα τῇ Ἀκαδημείᾳ καὶ Σχολεῖον τῆς Βλαχικῆς διαλέκτου, ὅπερ διελύθη μετὰ τὴν τῆς πόλεως καταστροφήν.[3]) Πάντως ἡ νέα σχολή, ἡ ὑπὸ τὸν ***Δανιὴλ Μοσχοπολίτην*** λειτουργοῦσα ἐν ἀρχῇ τοῦ ΙΘ΄ αἰῶνος, παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν αὐστηρῶς ***ἑλληνιστικήν***· διὸ καὶ ὁ ἐξ ὑπογυίου ποιητὴς τῶν ἐν ἀρχῇ τοῦ λεξικοῦ αὐτοῦ στίχων προτρέπει τοὺς Ἀλβανοὺς Βλάχους καὶ Βουλγάρους νὰ ἀσπασθῶσι τὸν ἄκρατον Ἑλληνισμόν... «τὰς πατρίδας—τὰς ἀλβανοβουλγαρικὰς κάμνοντες ἑλληνίδας». Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ τελεία ἐξαφάνισις τῶν ἐκτυπωθέντων Ἀλβανικῶν καὶ δὴ Κουτσοβλαχικῶν βιβλίων καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν Λεξικῶν τοῦ τε Καβαλλιώτου καὶ τοῦ ***Δανιήλ***, τοῦ συγγραφέως ὡς λέγεται τῆς «Διδαχῆς» ἐν τῇ πατρίῳ φωνῇ.Τὸ γεγονὸς τοῦτο διέσπασε καὶ τοὺς Μοσχοπολίτας, τέως μετ' ἀπαραδειγματίστου ζήλου καὶ αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν σπουδῶν μοχθοῦντας καὶ συνεισφέροντας εἰς δύο στρατόπεδα, τοὺς ἑλληνίζοντας καὶ τοὺς βλαχίζοντας. Αἱ διενέξεις ἐξηκολούθησαν καὶ ἐν τῇ ξένῃ καὶ εἶχον ὡς ἀποτέλεσμα τὸ μὲ τὴν ἐπιδειχθεῖσαν ἀδιαφορίαν διὰ τὰ ἐν τῇ Μητροπόλει αὐτῶν ἑλληνικὰ γράμματα, τὸ δὲ τὴν ἐπιτυχίαν εἰς τὸ νὰ ἐπιβληθῇ ἡ Κουτσοβλαχικὴ γλῶσσα ἐν τῇ «Ἑλληνορρωμαϊκῇ Κοινότητι» Πέστης, ὡς καὶ εἰς ἄλλας Κοινότητας τῆς Αὐστροουγγαρίας.

Νομίζομεν, ἐπαρκῶς ἀπεδείχθη, ὅτι αἱ ἀπαρχαὶ τῆς ἀναγεννήσεως τῆς τε Ἀλβανικῆς καὶ Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης ἐσφυρηλατήθησαν ἐν

---

1 Αὐτ. σ. 366-393.
2 Πρβλ. Jahresbericht τομ. VI. σ. 161 τοῦ *Μεγ. Βασιλείου.*
3 Ἐν Πανδώρᾳ τόμ. Κ' (1870) σ. 42 σημ.

τῇ Ἀκαδημείᾳ τῆς Μοσχοπόλεως, ἐφ' ὧν καὶ ἐστηρίχθη ἡ περαιτέρω αὐτῆς ἐξέλιξις. Τοῦτο διακρίνει τὴν Νέαν Ἀκαδήμειαν ἀπὸ τῶν ἄλλων ἐπὶ τουρκοκρατίας ἑλλην. σχολείων. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ὡς καὶ ὁ ἐξαίρετος τῆς Μοσχοπόλεως πολιτισμός, βεβαίως δὲν πρέπει νὰ θεωρῶνται ὡς τυχαία σύμπτωσις, ἔχουσι βαθύτερα τὰ αἴτια. Ἡ γειτνίασις τῆς Μοσχοπόλεως πρὸς τὴν Ἀχρίδα, ἔνθεν διήρχετο ἡ Ἐγνατία ὁδός, εἶχε πολλὴν σημασίαν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῆς. Ἡ παλαιὰ ἐκείνη πρωτεύουσα τῶν Βουλγάρων βασιλέων καὶ ἕδρα τοῦ ἀρχιεπισκόπου τῆς αὐτοκεφάλου ἐκκλησίας διέσωσε μετὰ τῶν παραδόσεων τοῦ Βυζ. πολιτισμοῦ καὶ μεγάλα προνόμια, ἅπερ ἀνέδειξαν τοὺς **Θεοφυλάκτους** τοὺς **Χωματιανοὺς** καὶ **Καβασίλας**. Ἀλλὰ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ μετὰ τὴν ὑποταγὴν εἰς τοὺς Τούρκους τὰ πράγματα ἔλαβον ἰδιόρρυθμον τροπήν, οἵαν εἰς οὐδεμίαν ἄλλην ἐπαρχίαν τοῦ Ὀθωμ. κράτους. Ἡ μεγαλητέρα καὶ ἀριστοκρατικὴ τοῦ ἔθνους μερὶς χάριν τῆς πατρίδος καὶ τῶν ἐλευθεριῶν ἔκαμε τὸν ἑλιγμὸν τῆς ἀλλαξοπιστίας· ὅθεν ἐκτήσατο μετὰ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν καὶ προνομιοῦχον θέσιν, καὶ οἱ εὐπατρίδαι καὶ μεγιστᾶνες μόνον τὸ ὄνομα μετέβαλον, ἀποκληθέντες ἤδη μπέηδες. Ὄντως οὗτοι ὑπῆρξαν οἱ θεματοφύλακες τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων ὡς καὶ τῆς εὐγενείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν, καὶ προστάται τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν χριστιανῶν· διὸ καὶ θρησκευτικοὺς ἐν Ἀλβανίᾳ δὲν ἔχομεν διωγμούς, ὡς οὐδὲ μάρτυρας τῆς πίστεως (πλὴν ἑνὸς τοῦ Ἐλβασανιώτου **Νικοδήμου**). 1) Οἱ νεοφώτιστοι κατ' οὐσίαν διετήρησαν τὰς προτέρας αὐτῶν θρησκ. πεποιθήσεις, καὶ ἀποστάντες τῆς τυπολατρείας ἔκλιναν πρὸς τὸν μυστικισμὸν τοῦ Μπεκτασισμοῦ, εἶδος πανθεϊσμοῦ, ἀνατρέποντος τὰς βάσεις τῆς Μωαμεθανικῆς θρησκείας. Οἱ Σουλτᾶνοι τὰς ἀριστοκρατικὰς καὶ ἱπποτικὰς τῶν Ἀλβανῶν ἀρετὰς καὶ τὴν γενναιότητα ἐκτιμήσαντες ἐσεβάσθησαν ἐν γένει τὰς ἐλευθερίας αὐτῶν. ἐ-

1) Οὐδὲ δύνανται ἄλλως νὰ ἐξηγηθῶσι τὰ τολμηρὰ κατὰ τῆς μουσουλμανικῆς θρησκείας δημοσιεύματα τῶν Μοσχοπολιτῶν (βλ. προηγ. κεφ. § 8), καὶ ἀναφέρομεν ἐνταῦθα τὴν ἑξάκις τότε ἐκδοθεῖσαν «Πίστιν» τοῦ **Νεκταρίου Τέρπου**, ὅστις ὑπερέβαλεν ἀληθῶς πάντας εἰς τοὺς κατὰ τοῦ **Μωάμεθ** στηλιτευτικοὺς λόγους (βλ. ἐκτενῆ ἀνάλυσιν ἐν Γρηγ. τῷ Ἀργυροκ. σ. 135—143), καὶ καταλήγει ὧδε: «πρός ἐμένα ἄλλος ἀντίχριστος δὲν εἶναι, μόνον ὁ **Μωάμεθ** καὶ ὁ **Ἀλῆς** καὶ οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτὸν» (αὐτ. σ. 141).

φιλοτιμοῦντο δὲ νὰ περιστοιχίζωνται ὑπὸ Βεζυράδων καὶ πασάδων Ἀλβανῶν καὶ νὰ φρουρῶνται ὑπὸ τῶν τυφλὴν δεικνυόντων ἀφοσίωσιν Σκιπετάρων. Ἡ σκιὰ καὶ μόνη τούτων ἐπροστάτευε μεγάλως τοὺς συμπατριώτας αὐτῶν, ὥστε οὐδέποτε ἐν Ἀλβανίᾳ ἐξεδηλώθη ἡ Τουρκικὴ θηριωδία. Ἀλλὰ καὶ τὴν ὁρμὴν τῶν ἐξωμοτῶν ἀνεχαίτιζον οἱ μέγα ἰσχύοντες βασιλικοὶ οὗτοι ἄρχοντες, οἵτινες ἀρεσκόμενοι νὰ διέρχωνται τὰ τέλη τοῦ βίου ἐν τῇ γενεθλίῳ ἐπεδαψίλευον πολλὰ εἰς αὐτὴν τὰ ἀγαθά, καὶ ἵνα μὴ διακόψωσι τὸν θεσμὸν πρὸς τὴν θρησκείαν τῶν προγόνων αὐτῶν, ἔκτιζον μονὰς καὶ ἐχάριζον εἰς τοὺς ναούς. Ἡ οὕτω δημιουργηθεῖσα τάξις τῶν εὐπατριδῶν ἦν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὸ ἐχέγγυον τῶν λαϊκῶν ἐλευθεριῶν καὶ ὁ φορεὺς ἀνωτέρου πολιτισμοῦ ὁπωσοῦν Βυζαντινοῦ ἀναμεμειγμένου μετὰ τοῦ Ἀσιατικοῦ.

7. *Αἱ σπουδαιότεραι τῆς Οὐγγαρίας πόλεις, ἐν αἷς ἐγκατεστάθησαν Μοσχοπολῖται—Αἱ πρὸς ἵδρυσιν Ἑλληνικοῦ ὀρθοδόξου ναοῦ ἐν Πέστῃ συνεισφοραὶ καὶ ἐνέργειαι, ἡ ἀπάντησις τοῦ ἀντιβασιλέως τῆς Οὐγγαρίας Ὁ μεγαλοπρεπὴς ναὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου—Αἱ γενναῖαι συνεισφοραὶ τῶν Μοσχοπολιτῶν καὶ τὰ ἀφιερώματα—Τὰ ἄλλα εὐαγῆ ἱδρύματα καὶ αἱ ἐπιγραφαί—Ὁ φιλόμουσος Μοσχοπολίτης Γκίκας.*

Ὁ μακ. *Σπ. Λάμπρος* τὴν ἱστορίαν ἐκθέμενος τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ» ἀναφέρει ὅτι αἱ μὲν λοιπαὶ Μακεδονικαί, Ἠπειρωτικαὶ καὶ Ἀλβανικαὶ πόλεις «σπανιώτατα» στέλλουσι μετανάστας, «ἀλλὰ *κυρίως μνείας πρέπει νὰ τύχῃ ἡ Βοσκόπολις ἢ Μοσχόπολις*, λέγει. Ἰδίας σελίδας τῆς πατρίου ἱστορίας εἶναι ἄξιαι νὰ καταλάβωσιν αἱ τύχαι τῆς περιπύστου ταύτης πόλεως, ἥτις... *ἀνῆλθεν εἰς μεγίστην ἀκμὴν καὶ ἐφημίσθη διὰ τὴν βιομηχανίαν αὐτῆς καὶ τὰ ποικίλα ἐργοστάσια*, ἰδίως ταπήτων καὶ ἐριούχων. Ἀλλ' οἱ Μοσχοπολῖται οὐ μόνον περὶ τὰς βιοτικὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον διέτριψαν, ἀλλὰ *διεκρίθησαν καὶ διὰ τὴν καλλιεργίαν τῶν γραμμάτων*». Παρενείρας δὲ τὰ περὶ τῶν λογίων λέγει περὶ τῆς ὑπὸ τῶν Μουσουλμά-

νων τελείας καταστροφῆς τῆς πόλεως ὅτι ἐπήνεγκε τῷ 1770 «τὸν ἐξοικισμὸν τῶν πλείστων κατοίκων πανοικεί». Καὶ πρὸ τούτων μὲν τῶν καταστροφῶν πολλοὶ Μοσχοπολῖται πλὴν ἄλλων μετοικήσεων εἰς τὴν ξένην εἶχον τραπῆ χάριν ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου αὐτῶν εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἐγκατασταθέντες ἐν Βιέννῃ, ἐν Τεργέστῃ καὶ ἐν Οὐγγαρίᾳ· Ἀφθονωτέρα δὲ γίνεται ἡ μετανάστευσις αὕτη μετὰ τήν ἐπελθοῦσαν καταστροφὴν τῆς γενετείρας. Τοῦ δ' ἐπιφανεστάτου τῶν Μοσχοπολιτῶν ἕδρα γίνεται οὐχὶ ἡ Οὐγγαρία, ἀλλ' ἡ Βιέννη. Εἶναι δὲ οὗτος ὁ *Σίμων Σίνας* ὁ ὁμώνυμος πάππος τοῦ κτίστου (sic) τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀκαδημίας». [1]) Πλεῖσται κοινότητες ἱδρύθησαν τότε ἐν Οὐγγαρίᾳ ἐκ τῶν νοτίων πρὸς τὰ βόρεια αὐτῆς αἱ τοῦ Ζέμονος ἢ Σεμλίνου, τοῦ Νεοφύτου (Neusatz), ἡ τῆς Τεμεσβάρης, ἡ τῆς Μισκόλσης, [2]) ἡ τοῦ

---

[1]) Νέος Ἑλληνομν. Τόμ. Η' (Ἀθῆναι 1911) σ. 279—280. [2]) Ἐνταῦθα ἐχρημάτισαν ἐφημέριοι διαπρεπεῖς Μοσχοπολῖται, ὁ υἱὸς τοῦ ***Καβαλλιώτου Ἀναστάσιος καὶ ὁ Ἀμβρόσιος Πάμπερις***. Εἶχον ἐγκατασταθῆ Κουτσόβλαχοι Μακεδόνες ἀπὸ τοῦ 1746 καὶ τῷ 1806 ἱδρύθη ἐπίσης ναὸς ὑπὸ τῶν ἑξῆς πατριωτῶν ἐμπόρων, ὧν οἱ πλεῖστοι Μοσχοπολῖται: ***Δημ. Πίλκας Γ. Καπρῆς. Βρετ-***Σιαγούνας, ***Δ.*** Dimcea, Γ. ***καὶ Ν. Τρικούπις—Κοσμίσκης***, Ἀναστ. ***Νικ. Τσιούκας***, ***Ἀναστ. Τζουχαδάρης***, ***Δημ. Τζιάκος***, ***Μιχ. Δόνας***, ***Ἀθ. Πάμπερις***, ***Ἀν. Μιχ. Μούτσιος Βρετὸς***, Ἀν. ***Πόντης***, ***Νικ. Σιάρπης***, ***Γ. Βαλαούρης***: Εἶχεν εἰσοδήματα 2 1/4 μιλιούνια καὶ ἀφιερώματα σπουδαιότατα, ὧν πολλὰ φέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν ἀφιερωτῶν. κατὰ τὸ 1907 ἐφημέριος ἦν ὁ διδάκτωρ ***Αὐρίλιος*** Mot; Ψάλτης δὲ ὁ Μοσχοπολίτης A. Milea, καὶ πρόεδρος ὁ δόκτωρ Zabrizgky. Φέρει τὴν ἑξῆς ἑλληνικὴν ἐπιγραφήν; «Οὗτος ὁ ναὸς τῆς ἁγίας Τριάδος ἐθεμελιώθη ἐν ἔτη... ἐπὶ τοῦ κραταιωτάτου Καίσαρος Ἰωσὴφ τοῦ II, βασιλέως Οὐγγαρίας, καὶ ἐτελειώθη ἐν ἔτη 1806 ἐπὶ τοῦ κραταιωτάτου Καίσαρος Φρανκίσκου II, βασιλέως Οὐγγαρίας, δαπάνῃ τῶν ἐκ Μακεδονίας Βλάχων συναδελφῶν». (P. Papahagi Sriitori Aromâni σ. 46). Καὶ ἄλλας ἀνθούσας Μακεδονοβλαχικὰς Κοινότητας βλ. αὐτ. σ. 45, σημ. 2. καὶ Em, Picot, Les mrcedonieus en Austriche et en Hongric (Album Macedoramän 1880). Ἐνταῦθα ἔχω ὑπ' ὄψιν μου πλὴν τῆς μνημονευθείσης πραγματείας τοῦ μακ. ***Λάμπρου*** καὶ τὰ ἀποσημειώματα αὐτοῦ τὰ δημοσιευθέντα μετὰ θάνατον ἐν τόμ. ΙΖ—ΙΘ' τοῦ Νέου Ἑλλην. Ταῦτα δὲ εἶναι λίαν σπουδαῖα ὡς προερχόμενα ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἀρχείων τῆς Βουδαπέστης καὶ Βιέννης, ὡς καὶ τὴν λαμπρὰν περὶ Βουδαπέστης καὶ τοῦ ναοῦ διατριβὴν τοῦ ἐκ τελευταίων ἐφημερίων αὐτοῦ ἀρχιμ. ***Γρ. Γώγου***, τὴν δημοσιευθεῖσαν ἐν τῷ Ἑσπέρῳ (Δ' 1884) σ. 133—134 καὶ συντετμημένως ἐν Ἐκκλ. Ἀληθ. (Δ' 1884) σ, σ. 339—344.

Πρεσβούργου κ.λ.π. ἀλλὰ σπουδαιοτέρα παροικία ὑπὸ τῶν Μοσχοπολιτῶν συνεστάθη ἐν Πέστῃ καὶ Βούδα (Ofen), ὡς χωρίζει ὁ Δούναβις, καὶ αἵτινες ἀπὸ τοῦ 1872 ἑνωθεῖσαι διοικητικῶς ἀποτελοῦσι τὴν ὡραίαν πρωτεύουσαν τῆς Οὐγγαρίας. Ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι ταύταις ὑπῆρχον ἀκμάζοντα ἑλλην. σχολεῖα καὶ ναοὶ μεγαλοπρεπέστατοι καὶ τοσοῦτον ἐν γένει προώδευσαν καὶ εὐδοκίμησαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸ ἐμπόριον, Μακεδόνες καὶ Βλάχοι, καὶ ἐπλούτησαν, ὥστε ἡ λέξις Görög, Ganzdagok (=ἔμπορος) ἦν ταυτόσημον τῷ Ἕλλην. Εἰς τούτους ἀνῆκον αἱ καλλιπρεπέστεραι οἰκοδομαὶ τῆς Βουδαπέστης. Πρὶν τῆς ἐλεύσεως τῶν ἐκ Μοσχοπόλεως νέων ἀποίκων οἱ Ἕλληνες καὶ Μακεδονόβλαχοι ἐξεκκλησιάζοντο κοινῇ μετὰ τῶν Σέρβων ἐν τῇ Πεσταίᾳ Σερβικῇ τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐκκλησίᾳ, καὶ ἠκροῶντο τῆς λειτουργίας ἐν σλαβικῇ διαλέκτῳ ὑπαγόμενοι ὑπὸ τὸν Τσέρνοβιτς ἀρχιεπίσκοπον πάσης Σερβίας, Δαλματίας, Βουλγαρίας καὶ Ἰλλυρίας Τῷ 1784 αἱ πρόκριτοι οἰκαγένειαι περὶ τὰς 300 ἀπεφάσισαν τὴν ἵδρυσιν ἰδίου ναοῦ καὶ συνέλεξαν περὶ τὰς 50000 αὐστρ φλωρίνια. καὶ τῷ 1775 οἱ ***Μ. Σαχίνης***, ***Κ. Λύκας***, *Ἀλέξ.* ***Λέπωρας***, *Ἀντ*, *Μαλάκης*, ***Δημ.*** Μουράτης, ***Γ. Σακελλαρίου***, *Γ.* ***Γιολέκας***. *Ὀδ.* ***Ῥάλλης***, ***Θ.*** *Δούκας*, ***Ν. Μουρούζης***, ***Ν***, *Ἀργέντης*, *Ἰ.* ***Χαρίσης***, *Κ.* Μουτζόνης, Π. ***Τερζῆς***, ***Στ.*** *Μάνου* ***Ἀντ. Σκαρλέτης***, *Γ.* ***Βικέλας***, *Δ. Μαλάκης*, *Ἰ.* ***Ἀρμενούλης***, Γ. Ἀγοραστός, *Δ.* ***Βασδέκας*** κ.λ.π, 125 οἰκογένειαι, ὧν τὰ 2/3 Μακεδονόβλαχοι, ὑπέβαλον ἀναφορὰν πρὸς τὸν τῆς Οὐγγαρίας ἀντιβασιλέα ***Ἰω. Παλατῖνον***, αὐτάδελφον ***Φραγκίσκου Α´*** τῆς Αὐστρίας, ἵνα δοθῇ αὐτοῖς ἡ ἄδεια τῆς ἱδρύσεως ναοῦ, «zur Erlösung unserer Seele, γράφουσι, welches das Ziel jedes treuen Christen ist eine Kirche zubauen damit in derselben der allmechtige Gott gepriesen wird auf immer in unserer väterlichen Mundart, der Hellenischen» καὶ ἐπιφέρουσιν ὅτι οὐδεμίαν θέσιν ἔχει παρ' ἡμῖν ἡ χρῆσις τῆς Ἰλλυρικῆς (=Σλαβικῆς) [1]) διαλέκτου vielmehr aber um uns von allen Hass, Feindschaft und Eifersucht zu entfernen welche in.

---

[1]) Ὅτι ἡ Σερβικὴ ἐλέγετο Ἰλλυρική. βλ. Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 46, σημι. 2

dem wir vereinigt mit der erwähnten Illyrischen Nation sind alltäglich verfallen, da unsere Mundart und jene der Illyrien verschieden ist. 1) Εἰς τὴν αἴτησιν ταύτην ἐδόθη ἡ ἑξῆς

Ἀπάντησις διὰ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ ἐν Πέστῃ.

Αὕτη ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βούδας ἐπίσκοπον **Στέφανον Στρατημίροβιτς**, Ἕλληνα τὸ γένος, καὶ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἐν Βούδᾳ ἑδρεύοντος Οὐγγρικοῦ βασιλικοῦ τοποτηρητικοῦ συμβουλίου (consilium regium locumtenentialis Hungaricum) ἐπέχοντος τόπον ὑπουργείου. Διὰ ταύτης πληροφορεῖται ὁ ἐπίσκοπος ὅτι ἡ αἴτησις εὐμενῶς ἐγένετο ἀποδεκτή, καὶ δὴ ἐνεκρίθη τὸ σχέδιον τοῦ δημαρχείου καὶ ο προϋπολογισμὸς τῆς οἰκοδομῆς. Τὸ ἔγγραφον σωζόμενον ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Ἑλλ. Κοινότητος Βουδαπέστης ἔχει ὧδε:

Illustrissime ac reverendissime Domine episcope nobis observandissime! In ordine ad submissum per civicum Magistratum Pestiensem planum, et sumptuum projectum erigendae ecclesiae graeci ritus non unitorum Pestiensium, benigne visum est suae Majestati sacratissimae: stante eo, qnod posteriori etiam oblata praememoratorum in ulteriori altefatae suae Majestati demisse exhibita instantia specificata realia sint, adeoque fundus sufficiens adsit, structuram attactae ecclesiae in conformitate submissi plani ea cum cautela admittere, ut Magistratus civicus Pestiensis omnem vigilantiam adhibeat, ne sub specie spontaneorum oblatorum quoniam extorsiones fiant, aut hic indicatum schema sumptuum quoquo modo eccedatur. Quamadmodum

---

1) Ν. Ἑλληνομν. Τομ. ΙΖ (Ἀθῆναι 1923) σ. 375 ὁλόκληρος ἡ αἴτησις, Ἐνταῦθα ὁ ἐκδότης σημειοῦται: "Ἀντίγραφον (copia) μεταφράσεως ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς τῆς ἀναφορᾶς ἀπὸ Πέστης 18 Ἀπριλίου 1788 (γρ. 1785), δι' ἧς ζητοῦσι τὴν ἵδρυσιν ἐκκλησίας. Παραλείπονται ἐν τῇ μεταφράσει αἱ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ ὑπογραφαί», αὗται ἐξ ἄλλης πηγῆς ληφθεῖσαι παρ' ἡμῶν ἐτέθησαν ἀνωτέρω

proinde in conformitate praeattatae denigne resolutionis comminationem eo deservientium actorum apud civicum Magistratum Pestiensem fine edocendae quoque desuper praementionatae communitatis opportuna sub hodierno disponuntur, ita etiam consilium istud locumteneatiali regium eandem praeattatae Dominationi vestrae hisce notam reddit.

Datum ex consilio regio locumtenentiali Hungarico Budae, die 2? Iuni 1786 celebrata Praetitulatae Dominationis vestrae ad officium paratissimi.

Comes Carolus Zichy m. p, (ἰδίᾳ χειρὶ)
Franciscus Herlecz m. p.
Carolus Meczner m. p.

Illustrissimo Domina Graeci non uniti ritus episcope Budens, Stefano Stratimirovics [1].

Τῷ 1790 ἀπεπερατώθη ὁ ὡραιότατος καὶ μεγαλοπρεπέστατος ναὸς ἐπ' ὀνόματι σ μνυνόμενος τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἀνηγέρθη ἐντὸς τῆς νεοδμήτου μονῆς τῶν Ἰησουϊτῶν (κειμένης ἐπὶ τῆς κεντρικῆς ὄχθης τοῦ Δουνάβεως) ἀγορασθείσης ἀντὶ 300000 φιορινίων. Κατὰ τὴν 15 Αὐγούστου πανηγυρικῶς καὶ ἐν πάσῃ ἐπισημότητι ἐτελέσθησαν τὰ ἐγκαίνια ὑπὸ τοῦ ἀπὸ Ἑλλήνων ὡσαύτως καταγομένου ἐπισκόπου Βούδης ἢ Βουδιμίου (Ofen) ***Διονυσίου***. Ἵνα λάβῃ τις ἔννοιαν περὶ τῆς πολυτελείας τοῦ ναοῦ ἀναφέρομεν, ὅτι τὸ τέμπλον ἦν τετραμερές, θαυμασίως μέχρι τῆς κορυφῆς ἐζωγραφισμένον δι' 80 εἰκόνων ὑπὸ τῶν Ναξίων ζωγράφων καὶ καλλιτεχνῶν Ἰωάννου καὶ Νικολάου. 9 δὲ ἔτη διήρκεσεν ἡ ζωγράφισις αὐτοῦ [2]) Διὸ τὰ ἀναλωθέντα ποσὰ πρός τε τὴν ἀνέγερσιν καὶ διακόσμησιν αὐτοῦ ὑπῆρξαν κολοσσιαῖα. Οἱ εὐσεβεῖς ἱδρυταὶ Ἑλληνομακεδόνες καὶ Κουτσόβλαχοι ὄντως οὐδενὸς ἐφείσθησαν συντελοῦντος εἰς κάλλος τε καὶ εὐπρέπειαν

---

[1]) Ἐδημοσιεύθη ἐν Ἑσπέρῳ Ἔτ. Δ' 1884, σ. 147 ὑπὸ τοῦ Γρηγ. ***Γώγου ἀρχιμανδρίτου***.

[2] Ἕσπερος Δ' σ. 162, ***Λάμπρου*** Ν. Ἑλλην. τόμ. ΙΖ', σ. 136.

τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ. μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο, αἴσθημα πατροπαράδοτον ζωηρὸν διὰ τῶν αἰώνων διασωθὲν παρ' αὐτοῖς. Ἡ ἐκλογὴ τῆς Βουδαπέστης πρὸς ἀναστήλωσιν τοιαύτης οἰκοδομῆς καὶ ὡς κέντρον ἐμπορίου ἦν λίαν ἐπιτυχής. Ἡ Πέστη τότε ἦν πόλις ἐλευθέρα (Freystadt) καὶ ἀπήλαυε μεγάλων προνομίων· διὸ καὶ πρὸς αὐτὴν ἐνωρὶς ἐστράφη ἡ προσοχὴ τῶν εὐφυῶν Μοσχοπολιτῶν, οἵτινες εἶχον συστήσει μεγάλους ἐμπορικοὺς ἐνταῦθα οἴκους καὶ καταστρώσει δίκτυον συναλλαγῶν πρός τε τὴν Βιέννην [1], τὴν Τεργέστην καὶ ἄλλας πόλεις τοῦ ἐσωτερικοῦ, ἃς καὶ ἐπεξέτεινον ὁσημέραι πρὸς πᾶσαν τὴν Εὐρώπην, ὡς μαρτυρεῖ ὁ μακ. **Λάμπρος** ἐν ταῖς «Σελίσιν ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ» [2]. Τὴν τοιαύτην αὐτῶν θέσιν ἐστερέωσαν ἐπὶ πλέον πολιτογραφηθέντες ὑπήκοοι τοῦ Αὐστρ. Κράτους καὶ ἀπετέλεσαν ἀνθηρὰν κοινότητα, ἥτις ἐν τοῖς ἐπισήμοις ἐγγράφοις λέγεται ***Ἑλληνοβλαχικὴ*** (Griechische-Valachische Gemeinde) ἢ Μακεδονικὴ (Macedonier Gemeinde in Pest), εἶχεν ἔκτακτα μὲν πλούσια εἰσοδήματα καὶ τακτικὰ 70000 κορώνας ἐτησίως· διὸ διὰ τὴν ἐξαγορὰν μόνην τῶν οἰκοπέδων εἶχον ἐξοδεύσει περὶ τὰ 2.000.000 κορώνας [3]. Ἐν τῷ ἀρχείῳ τῆς Κοινότητος (κιβώτιον τοῦ Ναοῦ) σώζονται πάντα τὰ τῆς ἱδρύσεως τοῦ ναοῦ ἔγγραφα κατὰ τὸ πρὸς τὸν ἀρχιτέκτονα ***Ἰωσὴφ*** Jung συναφθὲν συμβόλαιον ὁ προϋπολογισμὸς ὡρίσθη εἰς 130.000 φλωρία [4]. Ἠνοίχθη ἀμέσως κατά-

---

1 Πρβλ. Alex. Pecz, Die griechischen Kaufleute in Wien (ἀπόσπασμα **ἐκ** τῆς N. Fr. Presse τοῦ Christ. Reisser καὶ ***Α. Παλατίδου*** περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου καὶ τῆς σημερινῆς ἀκμῆς τοῦ **ἐν** Βιέννῃ ἑλληνικοῦ συνοικισμοῦ (Βιέννη 1845) «**ἐκ** τούτων ὅμως τῶν πολυειδῶν στοιχείων **τὸ *Μακεδονικὸν στοιχεῖον*** καθὸ **ἐ**πικρατέστατον καὶ προέχον πάντων συνενοῖ **ἐν** ἑαυτῷ σχεδὸν καὶ ἀπορροφᾷ δι' ὅλου τὰ ἕτερα» σ. 13.

2 Λόγος πρυτανικὸς ἀπαγγελθεὶς ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν (ἐν Ν. Ἑλληνομν. Η' σ. 267-300 καὶ ἰδιαιτέρως).

3) ***Λάμπρου***, Ἔρευναι ἐν ταῖς βιβλιοθήκαις καὶ **ἀρχείοις** Ῥώμης, Βενετίας, Βουδαπέστης καὶ Βιέννης ἐν Ν. Ἑλληνομν. ΙΖ' σ. 368—386,**14** σ. **48—69** ἰδίως **ἐν** σ. 66.

4) Ν Ἑλλην. **ΙΖ'** σ. 375

λογος συνδρομητῶν, εἰς ὃν πρωτοστατοῦσιν οἱ Μοσχοπολῖται ὁμογενεῖς, ἐξ ὧν ἀναφέρομέν τινας :

Ἀλέξανδρος Λέπωρας	Φράγκα	400.000
Σοφία Λύκα	»	50.000
Γεώργιος Χριστοδούλου	Φλωρία	1.000
Γεώργιος Μπογιατζῆς	»	50
Ἀδὰμ Γκίκας	»	100
Δημ. Ἀργυρίου	»	2.000
Ναοὺμ Μέσκα κλπ.	»	1.000 [1]

Ἕτεροι Μοσχοπολῖται, ὧν δὲν ἀναφέρεται ἡ συνδρομή: ***Μιχαὴλ*** υἱὸς τοῦ *Βέρου* († 1794) ***Ἀνδρέας Γοῦλεν, Θεόδωρος*** Gyambalia, *Ἀδὰμ Ποποβιτς* (συχνά), *Γιάνκο* Πέτρο, Chaltya, ***Γεώργιος Σαβέλσκη, Θεόδωρος Στάνκοβιτς***, *Δημήτριος* ***Τζάκο***, *Δημ.* **Παπᾶ** καὶ ἄλλοι πολλοὶ προαπελθόντες, ἐν οἷς καὶ ***Ναοὺμ Φαρακᾶτος*** [2]. Κατὰ ταῦτα ἐκ τῶν 32454 φλωρίων, ἅπερ ἀπέδωκεν ἡ πρώτη συνεισφορὰ 26000 ἦσαν τῶν Μοσχοπολιτῶν, ὧν ἀναφέρονται 177 οἰκογένειαι ἐκ τῶν 300 ὑπογραψασῶν τὴν αἴτησιν. Πρὸς τούτοις τὰ ὀνόματα τούτων εὑρίσκομεν καὶ ἐπὶ διαφόρων τοῦ ναοῦ ἀφιερωμάτων· π. χ. γύρω τῆς χαλκῆς τοῦ πολυελαίου βάσεως :

Κλυτοὶ ὁμαίμονες ἐνθάδε θέντο
Θεῷ τόδε ἕδνον τῶν δε βρέτας
Γεγεώργιος (sic) *ὄνομα Παπαναούμη*
ἐκ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ Μοσχοπόλεως κατὰ τὸ ᾳωδ' ἔτος. [3]

Ἐπὶ δὲ τοῦ μεγάλου πολυελαίου :

1) Ἐκκλ. Ἀληθ. Δ' σ. 343. Ν. Ἑλληνομν. ΙΖ σ. 118. 376.

2) Αὐτ. Τομ. ΙΗ' 54, 69, 284, 377, 381—2. βλ. καὶ ἐπιτύμβιον ἐν Ν. Ἑλλ.Η' 479 ἑ. καὶ 462 ἑ. ἄλλα ἐπιτύμβια. ἐν οἷς τὸ ἑξῆς ἐν σελ. 468. τοῦ τέλους τοῦ ΙΗ' αἰῶνος:

Ὧδε τεθαπται ὁ ἐν μακάριται - ς Ἀθανάσιος Παναγιώτου - τό μὲν γένος Ἀλβανίτης ἐκ - δὲ πόλεως Βιθκοῦκι ζήσας ἔτ - η 60 ἀνεπαύθη 2 Μαρτίου.

3) Ν. Ἑλλην. ΙΖ' σ. 134.

Ἀφιερωθεῖσα παρὰ τοῦ κυρίου *Δημητρίου Λύκα* ἐκ Μοσχοπόλεως.

Νεωτέρα ἄνω τοῦ γύρου ἐπιγραφή:

Ἐπιδιωρθώθη ὑπὸ τοῦ ἐγγόνου αὐτοῦ Στεφάνου Ἀ[ναγνώστου] Λύκα τῷ ἔτος 1910. [1])

Εἶναι δὲ οἱ πολυέλεοι οὗτοι κρυστάλλινοι μετὰ βάσεων (ἤτοι γύρων) ὀρειχαλκίνων, ἐφ' ὧν αἱ ἐπιγραφαί. Πρὸ τῆς κυρίας τοῦ Ναοῦ εἰσόδου ὑπάρχει τὸ βαπτιστήριον ἐκ πορφυρίτου κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἀρχαίων ἐφ' οὗ τόδε τὸ ἐπίγραμμα :

Λουτρὸν ἱερὸν τόδε ἁμαρτάδος λυτήριον
ὄντως γενάρχοιο καὶ γε ὀτραλέαν
ἄνοδον εὐσεβέων εἰς πασιάδα (sic. *ἴσως παστάδα*)
φαιδράν, οὐρανίην τε, πίστις
ἀνήγειρε Διαμάντου Πήλικα. [2])

Προεδρεύοντος τοῦ ἐκ Καστορίας Γ*εωργίου* ***Σακελλαρίου*** τῷ 1872 ἀνηγέρθη τὸ ἕτερον τὸ καὶ μεγαλήτερον λαξευτὸν κωδωνοστάσιον, ἄνωθεν κεχρυσωμένον διὰ δαπάνης 112000 φρ. [3]) Παραπλεύρως τοῦ Ναοῦ ἱδρύθη καὶ ἡ Σχολὴ μετὰ βιβλιοθήκης, ὑπὲρ ἧς ὁ ἐκ Σιατίτσης γνωστὸς Γ*εώργιος* ***Ζαβίρας*** οὐ μόνον τὴν βιβλιοθήκην αὐτοῦ ἀφιέρωσε (+1804) ἀλλὰ καὶ 40000 φρ. μεταξὺ τῶν δωρημάτων ὑπῆρ-

---

[1]) Ν. Ἑλλην. ΙΖ' σ. 136

[2]) Ἕσπερος Δ' 1884 σ. Ὁ *Πήλικας* νομίζω ὅτι κατάγεται ἐκ Κοριτσᾶς, ἔνθα ἀπόγονος ὁ ***Χριστάκης Πήλικας*** δικηγόρος. κλάδος αὐτῆς εἶναι καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ ἐν Ζακύνθῳ ***Σπυρ.*** *Πήλικα*, καθηγητοῦ καὶ ὑπουργοῦ ἐπὶ Ὄθωνος.

[3]) Ἕσπερος Δ' σ. 163. οὗτος ὁ ***Γεώργιος*** μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ ***Δημητρίου*** κατέβαλον πρὸς ἔκδοσιν πολλῶν ἐκπαιδευτικῶν βιβλίων τῷ Σιατιστεῖ ***Μιχ. Παπαγεωργίῳ*** (Ν. Ἑλλην. Η' σ. 290).

ξε καὶ ἡ *Χάρτα τοῦ Ῥήγα Φεραιου*, ἥτις εἶναι καὶ ἡ ἄριστα σωζομένη [1]). Ἐκεῖ καὶ ὁ Γ. ***Σίνας*** ἀνήγειρε τριώροφον μέγαρον ἀποφέρον ἐτησίως 150000 φο. εἰσόδημα ὑπὲρ τῆς Κοινότητος. [2]) Ὁ ***Σίνας*** εἶναι ὁ ἱδρυτὴς τοῦ ἐν Βιέννῃ ναοῦ τῆς Ἑλλ. Κοινότητος τιμωμένου ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος. [3]) Περὶ τοῦ ἐξοχωτάτου τούτου ἀνδρὸς ὡς καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ***Σίμωνος Σίνα*** ὅστις ἠξιώθη καὶ τῆς Οὐγγρικῆς εὐγενείας ἀναδειχθεὶς βαρῶνος τῷ 1818 καὶ τοῦ υἱοῦ ὁμωνύμου τῷ πάππῳ, καὶ ἐν γένει περὶ τῆς οἰκογενείας Σίνα, ἥτις εἶναι ἡ προεξάρχουσα τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ Μοσχοπολιτῶν καὶ ἡ παγκοσμίως ἐν Βιέννῃ γνωστὴ δὲν ἐγράφη εἰσέτι ἡ χρυσῆ βίβλος. [4]) Περὶ πολλῶν ἄλλων Μοσχοπολιτῶν εὑρίσκει τις μνείαν συχνὴν ἐν τοῖς εἰρημένοις τοῦ μακ. ***Λάμπρου*** δημοσιεύμασιν. Ἐνταῦθα παραλαμβάνομεν ἐκ τοῦ Ι Μοισιόδακος περὶ τοῦ γνωστοῦ ἡμῖν **Γκίκα** τὰ ἑξῆς ἐν τοῖς συνδρομηταῖς αὐτοῦ γράψαντος: «Τρίτος εἶναι ὁ τιμιώτατος Θεόδωρος ὁ τοῦ ***Ἰωάννου Ἐμμανουήλου Γκίκου*** Μοσχοπολίτης καὶ γαμβρὸς ἀξιοπόθητος τοῦ τιμιωτάτου ***Ναούμη Μιχαήλου Μόσχα*** [5]) τοῦ ἐν Πέστῃ τῆς Οὐγγαρίας Μοσχοπολίτου ὁμοίως καὶ αὐτοῦ. ἀνὴρ νέος, πλήρης χάριτος, χρηστοηθείας καὶ τιμώμενος ἀξιοπρεπῶς εἴτε ἐν τῇ Οὐγγαρίᾳ εἴτε ἐν τῇ Αὐστρίᾳ ἐπὶ τῇ ἐμπορικῇ πολυπειρίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἔτι ἐπὶ τῇ ἑλκυστικῇ συμπεριφορᾷ, ἥτις ἀποκαθιστᾷ αὐτὸν ἐράσμιον παρὰ πᾶσιν ἁπλῶς τοῖς συμπράττουσιν αὐτῷ» [6]) Περὶ ἑτέρου παμπλούτου καὶ εὐγενοῦς Μοσχοπολίτου πληροφορεῖ ἡμᾶς κλεινὸς πατριάρχης Ἱεροσολύμων τὰ ἑξῆς:

---

[1]) Αὐτ. σ. 289, Ἐκκλ. Ἀληθ. Δ', σ. 543.

[2]) Αὐτ. 341 ἐννοεῖται ὅτι τὰ φράγκα εἶναι χρυσᾶ.

[3]) Ν. Ἑλληνομν. Η', σ. 384. Περὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου ***Σίνα*** βλ. ***Παλατίδην*** ἔνθ' ἀνωτ. σ. 26–33 θαυμασίαν ἐξιστόρησιν.

[4]) βλ. ***Σπ. Λάμπρου***, Ἡ Μοσχοπολις καὶ ἡ πατρὶς τοῦ Σίνα ἐν Ν. Ἑλληνομν. τομ. ΚΑ' σ. 159—195 (1924), ὀλίγα μὲν ἀλλ' ἐμβριθῆ, ἀφοῦ ἐπὶ σειρὰν ὁ μακαρίτης ἐτῶν συνέλεγεν ὑλικόν.

[5]) Ἐνδεικτικὸν ἐν Μοσχοπόλει τὸ ἐπίθετον τοῦτο. Ἀπολογία, Μερ. Α' Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας 1780, σ. VIII.

[6]) Ὁ ***Γκίκας*** οὗτος, λίαν φιλόμουσος ἀνήρ, ἐξέδωκε καὶ τὴν Πραγματείαν Περὶ παίδων ἀγωγῆς τοῦ ***Μοισιόδακος*** ὡς ἀνωτ. εἴπομεν.

«Σταῦρός τις Ἰωάννου, πάροικος ἕλλην ἐν Ζέμονι τῆς Αὐστρίας, φίλος τοῦ Βικεντίου τέως ἀρχιεπισκόπου Κάρλοβιτς, ἐπιστέλλει πρὸς Ἀβράμιον Ἱεροσολύμων τῇ 6 Νοεμβ. 1781 προχθές ἦτον ἐδῶ κάποιος **Χατζῆ Νικόλας Παντατζῆς** ἢ Παντζατζῆς βοσκοπολίτης καὶ τώρα ἐγκάτοικος εἰς Βιένναν περίφημος διὰ τὸν πλοῦτον, καὶ διατὶ τώρα ἔγινεν εὐγενὴς ἀγοράζοντας χωρία καὶ ἑπομένως στενὸς φίλος καὶ γνωστὸς τῷ ἁγίῳ Καρλοβίτζης.»

8. Ἡ ἐξαιρετικὴ θέσις τῶν Μακεδονοβλάχων καὶ δὴ τῶν Μοσχοπολιτῶν ἐν τῇ Κοινότητι Πέστης. — Τὰ Κουτσοβλαχικὰ αἰσθήματα καὶ ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ λειτουργίᾳ.—Ἡ Κοινότης Βουδαπέστης καὶ ὁ Ἑλληνισμος ἐν Οὐγγαρίᾳ.—Ὁ Κουτσόβλαχος ἑλληνοδιδάσκαλος Δημ. Δάρβαρις.—Ἡ Κουτσοβλ. Σχολὴ τῆς Πέστης.—Οἱ πρῶτοι σχολικοὶ συγγραφεῖς καὶ γραμματικοὶ τῆς Κουτσοβλ. Μπογιατζῆς, Ukuta, Μάξιμος.—Αἱ ἀντιρρήσεις τοῦ Νεοφ. Δούκα—Ἡ μετάφρασις τῆς Κ. Διαθήκης.—Ἀσυμφωνία Ρουμανικῆς καὶ Κουτσοβλ.—Αἱ ἀξιώσεις τῶν Ῥουμάνων ἐπὶ ναοῦ τῆς Βουδαπέστης, Ἡ διασπορὰ τῶν Πεσταιων Μοσχοπολιτῶν.—Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ρουμ. Ἐκκλησίας Μοσχοπολίτης Σαγκούνας καὶ ἡ νέα μετάφρασις τῆς ἁγ. Γραφῆς εἰς Ρουμανικήν.—Τὰ ἐνδοκομματικὰ τῆς Κοινότητος Πέστης καὶ ἡ ἀνέκδοτος «Διδαχή» τοῦ Ῥωμαιομοσχοπολίτου.

Ἐκ πάντων τῶν ἀνωτέρω καταφαίνεται ἡ ἐξαιρετική, ἣν κατεῖχον θέσιν, ἐν τῇ Κοινότητι Πέστης οἱ Μοσχοπολῖται, πάντως ἀνωτέραν τῶν λειπῶν Ἑλλήνων διὸ καὶ μετὰ τῶν λοιπῶν Μακεδονοβλάχων ἀπήλαυον ἐξ ἴσου δικαιωμάτων. Τοῦτο ἀποδεικνύει καὶ ἡ ὀνομασὶα τῆς Κοινόνητος «**Ἑλληνοβλαχική**» καὶ ὁ τόπος δὲ τῶν συνε-

---

Μ. Γεδεών, Νεκταρίου Πατρ. Ἱεροσολύμων αὐτόγραφοι 6 ἐπιστολαί. Κ)πολις 1913 σ. Γ.

δριάσεων ἐπιγράφεται «Αἴθουσα Συνεδριάσεων τῆς Κοινότητος τῶν Ἑλλήνων καὶ **Μακεδονοβλάχων**». Ἐν ταύτῃ ὁρῶνται ἀνηρτημέναι αἱ σεπταὶ τῶν ἐφημερίων εἰκόνες ἀπὸ τοῦ πρώτου Μοσχοπολίτου **Ἰωάννου Βρετοῦ** (1790—1794) μέχρι τοῦ τελευταίου [1]. «Πρὸς ἀνάμνησιν τῆς συνδρομῆς τῶν Μοσχοπολιτῶν, λέγει ὁ **Γῶγος**, ὑπῆρξεν ***ἀνέκαθεν*** *Βλάχος* ἱερεὺς (ἀπὸ 50ετίας) [2]*λειτουργῶν* ***Βλαχιστὶ*** *χάριν* αὐτῶν (τῶν ἐκ Μακεδονίας Κουτσοβλάχων) καὶ ἡ ἐκ Βλάχων ὀρθοδόξων στρατιωτικὴ φρουρὰ τῆς πόλεως» [3]. Δὲν παρῆλθεν ὅμως δεκαετία ἀπὸ τῆς ἐγκαινιάσεως τοῦ Ναοῦ καὶ αἱ ἀγαθαὶ σχέσεις τῶν δύο ἐθνοτήτων τῆς Κοινότητος διεταράχθησαν ἐκ τυχαίου μᾶλλον γεγονότος κατ' ἀρχάς, ἔπειτα δὲ ἐκ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Κουτσοβλάχων, ἵνα τελῆται ἡ λειτουργία ἐν τῇ διαλέκτῳ αὐτῶν. Περὶ τῆς διενέξεως ταύτης ἀναφέρει καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κάρλοβιτς **Μωϋσῆς Πούτνικ** ἐν ἐπισήμῳ ἐγγράφῳ τοῦ 1786 τοὺς Κουτσοβλάχους ὀνομάζων Ἀλβανούς :

Differentes inter Graecos et Arnautes quod spectat, illae ex eo originem sumere videntur, quod Graeci praerogativam quamdam et avenentiam nationis simulae linguae suae sibi arrogantes suos magisruos (γρ. magistros) etiam precisse graecorum suscipere volebant. Arnautes e contrario scopum unico enim habentes, ut tam proprie, quam etiam graece proles in rudimentis suarum linguarum necessariam obtinant instructionem [4].

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἀρχικός σκοπὸς ὡς φαίνεται ἦν τοιοῦτος, ἵνα μὴ ἐκτραχύνωνται τὰ πράγματα συνεφώνησαν ἅπαντες πρὸς ἄρσιν τῶν σκανδάλων εἰς τὴν ἀποδοχὴν τῶν αἰτημάτων τῶν Μακεδονοβλάχων καὶ ἡ Κοινότης ἀπευθύνεται πρὸς τὰς ἐπισήμους ἀρχὰς καὶ

1) Παρακαλεῖ τὸν τῆς Βούδας ἐπίσκοπον νὰ ἀποστείλῃ δύο ἱερεῖς, Ἕλληνα καὶ Βλάχον, ἵνα τελῶσι τὰ τῆς λατρείας, εἰς ἑλληνι-

---

1) Ν. Ἑλληνομν. ΙΖ' 136, ὅταν ἔγραφεν ὁ *μακ.* ***Λάμπρος*** τελευταῖος ἦν ὁ ***Γρηγ. Γῶγος***.

2) Ἔγραφε τῷ 1884.

3) Ἐκκλ. Ἀληθ. Δ' σ. 342. περὶ τοῦ προνομίου τούτου τῶν Κουτσοβλάχων μόνος ὁ ἀρχιμ. **Γρ. *Γῶος*** ἀναφέρει.

4 (Scriitori Aromâni σ. 22).

κὴν καὶ βλαχικὴν καὶ νὰ καθοδηγῶσιν αὐτοὺς εἰς ἄλλας ὑποθέσεις.

2) Ἡ Κοινότης ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν, ἤτοι πρόσωπα ἐκλεγόμενα παρ᾽ αὐτῆς δι᾽ ὡρισμένον χρόνον, νὰ προσπαθήσωσι νὰ εὕρωσιν δύο ἱερεῖς, καὶ ἐκλέγονται οἱ ἑξῆς: *Δημ.* **᾽Αργυρίου**, **Νικ. Βικέλας**, *Θεοχάρης* Jappa, *Κων. Ματσένκα*, *Μαυγ. Σκαρλάτος καὶ Μιχ.* **Σωφρονᾶς** νὰ ἐπιδιώξωσι παντὶ τρόπῳ νὰ εὕρωσι ὁπουδήποτε ἱερέα Μακεδονόβλαχον. Οἱ δὲ Ἕλληνες ὁμοφώνως ὡς ἐφημέριον ἐξέλεξαν τὸν Θεόδωρον Παπᾶ Γεωργίου, καὶ παρακαλοῦσι τὸν ἐπίσκοπον Βούδος νὰ χειροτονήσῃ αὐτὸν διὰ τὴν Κοινότητα.

3) Ἀμφότεροι οἱ ἐφημέριοι ὀφείλουσι νὰ διάγωσιν ἐν πλήρει ὁμονοίᾳ καὶ συνεννοήσει, νὰ σέβωνται καὶ νὰ ἀγαπῶνται ἀμοιβαίως, καὶ νὰ ἐκτελῇ ἕκαστος ἀπαρεγκλίτως τὰ καθήκοντα τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας, τὰ δὲ εἰσοδήματα νὰ μοιράζωνται ἐξ ἴσου μέχρις ὀβολοῦ.

4) Οἱ δύο ἐφημέριοι ὀφείλουσι νὰ ἐκτελῶσι τὴν ὑπηρεσίαν κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ εἶναι ἄξιοι τοῦ σεβασμοῦ καὶ τῆς ἐκτιμήσεως παρὰ τῆς Κοινότητος.

5 Ἐν περιπτώσει καθ᾽ ἣν εἷς ἐκ τῶν δύο ἤθελεν ἀντείπει καὶ ἀντισταθῇ· π.χ. ὁ Ἕλλην, τότε ἂν δὲν ἤθελεν εὑρεθῇ ἄλλος Ἕλλην ἱερεὺς νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ τοῦ Βλάχου, προσωρινῶς ἕως εὑρεθῇ Ἕλλην. (ὁμοίως καὶ διὰ τὸν Βλάχον ἤτοι δι᾽ ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις). Ἐπειδὴ οἱ κάτωθεν ἀναφερόμενοι ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις τῶν δύο ἐθνικοτήτων τῆς Κοινότητος, ἐπιθυμοῦσι, ἵνα πάντοτε ἔχωμεν δύο ἱερεῖς Ἕλληνα καὶ Μακεδονόβλαχον πρὸς εὐκολίαν καὶ τὴν πρόοδον ἀμφοτέρων τῶν ἐθνῶν. καὶ τὰ τέκνα ἡμῶν καὶ οἱ μεταγενέστεροι νὰ ζήσωσιν ἐν ὁμονοίᾳ ὡς δύο ψυχαὶ ἐν ἑνὶ σώματι.

Ἐν Πέστᾳ 9 Νοεμβ. 1802. [1])

Δὲν γνωρίζομεν,ἂν αἱ κανονικαὶ αὗται πράξεις τοῦ ἐπισκόπου Βούδης, εἰς ὃν ὑπήγοντο οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Πέστης, ἐξετελέσθησαν κατὰ γράμ-

---

[1] Τὸ ἔγγραφον τοῦτο ἦν γεγραμμένον εἰς ἑλληνικήν, ἐγὼ ὅμως μὴ ἔχων ὑπ᾽ ὄψει τὸ πρωτότυπον μετέφρασα αὐτὸ ἐκ τῆς Ῥουμανικῆς ἐκ τῶν Scriitori Aroman τοῦ Papahagi, σ. 23

μα, φαίνεται ὅμως ἀντίδρασις ἰσχυρὰ ἐματαίου τὴν ἐφαρμογὴν καὶ ἐξηκολούθει ὁ ἀγὼν αὐτῶν. Οἱ συνεχεῖς διαπληκτισμοὶ προυκάλουν ὡς εἰκὸς τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἀρχῶν τῆς Πέστης, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ἐν τῷ δημ. ἀρχείῳ (Fövarosi Levéltar) τῆς Βουδαπέστης ἀποκειμένων ἐγγράφων. [1]) Περὶ τὸ 1805 οἱ Βλάχοι αὐθαιρέτως ἐτοποθέτησαν ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς ὡραίας Πύλης (τοῦ βήματος τοῦ ναοῦ) σύμπλεγμα τοῦ Οὐγγρικοῦ στέμματος συγκρατουμένου διὰ τῶν ράμφων δύο ἀντιμετώπων περιστερῶν (supra portem capitalem ipsins altaris duae columbae rostris coronam tenentes). Οἱ Ἕλληνες, ἐπειδὴ ἡ τοποθέτησις αὕτη δὲν εἶχεν οὔτε τοῦ μητροπολίτου τὴν ἔγκρισιν, διέταξαν τὸν ἐφημέριον ***Θεοδ. Χατζῆ Γεώργεβιτς*** [2]) καὶ ἀπετόλμησαν νὰ ἀφαιρέσωσι τὰς περιστεράς. Ἀλλ' οἱ Βλάχοι ἀντεστάθησαν μέχρι δεινῆς τοῦ ἐφημερίου κακοποιήσεως [3]) διὸ ὑπὸ *Διον. Πόποβιτς* καὶ Ofunz Ziploft ἐγένετο ἀναφορὰ πρὸς τὸν πολιτάρχην (Stadtrichter καὶ Kircher—Comisär) καὶ προσκλαυθέντες ἐν γένει ἐπέτυχον τοῦ σκοποῦ. [4]) Τοῦτο ἀναφέρεται ἐν ἑτέρῳ ἐγγράφῳ (ἀρ. 137) ἐν ᾧ καὶ ἀπόφασις, ὅπως ἡ θεία λειτουργία *τελῆται ἐναλλὰξ καὶ εἰς Βλαχικὴν γλῶσσαν.* [5]) Ἡ παραχώρησις βεβαίως δὲν ἐγένετο ἀπονητεί. Οἱ ἐν Πέστῃ πρόκριτοι τῆς Κουτσοβλ. Κοινότητος γράφουσι πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῇ 29 Αὐγ. 1807 συνηγοροῦντες ὑπὲρ τῆς πατρίου αὐτῆς γλώττης, ἐν οἷς καὶ τάδε: Indubitatum etenim est primitivam nostram linguam Valachicam, in qua Lyturgiae et sacrae fuctiones ubique celebrantnr, communem esse cum ceteris nationis hujus Caesarei Regii subditis, quae ut abstrane s (sic, si quae iu illam irrepserunt vocabula, repurgetur. abunde prospectum esse per id, quod fine introducent ad communitatem nostram docentis pubem nostram scholasticam in germino Valachico dialecto eruditum, ad

---

[1] Τούτων περίληψις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ μακ. ***Λάμπρου*** δημοσιευθεῖσα μετὰ θάνατον ἐν Ν. Ἑλλην. μν. τόμ. ΙΖ (1923) σ. 113 ἑ.

[2] Οὗτος ἐφημέρευεν ἀπὸ τοῦ 1803-1830 Ν. Ἑλλην. ΙΗ' σ. 281 ἑ.

[3] Ἔγγραφον 89 τῆς 27 Δεκ. 1805 [;] Νέος Ἑλληνομν. ΙΖ' σ. 119-120.

[4] Ἔγγρ. 116, 28 Δεκεμβρίου 1806, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 118-120-121, ἐν αὐτῷ γίνεται καὶ προτροπὴ εἰς ὁμόνοιαν ἀλλὰ μάτην.

[5] Αὐτ. σ. 122.

snam excellentiam Districtus literarii Posoniensis Superiorem studiorum Directorem jam recurrimus, et hujus Docentis honesta interventione (sic) (παρὰ P. Papahagi, Scriitori Aromâm, σ. 22, σημ. 3). Τῷ 1807 ὑπεβλήθη διαμαρτυρία ὑπὸ Theochar Jappa Alex. Dermussi καὶ ἄλλων Ἑλληνιστί τε καὶ Γερμανιστὶ ὑπογεγραμμένων μελῶν τῆς Kirche Gemeinde τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῆς μελετωμένης παραχωρήσεως προνομίων καὶ ἐλευθεριῶν τοῖς Κουτσοβλάχοις, ὡς μὴ οὔσης ἀνάγκης. [1]) Ἐν τούτοις τῇ 25 Ἰουλίου 1808 *ἀνεγνωρίσθη αὐτοῖς τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσι Βλάχον ἱερέα.* Ἀναφερόμεθα καὶ αὖθις εἰς μαρτυρίαν τοῦ ἀρχιμανδρίτου Γρ. Γώγου μετὰ τοσαύτης φειδοῦς παρασχόντος ἡμῖν τινας ἰσχνὰς εἰδήσεις ἐπὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος : «Μέλη τῆς ἐνταῦθα Ἑλλ. Κοινότητος, γράφει, [2]) ἐγένοντο κατὰ διαφόρους καιροὺς καὶ ἀδελφοὶ Μακεδόνες λαλοῦντες καὶ τὸ ἰδίωμα τῆς Βλαχικῆς γλώσσης τὸ λεγόμενον Κουτσοβλαχικόν· ὅθεν χάριν αὐτῶν καὶ τῆς ἐκ Βλάχων στρατιωτικῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως πρὸ 50 ἤδη ἐνιαυτῶν (γρ. πρὸ 76) ἐφημερεύει ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πάντοτε καὶ Βλάχος ἱερεύς, ἡ δὲ Κοινότης ἔκτοτε λέγεται «Κοινότης Ὀρθοδόξων Γραικῶν καὶ Μακεδονοβλάχων». [3]) Ἡ Κοινότης τῆς Πέστης ἀπετέλει τὸ πρότυπον τῆς ὀργανώσεως ὑφ᾿ ὅλας τὰς ἐπόψεις, χάριν τῶν νοσούντων ἀδελφῶν τῶν εἰς αὐτὸ τὸ γένος ἀνηκόντων συνίσταται ἴδιον νοσοκομεῖον, γενναῖα κληροδοτήματα διατίθενται πρὸς ἵδρυσιν ξενῶνος χάριν στεγάσεως τῶν ἀπόρων ὁμογενῶν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἰδιαίτερον γνώρισμα τῶν ἐν τῇ ξένῃ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων ἀποτελεῖ, ὅτι ἐν τῇ αὐλῇ τῆς Ἐκκλησίας λειτουργεῖ, τὸ non sine quo αὐτῆς, τὸ Σχολεῖον τῆς Κοινότητος, εἰς ὃ συνήθως ὁ ἐφημέριος εἶναι καὶ ὁ διδάσκαλος τῶν παίδων. οἱ δὲ πάροικοι Ἕλληνες καὶ Βλάχοι, εἰ μὴ πάντοτε, ἀλλ᾿ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν οἱ χορηγοὶ πρὸς ἔκδοσιν βιβλίων διδακτικῶν, ἀλλ᾿ οὐδέποτε ἀπουσιάζουσιν ἐκ τοῦ καταλόγου

---

1 Ἔγγρ. 114, Αὐτ. σ. 120.
2 Αὐτ. σ. 122.
3 Ἦτο ἐφημέριος ἐν Βουδαπέστῃ, ὅταν ἔγγραφε τῷ 1884, Ἕσπερος Δ' σ. 163 Ἡ εἰσαγωγὴ τῆς Κουτσοβλαχικῆς ἐν τῇ Λειτουργίᾳ βεβαίως προϋποτίθησι μετάφρασιν γενομένην ἐν Μοσχοπόλει τῶν λειτουργ. βιβλίων.

τῶν συνδρομητῶν. Ἡ ἱστορία τοῦ Σχολείου τῆς Κοινότητος Βουδαπέστης συνδέεται πρὸς τὰ ὀνόματα τοῦ Ἰωαννίτου ***Πολυζώη Κοντοῦ***, καὶ τοῦ Ζακυνθίου ***Βενδότου***, καὶ δὴ ὁ τὰ μάλιστα συνεργήσας δι' ἀγαθῆς οἰκονομικῆς διαχειρίσεως εἰς τὴν εὐόδωσιν αὐτοῦ εἶναι ὁ ἐκ Βερροίας ***Νικ. Βικέλας***. Ὁ Ἑλληνισμός μετεφυτεύθη εἰς τὴν Οὐγγαρίαν κυρίως μετὰ τὴν τῶν Τούρκων πρὸ τῶν τειχῶν τῆς Βιέννης ἧτταν (1683). ἄποικοι Ἕλληνες Μακεδόνες, Θρᾶκες καὶ Ἀλβανοὶ ἐγκαθίστανται εἰς 30 Κοινότητας, [1]) ὧν τὰ σπουδαιότερα Σχολεῖα ἐκέκτηντο 1) Miscolcz Ἑλλ. γυμνάσιον ἱδρυθὲν τῷ 1794, ἐν ᾧ ἐξεπαιδεύοντο καὶ Οὔγγροι, Σέρβοι, Ἀλβανοὶ καὶ Ρουμάνοι, καὶ ἔνθα ἦσαν οἱ μεγαλήτεραι καὶ πλουσιώτεραι οἰκογένειαι. 2) Τὸ Νεόφυτον (Neusatz) παρὰ τὸν Δούναβιν ὑπὸ Γερμανῶν καὶ Σέρβων οἰκουμένη. περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΗ' αἰῶνος, ἤνθει ἐνταῦθα Ἑλληνικὴ Σχολὴ καὶ τυπογραφεῖον. Ἐκ τῶν ἑλληνομαθῶν Οὔγγρων τῆς Σχολῆς ταύτης ἐσώζετο μέχρις ἐσχάτων ὁ ἐν Βουδαπέστῃ Lueff *Κάρολος*. [2]) 3) ἡ Ζεμόνη (Zemon Σέρβ. Zimony Οὐγγ.) ὡς καὶ ἡ Szentes, ἡ Cronstadt (Σεβαστούπολις) καὶ ἡ Ketsemet. [3]) Ἀλλ' ἡ σπουδαιοτέρα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων εἶναι ἡ τῆς Βουδαπέστης ὡς καὶ ἡ Ἑλλ. Σχολὴ αὐτῆς, ἥτις ἐδημιούργησε τοιοῦτον φιλελληνισμόν, ὅστις ἐξεδηλώθη μὲν κατὰ τὸ 1821, σώζεται δὲ καὶ μέχρι σήμερον ἐν μέρει, ὡς εἴδομεν. Ἀπὸ τῆς Οὐγγρ. ἐπαναστάσεως τοῦ 1848 ἤρξατο ἡ

---

[2] Εἰδήσεις τινὲς περὶ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων βλ. εἰς Ἑλληνισμόν, ἔτ. Β' 1899, Ἀθῆναι 408-411.

[3] ***Γεωρ. Γῶγος*** ***Ἑσπερ.*** Δ' σ. 133.

[4] Αὐτ. τῷ 1884 ἐσώζοντο ἔτι τὰ σχολεῖα τῆς Πέστης, Σέντες, Μισκόλτης, Κέτσεμετ, Σεμλίνου, Ζεμόνης καὶ Κροστάντης. Σήμερον ὡς διάδοχος τοῦ ***Τέλφυ*** φημίζεται διὰ τὸν ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ὁ Horwart ἐσχάτως παρασημοφορηθεὶς ὑπὸ τῆς Οὐγγρ. κυβερνήσεως, καὶ ὁ λαμπρὸς ἑλληνιστὴς ***Μαυρίκιος*** Dercsényi. Οὗτος τῇ 2 Ἰουλίου 1932 μεταξὺ ἄλλων μοὶ ἔγραφε: «δὲν ζητῶ δόξαν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ἐξυπηρετήσω τὴν ἐπιστήμην, ***ν' ἀναδειχθῶ χρήσιμος ἐργάτης τοῦ Ἑλληνισμοῦ. ὅλην τὴν μόρφωσίν μου, ὀλίγην τε φίλη τε, ἔλαβον ἀπὸ τὸ ἀείζωον ἑλληνικὸν πνεῦμα... ἡ ἑλληνικὴ λογοτεχνία εἶναι ἡ μόνη παρηγορία μου μέσα εἰς τὰς πικρίας τῆς ζωῆς***». Ἐν Κροστάνδῃ σώζεται σπουδαιότατος Βυζ. ναός, ὁ τῆς ἑλλ. κοινότητος, μετὰ θαυμασίας τοιχογραφίας.

παρακμή. Τὴν Πέσ ην ἐκλέγει ὡς ἕδραν αὐτοῦ πρὸς ἐκμάθησιν τῆς Σλαβωνικῆς ἰδίως ὁ ἐν Βιέννῃ δράσας γνωριμότατος ἐκ Κλεισούρας τῆς Καστορίας διάσημος καὶ πολύγλωττος συγγραφεὺς **Δημ. ὁ Δάρβαρις**, ὅστις κατώρθωσε ἐπ 50ετίαν ὅλην νὰ διδάξῃ διὰ πλείστων συγγραφῶν τοὺς νέους τὰ κάλλιστα μαθήματα. Ὁ Ἕλλην **Κουτσόβλαχος Δάρβαρις** ἀποτελεῖ τὸν γνησιώτερον Βαλκανικὸν τύπον. μετὰ τὴν Σλαβωνικὴν ἐκδιδάσκεται τὴν Βουλγαρικὴν εἰς τὸ Ῥουμὰν τοῦ Συρμίου, ὡς καὶ τὴν Λατινικὴν. τελειοποιεῖται εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἐν Ζεμόνῃ, καὶ ἐφιέμενος ἀνωτέρων σπουδῶν μεταβαίνει εἰς Βουκουρέστιον. εἶτα εἰς Χάλλην τῆς Σαξωνίας ἀκροᾶται φιλοσοφικῶν μαθημάτων ἐπὶ 4ετίαν καὶ ἀποκαθίσταται εἰς Ζεμόνα ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος, μετὰ ταῦτα δὲ εἰς Βιέννην. [1] Οἱ Δαρβάρεις ἦσαν ἀδελφοὶ πέντε, πλὴν δὲ τοῦ Δημητρίου τὸν λόγιον Ἑρμῆν ἐθεράπευε καὶ ὁ **Πέτρος** ὁ καὶ **Πεντάδος** ἐπιλεγόμενος [2]. Ὁ **Δημήτριος** συνδεθεὶς μετὰ τοῦ γνωστοῦ τυπογράφου Γ. **Βενδότη** *κατώρθωσε νὰ δώσῃ εἰς φῶς διὰ τοῦ τύπου τρεῖς καὶ πλέον δεκάδας διδακτικῶν καὶ ἐγκυκλοπαιδικῶν βιβλίων*. Τούτων τὰ πλεῖστα ἐξεδόθησαν δαπάνῃ τῶν αὐταδέλφων, ὧν οἱ τρεῖς ηὐδοκίμουν εἰς τὸ ἐμπόριον. Ἐκ τούτων τὰ 10 εἶναι θρησκευτικά [3], τὰ λοιπὰ 22 ἀναγράφει ὅ τε **Βρετὸς** καὶ ὁ **Σάθας**. [4], ἦσαν δὲ

[1] *Ζαβίρας* σ. 283.

[2] Οὗτος ἴδιον ἔργον μὴ ἀναφερόμενον ὑπὸ τοῦ **Βρετοῦ** ἔγραψε τὸ ἑξῆς: ***«Ἡρωδιανοῦ δημηγορίαι μετενεχθεῖσαι εἰς τὴν καθωμιλημένην φωνὴν καὶ ἐκδοθεῖσαι χάριν τῶν πρωτοπείρων ὑπὸ Πέτρου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως τοῦ καὶ Πεντάδου ἐν Βιέννῃ*** 1831. Μετέφρασε καὶ τὴν Καισαροδιαταγὴν περὶ Καμβίων τῷ 1787 ἐν Βιέννῃ ἐκδοθεῖσαν παρὰ Légrand (1201) μετέφρασε δὲ τῷ 1821 ἐκ μὲν τοῦ Γερμανικοῦ τὴν Δάφνην τοῦ **Γενέσρου**, εἰς δὲ τὸ Γερμανικὸν τὴν Ἁπλοελληνικὴν Πρωτοπειρίαν τοῦ **Δημητρίου 1828**. Ὁ τίτλος **πρωτοπειρία** συνδέει τὸν **Δημήτριον** πρός τοὺς διδασκάλους τῆς Μοσχοπόλεως· ἔνθα ἀσφαλῶς προύλαβε νὰ ἀκούσῃ τὰ πρῶτα μαθήματα (ἤρξατο συγγράφων τῷ 1785 ἐκδοὺς τὴν Γερμανικὴν γραμματικὴν ὡς πρῶτον ἔργον).

[3] Ταῦτα εὑρίσκει τις παρὰ **Δημητρακοπούλῳ** Προσθῆκαι καὶ Διορθώσεις . . . σ. 97.

[4] Νεοελλ. Φιλολ. σ. 564 παρὰ τοῦ **Βρετοῦ** ἀντλήσας. Καὶ ὁ *Παλατίδης* ἔνθ. ἀνωτ. σ. 7 ἀναφέρει περὶ «τοῦ μεγάλου ἐμπορικοῦ οἴκου τῶν Δαρβάρεων... ***τὸ ὄνομα αὐτῶν ἔγεινεν ἀείμνηστον καὶ ἐνεχαράχθη εἰς τὰς σελίδας τῶν χρονικῶν τῆς νέας φιλολογίας τῶν Ἑλλήνων»***.

ταῦτα κλασσικοὶ συγγραφεῖς (Βρ. Β´267), *Θεοφράστου* χαρακτῆρες (245, 545), Κέβης Θηβαῖος (297), Ἑλλην. διάλογοι (285, 369, 447), Ἀριθμητικὴ (354), Παιδαγωγὸς (370), Γραμματικὴ (405), Οἰκιακὴ διδασκαλία (470), Σοφίας ἀπάνθισμα (478), Φυσικὴ (490), Ὁδηγὸς βίου (491), Γενικὴ ἱστορία (609), Ἡρωελεγεῖα (657), Χρηστομάθεια (692), Ἐγκυκλοπαιδεία (774) κ.τ.τ. Τὰ δὲ θρησκευτικά: Ἐκκλ. ἱστορία, Λειτουργική, Προσευχητάριον, Ἱστορία τῆς Π. καὶ Ν. Διαθήκης, Κατήχησις, Προπαρασκευὴ εἰς τὴν θευγνωσίαν, Πέτρα σκανδάλου (μεταφρ. εἰς τὸ Γερμ.) Καθρέπτης τῶν Χριστιανῶν κ.τ.λ.-εἰς ἔνδειξιν δὲ τῆς Σλαβομαθείας μετέφρασεν τὴν χρηστομάθειαν *Ἀντωνίου τοῦ Βυζαντίου* εἰς τὴν Σλαβωνικήν, καὶ συνέγραψεν εἰς αὐτὴν τὸν «Πολιτισμόν», παιδαγωγικὸν σύγγραμμα ἐκδοθὲν ἐν Βιέννῃ τῷ 1786 (παρὰ Legrand 950).[1] Ἀλλ' ὁ ἑλληνοδιδάσκαλος οὐδόλως ἐλησμόνησε τὸν Κουτσόβλαχον ὡς διακηρύττει, ἣν δὶς οἱ φιλόμουσοι ἐξέδοντο αὐτάδελφοι. ἡ «*Χειραγωγία εἰς τὴν καλοκαγαθίαν· ἤτοι ἐγχειρίδιον εἰς ἀνάγνωσιν τοῖς σπουδάζουσι νεανίσκοις τῶν Ῥωμαίων καὶ Βλάχων·* δαπάνῃ τοῦ τιμιωτάτου κυρίου ***Ἰωάννου Νικολάου τοῦ Δαρβάρεως***. Ἐν Βιέννῃ, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ ***Γεωργίου Βενδότη*** ἐν ἔτει 1790.[2]
Ἕτερος Μακεδονόβλαχος ἐκδότης πολλῶν διδακτικῶν ἐν Βιέννῃ βιβλίων δαπάνῃ τῶν ἐκεῖ Ῥωμανοβλάχων εἶναι ὁ ἐκ Κωνσταντζίκου ***Βασ. Εὐθυμίου*** (βλ. ***Βρετοῦ*** Ν. Φιλ. ἀρ. 419, 425, 580, 506)· π. χ. Ἱστορία συνοπτικὴ τῆς Ἑλλάδος κ.τ.λ.... παρὰ Βασιλ.Π.Π. Εὐθυμίου τοῦ ἐκ Κωνσταντζίκου τῆς Μακεδονίας...προσφωνηθεῖσα δὲ τῇ ἐντιμωτάτῃ ἀδελφότητι τῶν ἐν Βιέννῃ ἐντοπίων Ῥωμανοβλάχων. Βιέννῃ 1807.

Ἐπιτομὴ τῆς ἱερᾶς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας κ.τ λ. φιλοτίμῳ δὲ δαπάνῃ τῆς ἐν Βιέννῃ τῶν Γραικῶν καὶ Βλάχων Κοινότητος τῆς ἀναστ. ἐκκλ. τῆς ἁγ. Τριάδος.

Οἱ Μακεδονόβλαχοι ἐπέτυχον ἤδη τὴν καθιέρωσιν τῆς Κουτσο-

---

1 Bibliogr. hell. des huit. siècle, Τόμ. Β´ 1928.

2 Μετετυπώθη δαπάνῃ τῶν αὐταδέλφων Δαρβάρεων παρὰ τῷ αὐτῷ τυπογράφῳ τῷ 1802. Ἡ οἰκογένεια τῶν Δαρβάρεων ὑπάρχει νῦν ἐπίσημος οὖσα ἐν Βουκουρεστίῳ καὶ ὁδὸς ἐπώνυμος.

βλαχικῆς εἰς τὴν λειτουργίαν,ὅπερ βαρέως ἔφερον οἱ Ἕλληνες ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἕλλην τῆς Δακίας ἱστορικός :«... Βοσκόπολις πόλις πλουσία καὶ πολυάνθρωπος.Ὁ φθόνος τήν κατέστρεψεν. καὶ ἔκτοτε πολλοὶ ἐξ αὐτῶν κατέφυγον εἰς τὴν ἐπικράτειαν τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ὁποῦ φιλοφρόνως ὑπεδέχθησαν. Πρὸ ὀλίγου *εἰς τὴν Πέσταν εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὴν γλῶσσάν των*, πλὴν ἐπροξένησε μεταξὺ τῶν ἄλλων Γραικῶν σκάνδαλον τοιαύτη καινοτομία. εἰς δὲ τὴν Γραικίαν ὀνομάζουσι τούτους Μοισιόδακας καὶ κοινῶς Μυσοβλάχους (sic) καὶ Κουτσοβλάχους» [1]) Μετὰ τὴν τοιαύτην ἐπιτυχίαν ἤγειραν ἀξιώσεις ὅπως κατασταθῇ κοινὴ καὶ ἡ Σχολὴ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων, καὶ ἐπέτυχον πάλιν. πρῶτος δὲ curator τῆς τοιαύτης Σχολῆς ὑπῆρξεν ὁ ***Νικ. Μπεκέλλας***. [2]) Φυσικῶς οἱ Ἕλληνες ἀντετάχθησαν ἐρρωμένως εἰς τὰς τοιαύτας ἀξιώσεις,αἵτινες πλέον εἶχον νομιμοποιηθῆ, ὡς φαίνεται· ἀλλ' οἱ Βλάχοι ἀντεποιοῦντο. ἵνα διευθύνωσιν αὐτοβούλως τὰ τοῦ ναοῦ καὶ τὰ τῆς σχολῆς ἀπὸ τοῦ 1809 ἤδη. Ἀντισχυρίσθησαν λοιπὸν πρὸς τοὺς Βλάχους δι' ἀναφορᾶς πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως [3]) οἱ ἐκ τῶν Ἑλλήνων Nicolaus Bekella, Theochar Jappas, Saphir Athanas, Constantin Jakiatzis, Margarit Scarlass, Alexander Dormussi, ἔνθα πρὸς τοῖς ἄλλοις λέγονται καὶ τὰ ἑξῆς :«... die Intercssen aber davon zwissen beide Nationen von anno 1889 so getheilet werden, dass wir Griechen der einen Halbscheid auf unseren die Walilacher aber der anderern Halbscheid so sind hier über wir Griechen des Wallachen noch diese uns irgend eine Rechnuug abzulegen schuldig... der Wallachen gleichfalls keine Rechnung zu geben schuldig, weil sie dazu nicht beigetragen haben, und die Gemeischaft zwissen uns in Ruchsicht der griechischen

---

[1] ***Διον. Φωτεινοῦ*** Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας κτλ. Α' (1818) σ. 168 σημ.

[2] Ἔγγρ. 4294. 155 [Ν. Ἑλληνομν. ΙΗ' σ. 285]. ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου: cives inhabitatores Pesthienses G. B. N. K. Valachiae Nationis. τὸ ἔγγραφον ἀποτείνεται πρὸς τὰς ἀρχὰς τῆς πόλεως.

[3] Ἐκ τῆς ἀναφορᾶς ταύτης μανθάνομεν ὅτι αἱ τῆς σχολῆς πρόσοδοι τῷ 1809 ἦσαν 13598 φρ. καὶ κορώνας 33 (;).

Schule ganz aufgehöret hat.[1]) δηλ. ἀπὸ τοῦ 1809 δι' ἐπισήμου πράξεως σχεδὸν εἶχε χωρισθῆ ἡ Κοινότης, ἐφ' ὅσον ἑκάστη τῶν δύο ἐθνικοτήτων ἐκράτει ἴδιον λογαριασμόν, θεωρηθεισῶν ἐξ ἴσου πρὸς ἀλλήλας. ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐφρόνουν, ὅτι ὡς πρὸς τὴν ἑλλην. σχολὴν δὲν ἔχουσι δικαιώματα οἱ Βλάχοι, καίτοι καὶ αὕτη διὰ κοινῆς δαπάνης ἦν ἱδρυμένη. Ἀλλ' ἡ ἀρχή, πρὸς ἣν ἀνεφέρθησαν, δὲν συνεφώνησε πρὸς τὰς ἀπόψεις αὐτῶν. [2]) Κατὰ τὸ ὑπ' ἀρ. 315 πρωτόκολλον τῆς griechisch—Walachischen Gemeinde Pesth τῆς 18 Νοεμβ. 1821 μετὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς ἀνωτάτης Schulinspection τὸ σχολεῖον παρουσιάζεται ὡς κοινὸν ὑπὸ μεικτὴν Ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ὑπὸ τῶν ἑξῆς: *Ἀλεξ. Νίζου, Θεοχάρους Γιάππα καὶ Ἰω.* Teczg ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, τοῦ δὲ Ναοὺμ Lica, Κωνστ. Grabcoszky καὶ Νικ. Sonkowlts ἐκ μέρους τῶν Βλάχων. [3]) Πρῶτος διδάσκαλος τῆς Scholae Valachiae φέρεται ὁ Κων. Loga Diacosovits τῷ 1824, ἐν ᾧ ἀποφασίζεται καὶ περὶ εἰσαγωγῆς τῆς Κυριλλείου γραφῆς εἰς παράστασιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς, [4]) Τῷ δὲ 1826 διδάσκαλος Graeco-Valachiae Scholae Pestiensis διορίζεται ὁ ***Σταμάτιος Σακελλάριος***. [5]] Ἐκ τῶν διδασκάλων τῆς ταύτης φαίνεται καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ μετερχόμενος τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ἑλληνοδιδασκάλου ***Μιχαὴλ*** Γ. ***Μπογιατζῆς***, ὁ τὴν πρώτην Μακεδονοβλαχικὴν ἐκδοὺς γραμματικήν, ἥτις ἐπιγέγραπται ὧδε:

---

1 Ν. Ἑλληνομ. ΙΗ' σ. 285 ἔγγρ. 4294, 155β τοῦ 1811, οὗ ὁ μακ. ***Λάμπρος*** ἀντιγράψας μέρος σημειοῦται: «τὸ ὅλον ἄξιον ἀντιγραφῆς», σ. 286, ὡς καὶ «τὰ ὑπ' ἀριθ. 4294 ἔγγραφα 1-633... περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας καὶ τῶν ἐρίδων ἰδίως μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Βλάχων...».

2 Αὐτ. σ. 288.

3 Αὐτ. σ. 286 ἔγγρ. 4294,364 τῆς 19 Ἰουνίου.

4 Αὐτ. ἔγγρ. 388 τῆς 26 Ἰανουαρίου εἰς ὃν ἐχρεωστοῦντο δύο μισθοί.

5 Ἦν μέλος τῆς κοινότητος Πέστης καὶ συνεισήνεγκε πρὸς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ, ὡς εἴδομεν, 50 φλωρία ὁ πατὴρ αὐτοῦ ***Γεώργιος*** ὡς ἑλληνοδιδάσκαλος. Τῷ 1821 ἐξέδοτο ἐν Βιέννῃ Σύντομον Γραμματικὴν τῆς Γραικικῆς γλώσσης [ἑπομένως ἐγεννήθη ἐνταῦθα) τῷ 1780 χάριν τῆς νεολαίας τῶν ἐν τῇ ἐπικρατείᾳ τοῦ Καίσαρος εὑρισκομένων Γραικῶν, ἐκ τῆς τυπογρ. Δ. ***Δαβιδοβίσκη***. Πρὸ τούτου ὅμως ἔγραψε γραμματικὴν ὁ ***Ρόζιας*** Mâestria Ghivâsirii romanesti Buda, 1809.

«*Γραμματικὴ Ῥωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ σχεδιασθεῖσα καὶ πρῶτον εἰς φῶς ἀχθεῖσα ὑπὸ* ***Μιχαὴλ Γ. Μπογιατζῆ*** *διδασκάλου ἐνταῦθα τῆς ἁπλοελληνικῆς σχολῆς.* Romanische oder Macedonowalachische Sprachlehre etc. ἐν Βιέννῃ 1813» 8ον. Οὗτος ἐκ Μοσχοπόλεως καταγόμενος καὶ καθηγητὴς εἶτα τῆς Ἑλλ. γλώσσης ἐν Βουκουρεστίῳ ἔθετο τὴν βάσιν τῆς διδασκαλίας τῆς Κουτσοβλαχικῆς διά τῆς τοιαύτης γραμματικῆς. Πρὸς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἔργου ὑπὸ τὸ πρόσχημα θρησκευτικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ καὶ τῇ διασπορᾷ ὁμοφύλων αὐτοῦ *μετενεγκὼν ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ πρωτοτύπου εἰς τὸ Κουτσοβλαχικὸν ἰδίωμα τύποις ἐξέδοτο μετὰ ἀντιστοίχου Ῥουμανικῆς μεταφράσεως τὴν Κ. Διαθήκην τῷ* 1843. [1]) Οὗτος ὁ **Μπογιατζῆς**, ὅς ὑπὸ τοῦ στ Bolintinean θεωρεῖται ἀλβανικῆς καταγωγῆς ἐκ Μοσχοπόλεως, ἐγένετο ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κουτσοβλαχικῆς φιλολογίας. Ὁ Picot καλεῖ αὐτὸν «le grand patriote et grammairien de Moskopoleni» [2]. Γνώστης πασῶν τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν εἶναι καὶ ἐκ τῶν πρώτων Βαλκανολόγων. Ἡ γραμματικὴ αὐτοῦ θεωρεῖται κλασσικὴ καὶ ἀνετυπώθη ταύτης ἀνάλυσις ἐπιστημονικὴ μετὰ τῶν Κουτσοβλαχ. κειμένων καὶ γερμαν. μεταφράσεως ὑπὸ Arno Dunker πλουτισθεῖσα διὰ γλωσσαρίου καὶ σπουδαίων γλωσσικῶν παρατηρήσεων καὶ εἶναι ἀπαραίτητον βοήθημα πρὸς σπουδὴν τῆς γλώσσης. [3]) Ἰδοὺ ὀλίγα ἐκ τοῦ Προλόγου τῆς Γραμματικῆς:

---

[1] Οὐδὲν γνωρίζομεν τῆς μεταφράσεως ταύτης ἔντυπον, εἰ μὴ τὴν ἐν τέλει τῆς γραμματικῆς παραβολὴν τοῦ ἀσώτου, περὶ ἧς καὶ ὁ Kopitar (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 101-103 ἔνθα καὶ περὶ τοῦ *Μπογιατζῆ* σ. 65 66, 72, 76) ποιεῖται λόγον.

[2] Lec Roumains de la Macèdoine (Paris 1875) σ. 22.

[3] Der grammatiker Bojadzi ἐν Jahresbericht des Instituts κτλ. τόμ. II, 1895. Ἀνάλυσις σ. 3-29. Τὰ Κουτσοβλαχικὰ κείμενα εἶναι τὰ ἑξῆς: Μῦθοι (ἐκ τῶν Αἰσωπείων) καὶ ἐκλογὴ ἱστοριῶν καὶ διηγημάτων ἐν ὅλῳ 40 σ. 30-68. Γραμματικαὶ παρατηρήσεις σ. 68-75. Μετάφρασις τῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου 77-83. Λεκτικαὶ παρατηρήσεις σ. 83-92. Γλωσσάριον σ. 92-145. Περὶ τῆς μεταφράσεως τοῦ Εὐαγγελίου ἢ τινων Εὐαγγελίων ἀναφέρει πλὴν τοῦ Bolintineanu καὶ ὁ Dunker, ὅτι τοιαῦτα κείμενα ἦσαν ἐν χρήσει ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις τῆς Μακεδονίας (αὐτ. σ.2), ὁ καθηγητὴς κ. ***Ν. Βέης*** γράφει, ὅτι ἐπὶ Κομνηνῶν ἱδρύθη ἐν Μακεδονίᾳ ἐπισκοπὴ Βρεανύτης ἤτοι ὑπὸ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀχρίδος καὶ πάσης Βουλγαρίας. Ὁ ***Μπογιατζῆς*** ἦν κάτοχος πασῶν τῶν Βαλκανικῶν γλωσσῶν, ἔτι δὲ πλὴν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς ἐγνώριζε καὶ τὴν Λατινικήν, καὶ κατὰ

«Ὅθεν ὁ Βλάχος μακρὰν ἀπὸ τὸ νὰ ἐντραπῇ τὴν γλῶσσάν του θέλει τὴν νομίζει μάλιστα καὶ καύχημά του, καὶ ὅταν αὐτὸς στολίσῃ τὸ πνεῦμά του θέλει τὸ ἀκολουθήσει προθύμως οὕτως εἰπεῖν καὶ ἡ γλῶσσά του, προθυμότερον παρὰ ἄλλαι τινές. Ἐκ τῶν ἄνω εἰρημένων λοιπῶν ἀναντιρρήτων αἰτιῶν γίνονται ἀφ' ἑαυτοῦ των φανεραὶ αἱ ἀνόητοι φλυαρίαι τοῦ σχολαστικοῦ **Νεοφύτου Δούκα**, ὅστις ἐπειδὴ αὐτὸς δὲν ἐξεύρει κἀμμίαν ἄλλην γλῶσσαν ἀγαπᾷ νὰ ἐξολοθρεύσῃ ὅλας τὰς γλώσσας τοῦ κόσμου. καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ συστήσῃ τὴν ἐθνικήν του, τὴν μακαρωνικὴν γραικικὴν (καθὼς οἱ ὁμογενεῖς αὐτοῦ περιγελῶντες τὴν ὀνομάζουσιν). καὶ τόσον τυφλῶς εἶναι ὁ ζῆλος αὐτοῦ, ὥστε εὔχεται ταύτην τὴν μεταβολήν, ἐν ᾧ αὐτὸς ὁμολογεῖ τοὺς Βλάχους πανταχοῦ βελτιουμένους, εὐφυεῖς καὶ προθυμοτέρους εἰς τὰ καλὰ παρὰ τοὺς ἰδίους Γραικούς. Ἐκ τοιαύτης τυφλότητος μόνον καὶ παιδαριώδους ἀμαθείας ὁρμώμενος δύναται οἱονεὶ προκαλῶν νὰ ἐρωτᾷ ποῦ οἱ Βλάχοι ἔχουσι ἐπαρχίαν, πόλιν, ἱερεῖς νόμους, εὐγενείας κτ. κτ.;

Ἀλφάβητον ταύτης τῆς Βλαχικῆς γλώσσης συνέταξα τὸ Λατινικὸν, καθὼς ἔκαμαν πολὺ πρότερον καὶ ὅλαι αἱ θυγατέρ ς τῆς Λατινικῆς, καὶ ἄλλως ἐπειδὴ τὸ Λατινικὸν ἀλφάβητον τοὐλάχιστον δὲν εἶναι ἐλλιπέστερον ἀπὸ τὸ γραικικὸν διὰ ξένας γλώσσας, ἥ τε κατάχρησις αὐτοῦ εἶναι ὁπωσοῦν ἀνεκτοτέρα, κοινὴ οὖσα, κατὰ τὸ παρὸν ἐν χρήσει ὄντος καθ' ὅλην τήν Εὐρώπην εἰς ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς γλώσσας.

(Γραμματικὴ Ρωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ σ. IX—XIV)

Ὁ **Μπογιατζῆς** καὶ οἱ ὁμόφρονες αὐτῷ ἀπεδόθησαν ἀκάθεκτοι εἰς τὸ περὶ τῆς γλώσσης ἀγῶνα. **Ἀβέρκιος**, ἁγιορείτης ἡγούμενος, ἐξ Ἀβδέλλας, ἀπεσταλμένος τῷ 1860 πρὸς διεκδίκησιν τῶν ἐν Ρουμανίᾳ κτημάτων τοῦ ἁγίου Ὄρους εἰς Βουκουρέστιον, ἔμεινε κατάπληκτος βεβαιωθεὶς περὶ τῆς ὁμοιότητος Κουτσοβλάχων καὶ Ρουμάνων. καὶ ἔκτοτε οὗτος ἀνέλαβεν ὡς ἐθναπόστολος ν' ἀφυπνίσῃ τοὺς Κουτσο-

---

τὸν Picot τὴν Γαλλικὴν καὶ Ἰταλικήν. Ἡ γραμματικὴ αὐτοῦ εἶναι τρίγλωσσος εἰς Ἑλληνικήν, Κουτσοβλαχικὴν καὶ Γερμανικὴν καὶ ἀφιεροῦται εἰς τὸν ἐκ Μοσχοπόλεως εὐπατρίδην *Δημ.* ***Νικολάου*** (Edlen von Nitta), καὶ ἐξεδόθη τὸ 2ον ὑπὸ τοῦ Bolintineanu ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1863. (ἔνθ' ἀνωτ. σ. 330).

βλάχους τῶν Βαλκανίων.[1] Εἰς τὴν κίνησιν ταύτην ἠθέλησε νὰ ἀντιταχθῇ ἀνὴρ ταῖς Μούσαις φίλιος ***Νεόφυτος ὁ Δούκας*** (ὡς γράφει καὶ ὁ Μπογιατζῆς).

Ἐκ τῶν διεξοδικῶν αὐτοῦ ἀντιφωνήσεων σταχυολογοῦμεν ἐνταῦθα ταῦτα:

«Περὶ δὲ τῶν Βλάχων τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι τῆς Ἑλλάδος πολλαχῇ κατοικούντων δὲν συστέλλομαι νὰ εἴπω καὶ πάλιν, ὅτι οὗτοι οὐ μόνον τὴν καθ᾿ ἡμᾶς γλῶσσαν συμφέρῃ νὰ μάθωσιν, ἀλλὰ καὶ ἣν ἀδόξως καὶ ἀναξίως προφέρουσιν, ἀνάγκη νὰ ἀπομάθωσι, καὶ νὰ σβέσωσιν αὐτὴν εἰς τὸ παντελές· καθότι αὐτοὶ οὔτε γένος δύνανται νὰ συστήσωσιν ἴδιον, ὡς μὴ ἔχοντες οὔτε ἐπαρχίαν ἰδίαν, οὔτε θρόνον τινά, οὔτε ἄλλο τι τῶν τοιούτων συστατικῶν, ἐν οἷς τυχὸν καὶ καυχήσονται· οὔτε πάλιν ἔξω τῶν ἑαυτῶν φωλεῶν δύνανται νὰ ζήσωσι διὰ ταύτης· οὔτε φῶς τι εἰς μάθησιν ἔχουσιν ἐξ αὐτῆς, ὡς ἀγραμμάτου παντάπασιν· ἔριδες δὲ καὶ ἀντιζηλίαι, καὶ διαιρέσεις, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα κακὰ προκύπτουσιν ἐξ αὐτῆς· ὅθεν τὸ τοιοῦτον σκάνδαλον ἀποῤῥιπτέον ἀπὸ τοῦ μέσου εἰς τὸ σκότος τῆς λήθης, ὥστε οἱ μεθ᾿ ἡμᾶς νὰ μνημονεύωσι μὲν ἡμᾶς εὐγνωμόνως διὰ τὴν πρόνοιαν, νὰ μακαρίζωσι δὲ καὶ ἑαυτοὺς διὰ τὴν εὐτυχίαν, αἰσθανόμενοι τότε (ἐὰν αἰσθάνονται) ὅτε ἐλευθερωθέντες ἤδη ἀπὸ τῆς δούλης τῆς διερρηγμένης καὶ ῥυπαρᾶς, ἦλθον εἰς τὴν δέσποιναν καὶ μητέρα τῶν ἐπιστημῶν, ἧς ἡ ἐσθὴς περιῤῥέουσα καὶ διάλευκος, καὶ λαμπρὰ, καὶ γάμου ἀξία βασιλικοῦ. . . . .

Τὰ δὲ πέριξ, ἄλλοτε ἄλλως κατεκλύσθησαν ἅπαντα. ἔνθεν μὲν ὑπὸ τῆς Σλαβωνικῆς γλώσσης καταποντισθέντα, ἥτις ἐχώρησεν ἀδίκως καὶ παραλόγως καὶ μέχρι τῶν κόλπων αὐτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἔνθεν δὲ ***ὑπὸ τῆς Βλαχικῆς, τῆς χωλῆς ταύτης καὶ μογιλάλου***, ἥτις καὶ αὐτὴ νῦν ἐν φωτεινοτάτῳ αἰῶνι, καὶ ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ τῆς δόξης βατταρίζει μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἀνερυθριάστως ὑποκρώζει, καὶ τὸ ὅλον ἐκ μέρους καταμολύνουσα. ἄλλοθεν πάλιν ὡς ἐκ τῆς δύσεως ἡ Ἀλβανική, οὐκ οἶδ᾿ ὁπόθεν κατὰ δυστυχίαν καὶ αὐτὴ παρεισφρήσασα, ἰσχυρῶς καταθρασύνεται τῆς δεσποίνης, καὶ πολὺ μέρος τῆς πατρῴας

---

[1] Nic. Papahagi, Les Roumains de Turquie 1905, σ. 56-60.

ἡμῶν κληρουχίας ἀπέσπασε, καὶ πολλοὺς τῶν ὀρθοδόξων εἰς παχύτατον σκότος τῆς ἀμαθείας τῶν δογμάτων ἐξέωσε»[1].

Ἀλλαχοῦ δὲ τὴν προπαγάνδαν κτυπῶν καὶ τὰ δεινὰ τῆς διασπάσεως τῶν Ὀρθοδόξων ἔχων ἐν νῷ ὁ φιλογενὴς ἀνὴρ ἐπιτίθεται δριμύτατα, καὶ καυτηριάζει διὰ λέξεων ἥκιστα εὐπρεπῶν τὴν κίνησιν ταύτην, ἥτις ἄλλως ἦν φυσικὴ ἀπόρροια τῆς ἀφυπνίσεως τῶν Βαλκανικῶν λαῶν[2].

Καρπὸς τῶν ἐν τῇ διασπορᾷ Μοσχοπολιτῶν περὶ τῆς ἐθνικότητος καὶ γλώσσης αὐτῶν, ἀγώνων, οἵτινες μετὰ τοιαύτης διεξήγοντο ζωηρότητος, εἶναι τὸ ἑξῆς σπουδαιότατον εἰς Κουτσοβλαχικὴν γλῶσσαν γεγραμμένον βιβλίον:

---

[1] ***Νεοφύτου** Δούκα* Λόγοι τῶν Ἀττ. ῥητόρων. Τόμ. Α'. Ἐν Βιέννῃ 1812 σ. ιγ' ιδ'.

[2] «Καθὼς τινες δηλονότι ἀνοηταίνουσιν εἰς τὸ περὶ τῆς γλώσσης τῆς Βλαχικῆς ταύτης, τῆς ῥυπαρᾶς καὶ ἀθλίας, ἐὰν συγχωρῆται νὰ ὀνομάζηται γλῶσσα ἡ πανταχόθεν χωλαίνουσα, ἀλλ' οὐχὶ γλώσσης ἑτέρας μᾶλλον ἀπόρροια, πολλὴν ἔχουσα ἀηδίαν καὶ δυσώδη ἀποφοράν. καὶ ἐντεῦθεν συμβαίνουσι τόσαι ταραχαὶ κτλ». Περὶ δὲ τῆς προόδου τῶν Κουτσοβλάχων γράφει: ***«οἱ Βλάχοι ὅμως, ὡς βλέπομεν, φαίνονται πανταχοῦ προθυμότεροι εἰς τὰς πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολάς, πανταχοῦ βελτιούμενοι καὶ κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀριθμοῦ καὶ πλείονες τῷ ὄντι πεπαιδευμένοι. καὶ αὐτοὶ μόνοι ἠθέλησαν, καὶ θελήσαντες ἀποκατέστησαν τυπογραφίαν ποτὲ ἑλληνικήν, τὸ ὁποῖον οἱ περσίζοντες καὶ φοινικίζοντες οὗτοι Ἕλληνες οὔτε νὰ ἀκούσωσι θέλουσιν, οὔτε νὰ κατορθώσωσι προαιροῦνται, ὀνειδίζουσι δὲ τοὺς Βλάχους εἰς γένος, οἱ ὁποῖοι θέλουσι δείξῃ τὰ ἑλληνικά των σχολεῖα ἄξια νὰ δέχωνται καὶ αὐτοὺς τοὺς ἀγερώχους καὶ ματαιόφρονας, ὥστε νὰ διδάσκωνται εἰς αὐτὰ τὴν πατρῴαν ἐκείνην ἀρετὴν καὶ παιδείαν»*** Μαξίμου Τυρίου *λόγοι*... παρὰ Νεοφ. Δούκα. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας 1810, σ. λγ' - λς'. Τοὺς αὐτοὺς φόβους ὡς πρὸς τὴν ἐθνιστικὴν κίνησιν τῶν Κουτσοβλάχων ἐκφράζει καὶ διαπρεπὴς ἱεράρχης· «πρὸ ὀλίγου εἰς τὴν Πέσταν. εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν γλῶσσάν των (οἱ Βλάχοι τῆς Μοσχοπόλεως), ἀλλ' ἡ πεῖρα ἀπέδειξε κακὴν τὴν τοιαύτην καινοτομίαν, Καὶ ἂν τὸ σχίσμα τὸ ὁποῖον ἐπροξενήθη μεταξὺ τούτων καί τῶν ἄλλων ὁμοδόξων χριστιανῶν,ἥτις ἔκαμε καὶ εἰς τὰ δύο μέρη ἐπιβλαβῆ ἀποτελέσματα, τὶ δὲν θέλει προξενήσει τοιοῦτον σχῖσμα, ὅταν γεννήσῃ τὸ αὐτὸ σκάνδαλον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ἐπικράτειαν..; Εἶναι εὐχῆς ἔργον νὰ λείπωσι τοιοῦτοι νεωτερισμοὶ τῶν ὁποίων οἱ ἐφευρεταὶ εἶναι στερημένοι τῶν ὅσα διατρέχουσιν εἰς τὴν πατρίδα των τὴν ὁποίαν ἀφῆκαν».

Κ. Κυρίλλου. Ἀπολογία ἱστορικὴ 1815 σ. 85. (ὑπὸ τὸ τὸ ὄνομα τοῦτο κρύπτεται ὁ πρώην Οὐγγροβλαχίας ***Ἰγνάτιος***, εἷς τῶν σπουδαιοτέρων παραγόντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἐργασθεὶς ὑπὲρ τῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἑλλην. Ἐπαναστάσεως).

Νέα παιδαγωγία ἤτοι ἀλφαβητάριον εὔκολον τοῦ μαθεῖν τὰ νέα παιδία τὰ ῥωμανο βλάχικα γράμματα εἰς κοινὴν χρῆσιν τῶν Ῥωμανο βλάχων. Νυν πρῶτον συνετέθη καὶ ἐδιορθώθη παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐν ἱερεῦσιν κ. κ. Κονσταντίνου (sic) *τοῦ Οὐκοῦτα, Μοσχοπολίτου, χαρτοφύλακος καὶ πρωτοπαπᾶ ἐν τῇ Ποσνάνια τῆς μεσημβρινῆς Προυσίας, καὶ δι' αὐτοῦ χάριν ἐδόθη εἰς τύπον διὰ καύχημα τοῦ Γένους. Ἐν Βιέννῃ 1797, τύποις τῶν Μαρκίδων Πούλιου* [1].

Ὁ **Οὐκούτας**, Μοσχοπολίτης καὶ τιτουλάριος τῆς Ἀχριδηνῶν ἐκκλησίας, ἐξεπαιδεύθη ἀναμφιβόλως ἐν τῇ νέᾳ Ἀκαδημείᾳ. Κατὰ τὴν τῶν Μοσχοπολιτῶν διασπορὰν ἐγκατεστάθη ἐν τῇ πόλει Posen (ἐκ τῶν ἀπὸ τῆς Πολωνίας ἀποσπασθεισῶν), ἔνθα συνέστησε σχολὴν Βλαχικὴν ἀνωτέρων σπουδῶν, ἣν καὶ ἐπαξίως διηύθυνεν [2]. Ἐνταῦθα ἦν ἐφημέριος τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας συσταθείσης ὑπὸ Μακεδονοβλάχων. [3] Ἡ *Νέα Παιδαγωγία* βεβαίως εἶνε συντεταγμένη κατὰ τὸ τότε σύστημα τῶν ἑλληνικῶν ἀναγνωσματαρίων, ὧν συνήθως προυτάσσοντο προσευχαὶ καὶ τροπάριά τινα τῆς ἐκκλησ. ἀκολουθίας. Ἀλλ' ὁ **Οὐκούτας** μετὰ τὸ Ἀλφάβητον καὶ τὸ περὶ συλλαβισμοῦ κεφάλαιον παρέλαβε ἐν Κουτσοβλαχικῇ μεταφράσει ὁλόκληρον σχεδὸν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ Ὡρολογίου—καὶ αὐτὸ εἶναι ὅλον τὸ βιβλίον— Εἶναι ἀληθές, ὅτι τοιαύτη μετὰ τὴν ἅλωσιν ἦν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν ἡ διδακτικὴ μέθοδος, καὶ τὰ πρῶτα διδακτικὰ βιβλία ἦσαν ὁ Ὀκτώη-

[1] Ὁ Bianu πρῶτος ἀνακαλύψας τὴν Νέαν Παιδαγωγίαν ἐποιήσατο ἀνακοίνωσιν εἰς τὴν Ρουμ. Ἀκαδήμειαν, ἣν ἐδημοσίευσεν ἐν Anale Acad. Rom. Seria II, τόμ. XXX, σ. 67, Intâia d' a—si scric limba lor si a învâtă în ea. Δικαίως λοιπὸν χαρακτηρίζει τὸ ἔργον τοῦ **Οὐκούτα** ὡς τὴν πρώτην ἀπόπειραν τῆς ἀρχῆς τῆς γλώσσης, (ἐν τῇ ξένῃ ὅμως· διότι ἡ ἀπαρχὴ ἐγένετο ἐν Μοσχοπόλει), Τὸ βιβλίον γνωρίζω ἐκ τῆς παρὰ τοῦ Papahagi (ἐν Scriitori Aromäni σ. 57—101) ἀνατυπώσεως μετὰ καὶ Ρουμαν. στοιχείων. Περὶ τῆς προελεύσεως τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ μοναδικοῦ ἀντιτύπου βλ. αὐτ. σ. 49.

[2] Βλ. Scriit. Arom. σ. 22, σημ. 3.

[3] Πλείω ἔνθ' ἀνωτ. σ. 44—51.

χος, τὸ Ὡρολόγιον καὶ ὁ Ἀπόστολος—ἀλλ' ὁ πατριώτης Κουτσόβλαχος ἐκδιδοὺς τὸ βιβλίον εἶχεν ἐν νῷ νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὸ καὶ ἐν τῇ Λειτουργίᾳ, ἥτις ὡς εἴδομεν ἤρξατο τότε εἰς πολλὰς τῆς διασπορᾶς κοινότητας τελουμένη καὶ Κουτσοβλαχιστί. Εὐτυχῶς τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου ὁ συγγραφεὺς ἐκτίθησιν εἰς τὸν Πρόλογον, ὃν μεταφράζομεν ἐνταῦθα ἐκ τῆς Κουτσοβλαχικῆς.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΑΓΝΩΣΤΗΝ

Δέξασθε τὸ μικρὸν τοῦτο φῶς πρὸς ὠφέλειαν τῶν τέκνων ἡμῶν. Ἀπὸ πολλοῦ ἐπεθύμεις νὰ ἴδῃς τὴν ἀρχὴν ταύτην διὰ τὸ γένος ἡμῶν, ἵνα εὐκόλως ἐννοήσωσι τὰ τέκνα ἡμῶν ἐκεῖνα, ἅπερ εἰς ξένην διάλεκτον καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου καὶ χρόνου μακροῦ δύνανται νὰ μάθωσι. Ἀπὸ πολλοῦ οὐχὶ μόνον ἡ γλῶσσα ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ δόγματα τῆς πίστεως ἔχουσι λησμονηθῇ, ὡς λέγει ὁ Δαβίδ· «ἐμίγησαν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἔμαθον τὰ ἔργα αὐτῶν». Τούτου ἕνεκα μεγάλως ἐμοχθήσαμεν, ἵνα εἰς φῶς φέρωμεν τόδε τὸ Ἀλφαβητάριον μετὰ τῶν ἐκ τῆς ἑλληνικῆς μεταφράσεων καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τῶν τε συλλαβῶν καὶ φράσεων, ἕως καταστήσωμεν ταύτας ἱκανὰς πρὸς ἐκτύπωσιν καὶ καταλλήλους πρὸς ἀνάγνωσιν διὰ τὰ τέκνα ἡμῶν. Ἐπειδὴ ὅμως πᾶσα ἀρχὴ δύσκολος, ἀρκεῖ ὁ Χριστιανὸς νὰ γνωρίζῃ νὰ προσφέρῃ τὴν ὀφειλομένην λατρείαν εἰς τὸν Κύριον αὐτοῦ εἰς τὴν μητρικὴν αὐτοῦ γλῶσσαν· διότι γράφει ὁ ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Κορ. Α΄ ἐπιστολὴν κεφ. 14, στ. 14: «ἐὰν γὰρ προσεύχωμαι γλώσσῃ, τὸ πνεῦμά μου προσεύχεται, ὁ δὲ νοῦς μου ἄκαρπός ἐστι» καὶ στ. 15 «προσεύξομαι τῷ πνεύματι, προσεύξομαι δὲ καὶ τῷ νοΐ· ψαλῶ τὸ πνεύματι, ψαλῶ δὲ καὶ τῷ νοΐ». Διὰ ταῦτα τὰ τέκνα πρέπει τοὐλάχιστον τὰ στοιχεῖα τῆς πίστεως νὰ γνωρίζωσι, καὶ οὐχὶ μόνον ταῦτα τὰ ἀμαθῆ, ἀλλὰ καὶ ὅσοι γνωρίζουσι πρέπει νὰ μελετήσωσι τὸν ἀνωτέρω στίχον 13: «διόπερ ὁ λαλῶν γλώσσῃ, προσευχέσθω, ἵνα διερμηνεύῃ, (ὁ ἀναγινώσκων εἰς ξένην γλῶσσαν, ἂς παρακαλῇ τὸν θεόν, ἵνα φωτίσῃ αὐτόν, ἵνα ἀναγινώσκῃ εἰς τὴν ἰδίαν γλῶσσαν). Οὕτω καὶ ἡμεῖς παρακαλοῦμεν τὸν Κύριον νὰ φωτίσῃ ἡμᾶς, ἵνα προσεύχωμαι αὐτῷ εἰς τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. Παρὰ ταῦτα ὅμως, ἐὰν εἰς τὴν ἔναρξιν ταύτην τῆς γλώσσης εὑρεθῶσι σφάλματα εἴτε εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς γλώσσης, εἴτε ἐξ ἀπροσεξίας, ἂς ἔχωμεν συγγνώμην διότι δὲν πράττομεν τοῦτο πρὸς βλασφημίαν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν θεοῦ. Νὰ μὴ θεωρήσητε δὲ ὡς ἐντροπήν, διότι ἐδανείσθημεν ἐξ ἄλλης γλώσσης· διότι πᾶσαι αἱ γλῶσσαι, αἵτινες πολιτεύονται εἰς τὸν κόσμον, δανείζονται ἀλλήλας. ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐντεῦθεν ὅλα τὰ ἔθνη δανείζονται καὶ τὰ στοιχεῖα καὶ τὰς λέξεις· οὐδεὶς δὲ δύναται νὰ ἀρνηθῇ τοῦτο, διότι

καὶ τὰ γράμματα φαίνονται καὶ αἱ λέξεις, καθὼς εἰς ἡμᾶς συμβαίνει. Ἕκαστος ἡμῶν ἅμα ἐξέλθῃ ἐκ τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος, θα συναναστραφῇ πρός ἄλλα ἔθνη καὶ θὰ μεταβάλῃ καὶ γράμματα καὶ ἀναλόγως τῆς χώρας, ὅπου ἀποκατασταθῇ. Ἰδοὺ τὰ γράμματα εἶναι 24. εἰς ταῦτα συνδυάζομεν μερικὰ σύμφωνα, ὅπως συμπληρωθῇ ἡ Κουτσοβλαχική. τὰς δὲ λέξεις θὰ μεταφράζωμεν εἰς τὴν ἡμετέραν διάλεκτον, καθὼς φαίνονται γεγραμμένα εἰς τὴν ἔναντι σελίδα, ἵνα ἕκαστος καὶ ἄνευ ὁδηγοῦ μελετήσῃ αὐτά. Οὕτω δύναται ἕκαστος νὰ προσεύχηται ἐν ἰδίᾳ διαλέκτῳ, ὡς ἡ ἐκκλησία διακηρύττει, ἡλίου λαμπρότερον, ἥτις βλέπει ἐκεῖθεν, ὅθεν λάμπει ὁ ἥλιος τῆς ἀληθείας χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ πάντας ἡμᾶς φωτίζων (ἐντεῦθεν ἀκολουθεῖ τὸ Κουτσοβλ. ἀλφαβητάριον).

Διάδοχος εἰς τὸ ἔργον τοῦ Μπογιατζῆ ἐγένετο ὁ ἐν Μακεδονόβλαχος *Ι Κ. **Μάξιμος***, ἱστορικὸς καὶ ἐθνολόγος ἐν Βουκουρεστίῳ ἐκδοὺς τῷ 1862 «*Σύντομον ἰδέαν τῆς Μακεδονορωμανικῆς γραμματικῆς*» (Κουτσοβλαχιστὶ καὶ ἁπλοελληνιστί), ὄργανον, κατὰ τὸν ***Ἀραβαντινόν***, τῆς τῶν Ἰησουϊτῶν» Δακικῆς προπαγάνδας καλυπτομένης ὑπὸ τὰ ἄσημα ὀνόματα ***Κ. Δ. Τσόγκα*** *καί Α.* ***Κοσάκοβιτς*** «ἐπὶ τῷ διανεμηθῆναι δωρεὰν τοῖς τὰ δεξιὰ τοῦ Δουνάβεως Ῥουμούνοις». [1] Οὗτος προτάσσει ἐκτενῆ ἱστορικὸν καὶ γλωσσολογικὸν πρόλογον. καί εἰσάγει 29 στοιχεῖα τῆς Κουτσοβλ. διαλέκτου, ὧν τὰ 6 φωνήεντα, πολλὰ δὲ φθέγγεται περὶ τῶν φωνητικῶν μεταβολῶν καὶ μεταμορφώσεων μετὰ πολυπληθῶν κανόνων ἐν 38 σελίσιν. ἀποφαίνεται ὅτι ἐλαχίστη ὑπάρχει διαφορὰ μεταξὺ τῆς Κουτσοβλαχικῆς καὶ Ρουμανικῆς, καὶ πρὸς ἀπόδειξιν παρατίθεται ἐκ τῆς μεταφράσεως τοῦ ***Μπογιατζῆ*** λαβὼν τὴν παραβολὴν τοῦ ἀσώτου, ἀλλ' ἰδοὺ ἐν ἑνὶ καὶ μόνῳ κεφαλαίῳ ὁποῖαι διαφοραὶ ὑπάρχουσιν :

Κουτσοβλαχιστί.	Ρουμανιστί.
χώρα (γῆ).	τιέρα.
αμαρτεψίρε (ἁμαρτανειν).	πεκατουῒρε.
ξουντεψίρε (ἐξοδεύειν)	κατουῒρε.
πρῶτ'α (πρώτην).	ντεάντσιο.
κουτάπου (καταπόδημα).	ινκαλτταμέντε.
παρακρισίρε (παρακαλεῖν).	ρουγάρε.
τουτεπότ'α (τὸ τίποτέ του).	αβερέα.
χαρεσίρε (χαρῆναι).	βεζετίρε.
ἀργάτι (ἐργάται, μίσθιοι),	μιρτσινάριοι.
μπανάρε (δαπανᾶν).	βιέρε
χουσμερκιάρι (Τουρκ. ὑπηρέται)	φελίορε:

ισκισίρε (ἀποδημεῖν).	ντουτζέρε.
τεπουρίρε (χορταίνειν)	σατουρίρε,
μπασι ρε (καταφιλεῖν).	σαρουτάρε.
φίσι (υἱοὶ).	φίλοι.
ντεπαρτόρα (μεμακρυσμένη χώρα).	ντεπαρτίτα.
λιάντε (κεράτια)	ροσκοβίλε.
φετιόρου (υἱέ).	φιλιούλου,
εἰσέλου (ἐκεῖνος).	έλλου.
νιρεῖντου (ὀργισθείς).	μανιάντου.
ποτανέλε (πόρναι).	κοῦρβε.
ὀσοπιτέλοι (φίλοι).	αμιτσίλε. [1]

Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ *Μαξίμου* καὶ ἑξῆς ὑπεισῆλθε τὸ πονηρὸν τῆς προπαγάνδας πνεῦμα καὶ κατώρθωσε νὰ ἀνακόψη τὸ ἔργον, ἕνεκα τοῦ ἀκράτου μισελληνισμοῦ καὶ τῆς κατὰ τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας ἐμπαθείας νὰ συγχύση τὴν φυσιολογικὴν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης πορείαν καὶ ἐξέλιξιν. Τῶν ἐκκεντρικῶν τούτων Μακεδονοβλάχων εἰλικρινέστεροι ἀληθῶς ὑπάρχουσιν οἱ ἀκραιφνεῖς Ρουμᾶνοι. καὶ ἀναφέρω τὸν κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος [1862] ἐκδόντα τὸ πρῶτον Ἑλληνο-Ρουμανικὸν Λεξικὸν ἐν Βουκουρεστίῳ *Ἰωαννίδην*, ὅστις σεμνυνόμενος ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Ρουμάνου, ἐν τούτοις ἐν συγκινητικωτάτη πρός τὴν μακαρίαν σκιὰν τοῦ διδασκάλου τοῦ γένους ***Νεοφύτου** Δούκα* ἀφιερώσει εὐγνωμονεῖ αὐτῷ «διότι *οὐκ ἐπαύετο παροτρύνων πατρικώτατα τοὺς Ρουμάνους, ἵνα παρασκευάσωσι διδασκάλους ἐθνικούς, καὶ ἐπὶ ἐθνικῶν βάσεων μορφώσωσι τὰ ἑαυτῶν τέκνα*». [2]

Τὸ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς γλώσσης ἰσχυρὸν καὶ ἀκάθεκτον αἴσθημα ἐγένετο αἰτία τῆς ρήξεως ἐν Πέστη. καὶ οὕτω ἐφεξῆς διιστάμενοι ἀποχωρίζονται πολλοὶ ἀδελφοὶ Κουτσόβλαχοι ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, πρὸς ὃν ἐν ἁρμονίᾳ τέως εἶχον συμβιβάσει τὸ ζήτημα ἐν Μοσχοπόλει διὰ τῆς ὀρθοφροσύνης τῶν μεγάλων ἐκείνων τοῦ γένους διδασκάλων. Ἡ προπαγάνδα ἐμφιλοχωρήσασα ἤδη ὡς δεινὴ μαστρωπὸς καὶ μέγαιρα ἐδράξατο τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐνσπείρη τὰ ζιζάνια καὶ νὰ εὐρύνη τὸ μεταξὺ τῶν δύο ἀδελφῶν χάσμα. Κατώρθωσε νὰ παρασύρη

---

[1] Πανδώρα τόμ. Κ' (Ἀθῆναι 1870 σ. 14.

[2] Παρ' *Ἀραβαντινῷ* ἔνθ. ἄνωτ. σ. 41.

Χρήσιμον Λεξικὸν πρὸς γνῶσιν τῆς Κουτσοβλαχικῆς εἶναι καὶ τὸ τοῦ I. Dalametra Dictionar Macedo-roman, ἐκδοθὲν ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1906. καὶ τὰ ἐτυμολογικὰ Puscariu Sextil Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache I. Lateinisches Element, Heidelberg, 1905 Candrea—Dansusianu Dict,ionarul etimologie al limbii române. Bucuresti 1907,

τινὰς Κουτσοβλάχους, ἀγαθοὺς κατὰ τὰ λοιπὰ πατριώτας, πέραν τοῦ Ἴστρου καὶ νὰ διαβουκολῇ δι᾽ αὐτῶν διαρκῶς κατὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε κατὰ τοὺς ἐσχάτους τῆς πολιτικῆς διαστάσεως Ρουμάνων καὶ Ἑλλήνων καιροὺς *ἤγαγεν αὐτοὺς* καὶ *εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς διεκδικήσεως τῆς ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας Βουδαπέστης ὡς* ***Ρουμανικῆς***. ἀλλὰ διεξαχθέντος μακροτάτου δικαστικοῦ ἀγῶνος ἐνώπιον τῶν Οὐγγ. δικαστηρίων ἡ νίκη ἀπέβη ὑπὲρ τῆς Ἑλλ. Κοινότητος, δι᾽ ὁριστικῆς ἀποφάσεως τοῦ Οὐγγ. Ἀρείου Πάγου, ἐν ᾗ περιέχεται καὶ ἡ οὐχὶ ἄμοιρος πολιτικῆς σημασίας διαγνώμη, ὅτι ***πᾶν τὸ Κουτσοβλαχικὸν δὲν εἶναι καὶ Ρουμανικὸν***.[1] Ἐξ ἑλληνικῶν πηγῶν ἐλάχιστα ἢ οὐδὲν σχεδὸν μανθάνομεν περὶ τῆς περαιτέρω τύχης τῶν Μακεδονοβλάχων τῆς Πέστης ἀξιοθαυμάστως διὰ τὸ πρὸς πᾶν ἔργον εὐεπήβολον μεγα υνάντων τὸ ὄνομα τοῦ Μακεδόνος ἐν τῇ Ἑσπερίᾳ.[2] Πλεῖστοι ἤδη πατριῶται κατέφυγον μετὰ τὸ ναυάγιον τῆς ἐθνικοποιήσεως τῆς γλώσσης αὐτῶν εἰς Ρουμανίαν πρὸς ἀτελεσφόρητον συνέχισιν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος, ἔνθα πλὴν τῶν Δαρβάρεων παρενείρομεν ὧδε ὡς χρυσῆν κατακλεῖδα τὴν οἰκογένειαν τοῦ Μοσχοπολίου ***Ἀνδρέου βαρώνου δὲ Σαγκούνα***, τοῦ κλεινοῦ μητροπολίτου τῆς Τρανσυλβανίας. Ἐν τοῖς συνδρομηταῖς τοῦ εἰρημένου βιβλίου τοῦ ***Ρόζια***[3] εἰς τὴν πόλιν Μισκόλτζην φέρονται ἐγγεγραμμένα τά ἑξῆς μέλη τῆς πολυμελοῦς οἰκογενείας Σαγκούνα : *Γεώργιος* ***Β. Σαγκοῦνε, Βρέτας Ν. Σαγκοῦνε,*** *Γεώργιος Δημ. Σαγκοῦνε, Ἰω. Δημ Σαγκοῦνε, Ναούμης Σαγκοῦνε.* Ἰω. Siguna Μοσχοπολίτης καὶ Κων. Saguna τῆς οἰκογενείας τοῦ Ἀνδρ. Saguna, ἥτις κατήγετο ἐκ τοῦ Gal·rova, χωρίου πλησίον τῆς Μοσχοπόλεως, ἀναφέρονται ὡς ἐμπορευόμενοι ἐν Βενετίᾳ τῷ 1719 [Val. Papahagi, Les Roumains de l' et Albanie le commerce vénitien ἐν Melanges dc l' école, Roumaine en France 1931. σ. 48). Τῷ 1809 ἐγεννήθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὁ μέλλων νὰ κλείσῃ τὴν οἰκογένειαν ταύτην ***Ἀθανάσιος***, ὅστις τὰς πρώτας σπορδὰς διήνυσεν ἐν Πέστῃ προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐκ μητρὸς θείου ***Ἀθανασίου*** Grabovschi. παρὰ τῷ *Μ Μπογιατζῇ* καὶ ***Ἀλεξ. Θεδώροβιτς Θεοδώρου***, ἔνθα καὶ ἀπεπεράτωσε τὸ Γυμνάσιον. Πρὸς ἀνωτέρας θεολογικὰς σπουδὰς μετέβη εἰς Vars, ἔνθα ἀνεκηρύχθη διδάκτωρ. Τυχὼν τῆς προστασίας

---

1) ***Λάμπρος*** ἐν Ν. Ἑλληνομν. τομ. Η' σ. 286.

2) Κύριον ἔργον: Neujahrsgeschenk den Herren und Frauen, Bürgen, und Bürgerinnen walachischer Nation zu Pesth am Abend des 31-ten December 1819, dargebracht von Petrowitsch K. Pler [sic], ὅπερ ὅμως δὲν ἠδυνήθην νὰ συμβουλευθῶ.

3 Ἑξετάσεις σ. 153 καὶ Ἱστορ. Ἐκκλ. Μελετίου τόμ. Α' σ. κθ' Δημ. Γ. Σεγκοῦνα.

τοῦ βαρώνου *Σίνα* διέτριψεν ἐπὶ πολὺ εἰς Βιέννην καὶ κατηρτίσθη ἄριστα εἰς τὴν ἐπιστήμην ἐκμαθὼν τελείως καὶ τὴν Γερμανικήν. Εἰς τὴν Σερβικὴν τοῦ Σιρμίου μονὴν ἐχειροτονήθη διάκονος μετονομασθεὶς ***Ἀνδρέας*** καὶ ἐπί τινα χρόνον ὡς καθηγητὴς ἐν Vars ἐδίδαξε τὴν θεολογίαν. Τῷ 1846 ἐγένετο ἀρχιεπίσκοπος Ardeal καὶ μητροπολίτης πάντων τῶν Ρουμάνων τῆς Ὀρθοδόξου γραικοανατολικῆς Ἐκκλησίας ἐν Τρανσυλβανίᾳ καὶ Οὐγγαρίᾳ, ἐν τῇ πλέον δηλ. ἐπιμάχῳ ἐπαρχίᾳ σπαρασσομένῃ ὑπὸ ἐμφυλίων θρησκευτικῶν ἐρίδων τῶν διαμαρτυρομένων πρὸς τοὺς καθολικοὺς καὶ ἀμφοτέρων προπαγανδιζόντων τοὺς ὀρθοδόξους. ἀπέθανε δὲ τοιοῦτος διαπρέψας ὡ ἄριστος ποιμενάρχης τῷ 1873 πλήρης ἡμερῶν. Ὁ *Σαγκούνας* ***θεωρεῖται*** *ὁ μεγαλήτερος ἱστορικὸς τῆς Ἐλκλησίας τῆς Ρουμανίας* συγγράψας ἐκκλησιαστικὴν πρωτότυπον ἱστορίαν ὡς καὶ τὴν τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης καὶ διαφόρους ἄλλας μονογραφίας.[1] Ὑπὸ πάντων δὲ ὡς ἀνὴρ μεγίστης δράσεως χαρακτηρίζεται καὶ ὡς ἡ *διαπρεπεστέρα μορφὴ τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας μεγάλως ὠφελήσας τὸ Ρουμ. ἔθνος.*[2] Ἀλλ' ὁ ***Σαγκούνας*** προσεκόμισε ὡς μνημεῖον αἰώνιον καὶ σωτηριῶδες τῇ Ρουμ. Ἐκκλησίᾳ τὴν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ μετάφρασιν τῆς ἁγίας Γραφῆς μιμούμενος κατὰ τοῦτο τοὺς σοφοὺς Ἀκαδημεικοὺς συμπολίτας αὐτοῦ. Ἀλλαχοῦ[3] εἴδομεν ὁποίαν οὐνιτικὴν ἐλεεινὴν μετάφρασιν εἶχον εἰς χεῖρας οἱ Ρουμάνοι, ἧς τὴν νοθείαν καὶ παραχάραξιν δριμύτατα ἐξήλεγξεν ὁ φιλογενὴς Ρουμᾶνος ***Ι. Ἠλιάδης*** παρουσιάζων αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ κεκαθαρμένην. Τότε ἠναγκάσθη ὁ ***Σαγκούνας*** νὰ ἀπολύσῃ κατὰ τῆς νέας μεταφράσεως δριμυτάτην ἐγκύκλιον πρὸς 11000 ἐκκλησίας, ἀποδοκιμάζων καὶ ἀφορίζων αὐτὴν διὰ τὰς πολλαπλᾶς κῆρας. «ἐν τῇ ἀποστολικῇ μου δυνάμει, ἔγραφε, καταδικάζω τὴν βιβλικὴν βίβλον». τὰς δὲ πολυειδεῖς ἐλλείψεις αὐτῆς διεσάλπισε διὰ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδομένης ἐφημερίδος «Ρουμικὸς Τηλέγραφος».[4]) Τὸ κῦρος τοῦ οὑτωσὶ καταγ·

---

[1] Geschichte der griechisch-orientalische Kirche in Oestreish, Hermanstadt 1862. Mitropolia Romänilor ortodoxi din Uugaria si Transilvania εἰς δύο τόμους κτλ. Enchiridion adeca carte manuala la canone... cu comentarie 1871 (Μεταφρ. τοῦ ἑλλ. Πηδαλίου) ἤτοι Ἐγχειρίδιον τοῦ κανονικοῦ δικαίου τῆς μιᾶς ἁγίας καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας.

Ἐκ τοῦ Ρουμανικοῦ μετηνέχθη εἰς τὴν γερμανικὴν ὑπὸ Alois Sentz ἐν Hermannstadt. 1868.

[2] N.Jorga, Istoria Bisericii Romanesti II (Valenii de-Munte 1909)· σ. 290—293, 303.

[3] Γρηγ. ὁ Ἀργυρ. σ. 37 ἑ. Περὶ τῶν μεταφράσεων ἐν γένει ἐν ταῖς σλαβικαῖς χώραις καὶ τῇ Ρουμανίᾳ.

[4] Ἐν Εὐαγγ. Κήρυκι Β' (Ἀθῆναι 1858) σ. 502 ἐξελέγχονται τὰ ἐσφαλμένα. Σημειωτέον ὅτι ὁ μεταφραστὴς δὲν ἦτο οὔτε κληρικὸς κἄν, ἀποδίδωσι δὲ κακὴν πρόθεσιν εἰς τὸν ἐπικριτὴν αὐτοῦ, ὅτι δῆθεν «ἐξαρτᾶται ἀπὸ Κυβέρ-

γέλλοντος ἦν μέγα καὶ ἡ φωνὴ ἠκούσθη παρὰ πάντων εὐλαβῶς, ἡ δὲ μετάφρασις ἐκείνη ἀπεδοκιμάσθη ἐπισήμως, ὅτε ὁ πάτρων αὐτῆς ἠναγκάσθη νὰ προσφύγῃ πρὸς τοὺς Πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς, ἀλλ' οὐδὲν ἤνυσεν. Ἐκ τοιαύτης ὡς φαίνεται αἰτίας ὁ ***Σαγκούνας*** ἐξεπόνησεν ἰδίαν μετάφρασιν—καὶ ἦν ἀληθῶς ὁ μόνος κεκλημένος ἄνωθεν πρὸς τοιοῦτον ἔργον—.

Σημείωσις. Ἕτερος ἐκ τῶν ἀπογόνων τῶν ἐν Πέστῃ Μοσχοπολιτῶν εἶναι καὶ ὁ ἀντιστράτηγος τοῦ αὐστρ. στρατοῦ καὶ ἱππότης τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσὴφ ***Ἀντώνιος*** Tuma, ὁ συγγραφεὺς τῆς περισπουδάστου στρατιωτικῆς περιγραφῆς καὶ γεωγραφίας τῆς νοτίου Ἰλλυρ. χερσοννήσου (Griechenland, Makedonien und Süd-Albanien, Hannover 1889) μεταφρασθείσης καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑπὸ ***Εὐγ. Ῥίζου Ῥαγκαβῆ*** καὶ ἐκδοθείσης τῷ 1901 ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος. (βλ. ***Ζώτου Μολοσσοῦ***, Ἠπειρωτικαὶ Μελέται Γ' τεῦχος τοῦ Δ' τόμ. σ. 440. Οὗτος λέγει, ὅτι οἱ πρόγονοι αὐτοῦ ὡς Ντοῦμπαι εἶχον καταφύγει εἰς Ν. Πέλλαν)

Ἀλλ' ὁ Tuma δυστυχῶς ἐγένετο ἔξαρνος, καίτοι οἱ Μοσχοπολῖται διεκρίθησαν ἀείποτε καὶ ἐν τῇ ξένῃ διὰ τὰ φιλελληνικὰ αὐτῶν αἰσθήματα. καὶ ἔχομεν παράδειγμα τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἐνδόξου στρατηγοῦ *Σμολένσκη*. Ὁ πατὴρ αὐτοῦ ***Λεωνίδας Σμόλεντς*** ἀξιωματικὸς ἐν Πολωνίᾳ ἐκ τῶν μεταναστῶν τῆς Μοσχοπόλεως ἔσπευσεν εἰς Ἑλλάδα ὡς ἐθελοντὴς κατὰ τὸν μέγαν ἀγῶνα τοῦ 1821, καὶ μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐγκατεστάθη ἐν Ἀθήναις. Ἀφῆκε δύο τέκνα τόν Νικόλαον καὶ Κωνσταντῖνον Σμολένσκην, οἵτινες καὶ ὡς στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ διέπρεψαν γενόμενοι καὶ ὑπουργοὶ τῶν Στρατιωτικῶν. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ὡς συνταγματάρχης κατὰ τόν πόλεμον τοῦ 1897 διεκρίθη ἐν Βελεστίνῳ διευθύνων τὴν γ' ταξιαρχίαν καὶ ἀνεχαίτισεν ἡρωϊκῶς τὴν ὁρμητικὴν τῶν Τούρκων ἔφοδον. ὡς ἐκ τούτου διὰ τὸν ἑλληνικὸν λαὸν ὁ Κων. Σμολένσκης ὑπῆρξεν ἡ μόνη δόξα κατὰ τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην ἐκστρατείαν· διὸ καὶ ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ

νήσεως, ἥτις πρὸ πολλοῦ ἐπιμένει νὰ κάμῃ Οὐνίτας τοὺς Βλάχους» ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἔγραφεν: «Ὤμοσα (λέγει πρὸς τοὺς Βλαχομπογδάνους ἀρχιεπισκόπους καὶ ἐπισκόπους) ἀγαπητοί, πίστιν καὶ λατρείαν τῷ ἰμπεράτορι ἡμῶν Φραγκίσκῳ Ἰωσήφ... μεθ' ὑμῶν ἐπέρασα καιροὺς δυσκόλους... ἑπομένως θέλω νὰ διαφυλάξω ὑμᾶς διὰ τῆς ἀρχιερατικῆς μου φωνῆς ἀπὸ τῆς νοσογόνου βοσκῆς, ἐξ ἧς τρέφεται ὁ κοσμικὸς οὗτος βιβλιστής» (αὐτ. σ. 504), ἀλλ' ὁ κατὰ τῶν Οὐνιτῶν διηνεκὴς ἀγὼν τοῦ Σαγκούνα ἀνατρέπει ἄρδην τὴν συκοφαντίαν ταύτην τοῦ Ἡλιάδου Ἀνδρέου Σαγκούνα Περὶ Μητρ. Οὐγκροβλαχίας (ἑδρεύοντος ἐν Κροστάνδῃ (νῦν Βρασόβ). ὁ Val. Paplahagi μονογραφίαν τῇ ἐδημοσίευσεν ἐν Revista Istorica τοῦ Jorga τόμ. XVII-1981

ὑπεδέξαντο τὸν δαφνοστεφῆ ἥρωα αἱ Ἀθῆναι. Μεθ' ὅλας τὰς πικρὰς δοκιμασίας τῆς αἰσχρᾶς ἐνταῦθα πολιτικῆς πάντα λίθον κινησάσης, ἵν' ἀμαύρωση τὴν δόξαν αὐτοῦ, διετήρησε μέχρι τέλους ἀμείωτον τὸ ὑψηλὸν φρόνημα. Καὶ ὅτε οἱ ἐν Ἀθήναις Μακεδόνες ἡγουμένου τοῦ γράφοντος ταῦτα συνεκρότησαν κατὰ τῷ 1908 τὸν Παμμακεδονικὸν Σύλλογον καὶ ἀνέλαβον τὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ Μακ. ἀγῶνος, τὸν Κων. Σμολένσκην ἀνεκήρηξαν πρόεδρον. Ἦτο λίαν συγκινητικόν, ὅτε εὐχαρίστως ἀποδεξάμενος τὴν ἐκλογὴν ὡμολόγησεν ἐνώπιον τῆς γενικῆς Συνελεύσεως ὅτι κατάγεται ἐκ Μοσχοπόλεως καὶ διεκήρυξεν ὡς στρατιωτικὸς νοῦς τὴν μεγάλην ἀλήθειαν, ὅτι τὸ *Μακεδονικὸν ζήτημα θὰ λυθῇ διὰ τῆς λόγχης καὶ μόνης*, ὅπερ καὶ ἐπηλήθευσεν κατὰ γράμμα.[1]

Ὡς ἀπήχησιν τῶν ἐν Πέστῃ ἀγώνων καὶ διαπληκτισμῶν τῶν Μοσχοπολιτῶν ἢ *Ῥωμαιομοσχοπολιτῶν*, ὅπως λέγονται ἐνταῦθα, δημοσιεύω τὴν κατωτέρω ἔκκλησιν τοῦ ὁμογενοῦς καὶ πατριώτου ἱεροκήρυκος, ὅστις μάτην ἔκρουσε τὸν κώδωνα τοῦ κινδύνου. Ὁ λόγος οὗτος δημοσιεύεται ἐκ κώδικος τῆς μονῆς Λαύρας τοῦ Ἄθωνος εὑρεθέντος κάτωθεν τοῦ κάστρου εἰς τὰ σκουπίδια, ἅπερ ἔρριψεν ἐκεῖ ὁ ὑπογραμματεὺς καθαρίσας τὸ δωμάτιον αὐτοῦ. περιέχει λόγους ἐκκλησιαστικοὺς εἰς τὴν Πέσταν ὡς φαίνεται ἐκφωνηθέντας εἰς τὸ ἁπλοῦν, οὐχὶ ἄνευ τέχνης καὶ καλλιεπείας, Τὶς ὁ ἱεροκῆρυξ οὗτος, ἄγνωστον, ὅστις ἰδίᾳ χειρὶ ἔγραψε τὸν κώδικα, ἀλλὰ δὲν διενοήθη νὰ γράψῃ τὸ ἑαυτοῦ ὄνομα, ἄγνωστον. Εἶναι περίεργον, ὅτι οὗτος τὸν παρὸν λογύδριον ἔγραψε δίς, ὡς ἐπίλογον ἐκτεταμένης ὁμιλίας εἰς τὸ ῥητόν: Ὁ δὲ Ἰησοῦς δὲ ἔβη καὶ ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ ἱεροῦ Ἰω. 8, 59 περὶ τακτικῆς φοιτήσεως εἰς τοὺς ναούς. Ἡ πρώτη σχεδίασις τοῦ λογυδρίου ἔχει τὴν ἑξῆς ἐπιγραφήν:

«Τέλος τῆς διδαχῆς εἰς ἀφορμήν, ὅτι τὴν ἔχω εἰπῆ *εἰς τὴν καππέλαν τοῦ κατασκευαζομένου* μεγαλοπρεποῦς ναοῦ *δι' ὑξόδων πολλῶν καὶ ἀγώνων τῶν εἰς τὴν περίβλεπτον πόλιν τῆς πέστας εἰς οὐγκαρίαν πραγματευομένων καὶ διατριβόντων τιμίων πραγματευτῶν χριστιανῶν ἀνατολικῶν μοσχοπολιτῶν καὶ Ῥωμαίων*». Εἶναι κατά τι συντομώτερον τὸ πρῶτον λογύδριον τοῦ ἐκδιδομένου ἐνταῦθα. λόγου. Τὰς ὀλίγας διαφορὰς εὑρίσκει τις ὑποσελιδίως, ὧν ἡ σπουδαιοτέρα διαφορὰ εἶναι ἡ τοῦ ὀνόματος: *Ῥωμαῖοι καὶ* Μοσχοπολῖται, ὅπερ κατωτέρω, ὡς βλέπει τις, εἶναι: *Ῥωμαιομοσχοπολῖται* (70 κ. ἀ.). Ἐκ τῆς περὶ τὸ τέλος φράσεως *«εἰς τὸ γένος ἡμῶν τῶν Ῥωμαιομοσχοπολιτῶν»* εἰκάζω ὅτι καὶ οὗτος ἦν Μοσχοπολίτης).

---

1) Περὶ τῆς ἐθνικῆς ταύτης δράσεως τοῦ ἀειμνήσου στρατηγοῦ ἐγράψαμεν ἐν τῷ *Ἡμερολογίῳ* τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας — Θράκης, ἔτος Β'. Δράμας, 1932. σ. 59—65.

Ὁ λόγος ἐξεφωνήθη οὔπω περατωθέντος τοῦ ναοῦ πβλ. 7, 32, 84) καὶ ἐκ τοῦ συνόλου φαίνεται ὅτι οἱ κυρίως ἱδρυταὶ ἦσαν οἱ Μοσχοπολῖται (πρβλ. 5, 20 ἑ. 45 ἑ. καὶ 58: ἡ ὕψωσις τοῦ πολιτίμου τούτου ναοῦ ὁποῦ ἐθαῤῥεύθη εἰς τὴν ἐπίσκεψίν σας, καὶ ὅπου εἶναι ὁ πρῶτος ζῆλος τοῦ πνεύματός σας) καὶ ἀναφέρει, ὅτι κατεῖχον οὐ μόνον πλούτη ἀλλὰ καὶ θέσεις ὑψηλὰς εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπικράτειαν (βλ. 49).

Λογύδριον[1] ἐπάνω εἰς τὴν ὑπόθεσιν τῆς οἰκοδομῆς τῆς νέας ἐκκλησίας εἰς Πέσταν τιμωμένης ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς κοιμήσεως τῆς μακαριωτάτης[2] Μαρίας τῆς Παρθένου, ἐκφωνηθεὶς (sic) εἰς τὴν καπέλ(λ)αν τῆς αὐτῆς νέας ἐκκλησίας πρὸς τοὺς ***Ῥωμαιομοσχοπολίτας*** πραγματευτὰς ἐκεῖ διατρίβοντας καὶ πραγματευομένους τοὺς συνδραμόντας καὶ ἐπιστατοῦντας εἰς τὴν αὐτὴν ἐκκλησίαν.

Μοῦ ἀρέγει ἡ συνήθεια ὁποῦ κρατεῖτε διὰ νὰ βάνετε εἰς οἰκοδομὴν νέου ναοῦ κήρυκα τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου, διὰ νὰ ὁμιλῇ εἰς τοιαύτην ὑπόθεσιν· διατὶ μὲ φαίνεται πολλὰ ἁρμόδιον τὸ νὰ κινῇ τὸν χριστιανικὸν λαὸν εἰς εὐλάβειαν τοῦ ναοῦ ἀπαράλλακτον εἰς τὸν καιρὸν ὁποῦ οἰκοδομεῖται μὲ ταῖ εὐαγγελικαῖς ῥήσεις. δὲν πολεμεῖταί ποτε πλέον ἄγρια ἡ χριστιανικὴ θεοσέβεια παρὰ εἰς ὑπόθεσιν νέας οἰκοδομῆς ναοῦ, ὅθεν ἔχει καλὰ χρείαν ἀπὸ μεγαλήτερον βασταγμὸν εἰς τὸν μεγαλήτερον κίνδυνον. ἐπειδὴ μετρεῖται ἀπὸ τὴν μεγαλειότητα τοῦ κινδύνου ἡ ἀνάγκη τῆς συνδρομῆς. ἠξεύρω[3] ὅτι περιττόν νὰ σᾶς συστήσω, ὦ τιμιώτατοι καὶ χρησιμώτατοι πραγματευταὶ καὶ οἱ λοιποὶ χριστιανοὶ τοῦ γένους τῶν ***ῥωμαιομοσκολιτῶν***, τὴν εὐλάβειαν εἰς ἐτοῦτον τὸν νεωστὶ[4] οἰκοδομούμενον θεῖον, σεβάσμιον καὶ περίβλεπτον ναόν, τιμώμενον ἐπ᾽ ὀνόματι τῆς ἱερᾶς κοιμήσεως τῆς ὑπεραγίας ἡμῶν Θεοτόκου Μαρίας· διατὶ καλὰ κάνετε νὰ βλέπῃ τις εἰς ὅλην ἐτούτην τὴν καισαρικὴν καὶ βασιλικὴν ἐπικράτειαν μὲ φανεραῖς μαρτυρίαις, ὅτι εἶναι ἐτούτη ἡ πρώτη ἐπιθυμία τῆς καρδίας σας, μὲ πόσην χαρὰν ἠγωνίσθητε πάντοτε διὰ νὰ λάβητε τὴν ἄδειαν τῆς κατασκευῆς ἀπεφασισμένοι νὰ θυσιάσετε πολὺ μέρος τῶν χρυσῶν νομισμάτων τοῦ θησαυροῦ, ὁποῦ φυλάττετε εἰς τὴν ἐξουσίαν σας καὶ κυριότητα, ἕτοιμοι διὰ νὰ τὸν βαστάζετε κεκοσμημένον καὶ μεγαλοπρεπῶς κεκαλλωπισμένον, καὶ ἕως τῆς ἰδίας σας ζωῆς τὴν δόξαν καὶ ἐπισημότητα. ὅλοι οἱ αἰῶνες θέλουσι κάνει κρότον εἰς τὸ ἐπιγείρημα τῆς εὐλαβείας σας, ὁποῦ ἐδείξατε καὶ δείχνετε πρὸς τελείωσιν τοῦ περιφήμου, μεγαλοπρεποῦς καὶ σεβασμίου τούτου

---

[1] λογίδριον. 2 μακαριοτάτης. 3 ἰξεύρω. 4 νεοστί.

ναοῦ, οὖτα (sic) ἐτούτη ὁποῦ σᾶς ἐκίνησε μὲ τόσην προθυμίαν καὶ ζῆλον εἰς ἐτοῦτο τὸ ἅγιον καὶ θεῖον ἔργον, ἀκόμη ὁποῦ μὲ ὑπέρμετρα καὶ ὑπέρογκα ἔξοδα, τόσον ὁποῦ οὐδ' ἀψυχήσατε ἕως τώρα, οὐδ' ἠθέλετε ἀψυχήσῃ ἕως τέλους διὰ νὰ ἀδειάσητε καὶ καὶ ἀπὸ τὰ πολλὰ χρυσᾶ νομίσματα τούς θησαυρούς καὶ ἀπὸ τὸ πλέον εὔμορφον τὰ ἐργαστήριά σας διὰ νὰ καλλωπίσετε περισσότερον, ὁποῦ ἤθελε σᾶς εἶσθαι δυνατόν. ὅμως συμπαθήσατέ με, δὲν ἤθελον θέλῃ ποτὲ τὰ ἤθη σας νὰ ἀνασταθῶσιν εἰς τὸν ἀξιέπαινον ζῆλόν σας, καὶ καμμία σας κακὴ διχόνοια νὰ ἤθελε σταθῇ μία ἔκλειψις εἰς τὴν λάμψιν τῶν κατορθωμάτων σας. Τί ἤθελε σᾶς ὠφελῇ τὸ νὰ ἔχετε κάμῃ νὰ κατασκευασθῇ ἐτοῦτος ὁ θεῖος ναὸς μὲ τὸ μέσον τοῦ σταθεροῦ ζήλου σας, ὅταν ἀναμεταξὺ δὲν φυλάξετε τὴν κατὰ θεὸν ἀδελφικὴν ἀγάπην καὶ συμφωνίαν εἶσθε εἰς μίαν εὐτυχισμένην ἀνάγκην διὰ νὰ στέκεσθε σύμπνοι καὶ ὁμονοιασμένοι διὰ νὰ [μὴ] ψευσθῆτε τὴν τιμὴν τῆς φήμης τοῦ ὀνόματός σας. Καὶ εἶναι μία εὐτυχὴς ὑποχρέωσις τῆς συμφωνίας σας, ἤθελεν εἶσθαι ἓν νὰ εὐγάλετε ταῖς πλέον εὔμορφαις ἀκτῖνες ἀπὸ τὸ ὄνομά σας, νὰ ἀνατρέφετε μὲ ταῖς διχόνοιαίς σας ἐκείνους τοὺς ἐπαίνους διὰ τὴν κατασκευὴν τούτου τοῦ θείου ναοῦ, ὁποῦ τοὺς ἀπεκτήσατε μὲ τόσους ἀγῶνας καὶ ἀναλώματα,, καὶ νά κάμετε ἀπὸ λόγου σας τούς ἰδίους νὰ ἀποθάνῃ ἐκείνη ἡ φήμη σας, ὁποῦ ἀπὸ λόγου σας τοὺς ἰδίους ἔχει εἰς πολλοὺς τόπους τὴν ζωήν, Δὲν ἠμπορῶ νὰ φοβηθῶ εἰς τοῦ λόγου σαδιὰ τέτοιαν ἀταξίαν, τόσον περισσότερον ὁποῦ σᾶς κοιτάζω εἰς τὰς *ἀγκάλας ταῖς πλέον ἔνδοξες διαυθέντευσες* τῆς καισαρικῆς καὶ βασιλικῆς μεγαλοπρεπεστάτης μεγαλειότητος, ἡ ὁποίαις εἶναι καὶ τὸ μεγαλήτερον θάρρος τῆς καρδίας σας καὶ ἡ ἀγαλλίασις [ἡ] πλέον ὑπερβολικὴ τῆς ψυχῆς σας. Ἀφοῦ ἡ εὐλάβειά σας καταγίνεται εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ καὶ φέρῃ μεταλλοίωσιν (sic) μὲ τόσην λάμψιν εἰς ἐτοῦτον τὸν μεγαλοπροπῆ καὶ σεβάσμιον ναόν, ὁποῦ θεία νεύσει ἀπεφασίσατε νὰ ἐπιχειρισθῆτε, καὶ ὁποῦ ποθεῖτε τὴν τελείωσίν του περισσότερον ἀπὸ ὅλα τὰ ἐπιθυμητὰ τῆς καρδίας σας, ἤθελεν εἶσθαι θλιβερὰ ἐναντιότης νὰ ἀνατρέψετε τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός σας μὲ ταῖς διαφωνίαις σας, καὶ νὰ χάσετε τὸν μισθὸν τοῦ ζήλου σας. *Ἡ ὕψωσις τοῦ πολυτίμου τούτου ναοῦ, ὁποῦ ἐθαῤῥεύθη εἰς τὴν ἐπίσκεψίν σας,*[1] *καὶ ὁποῦ εἶναι ὁ πρῶτος ζῆλος τοῦ πνεύματός σας, ὑποχρεώνει τὴν προθυμίαν σας καὶ τὴν εὐχαριστίαν σας, ὄντες τοῦ λόγου σας ἀσυγκρίτως πλέον εὐτυχισμένοι διὰ ἐτούτην τὴν οἰκοδομὴν τοῦ σεβασμίου καὶ περιβοήτου*

[1] ἐπίσκαιψιν.

ναοῦ, παρὰ διὰ ὅλους τοὺς θυσαυρούς, ὁποῦ σᾶς εὐφημίζει [1]) εἰς ὅλην ἐτούτην τὴν καισαρικὴν βασιλ κὴν ἐπικράτειαν, παρὰ διὰ ὅλους τοὺς θησαμρούς ὁποῦ φυλάττετε καὶ πραγματείας, ὁποῦ πραγματεύεσθε.

Ἄχ! καλὰ ταπεινότατα προσκυνῶ τὸ μέγα καὶ βασιλικὸν κράτος τοῦ μεγαλοπρεπεστάτου καὶ πολυχρονημένου αὐτοκράτορος καὶ βασιλέως καίσ(σ)αρος διὰ τὴν χριστιανικωτάτην [2]) καὶ φρονιμωτάτην βουλὴν καὶ ἀπόφασιν μὲ τὴν ὁποίαν ἡ μεγαλειότης του δὲ ἄκραν της φυσικὴν καλοκαγαθίαν καὶ ἀγάπην εἰς τὸ γένος ἡμῶν τῶν ῥωμ[α]ιομοσχο[πο]λιτῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολικῆς ἐκκλησίας ἔδωκεν ἄδειαν νὰ οἰκοδομηθῇ ἐτοῦτος ὁ περίφημος καὶ σεβάσμιος ναός, ἂς μοῦ δοθῇ ἄδεια παρὰ τῆς αὐτοῦ αὐτοκρατορικῆς μεγαλειότητος νὰ γυρίσω εἰς τοῦ λόγου σας, τοὺς ὑποκειμένους, διὰ νὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ κάμετε νόμον τῆς ἀγάπης ἀναμεταξύ σας τὴν ἐδικήν του καὶ λόγου σας. ναί, δοῦλοι πιστότατοι [3]) ἔτζι μεγάλου αὐτοκράτορος, κάμετε νὰ ἔχῃ εἰς τὰ πνεύματά σας μίαν εὔκαρπον διαδοχὴν τὸ παράδειγμα τοῦ βασιλέως σας, καὶ νὰ ἀπεράσῃ διὰ νὰ πλατύνῃ εἰς τὰς καρδίας σας τὴν ἀγάπην ἡ βασιλικὴ εὔνοια. ἑνώσατε εἰς ταῖς κοιναῖς μαρτυρίαις εὐλαβείας ταῖς ξεχωρισταῖς τῶν ψυχῶν σας, ὁποῦ ἀπὸ ἐτούτην τὴν γλυκὴν σύμπνοιαν κρέμεται ἡ εὐτυχία σας. μὴ θελήσατε, δέχ. (sic) μὴ θελήσατε νὰ φθείρετε τὴν φήμην τοῦ ὀνόματός σας μὲ τὴν κακὴν συνήθειαν τῆς ἀλληλομαχίας σας. στοχασθῆτε ὅτι ζῶντες κεχωρισμένοι εἰς ταῖς γνώμαις σας ὄχι μόνον δὲν θέλει λάβει τελείωσιν τοῦτο τὸ θεοσεβὲς καὶ θεάρεστον οἰκοδόμημα, ἀλλὰ θέλετε κατασταθῇ ὄχι μόνον ἀναμεταξύ σας κεχωρισμένοι καὶ ἀσύμφωνοι, ἀλλὰ καὶ εἰς τούς λοιποὺς ἐδῶ, γένη διαφόρων πίστεων παίγνιον, καὶ θέαμα ἐλεεινόν, καὶ ἐκεῖνο ὁποῦ εἶναι χειρότερον, θέλετε γένει καὶ μισητοὶ εἰς τὸν ἴδιον μεγαλοπρεπέστατον καίσαρα, καὶ ἔνοχοι εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν τρομερᾶς καὶ ἀφεύκτου κολάσεως, ὅπερ μὴ γένοιτο, Χριστὲ βασιλεῦ.

---

[3] πιστώτατοι, τὸ σχέδ. ἀγαπητοί.

[2] Τὸ σχέδιον ἔχει : «τὴν συνδρομὴν τὴν σεβασμίαν, ὁποῦ σᾶς εὐφημίζει εἰς ὅλην ἐτούτην τὴν καισαρικὴν ἐπικράτειαν»,

[3] Τὸ Σχέδ. διὰ τὴν χριστιανικὴν εὐσπλαχνικήν του συγκατάβασιν.

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΤΩΝ ΠΗΓΩΝ ΚΑΙ ΒΟΗΘΗΜΑΤΩΝ ΩΝ ΕΠΟΙΗΣΑΜΕΘΑ ΧΡΗΣΙΝ ΕΝ ΤΩ ΤΕΛΕΥΤΑΙΩ ΚΕΦΑΛΑΙΩ

Ἀκροπολίτου Γεωργίου Χρονικὴ συγγραφή, ἔκδ. Βόννης, 1863 [1]. § 38 σ. 66.

Alexici Gh. Macedoromânii (Convorbiri literare ἔτ. XXXVII σ. 950 ἑ).

Ἀνωνύμου ἱεροδιδασκάλου Διδαχὴ (ἐκ χειρογράφου) βλ. ἐν τέλει.

Γώγου Γρηγορίου ἀρχιμανδρίτου. Περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ναοῦ τῆς Βουδαπέστης (Ἕσπερος τόμ. Δ΄ σ. 133—147, 160 ἑ. Λειψία, 1884 καὶ Ἐκκλησ. Ἀληθ. ἔτ. Δ΄ 1884 σ. 339—344 Κ)πολις).

Dachselt Paul, Die Predigt von hl. Antonius (Jahresbericht des Instituts für rumänisches Seminar zu Leipzig, Τόμ. I, 1894). Εἶναι ἡ περίφημος εἰς Κουτσοβλαχικὴν διάλεκτον «Διδαχὴ» τοῦ Δανιὴλ Μοσχοπολίτου ἐκδιδομένη ἀπὸ τοῦ ἐκ φύλλων 127 ἀποτελουμένου Codex Dimonie ὧδε: Εἰσαγωγὴ σ. 1—7. I. Κείμενον δι' ἑλλην. στοιχείων ἀρχετύπως γεγραμμένον σ. 8—22. II—III. Μεταφορὰ διὰ Ῥουμανικῶν στοιχείων καὶ μετάφρασις εἰς τὸ Γερμανικὸν σ. 24—51. IV. Παρατηρήσεις. σ. 52—56. V. Γλωσσάριον σ. 57—78. (Εἶναι ἡ διδαχὴ ἢ οἱ πειρασμοὶ τοῦ ἁγίου Ἀντωνίου 8 ½ φ. τοῦ κώδ.).

Θεοφάνους Χρονογραφία, ἔκδ. Βόννης 1839. Ἐν τοῖς περὶ Μαυρικίου ἀναφέρει τὴν φράσιν: τόρνα, τόρνα, φράτρε I, σ. 397 (ὁ Ῥόζιας ἔχει; τοάρνα [ἴσ. ὀρθώτερον] ὡς ἔγραψα ἀνωτ.).

Jorga N. Istoria Bisericii Romanesti. Τόμ. II. Valenti-de Munde 1909.

» Geschichte des rumänisches Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen, τόμ. I, Gotha 1905.

---

1 Ἐπειδή, ὅταν συνέγραφον ἐν Λαύρᾳ, δὲν εἶχον τῶν Βυζ. Χρονογράφων τὴν ἔκδοσιν τῆς Βόννης παραπέμπω ἐνταῦθα πρὸς εὐκολίαν εἰς ταύτην.

Καβαλλιώτου Θεοδώρου, Πρωτοπειρία (ἤτοι Λεξικὸν εἰς Ἑλληνικήν, Ἀλβανικὴν καὶ Κουτσοβλαχικήν). Ἐνετίῃσι 1770. (Εἶχον ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπὸ τοῦ Meyer ἀνατύπωσιν : Das griechisch-süd-rumänisch Albanesische Wörterzeichniss des Kavalliotis herausgegelen und erklärt. Wien 1895 8ον σ. 127 (ἐν τῇ σειρᾷ τῶν Alban. Studien, τεῦχος IV).

Capidan Th.. Români nomazi. Studiu din nata românilor din sudul peninsulei Balcanice. Cluj 1926.

» Die Flexions des Substantivs und Verbnms im «Codex Dimonie» (Jahresbericht des Instituts für rumän. Sprache τόμ. XII, 1906, σ. 179—238).

Κεδρηνοῦ Γεωργίου, Σύνοψις Ἱστοριῶν, ἔκδ. Βόννης 1839, II σ. 435.

Cecaumeni Strategicon et incerti scriptoris de officiis regiis libellus, edid. B. Wassilicwsky et V. Jernstedt. Petropol, 1896, 8ον, σ. 113.

Κινάμου Ἰωάννου, Ἱστοριῶν βιβλία Ζ'. ἔκδ. Βόννης 1836 βιβ. ς' σ. 260 Α' (βλέπ. καὶ τὰς σημειώσεις).

Κομνηνῆς Ἄννης, Ἀλεξιὰς ἔκδ. Reifferscheid. Lipsiae 1884, II, 3, σ. 8.

Κουτσοβλάχων Διαμαρτυρίαι πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον κατὰ τῆς Ρουμαν. προπαγάνδας καὶ ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. (Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια τόμ. ΚΖ' 1907, σ. 261-266, ΚΗ' 1908, σ. 617—521 ἑ.).

Λάμπρου Σπ. Μεταφράσεις ἐκκλησ. ὕμνων εἰς Κουτσοβλαχικὴν καὶ Βουλγαρικὴν (Νέος Ἑλληνομν. τόμ. ΙΑ' 1914, σ. 36—37).

» Σελίδες ἐκ τῆς ἱστορίας τοῦ ἐν Οὐγγαρίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Πρυτανικὸς λόγος ἀπαγγελθεὶς κτλ. τῷ 1911, Ἀθῆναι, (ἐδημοσ. καὶ ἐν Ν. Ἑλληνομν. τόμ. Η' 1911 σ. 257—300).

» Ἔρευναι ἐν τοῖς ἀρχείοις τῆς Βουδαπέστης καὶ Βιέννης. (Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΙΖ'—ΙΗ' 1923—1924 μετὰ θάνατον)

Μαξίμου Ι. Κ. Σύντομος ἰδέα τῆς Μακεδονορωμουνικῆς (sic) γραμματικῆς (Κουτσοβλαχιστὶ καὶ Ἑλληνιστί). Βουκουρέστιον 1862.

Matranga, Anecdota graeca, Romae 1850.

Μελετίου Ἀθηνῶν, Ἐκκλησιαστ. Ἱστορία, τόμ. Α', Βενετία 1783.

Μοισιάδακος Ἰωσήπου, Ἀπολογία Μέρ. Α'. Βιέννη 1780.

Νικολαΐδου Κων. Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1909.

Οὐσπένσκη Πορφυρίου, Χριστιανικὴ Ἀνατολή, Ἄθως III, Κίεβον 1887 (Ῥωσσιστί).
Κούμα Κων. Ἱστορία τῶν ἀνθρωπίνων πράξεων, τόμ. ΙΒ', Βιέννη 1832.
Papageorges Spiro, Les Koutsovalaques, Athènes 1908.
Papacostea Vict. Téodor Anastasie Cavalioti, trei manouscrise inedite (Extras din Revista istorica Romàna IX) Bucuresti 1935, 8ον, σ. 65 (μετὰ 8 ἐν τέλει πινάκων).
Papahagis Per. Din literatura popolàrana a Aromanilor colectiune formatâ çi rinduitâ, τόμ. I Bucureçci, 6ον, σ. XXVII, 1072, 1900 καὶ τόμ. II Maferialuri Folkloristice culese si pub'icate sub auspicii le ministerulûi culteror si invêtâmintului public prin ingrijire a lâi Gr. G. Tocilescu membru al Academi êi Romane κτλ.
» Parallele Ausdrücke aus den Rumänischen, Bulgarischen, Albanischen und Naugrechischen, Leipzig 1908.
» Scriitori Aromâni in secolul al XVIII (Cavalioti, Ucuta, Eaniil) Bucuresti, 1909, 8ον, σ. V, 328.
Παχυμέρους Γεωργίου, Μιχαὴλ Παλαιολόγος ἔκδ. Βονν. 1835, τόμ. I, 83, 10.
Poporeloff A. V. Das Tetraglosson des Mönches Danil aus Moskopolis (Makedonskija naucen Instituta, τμῆμα ἐπιστημονικόν, Makedonski preglend, ἔτος I, 1925).
Pouqeville, Voyage dans la Grèce, τόμ. I—II, Paris, 1820.
Rethy *Λαδισλάβου*, Daco - Roumains ou Italo-Roumains, Wien 1897.
Ῥόζια Γ. Ἐξετάσεις περὶ τῶν Ῥωμαίων τῶν ἀντίπεραν τοῦ Δουνάβεως κατοικούντων ἐπὶ παλαιῶν μαρτυριῶν τεθεμελιωμέναι. κτλ. Pesht 1808.
Rösler Rob. Rumänische Studien, Wien 1871.
Rubin Alex. Les Roumains de Macedoine, Bucaresti 1913.
Τζέτζη Ἰωάννου, Ἀλληγορίαι εἰς Ὅμηρον, ἔκδ. Boissonade, Paris 1850.
Thunmann Joh. Untersuchungen über die Geschichte der östlichen europäichen Völker, I. Ldipyug 1774.
Φραγκισκανῶν Hylli i Dritës, ἔτος VII, Σκόδρα 1931. (Ἀλβανικὸν περιοδικόν).
Φωτεινοῦ Διον. Ἱστορία τῆς πάλαι Δακίας, Βουκουρέστιον τόμ. Α' 1818.

Χαλκοκονδύλου Λαονίκου Ἀθηναίου, Ἀπόδειξις ἱστοριῶν βιβ. 10, ἔκδ. Bονν. 1835, σ. 319.
Hasdeu, Strat si substrat, genealogia popoarelor Balcanice (Ann. de l' Acad. Roumaine 1895).
Χωνιάτου Νικήτα Ἱστορία, ἔκδ. Βόννης 1835, I. σ. 483.
Weigand G. Die Aromunen. Ethographisch-philolog-historische Studien über das Volk der sogennanten Makedo-Romanen. Τόμ. I, Land und Leute, Leipzig 1895, σ. XII, 334, 8ον II, volkslitteratur der Aromunen σ. XVI, 383, 1894, 8ον
» Die Sprache der Olympo-Walachen, nebst einer Einleitung über Laud und Leute. Leipzig, 1888, 8ον σ. VIII 142.
» Vlacho Meglen, einc Ethnographisch-philologische Untersuchungen. Leipzig 1892, 8ον σ XXXVI, 78.
» Jahresbericht des Instituts für Rumänische Sprache (Rumänisches Seminar zu Leipzig) herausgegeben auf Kosten des Kgl. Rumänischen Kulturministeriums von dens Leiter des Instituts. Τόμ. I—XII, 1894—1905.
» Der Codex Dimonie, Blatt 11—40. (Jahresbericht κτλ. τόμ. IV, 1897 σ. 136—227. Δημοσιεύονται ἐν τῷ ἀρχετύπῳ δι' ἑλληνικῶν στοιχείων καὶ διὰ Ῥουμανικῶν ἔναντι διάφοροι διδασκαλίαι τοῦ Δανιὴλ ἐκ τοῦ περιφήμου κώδικος),
» Der Codex Dimonie, Blatt 41—47, 58—90. (αὐτ. τόμ. V, 1898, σ. 192—297), Blatt 91—125 (αὐτ. τόμ. VI, 1899, σ. 86—173).

Β' ΒΟΗΘΗΜΑΤΑ

Ἀθανασίου Θεοδώρου Περὶ τῶν Ἑλληνικῶν ἐν Ῥουμανίᾳ Σχογείων, Ἀθῆναι 1898.
Ἀμάντου Κωνστ. Μακεδονικά. Συμβολὴ εἰς τὴν μεσαιωνικὴν ἱστορίαν καὶ ἐθνολογίαν τῆς Μακεδονίας . Ἀθῆναι 1920
(Ἀραβαντινοῦ Παναγιώτου) Μονογραφία περὶ Βλάχων ἢ Κουτσοβλάχων. (Ἐξεδόθη ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Π[αναγιώτης Θ[εσπρωτὸς] ἐν Πανδώρᾳ τόμ. ΙΘ', 1869 σ. 441 ἑ. Κ', 1870, σ. 44, 96, 110 ἑ. ἐντεῦθεν κατ' ἐπιτομὴν μετὰ προλόγου.
» Μονογραφία περὶ Κουτσοβλάχων, Ἀθῆναι 1905 (ἐξεδόθη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ).
» Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου Τομ. Α'. Β'. Ἀθῆναι 1856.
Βρετοῦ Α. Νεοελληνικὴ φιλολογία, τομ. Α'. Β'. Ἀθῆναι 1854, 1856, 8ον.
Vréto Marino Mélanges néohelléniques 1856, 16ον, Athénes σ. 156.
» σ. 21—26 Les valaqus ou vlaqucs du Pinde et les Albanais.

Cihac A. de, Dictionnaire d' Etymologie Dacoroumaine, Frankfurt à Main 1879.

Codignano, Μία ἀκμάζουσα πόλις ἐν τῷ παρελθόντι ('Η Μοσχόπολις 'Αλβανιστί, ἐν τῇ ἀλβανικῇ ἐφημερίδι τῶν Τιράνων Vulneti i popullit 1931 Νοεμ.)

Cvijic Antrepogeografiski problemi balkanskag paluostrava, Beograd 1904.

Dalametra J. Dictionar Macedoroman, Bucaresti 1906.

Δημητρακοπούλου 'Ανδρονίκου, Προσθῆκαι καὶ διορθώσεις εἰς τὴν Νεοελληνικὴν φιλολογίαν τοῦ Σάθα, Λειψία 1871.

Δούκα Νεοφύτου, Λόγοι τῶν 'Αττικῶν ῥητόρων, Τόμ. Α', Βιέννη 1812, σ. ιγ'—ιδ' καὶ Μαξίμου Τυρίου λόγοι, 1810 σ. λγ'—λς'.

Dunker Arno, Der grammatiker Bojadzi.
(Jahresbericht des Instituts für rumänistche Sprache τόμ. II 1895 σ. 3—76.
Μετὰ τὸ κείμενον τῆς γραμματικῆς τοῦ Μπογιατζῆ, οὗ ἀντικατεστάθησαν τὰ ἑλλην. στοιχεῖα διὰ τῶν 'Ρουμανικῶν, ἀνατυποῦται καὶ ἡ εἰς τὸ Κουτσαβλαχικὸν παραβολὴ τοῦ 'Ασώτου σ. 77—83, εἶτα ἕπονται γλωσσικαὶ παρατηρήσεις σ. 83 92 καὶ πλῆρες Γλωσσάριον σ. 92-145. 'Ο Dunker ἐν τῇ εἰσαγωγῇ παρέχει καὶ βιογραφικάς τινας περὶ τοῦ Μπογιατζῆ εἰδήσεις).

Erbiceanu Const. Cronicarii greci, Bucuresti 1890.
('Ενταῦθα μεταξὺ ἄλλων ἐπανεκδίδονται πληρέστερον καὶ τὸ ὑπὸ τοῦ Σάθα ἐν τῷ Γ' τόμῳ τῆς Μεσαιων. Βιβλιοθήκης ἐκδοθὲν χρονικὸν τοῦ Δαπόντε).

Fischer Die Herkunft der Rumänen, Banberg, 1904.

Frushar Midhat, Dilurija τόμ. I III.
(Περιοδικὸν 'Αλβανικόν, οὗ ὁ I τόμος ἐξεδόθη ἐν Βουκουρεστίῳ τῷ 1909, εἶτα ἐξηκολούθησεν ἡ ἔκδοσις ἐν Τιράνοις εἰς δύο τόμος καί τινα τεύχη τοῦ τρίτου 1925 1927):

Ζαβίρα Γ. Νέα 'Ελλάς. 'Αθῆναι 1872.

Gartner Theod. Ueber den Volksnamen der Rumänen, Czernowitz 1893. ('Απόσπ. ἐκ τοῦ Bucoviner Nachrichten).

'Ηλιάδου 'Ραδουλέσκου Ι. 'Αναφορὰ πρὸς τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν 'Ορθοδόξων ἐκκλησιῶν περὶ τῆς νοθείας τῆς εἰς τὸ 'Ρουμανικὸν μεταφράσεως τῆς 'Αγίας Γραφῆς τῇ ἐν χρήσει ἐν τῇ 'Ρουμανικῇ 'Εκκλησίᾳ.
(Εὐαγγελικὸς Κῆρυξ, ἔτ. Β'. (Περίοδος Β'.), 'Αθῆναι 1858, σ. 500 ἑ.)

Jorga N. Doua conferinti. II. Cultura supt Fanatiota, Bucuresti 1898.

Καζάζη Νεοκλ. Εἰδήσεις τινὲς περὶ τῶν ἐν Οὐγγαρίᾳ 'Ελλην. κοινοτήτων
('Ελληνισμὸς ἔε. Β'. 1899, 'Αθῆναι 1858. σ. 408 411).

Kanitz F. La Serbie, Leipzig 1868.

Capidan T. Daniil Moscopoleanul. Cluj 1931.
» Die nominalen Suffixe im Aromun'schen. (Jahresbericht des Instituts für rumân. Sprache τόμ. XV 1909, σ. 1—88.
Caragiani J. Studii istorice asupra Românilor din Peninsula Balcanica.
Copitar. Abbanische, walachische und bulgarische Sprache. (Jahrbücher, der litteratur, τόμ. 46, σ. 59-106. Wien. Περὶ Μπογιατζῆ βλ. σ. 65, 56, 72, 76 καὶ τὴν τοῦ Ἀσώτου παραβολὴν τοῦ αὐτοῦ Κουτσοβλαχιστὶ σ. 101 103).
Κολοκοτρώνη Θ. Γενναίου, Ἤθη καὶ ἔθιμα Ἀρβανιτοβλάχων (Ἑστία τόμ. ΙΒ' ἀρ. 270, Ἀθῆναι 1881).
Κουρίλα Εὐλογίου Λαυριώτου. Ὁ Jorga περι τῆς καταγωγῆς τῶν Κουτσοβλάχων καὶ Ἀλβανῶν.
(Ἀπάντησις. Ἐμπρὸς Ἀθηνῶν 19 Μαρτίου 1923).
» Βιβλιογραφια Ἠπείρου κ ὶ Ἀλβανίας. (ἀπ' σπ. ἐκ τῶν Ἠπειρωτικῶν χρονικῶν τόμ. Γ' 1928—ΣΤ' 1931, ἄρθρα περίπου 3500, Ἀθῆναι 300 σελίδες).
» Τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ὡς φορεῖς τῆς ἀναπτύξεως καὶ προόδου ἐν τοῖς Βαλκανίοις. (Μακεδονικὰ Νέα, Θεσσαλονίκη 1929. 4 ἄρθρα τρίστηλα. Ἰούν. 9, 10, 12, 14).
» Αἱ Βαλκανικαὶ σπουδαί. (Ταχυδρομος Θεσσαλονίκης 1929. τρία ἐκτεταμένα ἄρθρα. Ἰούλιος 15, 16, 17).
» Γρηγόριος ὁ Ἀργυροκαστρίτης. Αἱ βάσεις τῆς Ἀλβανικῆς φιλολογίας, καὶ ἡ Ἀκαδήμεια τῆς Μοσχοπόλεως. Ἀθῆναι 1933, 8ον σ. 220, 8ον. (Ἀνατύπωσις ἐκ τῆς «Θεολογίας» τόμ. Ζ'—ΙΑ', 1928—1933. Βλέπ. ἀνωτέρω Πρόλογον).
» Ἡ μονὴ τοῦ ὁσίου Ναοὺμ καὶ ἡ Ἀχρὶς (2 ἄρθρα ἐν τῷ Ἐμπρὸς 24 καὶ 30 Μαΐου 1923, Ἀθῆναι).
Κουρίλα Εὐλογίου Λαυριώτου, Ἀλβανικαὶ Μελέται. Ἡ μετάφρασις τῆς Καινῆς Διαθήκης εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ἥ τε τοῦ Γρηγορίου Ἀργυροκαστρίτου καὶ ἡ τοῦ Κων. Χριστοφορίδου ἐξεταζομένη ἀπὸ γλωσσικῆς, ἑρμηνευτικῆς καὶ δογματικῆς ἀπόψεως καὶ περὶ τῆς Ἑλληνοαλβανικῆς διαλέκτου. Θεσσαλονίκη 1933, 8ον, σ. η', 208.
(Βλέπε ἰδίως: «Τὸ πλῆθος τῶν Ἑλληνικῶν λέξεων ἐν τῇ Ῥουμανικῇ καὶ Ἰταλοαλβανικῇ λειτουργικῇ γλώσσῃ» ἐν σελ. 27—29 καὶ 203—204).
Κυρίλλου, Ἀπολογία ἱστορικὴ 1815, σ. 86. (εἶναι ὁ πρώην Οὐγκροβλαχίας Ἰγνάτιος).
Κωσταρίδου Εὐγ. Ἡ σύγχρονος Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, Ἀθῆναι 1921.
Λαμπρίδου Ἰω. Ζαγοριακά, Ἀθῆναι 1870.
Λάμπρου Σπ. Ἡ Μοσχόπολις καὶ ἡ πατρὶς τοῦ Σινα. (Ν. Ἑλληνομν. τόμ. ΚΑ' Ἀθῆναι 1924, σ. 159—195, 8ον).
Leake W. Travels in Northern Greece. Τόμ. I, London 1835.

Legrand E. Bibliographie Albanese. Paris 1912.
» Bibliographie hellenique Paris 1922 καὶ 1928.
Manģiuca Simeon, Die Vlachen des Kekaumenos (Românische Revue, Wien, 1889, Μάρτιος (III Heft V Jahrg. σ. 178 185).
Meyer G. Kurtzgefasste Albanesische Grammatik mit Lese-stücken Albanesischen Stndien, Leipzig 1888.
Miklosish. Rumnnische Untersuchungen τόμ. I, μέρ. Β', Wien 1882.
α') Καβαλλιώτου Πρωτοπειρία, Venedig 1770, in alphabetische Ordung gebracht, und mit Elklärung versehen σ. 8—43.
β'.) Δανιὴλ τοῦ ἐκ Μοσχοπόλεως. Εἰσαγωγικὴ διδασκαλία, Venedig 1802, σ. 56—86.
» Macedo-rumunische Sprachdenkmälern. Leipzig 1882.
» Die slavische Elemente im Rumanischen. Wienn 1861.
» Beitrage zur Lautlehre der Rumanische Dialect.
Moschopoulos Nic. La question de Thrace. Athènes 1922.
Murnu *Γεωργιάδης*, Istoria romanilor din Pind, Bucuresti 1913. (Ἐξετάζει τὴν ἀπὸ τοῦ 980—1259 Βυζ. περίοδον. Μετεφράσθη καὶ γαλλιστί. Τὸ ἔργον οὐκ εἶδον).
Mutaciev P. Bulgares et Roumains dans l' histoire des pays Danubiens 1932, Sofia 10ον, σ. 390.
Μπογιατζῆ Μιχαὴλ Γ. Γραμματικὴ Ῥωμανικὴ ἤτοι Μακεδονοβλαχικὴ (ἑλληνιστὶ καὶ γερμανιστὶ) Βιέννη 1813. Ἐν τέλει ὑπάρχει ἡ παραβολὴ τοῦ Ἀσώτου εἰς τὴν Κουτσοβλαχικήν. β' ἐκδ. τῆς Γραμματικῆς ὑπὸ Bolintineanu ἐν Βουκουρεστίῳ 1863. Οὗτος γράφει ὅτι ὁ Μπογιατζῆς ἦν Ἀλβανὸς Μοσχοπολίτης καὶ ὅτι μετέφρασε καὶ τὴν Κ. Διαθήκην· γ' ἔκδοσις ὑπὸ Dunker διὰ ρουμαν. στοιχείων).
Bolintineanu D. Calatorii romani din Macedonia si la Muntele Athos, Bucuresti 1863 (ἔργον προπαγανδιστικόν).
Burileanu C. Romani din Albania, Bucuresti 1906.
Nenicescu J. De la Romani din Turcia europeana. Studii etnic si statistic. Bucuresti 1895 (ἔργον προπαγανδιστικόν).
Nikolaides Cl. La Macedoine, Berlin 1899.
Noe Const. Les Roumains Koutzo-Valaques Bucuresci, 1909.
Obedenaru, Texte Macedo-Romane culese der Er. M. g.—publicate dupa manuscrilese originale cu un glossar complet de prof. J. Bianu Bucarest 1891.
Onsiul Dare de seama despre «Teoria lui R. Roesler» de A. D. Xenopol. Contorbiri literare Bucuresti 1885, I Junie ἀρ. 3. Anul XIX σ. 271—273.
» Zur Geschichte der Romänen in Marmarosch. (Românische Revue, Wien 1890 Februar, II Heff. σ. 97.
Παλατίδου Α. Περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ προόδου καὶ τῆς σημερινῆς ἀκμῆς τοῦ ἐν Βιέννῃ ἑλληνικοῦ συνοικισμοῦ. Βιέννῃ 1845.

Papahagi T. Aromânii din punct de vedere istoric, cultural si politic, Bucuresci 1915.
Papahagi Nic. Les Roumains en Turquie (ouvrage publiè sous les auspices de la societè Macédo-Rsumoine de culture intellectuelle). 1905, Bucarest, 16ον, σ. 184.
Peiker J. Die Abkunft der Rumâner, wirtschaftsgesichitlich Untersucht,(Berichtiger S. A. aus der Festgabe für Hofrat Loserth. Zeitschrift historischen Vereins für Steiermark τόμ. XV, Gratz 1917).
Pier Petrowitsch K. Neujahrsgeschenk den Herren und Frauen, Bürgen und Bürgerinnen Walachischer Nation zu Pesth am Abend des 31 fen Decebcr 1819 (τὸ ἔργον οὐκ εἶδον).
Pitsch, Über die Abstammung der Rumâncn. Leipzig 1880.
» Jos. Lad. Zür rumânisch-ungarischen Streitfrage, Lipsiae 1886.
Picot, Les Roumains de la Macédoine. Paris 1875. (σ. 43 περὶ τοῦ Μπογιατζῆ γράφει: le grand patriote et grammairien des Moskopolen).
Popilian N. Românii din Peninsula-Balcanica Bucaresci 1885.
Romansky St. Encore sur les Roumains de la Macédoine (Βουλγαριστί, Ἐν τῇ Μακεδονικῇ Ἐπιθεωρήσει τῆς Σόφιας, τόμ. Α΄ σ. 167—174. 194—197 τοῦ 1928).
Σάθα Κ Νεοελληνικὴ Φιλολογία, Ἀθῆναι 1870.
Σπηλιωτοπούλου Ἀντ. Οἱ Βλαχόφωνοι Ἕλληνες, Ἀθῆναι 1905.
Tamm. Ueber den Ursprung der Rumânen, Bonn 1891.
Thomaschek W. Zur Kunde des Haemus Halbinsel. Wien 1882. (Jahrgange 1881 der Sitzungsberichte der philol.-hist. Classe des Kais. Akademie der Wissenschazi ten. τόμ. XCIX σ. 437).
Tzenoff G. Die Abstammung der Bulgaren und die Urheimat der Slaven. Berlin—Leipzig 1930.
Τσιούλκας Κων. Συμβολαὶ εἰς τὴν διγλωσσίαν τῶν Μακεδόνων. Ἀθῆναι 1907.
Philippide A. Altgriechische Elemente im Rumänischen (Festschrift für A. Mussafia, Halla 1905).
Xenopol A. D. Teoria lui Rösler. Studii asupra staruintei Românilor in Dacia Traiana Jasi 1881.
» Une énigme historique, Les roumains au moyen âge Paris 1885.
Φιλιππίδου, Γεωγραφικὸν τῆς Ρουμανίας. Ἰάσιον.
Χρυσοχόου Μιχαήλ, Βλάχοι καὶ Κουτσόβλαχοι ἤτοι πραγματεία περὶ τῆς καταγωγῆς καὶ προελεύσεως αὐτῶν μετὰ δύο γεωγραφικῶν χαρτῶν, Ἀθῆναι, 1900, σ. 68
Weigand G. Die Aromunen in Nord-Albanien (Αὐτ. τόμ. XVI, 1910, σ. 193—212).
» Linguistischer Atlas des daco-rumânischen Sprachgebietes Lcipzig 1900.